قصوبر إبوعبد الرجمن الكردى

شرحى مفتاح الآداب

له زانستي نهحودا

دانانی: مامؤستا مهلا عمیدولکهریمی مودمریس (گربی بر نوور بیّث)

شهرح و لیّکدانهوهی: عهبدو لّلا مه لا ئه حمه د . ئه حمه د ناوایی

شهرحي همفتاح الأداب

له زانستی نه حودا

دانانی مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپىس (گۆرى پر نوور بێت)

شەرح ولىكدانەوەى عەبدوللا مەلا ئەحمەد، ئەحمەدئاوايى

> يەكەم چاپ ۲۰۱۳ – ۲۰۲۲

سرشناسه :احمد آوایی،عبدالله،١٣٥٥.

عنوان قراردادى : مفتاح الأداب. كردى. شرح

عنوّان و نّام پدیدآور: شه ر حی[مفتاح الآداب] له زانستی نه حودا دانانی عهبدولکه ریمی موده ریس

اشهرح و لیکدانه و هی عهبدوللا مه لا ئه حمه د، ناوایی

مشخصات نشر سنندج: انتشارات شیخی،۱۳۹۱

مشخصات ظاهری : ۳۵۲ ص.

شابک :۲-۱۹–۸۳۵-۲۰۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت :کردی

موضوع :مدرس عبدالكريم، -١٣٨٤ -١٣٨٣مفتاح الآداب -نقد و تفسير

موضوع : زبان عربی – - نحو

شناسه آفزوده : مدرس ، عبدالكريم ١٣٨٢-١٣٨٣ -- مفتاح الآداب كردى شرح

رده بندی کنگره ۱۳۹۱: ۷۰٤۷۲۲۲ م ۳۷ م/۱۵۱۸

رده بندی دیویی : ٤٩٢/٧٥

شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۷۳۱۲۸

پێناسي کتێب

ناوى كتيب :شهرحى (مفتاح الآداب)

بابهت :ئايينى - زانستى نەحو

نووسینی : ماموستا مه لا عهبدولکه ریمی موده ریس، (گوری پر نوور بیت)

راڤيار : عەبلوللا مەلائە حمەد ، ئەحمەدئاوايى

بيت چنين : ئەحمەد نەجمەدىن ھەورامانى

دیزاینی به رگ ، و ناوه وه :

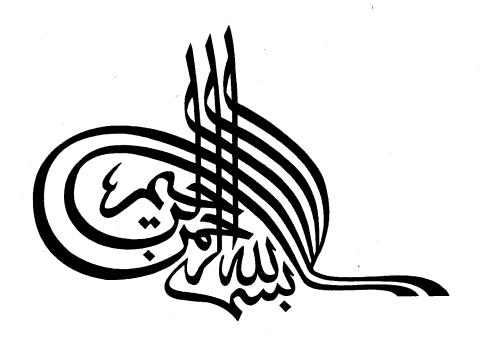
ھەلەچن : عەلى حاجى زەلىمى

چاپخانه :

سالني چاپ :۲۰۱۲-۱٤۳۳

تيراژ : ١٠٠٠ دانه

خ ۱**۷۰۰ نمان** قیمت : ۵ + ۵ ۵ † تومان

﴿پێڕستەكان﴾

(1)	ينشهكي راقيار "الشارح"كي، كوردى:
(17)	میزووی سدرهدلدان، و ندشونماکردنی زانستی ندحو
	وختدیدك له بیزگرافیا، و كدسایدتیی، (مامزستا
	(پوختديدك دەربارەي (بسم الله الرَّحْمَنِ الرَّحيم) : .
	 * نيعرابى (بسم الله الرحمن الرحيم):
(V4)	(أما بعد):
(λ·)	يناسەي زانستى ۋنەحو):
(A1)	 (ووشـــــــــــــــــــــــــــــــــــ
	(پوختهیدك دەربارەي پینناسه "تعریف"ی، دروست و
	 سودی زانستی نهحو
	 كەلىمە سى بەشە:كەلىمە سى بەشە:
	» كەلىمە سى بەشە: ئىسم، فىعل، حەرف:
	﴿هۆی حاصر کردنی کەلیمه لەسیّ بەشدا ﴾:
	﴿تايبه ته ندييه كانى ئيسم﴾:
(1.8)	ر مونصهریف و غهیره مونصهریف ﴾
(1·A)	﴿(معرفة: مەعرىفە) چى يە؟﴾
(11.)	 فراناوه كان: الضمــــائر ﴾
(1117)	۰ *ضهمیری موتتهصیل دوربهشه :
(118)	﴿دانانی (ضمائر) بۆچی یه؟﴾
(110)	*ندگونجانی لکاندنی ضدمیر لدپیننج جینگاداید: .
(110)	﴿دەربارەي ضمير الشأن﴾
(۱۱۷)	وناوی ناسرا و: عهلسهم ایستندین
١٢٨)	ئيسمى ئيشاره:

لمعرّف بأداة التعريف﴾	﴿ المع
بهشه کانی تعلف و لام﴾	(به
هوصوله	مدو
موصولی ئیسمی دوو بدشه :(۱۳۵	
لمعرّف بالأضافة﴾	والمع
مرّف بالنداء:	لمعرّة
ريّــــژه باسيّــك لـــهبـارهى حمرفه كانى نيدا ﴾	ِ دريّ
لبـــاب الأول: في العمدة﴾	والب
لمُبتدا﴾	(ال
ب به دوره ي محصد) لــــُــِــــدا﴾ لخبــــر﴾	<u>(الخ</u>
اسای گشتی له موبتهداوخهبهر دا 🕽	
له و شویّنانهی که حدزفی موبته دایان، تیا داپیّویسته ﴾	
اسی موبتهدا، و خدبدر﴾:ا	
. و ص . مەرفەكانى موشەبيھ بىلفىعل﴾	
اً دەربارەي ھەمزەي"أن"﴾	
له سێزده جێگادا هدمزهی (أِنَّ) مهکسور دهبێت﴾	
مهچوار جیّگادا (جائز الوجهین)ـه، و فعتح و کعسر دروسته﴾	
مالهته کانی "کأن"﴾	
عالهتدكان <i>ى</i> "لكن"﴾	
باسی (لعل)﴾	ر ن داد
عالهته كانى "لعل"﴾	
اسى"ما"، و"لا"ى موشهبيهـ به"ليس"ــه، و باسى "أن" و"لات"﴾(١٦٧	إباس
اسى(لا) بۆنەفى جينس﴾	(باس
اسى ئەفعالى ناقىصە﴾	(باسر
(ظهرف) دوو بهشد:(متصرف، غیر متصرّف)	* (ظ

(\VV)	(خەبەرى ئەفغالى ناقىصە ﴿
(۱۷۸)	((لیس) وهك (عسى) وایه ﴾
(1 V1)	الله تدفعالي ناقيصه سيّ بدشن:
(14.)	(پاسى ئەفعالى موقارەبە)
(140)	﴿باسى ئەفعالى قولوب﴾
(144)	﴿تايبه تمه ندييه كانى (أفعال القلوب) ﴾
(144)	﴿باسَى فاعيل﴾
(14٤)	(کهی فاعیل ضهمیری شاراوه (مستتر) دهبیّت؟ ایسینی
	﴿باسى نائيب فاعِيل﴾
(۲۰۱)	﴿الفعل المضارع﴾
(Y·1)	(مەرجەكانى عەمەلكردنى (أذن))
(Y·٣)	﴿لێِکچوونی(لم) و (ڵًا)﴾(للهُ يَكْخُوونی(لم) و (لَّا)
(۲・٥)	(لامي ئەمر، و فيعلى ئەمر)
(Y·V)	﴿عدلامدتی جدزم له غدیری ناقیصدا ﴾
(Y·¶)	زنهو رستهیهی که عهطف کرابیته سهر (جزاء، شرط))
(۲۱۲)	﴿ (أشياء الستة: شمش شتهكه) ﴾
(۲۱۵)	﴿ باسی (من)، و(ما)، و هی تریش﴾
(*10)	(لمفزی (ما) له قورئانی پیرۆزدا﴾
(۲۱٦)	﴿لَمُقُورِثَانَى پِيرِوْزُدَا (سَمَاء) بِهُ پِيْنِجَ جَوْرِ هَاتُووه﴾
(۲۱۷)	 له قورئانی پیرۆزدا، لهفزی (آنی) بهسی شیّواز به کار هیّنراوه:
(*14)	﴿ هاتنی (من) بوّ غەیری عاقل ٚ﴾
	﴿پاسى مەقعول پە﴾
YYW)	﴿باسى مونادا﴾
	﴿باسي مەفعول موتلەق﴾
(**٤)	*روونكردنهوه: عاميلى سهر مهفعول موتلهق دهبنه سئ بهش:
(۲۲۵)	﴿ دەربارەي مەفعول موتلەق﴾

(**4)	﴿باسى مەفعول لَهُ﴾
(Y W ·)	﴿باسي مه فعول فيهِ﴾
(Y.W.)	﴿ظعرف و معفعول فيع﴾
(YYY)	﴿المفعول مَعَهُ ﴾
	﴿باسي موستهسنا ﴾
•	﴿ باسى لەفزى (غير)﴾
	﴿ باسى (ألاً) و(لاسيما)﴾
(۲٤٣)	﴿وشهى (سَیّ) له (لاسیما)دا﴾
	﴿باسى حالٌ﴾
۲۵۰)	﴿باسی تــهمـــيـــز﴾
(YOA)	(باسی ژمارهکان):
۲۷٤)	﴿باسي نهو نامرازانهي كه فيعلى موضاريع مهنصوب دهكهن﴾.
(YYō)	﴿باسی سیّیهم: باسی مهجرورات، و مهجرومات ﴿
(**0)	﴿حدرفه جدره كان﴾
(۲۷ ۸)	﴿پوخته باسیّك دوربارهى حدرفه جدرهكان﴾
(YAE)	﴿لهماناكاني "ألى"﴾
(YA£)	إلى: بۆ (انتهاء غاية) كۆتايى مەبەستە
(YAV)	﴿ مَانَاكَاتِي ''فَي"﴾
(۲۹ ·)	﴿باسی (حتی)، و شیّوازی نیعرابی جوملهکان﴾
(۲۹۱)	﴿ماناكاني "لام"﴾
(۲۹۲)	﴿مــانــاكـــانى "رب"﴾
(۲۹٦)	﴿ماناكاني تــــري "عن"﴾
(Y9A)	فرباسی (تشبیه)﴾فرباسی (تشبیه)
	﴿باسی (مذ- منذ)﴾
(** · ·)	﴿حالَّه ته كاني "تاء"﴾
	﴿دەربارەى بائى قەسەم﴾
(٣·٢)	﴿باســــــــــــــــــــــــــــــــــــ
	﴿كورتهيهك دەربارەي كتيبي "أغوذج في النحو"﴾
	﴿ليِّكچووني نيّوان ظهرف وجارومهجرور﴾
	﴿دەربارەي تەعەللوق بەستن﴾
(٣٠٩)	﴿باسى ئيضافه﴾

(M1Y)	﴿باسی موضاف﴾
	(باسی مهجزومات) (باسی مهجزومات)
	﴿الباب الرابع: في العوامل من الفعل، و شبه الفعل، و غيره﴾ .
	فيعل دوو جۆرە:فيعل دوو جۆرە:
	جۆرەكانى فيعلى موتەعەددى:
	باسی فیعلی موتعصهریف، و جامید:
	﴿ باسي (أفعال المدح والذم) ﴾
(*** 4)	باسی شیبهـ فیعل:باسی شیبهـ فیعل:
	مەصدەر:
(F£4)	ئيسمى فاعيل:
(TOY)	 ﴿باسی ئیسمیی مەنعول﴾
(٣٥٤)	باسی صیفهی موشهبیهه:
(YoY)	باسى ئىسمى تەفضىل:
(٣٦٠)	باسی الظرف و جارومهجرور:
(٣٦١)	باسي (أسماء الأفعال):
(TYY)	(عطف البيان)
	(التأكيد):
(٣٧٦)	(بەدەل):
(TYY)	# بەدەل چوار جۆرە:
(MA·)	(عطف النسق)
	﴿ الأسئلة والأجوبة، على (مفتاح الآداب) في النحو ﴾
(*44)	

پیشهکی رافیار "الشارح"ک، کوردی:

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّ الحَمدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعَيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَ نَعُودُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَلْفُسِنا وَ مِنْ سَيِّئاتِ أَعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضَّلِلْ فَلا هادِيَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنْ لا إِلهَ إِلا الله وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ ثُقَاتِهِ وَلا تَمُوثُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ) (آل عمران: ١٠٢)

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَيِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً) (النساء: ١)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا التَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيداً يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ دُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً) (الأحزاب: ٧٠ – وَيَغْفِرْ لَكُمْ دُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً) (الأحزاب: ٧٠ – ٧٠).

أمًّا بعد: فإن أصدق الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد ﷺ وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار.

پاشان: هیشتا تهمهنی شهش سالیم پر نه کردبوویهوه، و له قوتابخانه وهرنه گیرابووم، به کهمتر له مانگیک له کارهساتی کیمیابارانی شاری هه له بجه (۱۹۸۸)، جهنابی باوکم "مامزستا مهلا نه همه دی، نه همه دئاوا" (گزری پر نوور

بینت)، له سه فه ریکی شاری به غدادی پایته ختی عیراقدا، دهستی گرتم، و له گه ل خریدا بر دمیه نه و داروسسه لامه ی هارونه رهشید، و نه بوجه عفه ری مه نصور!

به هدر حال ندم هدوینی له خزمه تندا بوونه ی مامزستای موده ریس، خوای گهوره کردییه نامرازی خوشویستنی زانستی شدرعی، و دواتر له دلدا شیرین بوونی زانایه کی مدزنی، وه ک عدللامه ی موده ریس "رحمه الله"!

دوای نهوه ی که باوکم به ره همتی خوا چوو، له کرتایی نهوه ده کانی سه ده ی رابر دوودا، له نشینگه ی خومان له ههورامانی دیوی کور دستانی عیراق، چاوودلم به زانسته کانی شهریعه ت رووناك بوونه وه، و له و نیره نده دا تا را ده یه كتیبه کانی جه نابی مامرستا مه لا عه بدول که ریمی موده ریس، جیگای سوودم بوون،

و تا دواتر و له سالنی(۱۹۹۹)، رو شتمه دیوی کوردستانی ئیران، به مهبهستی فه قییه تی و ته نانه تا نه و کاته ش لیم روون نهبوبویه وه، که جهنابی شیخی موده ریس، خاوه نی نه و ههمووه کتیب، و به رههمه دانسقه جوراو جورانه یه.

لهو کاتی خویندنهمدا زور جار سهردانی ماموستا شیخ زاهیدی فاروقی(مامهم)، له شاری مهریوان ده کرد، و له کتیبخانه کهی سوودمهند دهبروم، و لهویندا، و لهو کاته دا به خزمه ت کتیبی (رسائل العرفان، فی الصرف والنحو، والوضع، والبیان)ی، ماموستای موده ریس گهیشتم، که له چوار په راو پیکهاتووه، له چوار زانستی جیاوازدا، لهوی کتیبه کهم له مامم وهرگرت، و هینامه وه دیوی کوردستانی عیراق، و دوای موتالا، و گوتنه وهی به ده رس، و دیراسه کردنی زانیم که به شه نه حوییه کهی که ناوی ناوه ته (مفتاح الآداب)، زور پر بایه خه، و بریه هات به خهیالمدا شهر حیکی کوردی له سهر بنووسم، و دوای نهوه ی که سوپاس بر زاتی نه قده سی حه ق ته عالا، به هرهمهند بووم، به زانستی شهرعی، پروژه کهم ده ستین کرد، و بهم شیوازهم گهیاند، که نیستا له شهرده سه رده ستاندایه!

سوپاس وستایش بز خودای پهروهردگار، که کردمییه خزمهتکاری زانسته کانی شهریعه ت، و ههروه ها گیرامی به خزمه تکاریکی گچکه ی بهرهمه کانی عهللامهیه کی وه ک، جهنابی مامزستا مه لا عهبدولکه ربی موده ریس.

سهباره ت به شهرحه که تا رادده یه ک توانیومه، مهبه سته کان به دریژی روون بکه مهوه، و له مهشدا سوودم له سهرجاوه مهزنه کانی نه حو، هه له عهوامیلی جورجانی، تا نه لفیه، وشهرحه جوّربه جوّره کانی و هرگرتووه، و هیّنده ههیه، که جه نابی ماموّستا له (مفتاح الآداب) دا، پرسیارو و ها لامی داناوه،

سهبارهت به کاکلهی باسه کان، من نه و پرسیار، و وه لامانه م نه کردو ته کوردی، چونکه مانایان له تیکرای شهرحه که دا ههیه، و پیویستی به دووباره کردنه و نهده کرد، و سهرجهمیانم کو کردو ته وه، و له کو تایی کتیبه که دا دامناون، که جیگای سوودی خویانن.

له کوتاییدا دیسان سوپاسی پهروهردگاری مهزن ده کهم، که یارمهتیدام بو شهرحکردنی مهتنیکی مهزنی لهم جوّره، که ههم خومه به یه کیک له زانسته کانی شهریعه ت، و ههم خومه به یه کیک له گهوره زانایانی مهزنی ئیسلام، و گهله کهمان، و به نده ی ناتهوانیش ههرگیز بانگهشه شاره زاییم لهم بواره دا نه کردووه، و ته نها خوّم به خومه تکاری زانست و زانایان زانیوه، و هیوادارم قوتابی، و خوینه ری به بهریز، ههر هه لهیه کی به رچاو که و ت، خوّی چاکی بکات، یان بیباته خومه ت زانا، و ماموّستایه کی به ریز و دروسته که ی له جیگادا دابنیت، و من له سهر یاسای (ما لایترك کله، لا یترك جله) روّیشتوم، و ده نا همرگیز خوّم به مهردی نهم مهیدانه نازانم، و دیسان له خوای پهروه ردگار ده پاریّنمه وه، به مخرمه ته بچو که فه قیّ و قوتابیانی کورد سو دمه ند بکات، و نیمه شی له به ره که تی زانست به هرهمه ند، و به هرهمه ند تر بین آمین

خزمەتگوزارى زانستەكانى شەريعەت

عەبدوللا مەلا ئەخمەد، ئەخمەدئاوايى

٥- رەبيعولثانى – ١٤٣٣ هـ ٢٠ – ٢٠١٢ -

سنه – رۆژھەلاتى كوردستان

﴿مِیْرُووی سهرهه لدان، و نهشونماکردنی زانستی نه حور،﴾

رينخۆشكردن :

به راستیی عیلمی (نه حو) گهلیّك گرنگه، ئه وه ی تما له مهیدانه دا نه بینت، نازانیّت چهنده به بایه خه، و چهند پالپشتیّکی به هیّزه بو تیّگهیشتن لمه مانای قورئان، هه روه ك ماموّستا مه لا عهبدولكه ریمی موده ریس ده فه رمویّت:

بدبی صدرف، و نه حو، دهس نادا بز که س فــــــامی ئه ساسیی دینی موقدده س

وه نهم زانسته بنهمایه، بز تامهزرزیانی زانسته نیسلامییه کان، ههر بزیه ش زانایه کی وه ک شیخ (عبدالقادر عبدالعزیز) له کتیبی (الجامع فی طلب العلم الشریف)دا ده فهرموی: نهوه ی "نه حو" و "صهرف" نه زانیت، فه توای لیی وه رناگیری!

جاله میّدووی به ره و پیشپوونی زانستی نه حودا، کتیبیّك که سه رمه شقه، و ده بی له سه ره تای نووسینه وهی نه می میّدووه دا باسی بکه ین، بریتی یه له (الکتاب)ی، زانای مه زنی نه حو، (سیبه وه یهی)، که له پووی سه ره تایی بوون، و ساکاری خویه وه پیگهیه کی گرنگی له و میّدووه دا داگیر کر دووه، که سه رجه م نه و یاسا، و پیسا، و بنه مایانه ی که له م کتیبه دا ده بینریّن، په وگه ی گشتیی پیرمانی عه ره بین، و نه مه ش ناکریّت، سه رجه می

⁽۱) له گوقاری (ریّگای شعرع)، ژماره (۵)، بعهاری (۲۰۱۲)، ۱۳۰ – ۱۳۹ بلاوکراوه تعوه. (۲) پیشدکی (شعرحی تعصریفی زهنجانی)، نووسراوی: ماموّستا مدلا عمبدولکمریمی موده ریس، "گوّری پر نوور بیّت"، ل۲، چاپی ۲۰۰۸، سنه.

وه ك مولّكى سيبه وه يهى بهينريت ئه ئه درمار، به لكو جهنابيان كۆكهره وه وه ك مولّكى سيبه وه يهى بهينريت ئه ميژينه يه له ميژينه يه بواره دا، و يه كخهرى زورينه ى ئه و هه ولآنه يه، و له دوا قوّناغى ئه م پوخت باسه دا، به دريّرى ده چينه سه رباسى خوّى و كتيبه كهى، و ده كريّت لهم به ركوله ميژوويه دا، ئه م بابه ته، له چهند باسيّكدا بنووسينه وه:

- باسى يەكەم: ووشەي نەحو.
- باسی دووهم: پیناسه، و سوود، و باسه کانی نه حو
 - باسى سنيهم: كەلىمە، و كەلام، وبەشەكانيان.
 - باسى چوارەم: بەشەكانى كەلىمە.
- باسی پینجهم: هوی حهصر کردنی کهلیمه، له سی بهشدا.
 - باسى شەشەم: يەكەم داھينەرى زانستى نەحو.
 - باسى حەوتەم: فاكتەرەكانى پەيدابوونى زانستى نەحو.
- باسى هدشتهم: زانستى ندحو، لددواى (أبي الأسود الدولي).
- باسى نۆيەم: بايەخ و تايبەتمەندىيەكانى بەرھەمەكانى سيبەوەيھى .
- باسی دەيەم: قسەيەك بۆ ئەوانەى بى بايەخ دەرواننە زانستى نەحو.

﴿باسی یه کهم: ووشهی نه حوکه

لـهزمانهوانيدا نهحو بۆشەش مانا بهكار دەھينريت.

أ.بهماناي(مثل:وهك)، نموونه: "جائني صبى نحوك "واته:مثلك.

ب. بهماناي ئاراسته، وهك "ذهبت نحو البيت "واته: جهة البيت.

- ج. بهمانای مهبهست (قصد)، وهك: "نحوت نحو زيد"، واته:قصد زيد.
- د. بهمانای جزر (نوع)، وهك هذا الشيء على أربعة أنحاء "واته: أربعة أنواع.
- ه. بهمانای نهندازه گیری (مقدار)، وهك: "أخذت نحو ألف "واته: مقدار ألف. و. بهمانای جینگا (موضع)، وهك ""قصدت نحو زید "واته: موضع زید.

هااسی دووهم: پیناسه، و سوود، و باسه کانی نه حوک

نه حو: چهند بنه ماو یاسایه که به هزیانه وه، چیزنیه تی کوتایی که لیمه یان پی ده ناسریت، له رووی (نیعراب، و بیناء) هوه.

باس، و بابه ته کانی، واته: شهو بابه ته ی که شه حو باسی لیّوه ده کات، (کهلیمه، وکه لام)...

سووده کهی: پاراستنی زمانه، له ههاله، به گویرهی نهو یاسایانه.

وه (اللفظ): بریتیسه له و دهنگهی که له یه کینك، له به شه کانی ده مه وه ده رده چینت، و ده م تیایدا کاریگهره، نه گهر نه و له فظه بی مانا بوو، نه وا موهمه له، وه ك (دیز)، که موهمه ل و بی مانایه، و نه گهر خاوه ن مانابوو، نه وه مه و ضوعه، وه ك (زید)، که خاوه ن مانایه، و بی واتایه ك دانراوه.

﴿باسى سينيهم: كەلىمه، و كەلام، و بەشەكانيان﴾:

پیناسهی کهلیمه: بریتی یه لهو لهفزهی که لهدهمهوه دیته دهری، وه دانراوه، بر مانایه کی موفره دی غهیره موره ککه به وه کهلیمه سی بهشه:

(الأسم): ئەرەپە كە لەخودى خۆيدا واتايەك دەگەيەنىت، واتە، پىۆرىستى بە كە لىمە يەكى تر نى يە، كە ئەگەلىدا باس بكرىت، وە ماناكەى پەيوەست نى يە، بەيەكىك لەكاتەكانەو، وەك (زىد ، علم، عالم) كە (زىد) لەفزىكە لەدەم دىت دەرى وە دانىراوە بىق مانايەك، و مورەككەب نى يە، وەك (خمسة عىشر)، و يەيوەست نىيە، بە كاتەوە.

وه نیشانه کانی ئیسم ئهوه یه ، که (جر ، تنوین) ئه لف و لامی ته عریف ، وه ده درده گریّت، وه ک (الکتاب فی ید آمین) که (کتاب) نه لف و لامی له سهره ، و(ید) جه ری چووه ته سه ر ، (آمین) ته نوینی که سره ی وه رگرتوه ، وه ناوه که ئیسنادی ده دریّته پال وه ک (زید فاضل) که (زهید) موبته دایه ، و (فاضل) ، خه به ره ، که فه زلا و ریّزداری ئیسناد دراوه ته وه لای (زید) و دراوه ته پالی .

فیعل: نهوه یه ده لاله ت بکاته سه ر مانایه ک و پهیوه ست بیّت، به کاتیکه و یه یوه ست بیّت، به کاتیکه و ه که یان (ماضی)یه، وه ک (ضرب) یان موضاریعه وه ک (یضرب) یان نهمره، وه ک (أضرب) وه نیشانه ی فیعلی ماضی، نهوه یه که (تاء التأنیث الساکنة)ی ده چیّته سه ر، وه ک (کتبت) وه نیشانه ی موضاریع نهوه یه که (سین) ی ده چیّته سه ر وه ک (سوف أنجح) و ده چیّته سه ر وه ک (سوف أنجح) و (لم)ی، ده چیّته سه ر وه ک (لم أکسل من أداء واجبی) و (لما)ی ده چیّته سه ر وه ک (لما أدر ک مطلوبی).

وه نیشاندی فیعلی (ندمر) ندوهید که داخوازی و داواکاری لیوه تیده گدین، وه (یاء مخاطب)ی دهچینه سدر، وهك (أكرمی أملك واحفظی دینك).

حدرف: ئهوه یه به پالپشتی غهیری خوّی واتادار دهبیّت، وه ك (قد حان وقت العلم) كه (قد) حدرفه وه نیشاندی حدرف ئهوه یه، كه تایبه تمهندیه كانی ئیسم و فیعل و درناگری.

(الكلام): ئەولەفزەيە كە (مركب)، و موفرەد نى يە، وە بەسوودە، و بيدەنگى دەبەخشيّت، وە (المقصود لذاته) بيّت، واته: موتەكەللىم بە مەبەستى خوّى دەرى برێ، و قسمى (نائم: خەوتوو)، و (ساھى: ھەللەكەر) نەبيّت، وەك: (الله خالق كلّ شئ) كە خوا فەرموويەتى: و لەفزە و مورەككەبەو بەسودە، و كەس قسە ناكات، بەبىستنى ئەو كەلامە، و بيدەنگى دەبەخشى و قسمى (العياذ بالله) دنائم: خەوتو)، يان(ساھى: ھەللەكەر) نى يە، وە (كلم) ئەوەيە، كە لەدوو كەلىمەى مورەككەبى بەسود پيكھاتبى، وەك: (قد قام)، يان بىي سودېيّت، وەك: (أن قام).

﴿باسى چوارەم: بەشەكانى كەلىمە ﴾

* كەليمە سىن بەشە: ئيسم، فيعل، مەرف:

اه "لَا تَعْمَلُ" و"تُعْمَلُ" أو "تَعْمَلُ" و"لَا تُعْمَلُ" أو "تُعْمَلُ" أو "لُو "لُو "لَا تُعْمَلُ" أو "لُو تَعْمَلُ" و"لَا تُعْمَلُ".

۱-"تَعْمَلْ وتُعْمَلْ": كەلىمە عامىلىش دەبىت و دەبىت "مەعمول"ىش،وەك فىعلى موضارىعى "يضرب" كە عاملىش دەبىت، وە دەشبىت "مەعمول" بەھۆى حوروفى جازىمە وناصىبەوە، وە يان،وەك "اسم فاعل واسم مفعول" كە دەبنه "فاعل و نائب فاعل" وە ھەدروەھا بەھۆى حەدفى جەدرو ھەدوامىلى ناصىبەوە دەبنه "مەعمول".

۲- "تَعْمَلُ ولا تُعْمَلُ": ههندى جار كدليمه عدمدل دهكات، كدچى نابيته "مدعمول"، وهك حوروفى ناصيبهى "أن، لن ، كي، إذن" وه حدرفهكانى

جازیمه ی وهك: "لم ، لما، لام الامر، لاالنهي، أن شرطیة" كه نه مانه عهمه لده كه نو نابنه مه عمول، وهك:

"أن يضرب". كه "أن" ، "يضرب "ى مەنىصوب كىردووه، كەچى خىزى ناكريته مەعمولى شتى تر.

۳- "تُعْمَلُ ولا تَعْمَلْ": هەندى كەلىمە دەبنىه مەعمول كەچى نابنىه عامىل، ئەمانەش وەك ئەسمائى موتەمەككىنىدى جامىدە، وەك "زىد، عمرو، تفى، حسن" ئەمانە كە دەبنە مەعمول كەچى عەمەل ناكەن.

\$ - "لا تَعْمَلُ ولا تُعْمَلْ": هدندیّك كدلیمه نه دهبنه عامیل، نه دهبنه مدعمول، وهك: حوروفی عدطف، وهك: "واو، ثم، لكن، (الـ)ى، تعریف "وهك (الرجل)و حوروفی ئیستیفهامی وهك: (أ، هل) كه نه دهبنه مهعمول ونه دهبنه عامیل.

﴿باسى بِيْنجهم: هزى حهصر كردنى كهليمه لهسى بهشدا ﴾

۱ – "الدلیل النقلی": پیشهوا عهلی کوری ئه بوتالیب که خوّی دانه دی سهره تای زانسسی نه حوه، ده گیرنه وه که به ته بولئه سوه دی دوئلی" گوتوه: که لیمه سیّ به شه: "ئیسم، فیعل، حه رف".

۲-" السدلیل الاستقرائی": زانایان و زمانزانانی تایسه ت به م زانسته هدر چی له هجدکان و جینگا جوّراو جوّره کانیان پشکاندوه، لهم سی جوّره زیاتریان نه دیوه و نه دوّ زیوه تدوه.

۳-" الدلیل العقلی":بههزی ئهوهوه که کهلیمه یان دهلالهت ناکاته سهر مانایه کی سهربه خز، که ئهویش حهرفه،یان دهلالهت ده کاته سهر مانایه کی سهربه خز، به لام پهیوهست نی یه،بهیه کیّك له سیّ کاته کهوه "ماضی،مضارع،مستقبل"، که ئهمهشیان ئیسمه.

﴿باسی شهشهم: یه کهم داهینهری زانستی نه حو ﴾:

زورینه ی میژوونوسان و بایه خده دان به م بواره ، پییان وایه ، که داهینه ری نه خو ، بریتی یه له (أبوالأسود الوؤلی) ، به لام به فه رمانی پیشه وای ئیمانداران (عهلی کوری ئه بوتالیب) ، به م کاره هه ستاوه ، و ئه و پیشنیاری پروژه که ی بو کردووه ، و (أبوالأسود) له سه ر رای زور له زانایان هه ستاوه ، به ئیعرابی قورئانی پیروزیش ، ئه گه ر چی داهینانی نه حو ، له لایه ن ئه م زانا به رزه وه ، له سه ره تادا ساکار بوو ، به لام هه ر جور بیت ، له کاتی خویدا ئه فراندن بووه ، که کراوه ، و رچه شکین بووه ، بو دوای خوی ، تا ئه م زانسته به مروز بگات ، به م فراوانیه ی که ده یبینین .

﴿باسی حدوتهم: فاکتهره کانی پدیدا بوونی زانستی نه حو که:

زانايان ده گيرنهوه، كه ئافرهتيك هاتؤته خزمهت يهكيك له والى يەكان، لـه سەردەمى ئىمامى عەلىدا، و گوتويەتى: «أبوي مات، و تىرك على مالا »، كه نهم رسته يه پيچهوانه ى ريزمانى عهره بى يه، و ده بيت بلَّيْت: «أبي مات وترك لي مالاً»، ئەمەش گەيشتەوە، بــه ئيمــامى عــهلى، و ليرهوه بريسارى دهركسرد، بـ (أبوالأسسود)، كمه ريسساكاني زانستي نمه حو دابنينت، ويان هدندينك ده گيرندوه، كله كهسينك ئايله تى:﴿أَنَّ اللَّهَ بَسريءٌ مِنْ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ ﴾ ي، خويندۆتەوە، بە كەسرەى لامى (رسولِه)، كــە ئەمــەش هه لهید، و مانای نادروست دهدات به دهستهوه، جا که نه ههوالهیش گهیشت، به ئیمامی عملی، بریاریدا که (أبوالأسود)، ریساکانی زانستی نهحو دابنیّت، تا خهلّك له ههلّهى ریزمانی به دوور بن، جا لیرهوهیه ههندینك دهلين: كه (أبوالأسود الدؤلي)، رهشنوسيكي ياساكاني ريزماني عدهبي ئاماده كرد، وهاتهوه، پينشاني پينشهوا عمليدا، و جهنابيشيان فمهرموويان: (نِعْمَ مَا نَحَوْتَ)، يان (ماأحسن هذا النحو الذي نحوتَ)، ليرهوه بوو، كه ئهم زانستى رِيْزمانى عەرەبىيە، ناونرايە ﴿نەحو﴾!

﴿باسی همشتهم: زانستی نه حو: له دوای (أبی الاسود الدؤلی) (۱) ﴿ الله له که مسین که که زانستی نه حوی له نه به به به به به وه رگر ته وه را مطاع) یه کوریی، و (یه حیا) و (نه صر) یی قوتابیی بوون، و له دوای (أبی

⁽۱) پیشدکی (شدرحی فارسی، له سدر "مغنی اللبیب")، نووسراوی: سدیید عدلی حوسدینی هممدانی، ۷۱ - ۲۲، چاپی ۲۰۰۹، ئیران.

الأسود)، تا (سيبهوهيهي)، چهند چينينك له زانايان ههبوون، و توينژينهوهيان له سهر ئهم زانسته كردووه، بهم ريزبهندييهى خوارهوه:

چینی یه کهم: – (عبدالرحمن)ی کوری هورمز:

ئهم زانایه نه حوی له نه بو نه سوه د وه رگر تبووه، هه ر جه نده به رای هه ندی له زانایان هاوشانی نه بو نه سوه ده، به لام رای راست، له سه ر نه وه یسه کسه سسودی لسه و وه رگر تسووه، و لسه رووی بنه چه ناسسی (الأسناب)ی شه وه، زور شاره زا بووه، و له چینی یه که می سوودمه نده کان له رئه بو نه سوه دی دوئلی)، دیته نه ژمار.

چینی دووهم:

- ۲. (یحیی بن یعمر).
- ۳. شقى عدواني.
- ٤. (نصر بن عاصم لَيْشي)، كه نه حوى له (يحيى بن يعمر) وهر گرتووه، و له شارهزاياني ئيعرابي قورئان بووه.
 - ٥. (ميمون أقرن)، كه نه حوى لـه (عنبسة) وهر گرتووه.

چینی سیّیهم:

- ١. (أبن أبي عقرب).
- ۲. (عبدالله بن أبى أسحق حضرمي). ئهم زانایه، نه حوی له (یحیی بن یعمسر) و (نسصر بسن عاصسم) و (میمسون أقسرن) وهرگرتسووه، و هسهر وهها خساوهنی

⁻ ۱. (عنبسة بن معدان)، که به (فیل) ناسراوه، و نـهحوی لـه ئـهبو نهسوهدهوه گرتووه.

خویندندوه ی تایبدتی خوّی بووه، بوّ قورئانی پیروّز، بو غوونه، ئایبه تی (... إن البقر تشابه علینا...)ی، به (إن البقرة تشّابهت علینا) خویندوّته وه، له خیرگای (البقر)، ووتویه تی: (البقرة)، و شهدده ی له سهر شینی (تشّابه) داناوه، و (تاء)ی، ته نییسی پیّوه لکاندووه، ههر چه نده زانایانی بواری زانسته کانی قورئان لهم باره یه وه وخنه یان گرتووه، و به خویندنه وه هه نه، و لاوازه کان ناوزه دیان کر دووه، به لام خویندنه وه یه، له لایه ن (أبوحیان) هوه، به دروست له رووی نه حوییه وه هاتر ته نه راه در وه هم دوه ها نایه کانی (الزانیة والزانی)، و (السارق والسارقة) ی، به مه نصوبی خویندوه ته وه.

– چینی چوارهم :

۱. (أبو عمرو، بن علا البصرى)، كه يه كينكه له حهوت قورئانخوينه باشه كان، و زانايه كى به رجهسته، و مه زن بووه، بغ نموونه، له ئايه تى (وما لي لا أعبدالذي) دا، به فه تحه خويندو ويه تيه وه، و گوتوويه تى به سكون خويندنه وه ى، وه قفيش گوتنى (لا أعبد)، خويندنه وه ه ده متينكر دن (إبتداء) دايه، و له ده ره نجامدا نه فى كر دنى عيساده ت دينه دى!

۲. (عيسي بن عمر الثقفي)، زانايه كى مهزنه، و نه حوى له (أبو عمرو البسطرى)، و (أبوالأسود البدؤلي) وهر گرتبووه، و دانسه رى كتيبه كانى (الأكمال) و (الجامع)ه، له وه صفى ئه م زانايه و كتيبه كانيدا، گوتراوه: بطل النحو جميعاً كله في عنير ما أحدث عيسي بن عمر ذاك إكمال، و هذا جامع فهما للنّاس، شمس و قسمر

ئهم زانایه، رسته ی زور سه یری گوتوه، و ته نانه ت عهره به کانیش لیدی تینه گهیستوون، لیه کاتیک دا رسته کانیش لیه رووی ریزمیان، و زمانه وانییه وه دروست بوون، بر وینه، جاریکیان که له مال هاتوته ده رهوه، سهیر ده کات، خه لکینکی زور جاوه روانی ده که ن، و لینی کوبوونه ته وه، نه ویش ینی گوتوون: (ما لکُمْ تَکَاْکَاتُمْ عَلَيّ، کَتَکَاْکُو کُمْ عَلَي ذي جِنّه به افرئق عُوا عَنيّ)، واته: چی بووه، که لیم کو بوونه ته وه، و ده لینی ده وری که سینکی شینتان داوه، ده ی دوور بکه ونه وه، لیم!

۳ (بکر بن حبیب سهمی)، که نه حوی له (ابن ابی اسحاق) وه رگر تووه.

- چيني پپنجدم:

- ۱. (یونس بن حبیب)، نه حوی له (أبو عمرو، بن عـ الاء) و هر گرتـ و هامو ستای (سیبه و هیهی) بو و ه.
- ۲. (خلیل بن أحمد الفراهدی)، له زانا مهزنه کانی نه حوه، و مامؤستای (سیبویه) بووه، و زوربه ی راکانی، له کتیبی (الکتاب)ی، سیبه وه هیدا ناماژه یان پیکراوه، و له (۳۷٦) باسدا، سوودی له فه راهیدی وه رگرتووه، و له (۳۷٦) باسدا، سوودی له فه راهیدی وه رگرتووه، و له و کتیبه دا چی ده سته واژه ی (سألته قال...) ی تیادایه، مهبه ست پینی فه راهیدی یه، و له یه که می نه و زانایانه یه، که سه رجه می پیته کانی له دیرین شیعردا کو کردو ته وه، که ده لینت:

صف خلق جود، كمثل الشمس، إذا بزغت يخطي الضجيع، بها نسخيسكاً قنطار

واته: خهسله تی به خشنده یی، وه ك هه تاوی پر ته و وایه، كه له به رامبه ردار خور مایه كدا تیشكیك ده به خشینت، واته به خشنده ییه كه ی هموو كه سه ده گرینه وه، و هه ركه سه، و به گویره ی خوی!

- چيني شهشهم:

۱. (نَصْر بن شُمَيْل)، له هۆزى (بهنى مازن)سه، و قوتابى فهراهيدى بروه، زور هه ژارو كهمدهست بروه، ههروه ك چۆن فهراهيديش كهمدهست بروه، زور هه ژارو كهمدهست بروه، له كتيبى (طبقات النحويين)دا ئاماژه بهوه دراوه، كه كاتيك هه ژارى زورى بو هيناوه، رووه، و خوراسان كۆچى كردووه، جاله بهصره خهلكيكى زور بهرييان كردووه، كه زوريان زانا، و به دهسه لات بوون، كاتيك گهيشتوونه ته (مَرْبِدُ)، نه ضر دانيشتووه، و گوتوويه تى: (يا أهل البصرة، تعز علي مفارقتكم، و الله لَوْ وجدت كُلّ يَوم كَيْلَجَةً مِنْ باقلاً، ما فارقتكم!)، واته: ئهى خهلكى بهسره، دوورى له ئيوه، له سهرم زور گرانه، سويند به خوا، ئه گهر ههر روژينك پر تيانه يه كى بجوك، پاقلهم همروه جهماوه ره دا كهسينك نه بووه، ئه و بهشه پاقله، كه و هيچهى بو همروه جهماوه ره دا كهسينك نه بووه، ئه و بهشه پاقله، كهم و هيچهى بو دابين بكات، و ناچار ملى رينگاى گرتووه، و روشتووه، بو خوراسان!

رسیبویه، عمرو، بن عثمان بن قنبر)، له گوندی (بیضاء)سی، نزیك شاری (شیراز) هاتوته دنیاوه، و روشتووه بو خویدن بو بهصره، و لسه باشترین قوتابییه کانی خهلیلی فهراهیدی بووه، و ماموستاکانی بریتین لسه (یونس بن حبیب)، و (خهلیل)، که زیاتر سوودی له (خهلیل) وهرگرتووه،

و هدروهها لای (نه خفه ش)یش، خویندوویه تی، و کتیبی (الکتاب)ی داناوه، که ده یان جار چاپکراوه تدوه، و جینگای سودینکی زوّره، و (موبه رید)، که زانایه کی مه زنی نه حوه، نه و کتیبه ی سیبه وه یهی به (ده ریا) ناوبر دووه.

* تیبینی: لهفزی (سیبَویْهِ)، له زمانی فارسیدا، له دوو ووشه پیکهاتووه، (سیب) له گهل (وَیْهِ)، که (سیب، واته: سیّو)، و ئهوی تریش، واته: (بۆن)، و دواجار (بۆنی سیّو) دهرده چیّت، که له بهر چهند هوّیه ك ئهم ناوه ی لی نراوه:

- ههر به زگماکی بؤنی سیوی لیهاتووه.
- یان به مندالی دایکی به سیّو زیاتر سهرقالی ده کرد، و ده یخلافاند!
- یان له بهر ئهوه ی زور جوان بووه، و گوناکانی وه ی سیوه سیووره
 وا بوون، بویه وا ناونراوه!

به ههرحال سیبهوهیهی، لـه سالّی (۱۲۱ هـ) کوّچی دوایی کـردووه، و لـه (بهسره)، یان (ساوه)، یان گوندی (بَیْضاءٔ) به خاك سپیردراوه.

﴿باسى نۆيەم: بايەخ وتايبەتمەندى بەرھەمەكانى سيبەوەيهى

سیبهوهیهی، لسه هسزری تیسژی خسوّی، و تیروانیسه قوولسه کانی ماموّستاکانییهوه کتیبیّکی نووسی، که له رووی زمان و ئهدهب و رهوانبیّری و ئهوانهوه بی وینهیه، و خاوهنی بایه خیّکی زانستیی، و ههروهها میرووییه، و یه کهم کتیبه له بواری خوّیدا، و تیایدا بناغه، و ریّساگهلیّك خراونه و روه که بنچینهی تیگهیشتنی زمانهوانین، و لهو کاتهوه تا ئیّستا، و تا ههتاههایه.

و لیرهوه دهزانریت که سیبهوه یهی کاتیکی زوّر، و ئهزمونیکی قولی ته رخان کردووه، تا کتیبه کهی بهم ئاسته گهیاندووه، و بوّیه ساکاریی نه حو، لای ئهبو ئهسوه دی دوئلی ده ستی پیکرد، و قولیی و فراوانییه کهی له کتیبی شیبهوه یهی دا، به ده ره نجام گهیشت.

کتیبی (الکتاب)ی ، سیبهوهیهی، یه کیّکه له سهرچاوه گرنگه کانی زانستی نه حو، و به دریّژایی میّژوو مهرِجه عی زانایان، و زمانهوانان بووه، و تا درهنگیکیش وه ک کتیبی مهنهه جیی خویندراوه، و له بهر سه حتی و قولیی، ئیستا ته نها پسپوّرانی ئه و بواره ده توانن به کاری بهیّنن، و سودی لی و وربگرن، و ئه و کتیبه ئاسانانه پش که ئه مروّ مهنه به جن ده رهاوی شته ی ئه و کتیبه نا و ته نانه ت کتیبه کانی ئه م بواری زانستی نه حوه، منه تباری کتیبه ی زالکتاب)ی، سیبه وه یهین.

﴿باسى دەيەم:قسەيەك بۆ ئەوانەى كە بى بايەخ، دەرواننە زانستى نەحو

ره خنه یه ی خویان بخه نه روو، که گوایا زانستی نه حویان پی باشه، به لام رۆچونيان لـه خويندنى نــهحودا لا پيويــست نــىيــه، ئــهم رەخنەيــه جيڭــاى خۆيەتى، بەلام با ئەوەش بزانن، كە ئەو خويندنـــــ چــروپړەى نـــــــــــ جيڭــــاى خۆيەتى، مەگەر كاتينك بېيتە ھۆي ئىەرەي كىم لىمە بىمار نىمەر، سىمارجەم زانسته کانی ترت بیر بچنهوه، بۆیــه وورده کــاری کــردن، و قــول خوینـــدنی نه حو جینگای خویسه تی، بـ فر نموونسه، کاتیسک کــه قوتــابی زانــی موبتــهدا، و خهبه رکامه یه، و زانی که ئیعرابیان به ره فعه یه، ئین لینره دا کوتسایی نایسه ت، چونکه له (خهبهر)دا، ياساکان قولـتر دهبنهوه، چونکه دهگونجيـّـت، خهبــهر، موفرهد بینت، یا خود (رسته:جومله)بینت، و خدبهری موفرهدیش، دووبهشه، یان خاوهنی ئامراز (ضمیر)یکی، گشتگیره، که بۆ موبتهداکه دهگهریّتهوه، و یا خود خاوهنی نهو نامرازهیش نییه، و نامرازهکانیش به گشتی چوار جوّرن، و ههر یه کهیان حوکمی تایبهتی خوّیانیّان ههیه! یا خـود هـهرکات خهبـهری موبت دا، لــه رسته پیکه اتبوو، دهبینت پهیوه ستکاریکی هــهبینت، کــه بــه موبته داکهی ببه ستیته وه، وه نهم پهیوه ستکاره (ربط)مه، هه ندی جار حمد زف ده كرينت، و تعمه شله كاتيكدايه، كه نيشانه (قَرينة) هه بينت، له سهر تسهوه حهزفکردنه، نهمه، و چهندهها یاسای پهیوهندیداری تر، به سا دهترین بابسهتی نهجو، که موبتهدا، و خدبهره!

کهوانه کورتبری لهم زانسته دا زیان ده گهیه نیّت، و دهبیّت خویّند کار، و فهقی، ئهوه نده قوول ببیّته وه، لسه زانسستی نسه حودا، تسا سسودی ئسهوتؤی لیّ وهربگریّت، بوّ چاك حالّی بوون، له قورئان و سوننه ت

یا خود، بغ نموونه، له چهندهها جیّگسای قورئسانی پسیروّزهوه، بابسهتی زوّر گرینگ ههن، که به زمان زانی، و نهحوزانی، ئاشکرا دهکریّن، و ماناکانیان ده فامریته وه، بر نجوونه ثایه تی: ﴿وَأَذَنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَـاْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُـلً ضَامِرِ... الجمة ٢٧﴾، كه ليره دا (رجالا)، كرّى (رَجُل: پياو) نــى يــه، بــه للكو (رجالا)، كرّى (رِجُل)ــه، واته، كه سيّك به پيّ بروات، و پياده بيّت، و نيّر، و ميّ ده گريته وه، نه ك به س پياو بگريته وه! و به رامبه ره كه يشى سواره كانن، كه به (وعلى كل ضامر) ته عبيرى ليّدراوه.

یا خود، له باسی (صیفه)دا، که نهگهر سهرنج بدهین، (صیفه: ناوه لنساو)، شوینی مهوصوف ده کهویت، وه ک رسته کانی (جائنی رجل ظریف)، و (مررت برجل ظریف)، به لام له گه ل نهم ریسیه شدا، چه نده ها وورده کاری تر لهم بواره دا هه ن! نهمه و جگه له و راجیاییه زورانه ی نیسوان مهدره سه نه حوییه کانی، وه ك: (مهدره سهی به سره)، و (مهدره سهی کوفه)، و هتد... که ناسینی سهرجه میان پیویسته، و جیگای سووده.

کهواته: ئهو قسهیهی که ههندیّك کهس دهیکهن، بهوهی که: (مادام ئیسلام له قورئان و سوننهتدایه، کهواته به خویّندن، و له بهرکردنی قورئان و سوننهت کاره که دروست دهبیّت، و پیریستمان به زانسته کانی (نه حو) و صهرف و زمان و هسد... نابیّت!)، قسهیه کی بی مانایه، چونکه هیچ ئامانجیّك، به بی ئامراز نایه ته دی، و ئامرازی تیگهیشتن له قورئان و سوننه تیش شاره زایی هه بوونه، به زانسته کانی (نه حو) و صهرف، و ئهوانی تر، که سهر چاوهی مهزنی تیگهیشتنی راسته قینه ن، له قورئان و سوننه ت، و ئهوانه ی بی بایه خ ده رواننه زانستی نه حو، یاسای (فاقد الشییء عدو ً له)، و (الأنسان عدو ً ما یجهل)، به سهریاندا جینه جی دهبیت.

﴿ دُواباس: باشترین کتیبه به که لکه کانی زانستی نه حو

ئەوەى لەم دوا باسەدا دەينووسم، پەيرەوتكى گىشتگيرە، بىز قوتابيانى زانسته شهرعييه كان، تا بزانن له كويوه دهست بهم زانسته بكهن، و له سهر چ کتیبینك بیخوینن، زانایانی پیشوومان "بهره همهت" بن، له نهحو زانیندا بسی وينه بوون، ئەوەندەى بەندە لە ئەزموونى خىزم، و دواتىر لىكۆلىنىدوە لىدم بوارەوە لينم روون بۆتەوە، ئەوەيسە كسە ئسەوان بسەردەوام خۆيسان بسە كتيبسه سه خته کانی ئه و بواره وه سه رقال کر دووه، بزیمه هینسده بسه توانسا و لینزان دەرچوون، ونزیکی کتیب گەلیککی ساده، وئاسانی ئەمرۆیی نەكەوتوون! ئەو مهنهه جه دیرینه نهوانی لیوان لیو له زانست به گشتی، و نهحو به تایبه تی دروستکرد، و ئهم کتیبه سادانهی ئهمروزیش که ئیمه پییانهوه خهریکین، به ناو خویندهوارگهلیکی نهزان وفهزیجی لهم بوارهدای، وهك ئیمه ی دروست کرد، بهنده ئهو کتیبانهی لیرهدا دهیاننوسمهوه، مهبهستم ئهوه نییه، که قوتابی دەبينت سەرجەميان بخوينينت، نـەخير! بـەلكو مەبەستم ئەوەيــه لـــهم كتيبــه سه خت و قوتابی فیر که رانه وه دهست پی بکات، و له ناو نهمانه دا کتیب هه ڵبژیری بو خویندنی له لای ماموستا، چونکه بینگومان ئهوهی (شهرحی ئيمام سيوطى، له سهر ئەلفيدى ئيبن ماليك) بزانيت، بى هيچ گومانيك (شەرحى ئىبن عەقىل) دەزانىت، نەك ھەر زانىن، بەلكو گوتنەوەيىشى! بىدلام به پیچهوانهوه مهحاله، و ئهوهی (ئیبن عهقیل) بزانیّت، همهرگیز وهك خموّی له (شەرح سیوطی) تینناگات، یاخود ئــهوهی کــه (عــهوامیلی جورجــانی) و (بورکهوی) خویندووه، زور زاله، به سهر (التحفة السنیة)دا، به لام ئموهی (توحفه)سی، خویندووه، سدر له (جورجانی) دهرناکات، ئیتر (النحو السوافی)، و (النحو الواضح)، و ئدم هدزاران مهلزهمه یدی ئدمور کام خوینده وار دروست ده که ن و چی زیاده یه ک ده خه نه سه رهه گه ی زانستی قو تابیانی شه ریعه ت ا نه و کتیبانه ی لیره دا ناویان ده ینووسم، نه مانه کتیب دیرینه کانی حوجره کانی کور دستانن، نومینده وارم قو تابیانی نازیزمان له مانه وه ده ست پی بکه ندوه، و لینره وه جیلیکی تری خوینده وار، و حالیبو و لسه کروکی قورئان و سونده ت دروست بکه ینه وه.

ندحو:	زانستى	باشدكاني	كتيبه	_
-------	--------	----------	-------	---

- ۱. عهوامیلی جورجانی(۱).
- ۲. عدوامیلی بورکهوی، ۲
- ٣. عهواميلي مهلا موحسين٣٠.
 - ٤. المقدمة الاجرومية(ع).
- مفتاح الاداب، للشيخ عبدالكريم المدرس,
 - الهداية في النحوره.
 - ٧. اظهار، للامام البركوي.
 - ٨. كافية، ابن الحاجب.

⁽۱) سوپاس بق پدروهردگار، دوو شدرحم، له سدر (عموامیلی جورجانی)، به کوردی نووسیوه، یه کتکیان کورت، و ثموی تریان دریژه شدرح، کورته شدرحه که چهندها جار چاپکراوه تعوه، و دریژه شدرحه کهیش که چوارسد لاپدرویه، کتیبخانمی (نارین) به چاپی گهیاندوه.

⁽۲) سوپاس بز پدروهردگار، (شدرحی عدوامیلی بورکدوی)م، به کوردی نووسیوه، و بز چهند جاریکیش چاپکراوهتدوه.

^{(&}quot;) سوپاس بر پدرودردگار، (شدرخی عدوامیلی مدلاً موحسین)م، به کوردی نووسیوه، و چاپکراوه.

⁽ئ) سوپاس بۆ پەروەردگار، (شەرحى ئوجروميه)م، به كوردى نورسيوه، و چاپكراوه.

^(*) سوپاس بز پدرودردگار، تعمدیش (شعرحی مفتاح الاداب). ه، که دهیبینن.

⁽١) سوپاس بر پدرووردگار، (شدرحی الهداید فی النحو)م، به کوردی نووسیوه، و چاپکراوه.

- الفوائد الصمدية (١).
 - ١٠. شرح انموذج.
 - ۱۱. قطرالندي.
 - ۱۲. شرح ملا جامي.
 - ١٣. شذور الذهب.
- ١٤. ألبهجة المرضية، (شرح السيوطي، على الفية ابن مالك).
- ١٥. المنظومة الفريدة، (الفية الامام السيوطي، في النحو).
 - ١٦. مغنى اللبيب، لابن هشام.
 - ۱۷. شرح ابن عقیل،،

نهوهی نووسرا، پوخته یه که میشرووی سهر هه ندان، و نه شوونما کسردن، و دواتسر ناسسینی زانسستی (نه حو)، و پاشسان گرنگترین کتیبه مه نهه جییه کانی نهم بواره، به نومیدی نهوه ی جینگای سوود بن، بو سه رجهم، فه قی، و تامه زرویانی زانسته ئیسلامییه کان له وو لاته که ماندا.

^{(&#}x27;) سوپاس بۆ پەروەردگار، شەرحى(الفوائد الصمدية)يەم، نووسيوه، و ئامادەيد بۆ چاپ.

⁽۲) سوپاس بز پمروهردگار، دستم کردووه، به رافعی کوردی، (شمرحی ئیبن عمقیل)، و ئیستا تعنها بمرگی یدکممیم نووسیوه، و له چوار بمرگدا دهبیّت، که ثیّستا ثعو بمرگی یدکممدی زیاتر له همزار لاپمروید، و له ژیّر چاپداید.

پوختدیدك نه بیزگرافیا، و كهسایه تیی هماموّستا مه لا عه بدولكه ریمی موده رریس، پ

* ناوو، لهدایکبوون، و میژووی به دنیاهاتنی ماموّستا مهلا عهبدولکهریمی مودهرریس :

زانای پایه بهرز، و مهزن، مامزستا مهلا عهبدولکه ربمی موده پریس، ناوی ته واوی (عدبدولکه ریم) کوری (موحه مهد) کی کوری (فه تاح) کوری (سلیمان) کی کوری (مسته فا) کی کوری (موحه مهد سلیمان) کی دری (مسته فا) کی کوری (موحه مهد سلیمان) کی دری (مسته فا) کی که گونده کانی سهر به شار ق چکه کی (خورمال) کی ناوچه کی هه و رامانی کوردستانی عیراق، چاوی به دنیا هه لهیناوه.

* كەسايەتيى، و سيفاتەكانى مامۇستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپېيس:

مامرّستای موده رپیس بالآی ناوه ندی و به ره و کورتی ده نواند و لهم دواییانه داو له کاتی نه خوشی و پیریدا زوّر بچوکی ده نواند، وه ک مامرّستا هیمنی شاعیر له وه سفیدا ده لیّن: جاریّک له گه ک چه ند مامرّستای گه و ره و ماقول له باره گای حه زره تی غه و سلم له حوجره ته نگ و چکوّله که یدا دانیشتبووین، من نه م بیره م به می شکدا ده هات نه گه ر هدمو و نوسینه به نرخه کانی نه مامرّستا کورته بالاّ، ره زا سوکه، خوین شیرین و قسه خوشه بینی، و له تایه که ی ته رازووی باوی و جهسته ی لاوازی خوشی له تایه که ی دیکه به یک ، نایا سه ری وه میچی حوجره که ی ناکه و ی ؟

⁽۱) عمم بیزگرافیاید، زیاتری لعم درو ژیدوره وورگیراوه:

یه کهم: هدندی له یادگارییه کانی ماموّستا مدلا عدبدولکدری موده ریس، کوّکردندوه، و ناماده کردنی: ماموّستا عبدالدائم هدر امانی، چاپی سلیّمانی، ۲۰۱۱.

دووهم: مودهریس نامه، تاماده کردنی: تارات تعبوبه کر تهجمد، چاپی سلیمانی، ۲۰۰۹.

بهردهوام جبهی لهبهرکردووه، و زوّر حدزی به رِهنگی قاوهیی دهکرد، میزهریّکی سپی جوان رِهنگی لهسهر دهنا و بهبینینی دلّی سپی و خاویّن دهکردهوه و پاکی و نهزاههتی ماموّستاشی دهگهیاند .

زانایه کی له خوا ترس و زیره ک و وه لام به ده ست بوو ، زمان پاراویکی خوش قسه و گفت بوو ، ماموّستا تاهیری به حرکه یی له وه سفیدا ده لی : به راستی مه جلیسی پر خیر و به ره که ت بوون باسی دنیات به خوّشی ده بیست ، نه و ماوه ی له خزمه تی ده مایته وه ، هه ستت به خوّشی ده کرد، ده توت با هه لنه ستی!

قوتابیانی خوّی زوّر خوّشدهویست و هدمیشه لیّبوردهیی بدرامبدر به کار دههیّنان و بگره تدنها ژیانی ناو فدقیّیان و مزگدوتی بهژیان دهزانی .

یه کیکی تر لهسیفه ته بهرزه کانی ماموّستا ، موتاله عدی چرو پرو بهردهوامد، و هیچ کاتیّک دهرسیّکی به موتالاّو خوّحازر کردن نهوتووه تهوه ، نهمهش یه کیّکه له ئاموّرْگارییه کانی ئیبن قهره داغی که پیاده ی کردووه

 نوسین به کوردی و زور لایدن و سوچی خالی کتیبخانه کوردی روشن و روناك کرده وه، و کوردیش به زمانی خوی توانی تدفه لهده رگای زوریک له زانسته کانی علومی قورئان و حدیس و به دیع و عهروز بدات، و ئه و ده رگایه به دهستی موده رویس ، خرایه سه ریشت بو نه وه ی رابوونی ئیسلامی.

سيفاتهكاني مامؤستاي مودهرريس:

یه کهم: دنیا نهویستی و به شوین دیمه ن و که شخه و ناو و شوره تدا نه که پان: له سهر نهم خاله ده کری ده یان غوونه ی زیندوو ریز بکریت (۱)، من یه کیک له و خالانه ی که ده یان جار به چاوی خوم دیومه و له سه ریشی به ده نگ ها تووم ، باس ده که م :

زوّر له و به ریزانه ی لیّره دا دانیشتوون، پیّش نویّکردنه وه ی (باب الشیخ) و له ساله کانی ۷۰ و ۸۰ ئه و ژوره تان دیوه، که ناوی ژووری مامزستا بوو، ههم مددره سه ی بوو، هه م جیّگه ی خه و و خواردن و حه وانه وه ی بوو.

مامزستایش که پیش نویز، و مامزستای ئه و باره گا گه وره پیروزه بوو ، جگه له وه ی هم کوردیک رووی بکردایه به بغدا، و زیاره تی باره گای (گهیلانی) بکردایه، ئه گه ر سه ردانی مامزستای موده رریسیشی نه کردایه، ئه وا سه ردانه که ی به لاوه قه بوول نه بوو .. هم ر میوانیکی ده ره وه ی وولاتیش له زاناو سه فیرو پیاوی ئاینی و ناودار سه ردانی رباب الشیخ)یان بکردایه دوای زیاره تی (گهیلانی) دیار ترین که س مامزستا بوو، که جیگه ی شانازی بیت و ، شیاوی ئه وه بیت به روو سوریه وه ئه و میوانانه رایی بکات و

⁽۱) واتد، مامزستا خدمد عدلي قدردداغي.

دیمه نی گهشی زانستیان له شیوه یه کی وادا بۆ بنوینی به یادگار له میشکیاندا ساله ها بمینیته وه.

ماموّستا له و ژوره دا بوو، نه و ههمو میوانه رویان ده کرده نه و ژووره که چهند ته خته قدندفه ی کوّنی تیدا بوو ، چهرچه فی کوّن و رزیوو پواویان پیّوه بوو ، روّژیّك یه کیّك له و میوانه بیانییانه هاته خزمه تی ، دوای دیده نی و قسه و باس کاتیك ههلسا دهستی چووبه درز و شه قی چهرچه فی قدنه فه که دا ، دوای روّیشتنی میوانه که عهرزی ماموّستام کرد، ندمه جوان نییه، و نه گهر به (سه ید یوسف) کدنه و کاته موته وه لی گهیلانی بوو بیرو بینیت به مهمنوونی قهنه فه کانیشت بو تازه ده کاته وه، نه ک چهرچه فه کانیان، جا ماموّستا فهرمووی: روّله نه وان خوّیان نایینن؟! من پیّیان نالیّم!

ئدمه له کاتیکدا بوو، ژووری تدنیشتی ژووری ماموّستا (کمال الدین طائی) بوو، رازاوه ترین ژوور بوو ، جوانترین تاقم و فدرشی تیّدا بوو، (کمال الدین)یش، ئهگهر هدفتدی دوو سیّ روّژ بهاتایه، یدك سه عات به ناو ده رسی ده گووته وه .

دووهم: دل نهشکاندن، و پوو نهشکاندنی کهس:

راقدی فدرمایشتیکی پیغهمبدر (صلی الله علیه وعلی آله وسلم) هدیه، هدر جدنده هدندی که سانیکه وه هدندی که سانیکه وه پیده که نین، و دلیشمان له ناستیاندا خوین ده ده لینی.

بزید وا دهزانم، جدند له خزمدتی ماموستادا بووم، له بیرم نایدت غدیدتی که سی کردبیّت، یان دلّی کدسی شکاندبیّت، ئه وه نالیّم ئهگه ر جارجار فدقیّی وا هدبوایه ده رسه که ی باش حازر نه کرداید، یان که مته رخدمی له پیدا چوونه وه و ره وانکردنی ده رسه کانیدا بکرداید، ماموّستا له رووی دلسوّزییه وه لیّی تووره بووایه.

سێيهم: بەرنامەي خواردنى:

 پهنجا سال بیخوات، ئهوا تهمهنی پهنجا سال ئهبیّت، و ئهگهر به حهفتا سالیش بیخوات، ئهوا تهمهنی (۷۰) سال ئهبیّت، ماموّستا ئهو بره خواردنه ی خوّی وا بهشکردبوو، بهشی (۰۰) سال زیاتری بکات، چونکه بهراستی ئهو کهسه ی بهوردی سهرنجی بهرنامه ی خواردنی ماموّستای بدایه، سهرسام دهبوو، که ماموّستا چوّن قنیات بهو ئهندازه خواردنه ده کات و چوّن پنی دهژی .

بهیانیان هیّلکهیهك یان توّزی هدنگوین، یان پارچه پهنیری یان شتیّکی وههای دهخوارد و هیّشتا ههتاو گزنگی نهدابوو دهستی دهكرد به دهرس ووتنهوه تا نیوه و یان تا دهرسه کان تهواو ببوایه نهوا دهستی دهدایه کتیّبیّك یان به خویّندنهوه یان به نووسینهوه خدریك دهبوو ، نهگهر میوانی نههاتایه .

کاتی نیوهروزیش خواردنه کهی ئهوه بوو بریتی بوو، به زوری له برنج و شلهیهك که له سهفهرسازیکدا لهمالهوه بوی دههات .

کاتی نیوه رو گدرم ده کرایه وه، بروا ناکام نیوه روید بو وبیت، یه کیک و دووان هاوبه ش نه نیوه رو گدرم ده کرایه وه، بروا ناکام نیوه روید که به نه به در خوار داد که مه، همرجه نده زوّر جار وائه برو بی خولک همه بو خویان په نا ده دا تا کاتی ناخوار دنه که که ماموستا له و کاته دا له پرو بی خولک و مهوعید و سه لام و عمله یک، و به رانبه ری ماموستایان له سه ر سفره که ی ده گرت ، نیز ماموستا شتیکی له و خوار دنه که مه به رکه و تایه هم نه وه به و ده یخوارد و همالنده ستا، دوای نه وه یش نیز تا به یانی روزی داها تو و ، توزیک میوه ی لیده رجیت، که شه و به را ده و ده یخوارد، هیچ خوارد نیکی نه ده خوارد .

چوارهم: خەرتنى مامۆستا:

ده بی ندوه بیر ند که بیر ند که ماموّستا ته شریفی هدلّده ستا بو نویّری به بانی نیو نده خدو تدوه، و پیشه ی روّرانه ی وهابوو، دوای نویّر ریزیّك وویردی روّرانه ی ههبوو و ورده و ده به بیانیانی ده هات، به بیانیانی ده هات،

دوای ندوه وه کو و تمان تا نیوه و قر سه رقالی ده رس و و تنه و ه ده بوو، کدم ده بیه در ایه سه رسی تر، دوای ناغواردنی نیوه و قیش کاتی و و گار دریز ده بوو، وه که به هار و هاوین، ده رگای ژووره کدی داده حست و ماوه یه که راده کشا، له و ماوه یه شدا، نه گه ربیانهیشتایه بنوی، پاش که میک هدلده ستا، ده ستنویزی ده گرت، و خدریکی نووسین ده بوو!

که ده نیم نه گهر بیانهی شتاید، مدیدستم ناماژه یه بو حاله تیك که ماموستا هدمیشه هاواری بوو له دهستی ، ندویش ندوه بوو ، ندو ماوه کهمه دوای ناخواردنی نیوه پو که دهیویست پابکشی ، چهند جار له سهر یه که دهیاندا له دهرگای ژوره که ی ، نیتر زهلامی ، ندو کاته زیاره تی شیخ عدیدولقادری بو گونجا بوو، دهیویست بگهری ته و بو هدولی ، نیان سلیمانی ، نه گهر زیاره تی ماموستاشی نه کرداید ، زیاره ته کهی به ته و او نه ده زانی ، یان ندو کاته گهیشتبووه به غدا ، و نه خوشی بو لای دکتور هینا بوو ، نهیویست پیش نه وه ی بچیت بو عیاده ، بچیته خومه تی ماموستا و ماموستا دو عای خیری بو بکات و ناونیشانی دکتور یکی باشیشی بداتی .

ده بی له باره ی خه وی مامزستاوه نه وه یش له بیر نه کریت، مامزستا که دوای نویزی عیشا ده رگای له سه رخزی داده خست، نیز نه ده جووه ژیر لیفه و ناو جینگه ی گه رم و نه رم و بخه ویت تا به یانی، به لکو وه ک ده لین شه و قه لای میر دانه، مامزستا به وردی حسابی بز ناو نه و قه لایه ده کرد، ته نانه ت ده یفه رموو: کاتی و اهدیه، شه و تا دوای سه عات دووی نیوه شه و خه ریکی نووسین ده بووم.

هدر لدم روهیشدوه فدرمووی، لدنووسینی یدکیّك لد کتیّبدكانیدا دوای سالّی ۱۹۹۰ چاوی لددهستدا و بینایی زورهری هیّنا ، چونکه پیش ندو میّژووه گدلی جار چومدته خزمدتی شیعریّك یان بابدتیّکی ووردی دهستخدتم بو ندخویّندراوه تدوه .. ماموّستا کدیارمدتی داوم بو خویّندندوه یی عدیندك خویّندویدتییدوه!!

ليرهدا بهكورتي ئاماژه بن شتيك دهكهم:

که له زانایان و هه لکه و توانی جیهان ده کرین به دوو به شهوه:

بهشینکیان بهش و بههرهیه کی خوایی ههبووه لهزیره کیی و بلیمه تیدا و دهستی بو ههرچی بردبیّت زوو توانای بهسهریدا شکاوه و زانیویه تی و رِه نجی زوری بو تیگهشتنی نه کیشاوه

يينجهم: لهخوبايبوون:

ييده گووت، عدرزم كرد:

گدلی لهماموستایانهان که له خویندندا پیشکه و توو بوون، و ماوه یه کی زور ده رزیان گوتوه ته بیت پیان و ابووه نه و ان له وه ده رچوون ده رسی ههموو کتیبین بلینه وه، و ده بی ناخر ماده کان زیاتر بلینه وه، نهم ماموستایانه له حوجره کانی کور دستاندا نمونه یان که منه نه بووه، به لام ماموستای موده ر پیس به رامبه ر به مخووه یش له خه لکی دیکه جیاواز بوو ، هه رکه س بچوایه ته خزمه تی بو هه رده رسین ده ده بو رویه و نه ده ناز بود ، هه رکه س بخوایه ته خزمه تی بو هه رده رسین ده بود ده بود . رویه و به گویره ی بود و تیگه شتنی خوی له ده ریای زانستی ماموستا سودمه ند ده بود روژی چوومه خزمه تی مندالین له خزمه تیا بود ، ده رسی سوره تی (القارعة)ی

قوربان کهسیّك نییه، نهم دهرزهی پیبلیّت و جهنابت خوّتی پیّوه ماندوو نه کهیت؟! فهرمووی بر من چیمه؟! و کیّ له من باشتر پیّی دهلیّت؟!

شهشهم: دامهزراوی له سهر بیرورای و موساوهمه نهکردنی له سهر حهق:

ماموّستا دهرباره ی نهو شتانه ی باوه ری پیّیان هدبوو، و به شیّك بوون له بیروباوه ری شدرعی و عدقیده یی ، ناماده نه بوو، به هیچ جوّریّك و بوّ هیچ که سیّك له هدر پله ید کدا بوایه مویه ك له دوه ی خوّی باوه ری پیّیه تی و دیاره باوه ره که یشی باوه ری پیاوی کی مسولمانی بروا پته و بوو ، لابدات و سازش له سه ری بكات .

وهك غوونه: له هدشتاكاندا باسيّك له نهوقاف كهوته ناو به ناوى (نيستيبدالى زهوى وهك غوونه: له هدشتاكاندا باسيّك له نهوقاف كهوته ناو به ناوى (نيستيبدالى زهوى و خانووى وهقف)، باسه كه خرايه بهرده مى (مجلس الاوقاف الاعلى)، كهبهزورى له زانايانى ئاينى پيّكهاتبوو، ژمارهيان له دهوروبهرى (٩) كهسدا بوو، ئهندامانى ئهو مهجليسه جگه له مامرّستاى موده پريس به تيّكراى دهنگ ئهوهيان پهسهند كرد، كه دروسته ئهو خانوو زهوييانه بفرو شريّن، و به پاره كهيان شتى دى بخريّته شويّنيان، بهلام مامرّستا برواى وابوو، قسهو مهرجى واقيف ئهو كهسهى لهبنهره تدا ماله كهى وهقف

کردووه، وهك نهص و دهقی شهرع وایه و گزرینی دروست نییه، و به تهنها ماموّستا نهو بریارهی نیمزا نهکرد، و گونی له هیچ هدرهشهو مهترسی و دهرندنجامیّك نهبوو!

حەرتەم : بەتەنگەرە ھاتنى ئەداران و ھەۋاران:

ماموّستا به حوکمی نهوه ی له و جیّگه گهوره و پیروّزه دا بوو، خوّیشی پیاویّکی ناو دارو ناسراو بوو ، دهستروّیشتوان خیّر و زه کاتیان بو نه هیّنا، ماموّستایش بی نهوه ی بیر له وه بکاته وه بو به رژه وه ندی خوّی شتیّك له و پاره هه لّبگریّت ، چاوی ده گیّراو بیّده نگ و به دزییه وه هه ژاران و نه بو وانی ده ستنیشان ده کردو مانگانه ی بو ده برینه وه و له ریّگه ی تایبه تی خوّیه وه بوی ده ناردن ، ناگاداری گهلیّك له وانه م وله کاتی نه بوونیی خهلکی سلیّمانیدا دوای را په رین ، ده یان که س و خیرّان هه بوون له سلیّمانی و ده و رو به روی دوای ماموّستا نه و سه رچاوه و و شکی کرد، ماموّستا ده سرچاوه و و شکی کرد، و نه و خیرّاننه نه و هیوایه یان نه ماه.

* ماموّستا مه لا عهبدولکهریمی موده پریس، وکاردانه وهی زانایان له سهری: زانایان کاردانه وهیان له سهری بروه له نارامگرتن و سوور بوون، و نووسین و دارشتن و سه خاوه ت و و یک چوون له نیوانیاندا بووه ، تاییه ت گهر له زهمه نیکدا ژیابن و تاییه تی تریش گهر قوتابی و ماموّستا بووبن ..ته نانه ت له شیوازی بیر کردنه وه و بگره له هیواکانی خویندنیشدا .

ماموّستای موده ریس ره حمه تی خوای لی بیّت، کاریگه ر بووه له ژیانی خوّیدا به زوّریّك له گهوره پیاوو ناوداران و زوّریش کاردانه وهیان له سهر درووست بوونی که سایه تی زانستی نه و بووه، له ته قاندنه وهی گروتینه شاراوه کانی و بیر فراوانکردنی و جاندنی هیواو ناواتی به رز و گهوره له نووسین و وانه ووتنه و و به رده وامی نه و دا دهستی دیار و به رجاویان ههیه.

وهلی پیش نهوه ی بچمه سه ر باسی نهم که سایه تیبانه پیمخوشه ماندوبوونی دایك و باوکی بنرخینم، له سه ره تای گهشه ی موده پریسدا که چون بابی (سوّفی موحه مه د) ده سی ده گری و ده یخاته سه ر پیّه وی خویندن و دایکیشی وه کو زوّر هیوای گهوره ی به کوره تاقانه که ی همیه، و به (حاجی مه لا عهبدولکه ریم)نه بی قه تاوقه ت بانگی نه کر دووه ن هانی به رده وامی خویندنی ده دا، دوای کوّچی دوایی میرده که ی که نه مه واله موده ر ریس ده کات، به بی پچران له سه رخویندنه که ی به رده وام بیت .

ماموّستای موده رپیس کاردانه وهی دوو که سایه تی له سه ر بووه ، نه وانیش (شیخ عومه ری) ناسراو به (أبن القرداغی)، و (شیخ عهلانه ددینی نه قشبه ندی) یه و موده رپیس زور به روونی نهمه ی پیوه دیاره .

یه که میان : که سایه تیبه کی زانستیه و زور سیفاتی به رزی له ماموّستای موده پرپسدا چاندووه و هه ر له ویشه وه فیّری نوسین و شیّوازی تاقیق بووه، و به پوونی موده پرپس ئهمه ی و تووه : (هیچ که سایه تیبه ك له زانست و وانه بیّریدا سه رسامی نه کردووم ، ته نها ماموّستام شیّخ عومه ری قه ره داغی نه بیّت)، هه روه ها هه ریه ك له شیّخ موحه همه د

عدلی قدره داغی، و دکتور سد لاحدین سه نگاوی، نهم راستییه یان بو دووباره کردمه وه، که ماموّستای موده و ریس هه میشه باسی (أبن القرداغی) ده کرد، و سدرسامی خوّی ده رده بری بوّی!

(أبن القرداغی) توانی کیانیك بو موده رپیس پیک بینی و که سایه تی زانستی به هیز کات له پیش جاوی خه لکیدا ، تایبه ت کاتیک ته شریف ده باته بیاره له به هاری (۱۳٤۷ ك) داو له پیشجاوی شیخی عه لائه ددین و خه لکی بیاره و ته نانه ت ئه وانه ی در ایه تی موده رپیسیشیان ده کرد، فه رمووی : (ئه م زاته له من مه لاتر ئه بیت، ئه گهر شیخ لوتف بفه رمی له گه لیا، ئه وه ی ئیمه زانیو مانه له خویندنا و ه ری گرتووه، به ه ی ته دریسه وه ئه توانی زیاده شی بخاته سه ر) .

بهرده وام نامه گۆرىندوه له نيوانياندا گوزهراوه، و زياتر له بيست نامه له (رۆژگارى ژيانم)دا هاتووه، له رأبن القرداغى)ييه وه، بۆ مامۆستاى موده رريس ، كه له رييانه وه ئامۆژگارييه كانى خۆى ئاراستهى موده رريس كردووه .

دیارترینی نهم نامانه نهو نامهیه کهسهبر و بهردهوامی لهسهر وانهبیژی دهداته ماموستای موده پریس له روزگاری ساردبونهوه و ناره حهتی موده پریس به هوی کوچی دوایی خیزانی یه کهمیهه و کهتیدا هاتووه (انشاء الله) خهریك بوونت به وانه بیزییهوه له جاران زیاتر ده بی و غهمی مناله کان لهمه دوات ناخات و (ومن یتو کل علی الله فهو حسبه).

عدلی قدرهداغی، و دکتور سدلاحدین سدنگاوی، ندم راستییدیان بز دووباره کردمدوه، که ماموّستای مودهرریس هدمیشه باسی (اِبن القرداغی) دهکرد، و سدرسامی خوّی دهردهبری بوّی!

(أبن القرداغی) توانی کیانیک بو موده پریس پیک بینی و که سایه تی زانستی به هیز کات له پیش جاوی خه لکیدا ، تایبه ت کاتیک ته شریف ده باته بیاره له به هاری (۱۳٤۷ ك) داو له پیش چاوی شیخی عه لائه ددین و خه لکی بیاره و ته نانه ت ئه وانه ی در ایه تی موده پریسیشیان ده کرد، فه رمووی : (ئه م زاته له من مه لا تر ئه بیت، ئه گهر شیخ لوتف بفه رمی له گه لیا، ئه وه ی ئیمه زانیو مانه له خویندنا وه ری گر تووه، به هوی ته دریسه وه ئه نوانی زیاده شی بخاته سه ر).

بهردهوام نامه گۆرپندوه له نیوانیاندا گوزهراوه، و زیاتر له بیست نامه له (روزژگاری ژیانه وه در نیانهوه ژیانم)دا هاتووه، له رأین القرداغی)ییهوه، بو ماموّستای مودهرریس ، که له رییانهوه ئاموّژگارییه کانی خوّی ئاراستهی مودهرریس کردووه .

دیارترینی نهم نامانه نهو نامهیه کهسهبر و بهردهوامی لهسهر وانهبیری دهداته ماموستای موده پریس له روزگاری ساردبونه وه ناره حدتی موده پریس به هوی کوچی دوایی خیرانی یه کهمیه وه کهتیدا هاتووه (انشاء الله) خهریك بوونت به وانه بیرییه وه له جاران زیاتر ده بی و غهمی مناله کان لهمه دوات ناحات و (ومن یتو کل علی الله فهو حسبه).

دووهمیان: (شیخ علاءالدین) که سایه تیه کی رو حییه و ده ستی موده رریسی گر تو وه و معتویه تیم به پیشه وا، و خستو ویه تیب سه روی ته به بیشه وا، و مورشیدی رو حی خوی قه بوولی کر دووه، و دوای نه ویش ته مه سوکی به که سی تره وه نه کر دووه، شیخی عهلائه ددین هانی مامو ستای موده رریسی داوه له سه رخویندن کاتی قو تابی بووه له خانه قای (دووروز)، و وه ك باوك چاودیزی کر دووه و له رووی ماددی و مه عنه ویه وی یارمه تی داوه، به تایبه تایب تایبه تای

سیفه تی سه خاوه ت و یارمه تی دانی هه ژاران هه ر له و ساته وه له موده پرپسدا چه که ره ی کردووه و دیارده که ی به ناشکرا ده بینری ، کاتی مامزستای موده پرپس له به غداد داده نیشی و یارمه تی لیقه و ماوانی کورد ده دات که پیان ده که ویته به غداد بر پارووه نانیکی بریوی یان له به رشیفایه ک بر نه خوشییه کانیان ، به پراستی حوجره که ی گهیلانی خانه ی بینه و ایان و لیقه و ماوانی کورد بوو ، هه زاران کورد شاهیدی نه م پراستییه ده ده ن و من بر خوم چه نده ها جار یارمه تی موده پرپسم بینیوه بر لیقه و ماوانی کورد و داماوی بی جی و ریم دیوه له کنجوری حوجره که ی مامزستای موده پرپسدا حدواوه ته و مته و نو قره و گرتووه .

لهدوای نهوهی موده رریس نیجازه ی مدلایه تی وه رده گریّت، و له (نیر گسه جار) ده بیته مدلا هه ر شیخی عدلانه دین ده سی ده گری و له بیاره دایده مه زرینی و له په نای شیخدا بیست و پینج سال وانه ده لیته وه و چه ندین مامزستای به رز له سه ر ده سی نیجازه و و دو ده گرن .

لدمدوه بزمان دهرده کهوی مامزستای موده پریس زور موته نه سیر بووه به دوو که سایه تیه کی به سیری به میزی زانستی و نهویتریان که سایه تیه کی پرخی به میزی زانستی و نهویتریان که سایه تیه کی پرخی به میزو و پاك هه و نهم کار دانه وه یه مامزستای موده پریس ده کاته زانایه کی سوف ، ده کاته موجه ید یکی دیندار و نووسراوه کانی شاهیدی نه م پراستییه ن

* وهسف و سهنای زانایان له سهر ماموستا مهلا عهبدولکهریمی مودهپریس: له گهل سازدانی جهند دیمانه و چاو پیکهوتنیکدا له گهل ههندی زاناو ناودارو کهسایه تیدا ، ههریه که به چهشنی وهسفی ماموستای موده پریسی ده کردو له سهنای نهودا به جوّری ده پشکوا، نهمه ش مشتیکه له خهرواریک :

شنخ طەپىيىسى بەحركى :

مامزستا عهبدولکه ریمی موده پریس – رحمه الله – زانایه کی به تعقوا بوو، قهت پیای نده کرده وه، زوّر به قهت پیای نده کرده وه، زوّر به ئیخلاص بوو، بوّ مهداریسی دینی، ئهوه ی سهرسامی کردبووم، ئهو ئهده به کوردانه که وه ری گرتبوو دانیشتنی چهند ساله ی له به غداد پنی نه گوری بوو!

۲. مامؤستا عەبدولقادرى كورى حاجى رەسولى بەحركى :

مامؤستام موده پریس - رحمه الله - هه رکات یادی ده کهم وا ده زانم به رامبه ر زانای پایه به رز ئیمامی (سیوطی) وهستاوم، هه میشه و توومه: به پاستی نه و (سیوطی) زهمه نی ئیمه یه ، به مه نده کوتایی دینم له حدقیدا ، خوا ره حمان پی بکات به هوی که به ره که و شوینه و اری پاکیدتی نه و هوه .

دکتور موحه نمه د نه هدد گهزندیی :

ماموّستای موده رپیس به نمووندی نوسه رو تاقیقیان له نیّوان زانایانی کورددا له عیّراق دیّته ژمار و بگره له نیّو زانایانی گشت عیّراق ، هه روه ها به ده ریایه ك له زانست قدله م ره و ده کری، له سه رجه م زانسته عدقلی و ندقلییه کاندا، به سه رجاوه ی تدقوا و ره و شی به رزی به سه ند حساب ده کری .

بهرِاستی زوّر خوّ به کهم زانه ، زوّر بهسوّزه ، لهگهل قوتابییه کانیدا به بهزهییه ، لهگهل گهله کهیدا و لهگهل ههموو خهلکی ، بروای زوّر بهتینه ، پشت به خوا بدستدیدکی بدهیزه ، زانست و ژیانی خوّی تهرخان کردووه بوّ خرمه تی دینی پاك و بلاّ و کردندوه ی به ههرسی زمانی عهره بی و کوردی و فارسی .

دكتۆر عوسمان موحه ممدد غهريبسي هاشمي كوردى – يهكيكه لـه موجازه كانى :

ئيسته ئدوهم دينيستهوه يادر۱)، كه دكتور عهبدو لحدميد حدمه شههاب ئدلعوبيدى، چاودير لدسه دكتوراكهم، لهبهردهم سهرجهم ماموستاياندا و لدكلتى گفتو گوى سهرنامه دكتوراكه فهرمووى:

(زانای عدللامه ، موحددیسی گهوره ، شیخ "عدبدولفدتاح أبو غدة"، سدردانی ماموّستا موده ریسی کرد له بدغداو هاته ده رهوه بدسدرسامییدوه ووتی : قدت بدبروامدا نده هات لدبدغداد کدسانی وه شافعی هدبن له زهمانی خوّیدا ، بگره له ویش زاناتر .

٥. مامۇستا شيخ جەلال شيخ عەبدوللا دەمەيەوى:

مامرّستا شیّخ جدلالی، کوری شیّخ عدبدوللای دهمدیدوی، که موجیزمه، و مامی باوکمد، و زانایدکی پایدبدرزی ناوجهی هدورامان ومدریوانی کوردستانی ئیراند، و موجازی عدللامه مامرّستا سدیید بابدشیّخی ئدلّماندید، و تیّکرای تدمدنی نزیکهی موجازی سال له خزمدت حوجره، و فدقیّدا بووه، و له بیاره له سدر دهستی مامرّستا مدلا عدبدولکدریمی مودهریس خویّندویدتی، و تدناندت ئهو کاتدی که جدنابی مامرّستا مدلا عدبدولکدریمی مودهریس، بز دواجار بیارهی جیّهیّشتووه، مامرّستا شیّخ جدلال لهوی دواماددهی خویّندووه، و فدرمووی: له گهل مامرّستا به تکا ورجا وگریان تا ملهگای چنار، واتد: (ئهوبدری بیاره) روّیشتم، و زوّر لیّی پارامهوه، که ندروات و بدجیّمان ندهیّلّیّ، به لاّم بارودوّخی جدنابیان وای خواست، پارامهوه، که ندروات و بدجیّمان ندهیّلیّ، به لاّم بارودوّخی جدنابیان وای خواست،

⁽۱) واتد، ماموّستا عبدالدائم هدوراماني.

عدلائدددین زانی، ته شریفی ماموستای موده ریس رویشتووه، گریا، وه دوای نهم واقیعه به فه رمانی شیخی عدلائه ددین، ماموستا شیخ جدلال کراوه ته موده ریسی بیاره، و ماوه ی شه شمانگ کاروباری ته دریس و حوجره ی را په راندووه، و نه و شهره فه ی موده رسیتی بیاره پشی به رکه و تووه، تا (عمللامه ی بالیسانی) ته شریفی هاتو ته بیاره، له م نیوه نده دا ماموستا شیخ جدلال له وه سفی ماموستا (نامی) دا، فه رموویه تی:

چهند دیّریّك له ستایشی شافعیی دووهم، ماموّستای نامی، عهالامه مهلا عهبدولكهریمی مودهریس ﴾

دهست نهنالی، تا ناخر زهمان دانه ری تهفسیر، کهلامی نازار کلیلی ده رگسای، پیروزی ژینسه نیحیاکه رهوه ی شهرعی پیغهمبه رکی بیز ته روی دین، شهرعی پیغهمبه رکی بیز ته روی دین، شهرعی پیغهمبه رکی بینه مبه روه ی دین، شهرعی پیغهمبه راه همه روه صفی تویه، له رووی جیهانا ماموسا باشه، دلی پر نووره همه عهفوی خودا، خاتیمه ی کهلام شه دنیا و دینا، ئهمه مهرامه له دنیا و دینا، ئهمه مهرامه حیکمه ت، و وه رع، و نوکته، و به یانی شیعر، و نهسری نه و، وه کو گولزاره شیعر، و نهسری نه و، وه کو گولزاره

له ناو ته صنیفات، وه کو هیلاله نوستادی نامیی، کورد، و کوردستان برنی به هه شتی، تیدا دیاره ته ربیه، و ته کلیف، بیز جینن، و ئینسه بر زانین مه عنای ئایاتی قورئان به نه شری ئه حکام، ئایاتی قورئان بر گهلی ئیسلام، نه فعی دراوه نه فعی بر عوموم، ته رتیب کراوه

نامه که ی هزشیار، له لای جه لاله دهستووس موده ریس، شافیعیی زهمان به مهاری نامی، چونکه گولزاره هموو حیکمه ت، و ثایه، و حه دیسه رینومای خهیره، بز گهلی کوردان نامه ی ثایینه، بز عیلم، و عیرفان ته فسیری نامی، مهنای ته واوه به دهستی (جه لال) نهمه نووکسراوه

مامۆستا كاكەشىخى، شىخ جەلىلى شىخ عەبدوللاى دەمەيەوى:

ئدم مامرّستا بدریّرویش، که ده کاته ئامرّزای باوکم، یه کیّکه له مهلا باش، وکهسایه تیبه دیاره کانی ناوجه ی ههورامان، ومهریوان له کوردستانی ئیران، کوری مامرّستا شیّخ جهلیلی شیّخ عهبدولّلای دهمهیه وی،یه، له ناوجه ی ههورامانی ئیران، که جهنابی مامرّستا شیّخ جهلیل (خوا لیّی خوش بیّت) هاو فه قیّ، و درّستی گیانیی جهنابی عمللامه ی موده ریس بووه، و پهیوه ندی درّستانه، وقول له نیرانیانه همهروه، و تهنانه ت مامرّستای موده ریس دوای وه فاتی مامرّستا شیّخ جهلیل، نهو پهیوه ندیه نه به خداوه ناردووه، بر پهیوه ندیه نه به خداوه ناردووه، بر جهنابی مامرّستا کاکه شیّخی، کوری مامرّستا شیّخ جهلیل، و مدرحه مه و لوتفی خوّی زوّر ده رباره ی جهنابیان و ته واوی خانه واده ی شیّخ عهبدولّلای دهمه یه وی

نواندووه، (غفرالله له، وأسكنه فسيح جناته)، جا مامؤستا كاكه شيخ له وهصفى مامؤستاى (نامى)يدا، نووسيويدتى:

ماموّستای نازیز، شوعله ی چرای دین نوستادی هسونه ر، باخهوانی دین چرای رووناکی بوّ کسورد ههلکرا نازانم وهصفی کام هوندرت کسه

رۆشنكەرەوەى صەحراى دەشتى ژين وارىسى حەزرەت رەسولى ئەمىن پېنووسى ھونەر دەستى تىز درا دريژىي ژينم، بىسسە قوربانت كەم

٧. مامۇستا نورى قارس حەمەخان:

زانای مهزن، و وهرگیزی (ریاض الصالحین)، و (موخته صهری صهحیحی بوخاری)، و (التاج الجامع للاصول)، و ههزاران فهرموودهی پیغه مبهر (صلی الله علیه وسلم)، بر سهر زمانی کوردی، له وه صفی مامزستا مه لا عه به ولکه ریمی موده ریسدا، فه رموویه تی:

علماء امة الهدى أرواحنا لهم الفدى سور لدينك خافر ألقت مواكبهم بكوبة من أل كرد الهداة بهم تقر نواظر من بينهم زين الشيوخ شيخنا عبدالكريم لدين أحمد ناشر بوركت يا ابن الكردى سوف تفاخر امم بكم وبعلمكم ستناظر

ومؤلفاتكم لتلك بوادر سارت خزائن الكنوز فانها لخير مجمع العلوم مصادر تفنى الجبال والكتاب سيخلد ففي الجنان للهداة منابر بالنور مكتوب على جبينه سيماه في هذا الشعار ظاهر نور الوقار على الجبين اذاسما يعنى هنا روح الديانة حاظر

* ئەن پلەن وەزىقانەي مامۇستا مەلا ھەبدولكەرىمى مودەررىس، بىنيونى:

له گهل نهوه ی ماموستای موده رریس به گوزه رینکی نانارامی سیاسیدا تیه ریوه له گهل نه و باره نابورییه دانه پیوه ی و لانه که یدا، تو انیویه تی هه ندی پله وه رگری و له چه ند وه زیفه یه کدا به شدار بیت، له م باسه دا، و به پنی میژووه کانیان ریزیان ده که ین.

- ۱. بووهته مامۆستا لـه قوتابخانهو حوجرهی (نیرگسهجان)، ئهمهش لـه سالمی
 ۱۳٤۷ ک/۹۲۶ ز)، ههتا کوتایی سالمی (۱۳٤٦ /۱۹۲۷ ز).
- ۲. بووهتد ماموستا و واندبیر له (خاندقای بیاره)، له سهرهتای سالمی (۱۳۷۷ ک/ ۱۹۵۱ز).
- ۳. بدفهرمی بووهته وانهبیّر لهمزگدوتی (حاجی حان) له سلیمانی، ئهمهش لهسالی (۱۳۷۱ه ۱۹۷۱) .
- ع. چووه ته کهرکووك و له (ته کییه ی حاجی شیخ جهمیلی تاله بانی)،
 ماوه ته وه و و انه بیر بووه لهم ته کییه دا، له سالی (۱۳۷۶ ك / ۱۹۵۶ ز)
 تاسالی (۱۳۸۰ ك / ۱۹۳۰ ز).

- ه. بووهته پیشنویژ و وتار خوین له مزگهوتی (نه همدی)، له نزیك وهزارهتی بهرگری پیشوو له به غداد، ئهمهش له سالی(۱۹۹۰ز)، دوای دهرچوون له تاقیكردنهوهی وتار خوینی و پیشنویژیدا.
- ۲. دامهزراوه به وانهبیر له قوتابخانهی (عاتیکه خاتوون)، له مزگدوتی شیخ عهبدولقادری گهیلانییدا ، له جهمادی یه کهمی (۱۳۸۰ ك / ۱۹۹۰ ز).
- لهدوای ئهوهی سالی (۱۳۹۳ ك / ۱۹۷۳ ز) خانهنشين كراوه، له لايدن بنهمالهی شيخی گديلانيهوه، شهره فی مانهوهی له مزگهوتی گديلانی پينه خشراوه بز فهتوادان بز مسولمانان و پيشنويژی كردنی عهسر و نيوهرز، و دواتر بووه ته موفق ههموو عيراق.
- ۸. سهرۆكى رابيتەى زانايانى مسوللمان بووە له عيراق، له ساللى (۱۹۷٤ز)،
 تا (۲۰۰۳ ز).
- ۹. له ئدندامه کاراو دیاره کانی کۆری زانیاری عیراق بووه ،له سالی ۱۹۷۸ ز، تا کۆچی دوایی، وهلی کارایه تی مامزستا له کۆردا له پازده سال تیپه ر ناکات، و دواتر ئدندامی شهره فی کۆر بووه.

• مامۆستاكانى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودھېرىس:

ماموّستای موده رریس لای ماموّستاگه لی خویّندویه تی ، له به حری پر زانستیاندا لیّوانیّکی هه لگوّزیوه، و له سینگی خوّیدا کوّی کردووه ته وه باش بوونه ده ریا له لیّوی شیرین و قه له می رهنگینیه وه زهنگوّل زهنگوّل لیّی رژاوه و قوتابی گهلیّکی تینو لیّی تیّراو بوون .

ئەمەش ناونىشانى ھەندىك لە مامۆستاكانىيەتى:

مەلا عەبدولواحىدى كورى مەلا عەبدولىلاى ھەجىجى :

لهساله کانی (۱۳۰۳ ك) دا، له دایك بووه، لای جهنابی باوكی له دینی (بالك) خویندویه تی و گهراوه به دوای زانستدا ، هر گری مامرستا عهبدولقادری موده رریسی بیاره بووه و ئیجازه ی له خزمه تیبا و هر گرتووه و یه که مین که سینکه که زمانی مامرستای موده ریسی به پیته کان ناساندووه، یه کینکه له در سته کانی صوفی موحه مهدی باوکی موده رریس و له ده و روبه ری سالی (۱۳۵۲ ك)، له ساوجی نزیك مهریوان و ه فاتی کر دووه.

۲. مەلا مەھودى جوانرۆيى :

لهساله کانی دهوروبه ری (۱۳۰۰ک)، له دایك بووه، ماموّستای (بالك) بووه، و پاشان چووه ته گوندی (دهره تفیّ)، و لهسالی (۱۳۹۳ک)، وهفاتی کردووه .

٣. مدلا ئدهددى روش:

زانای پایه بهرزی ناسراو به (مهلای رهش) خهلکی گوندی (پاش بهرد) ی پینجوینه ، له دهوروبهری(۱۳۱۳) لهدایك بووه، و ئیجازهی له خزمهتی مهلا عهبدولقادری مودهرریس وهرگرتووه، و دواتریش له مهلا ثهبوبه کری ئهفهندی بروانامه ی وهرگرتووه، ئهو زانایه کی وانه بیری زوّر سهر کهوتوو بووه ، له سالی (۱۳۷۳ ك)، وهفاتی کردووه .

٤. شيخ عومهرى ناسراو به ئيبنولقهره داغى:

عدلامدی تیگدشتوو ، پیاو جاکی پیگدشتوو ، شیخ عومدری کوری شیخ عدیدوللدتیفی گدوره ی کوری شیخ مدعروفی دهرهقووله، له سالی(۱۳۰۳ ك)، له شاری سلیمانی لهدایك بووه ، ئیجازهی مدلایدتی لای شیخ ندجیبی قدرهداغی وهرگرتووه، زانایدکی ورده کار بووه، و حاشیدو پدراویزی لهسدر زوریک له پدرتووکه

زانستیه کان هدید، له سالی (۱۳۵۵ ك . ۱۹۳۹ز)، وه فاتیكر دووه، و له گردی سدیوان، له شاری سلیمانی نیژراوه .

- ه. شيخ سليماني كورى فدقي عوسمان .
 - ٦. مدلا شدریفی کانی سانان.
 - ٧. مهلا عهزيزي باليكهدهري .
 - ٨. مدلا عدبدوللدتيفي بانديي.
 - مەلا فەيزوڭلاى تاڭش.
- ١٠. مه لا عارفي كورى مه لا عه بدولله تيفي هه جيجي .
 - ۱۱. شيخ بابه رهسولي بهرزنجي .
- ۱۲. سەيد موحەممەدى كورى سەيد ئەمىنى گيزەملى .
 - ۱۳. مه لا موحه ممه د سهعیدی عدبابه یلی.
 - ١٤. حاجي مهلا عهزيزي دهرهتفي .

ژمارهیه قوتابییه کانی مامؤستا مه لا عهبدولکه ریمی مودمرریس:

- مهلا موحه ممه د زاهدی کوری حاجی صالحی پاوه یی، (۱۳۵۱ ك، ۱۹۳۳ ز)،
 ئیجازه ی پیدخشراوه، و یه که مین ئیجازه ی ماموستای موده رریسی له بیاره
 به ده ست هیناوه.
 - ۲. مەلا ئەسەدوڭلاي تاڭش، ھەمان سال.
 - ۳. سەيد حيسامەدىنى موكريانى ١٣٥٥ ك ١٩٣٦ز.
 - سەيد بەھادىنى خورخورەيى ٢٥٣١ك ١٩٣٧ز.
 - ٥. مهلا خضرى ئالوثى ئالانى، ههمان سال.
 - ٦. شيخ ئه حمدى سهرده شتى ، ههمان سال .

- ۷. شیخ عومهری عیززی دیرزوری کوری شیخ ئه همدی سوریی، (۱۳۵۷ ك –
 ۱۹۳۸ ز) .
 - ٨. مەلا عەلى جوانرۆيى ، ھەمان سال .
 - ٩. مدلا مدهودي وهيسديي ، هدمان سال .
 - ١٠. مدلا سهعیدی بالکی، ۱۳۵۸ ك ۱۹۳۹ ز .
 - ١١.مەلا موحسنى ئەڭمانەيى ، ھەمان سال .
 - ۱۲.شیخ موحهممدی کوری شیخ مارفی نیرگسهجاری ، ۱۳۵۹ ك ۱۹٤۰ ز .
 - ١٣. مدلا محدمدد تدميني موكرياني، ههمان سالّ .
 - ٤ ١.مەلا قادرې كوړى حاجى ئەحمەدى ھاروونى ، ١٣٦٠ ك ١٩٤١ ز .
 - ۱ مدلا مهجیدی کانی ساردی وارماوایی، ههمان سال .
 - ١٦.مدلا ئەخمەدى كورى سۆڧ مەخودى كويركى ، ھەمان سال .
 - ۱۷.مهلا مه همودی کانی به ردینه یی ، ۱۳۲۱ ك ۱۹٤۲ ز .
 - ١٨. مهلا عملي كويْركي ، ههمان سالٌ .
 - ١٩. مەلا صالىحى كورى صوفى عەبدولقادرى ۋالمانوى ، ١٣٦٢ ك ١٩٤٣ ز .
 - ٠٠. مدلا فهتاحي شاتري ، ههمان سال .
- ۲۱. مدلا صدیقی کوری خەلیفه مدلا رەحیمی هەوشاری، ۱۳۹۳ ك ۱۹٤٤ ز .
 - ۲۲.مدلا سدعیدی گلیّجالّی ، ۱۳۹۶ ك ۱۹۶۰ ز .
 - ۲۳. مدلا مدجیدی وه لددبه کی، ههمان سال .
 - ۲٤.مهلا محممه دی کوری مهلا ئه همه دی هدوشاری، ۱۳۲۸ ك ۱۹۶۹ ز .
 - ٢٥. مه لا موحه محمد تهميني بانه يي ، ههمان سال .
 - ۲۲.مهلا عهبدولقادری خوشناوی ، ههمان سال .
- ۲۷. شیخ نهجمه دینی کوری شیخ عهبدولقادری حموتاشی ، ۱۳۷۱ ك ۱۹۵۲ ز .
 - ۲۸.مهلا موحه ممه دی کوری عهباسی بانه یی ، ههمان سال .

ئه ناوانهی سهرهوه له بیاره ئیجازهیان وهرگرتووه، له سلیمانیشدا ماموستای مودهپریس ئیجازهی ههریهك لهم ماموستایانهی داوه:

۲۹. مەلا موحەتمەد ئەمىن گەورەدىيىي ، ۱۳۷۵ ك –۱۹۵٦ ز .

۳۰. مدلا خدری مدنگوری ، هدمان سال .

لەكەركورك ئىجازەي ئەم مامۆستايانەي داوه:

٣١. مەلا رەشىدى كورى حاجى كاكە حەمەى قولى جانى، ١٣٧٦ ك – ١٩٥٧ ز .

۳۲. مه لا عومه ر رهشیدی نوده ریاویی، ۱۳۷۷ ك ، ۱۹۵۸ ز .

٣٣. مدلا حسيني كۆيى، ھەمان سال .

له بهغدادیش زور ماموستا له خزمه تیدا سودمه ند بوون، و نیجازهیان و مرگرتووه، نهمه ش ههندیکیانن:

٣٤. مەلا عەبدولقادرى كورى شيخ رەسولى بەحركى.

٣٥. دكتۆر عوسمان موحەممەد ئەلهاشمى .

٣٦. شيخ موحه ممه د عهلي قهره داغي ، له سالي (١٩٦٨) ئيجازهي وهرگرتووه.

۳۷. د کتور محه ممهد مهلا ئه حمه د گهزنه یی، وهزیری ئه وقافی پیشوو، له ئیداره ی سلیمانی، له سالی (۱۹۹۹ز)، ئیجازه ی وه رگر تووه .

۳۸. مامۇستا ياسىين دەرويىش .

۳۹. مەلا موستەفاي كۆزە پانكى .

٠٤. دكتۆر صلاح الـدين سەنگاوى ، ١٩٦٥.

همروه ها زانا، و مملای زور له خزمه تیدا خویندوویانه، به لام نیجازه یان له جینگای تر و درگر تووه، له وانه:

١٤. مامۆستا شيخ جەلال شيخ عەبدوڭلا دەمەيەوى.

٢٤. ماموّستا مهلا شيخ ئه حمددي، ئه حمد ثاوا، (باوكم).

* نازناوهكاني مامرستا مهلا عهبدولكهريمي مودهپريس:

ماموّستای موده ریس نازناویکی زوّری هدید، و له هموویان دیارتر (موده ریس) ه ماموّستای موده ریس نازناویکی زوّری هدید، و له هموویان دیارتر (موده ریس) ه که به مانای (وانه بیّر) دیّت، تعمدش له به ر تعویه که (۲۵) سال له بیاره دا وانه ی وتو وه تعویه کویشی هیّما به م نازناوه ده دات و له کوّتایی کتیّبی (فوائد الفوائح) دا فدر موویدتی : (فقیر مؤلف عبدالکریم فرزند محمد مشهور بسمدرس) .

یه کیّکی تر له نازناوه کانی بریتییه له (نامی)، که نهمه ش نازناوی شیعرییه تی و له شیعره کوردی و فارسییه کانیدا به کاری دیّنیّت، به لام له شیعره عهره بییه کانیدا به کاری ناهیّنی ، ههر بوّیه له نیّوه ندی عیّراقدا به م نازناوه نه ناسراوه .

هەربدم نازناوەوە سى پەرتووكى بە چاپگەياندووە، كە بريتين لـە:

- ۱. بهدیع و عهروزی نامی .
 - ۲. تەفسىرى نامى .
- ٣. خولاصهى تەفسىرى نامى .

هدروهها ووشهی (نامی)، لدکرتایی زوریک له شیعره کانیدا به دی ده کریت،

(نامی) ئەنائى لە دەرگاى رەحمەت بۆ عەفوى خۆى، و ماباقى ئوممەت

يان:

(نامسی) بۆمەولای ساداتی کیرام دیاری ئەنێرێ، به بەستەی سەلام

يان :

(نامی) ئەم نامسە ئەنوسى بۆتان واتە خادىم بن، بۆ خوداى خۆتان له گهل ئهم دوو نازناوه دا، مامزستای موده رریس ناوه کهی پال ده دریته پهنای هدندی شوین، وه ك :

۱ مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى بيارە، لە بەر ئەوەى پەروەردەى بيارەيە، و
 پوختەى گەنجى وتوانا، و زۆرى تەمەنى لەوى بە سەر بردووە، و زۆر ماوەتەوە .
 دەدرىتە يال گەلەكدى.

* كتيبهكانى ماموستا مهلا عهبدولكهريمى موده پريس:

يه كهم : بهزماني كوردى :

- ۱. سهرچاوه ی ثایین: ئهم پهرتوو که ، له سالسی(۱۹۸۲ز)دا، به چاپی گهیاندووه، و له شهش نامیلکه پنکهاتووه، که ئهمانه ن:
- أ- ئیمان و ئیسلام: له عهقیده دا نوسراوه و وهرگیراوه له کتیبی (عهقیده ی همورامیانه)ی، مه لا مه لا حامدی کاتبی سیراجه ددین، که به شیوه زاری همورامی نووسراوه، له سالی (۱۳۵۲ ك ۱۹۳۳ ز)، له بیاره دایناوه.
- ب-ندساسی سه عاده ت: شیعره له باسی نادابی نیسلام و ندرکانی نیمان له سالّی (۱۳۵۶ ك ۱۹۳۰ ز)، له سهر شيوه ی پرسیار، و وه لاّم نووسیویه تی.
- ج- ناوی حدیات: ژیاننامدی ندو پیخدمبدراندید، که له قورئاندا ناویان هاتووه، و پاشان باسی عدشدرهی موبدشدره، و چوار ئیمامدی موجتدهید ده کات ، سالی (۱۳۵۸ ك ۱۹۳۹ز)، له بیاره نووسیویدتی.
- د- چل چرای ئیسلام : راقهی چل فهرمودهی پینهمبهره (گیر)، سالمی (۱۳۷۳ ك ۱۹۵۶ز)، له سلیمانی نووسیوییهتی
- ه نورو نه جات : شیعریکی کوردییه له مه دحی پیغه مبه رای ای و هاوه لانیدا، سالی (۱۳۷۵ ك ۱۹۵۲ز)، له که رکووك نووسراوه.

- و- ئیقبالنامه: هزنراوهیه، وهرگیردراوی پهرتووکی (دولت نامه) ی مهلا خضری روواریید، که به شیوازی ههورامی له سالی(۱۳۵۳ ك- ۱۹۳۴ز) نووسراوه.
- ۷. مەولوودنامە و ميعراج نامە ، له سالى(۱۳۷۸ ك ۱۹۵۹ ز)، له كەركووك نوسيويەتى، و له سالى (۱۹۸۲ز)، به چاپ گەيشتووه .
- ۸. دوورشته : فهرهدنگیکی عدرهبی _ کوردییه ، سالنی(۱۳۸۵ ك -۱۹۶۳ ز)،
 نوسیویدتی، و سالنی (۱۹۹۲ز)، به چاپ گدیشتووه .
- ۹. به هار و گولزار : حیکمه ت و دانایه تیبه، مامؤستای موده ر ریس هؤنیویه تیه وه، سالی (۱۹۷۷)، به چاپ گهیشتووه.
- ۱۰. شدریعه تی ئیسلام: وهرگیراوی (منهاج الطالبین)ی، ئیمامی ندوهوییه، چوار بدرگه، دانراوی سالی(۱۳۷۸ک-۱۹۲۹ز)یه.
- ۱۱. ووتاری ئاینی بز رزژانی هدینی ، بهزمانی کوردی و پوختدیه کی عهره بی له سالی (۱۹۷۰ز)دا، له سالی (۱۹۷۰ز)دا، به جاب گهیشتووه .
- ۱۲. بارانی ره حمه ت : هزنراوه یه که به ژبانی پیغه مبه ری خوا (گیلی)، ده ست پیده کات، و دواتر کورته ژبانیکی چوار خه لیفه که و پاشان به چه ند بابه تیکی فیقهی کزتایی دینی به چه ند باسیک له باوه ردا ، له سالی (۱۳۵۴ ۵–۱۹۳۰ز)، نووسیویه تی، و له سالی (۱۹۵۸ز)، به چاپ گهیشتووه .
- ۱۳. یادی مهردان : دوو بهرگه، و بهرگیکی باسی (مهولانا خالیدی ندقشبدندییه)، و بهرگدکهی تریش باسی (شیخ عوسمان سیراجهددینه)، له گهل بندماله کهی، بهرگی یه کهم له سالمی (۱۹۷۹ز)، به چاپ گهیشتووه، و بهرگی دووهم له سالمی (۱۹۷۹ز)، به خاپ گهیشتووه، و بهرگی دووهم له سالمی (۱۹۸۳ز)، چاپکراوه.
- ۱۶. دیوانی مدولهوی: لیکولینهوهو راقهی شیعره کانی مدولهوییه، و له سالی (۱۹۵۹ز)، جاپکراوه.

- ۱۵. راقمهی شیعره کانی دیوانی (نالی)، فاتحی کوری هاوکاری کردووه، و له حدفتاکاندا چاپکراوه.
- ۱٦. راقدی شیعره کانی دیوانی (مدحوی) له سالی(۱۳۸۲ك ۱۹٦۲ز)،
 دایناوه، و له سالی (۱۹۷۹ز)، به چاپ گهیشتووه .
- ۱۷. کۆمەللە شىعریکى فەقى قادرى ھەمەوەندى ، فاتحى كورى ھاوكارى باوكى كردووه، و لـه ساللى (۱۹۸۰ز)دا، به چاپ گەيشتووە .
 - ١٨. حدج نامة : له باسى ئادابى حدج .
- ۱۹. راقهی (عهقیدهی مهرضیة)ی، مهولهوی له زانستی کهلامدا، و له سالی (۱۹۸۸)، به چاپی گهیاندووه .
- ۰۲. مه کتوباتی کاك ئه همه دی شیخ: وه رگیراوه له فارسیه وه، په نجاوپینج مه کتوبو نووسراوه، له سالی (۱۹۸۶–۱۹۹۱ز)، له چوار به رگدا چاپكراوه، و دو اتریش ده زگای (ئاراس)، له هه ولیز، به شیره یه کی قه شدنگ چاپی کر دو ته وه.
- ۲۱. بنهمالهی زانیاران : باس له ههندی له بنهماله ناسراوه کان ده کات، که شوره تیان به زانست و دین بلاو بووه ته وه، و له سالی (۱۹۸۶ز)، به چاپ گدیشتووه، و له کتیبی (علماؤنا)دا، به (بنهماله کانی کوردستان) ناوی هاتووه.
- ۲۲. تەفسىرى نامى : حەوت بەرگە لە تەفسىرى قورئانى پىرۆزدا ، لە سالىي (۱۹۸۰–۱۹۸۶)، بە چاپ گەيشتووە .
- ۲۳. خولاصهی تهفسیری نامی: سی بهرگه، بو خوّی له سالی (۱۹۸۵ز)،دا، کورتی کردوّتهوه.
- ۲۶. نووری قورئان : له زانسته کانی قورئاندا، له سالی (۱۳۱۹ ك-۱۹۷۱ز)،
 دانراوه، له به غدا، و له سالی (۱۹۸۵ ز)، به چاپ گهیشتووه .
 - ۲۵. رنگای بهههشت : له سالی(۱۹۸۷ز)، بهچاپ گهیهنراوه .

۳۲. نامه ی هوشیار : سالی(۱٤۰۹ک-۱۹۸۹ز)، له بهغدا نووسراوه، و له سالی (۱۹۹۲ز)، به چاپ گهیشتووه .

۲۷. شدرحی (فتح القریب)، له فیقهی پیشهوا شافیعیدا.

۲۸. به دیع و عهروزی نامی : له سالّی (۱٤۰۹ ک-۱۹۸۹ز)، له به غدا نووسراوه، و له سالّی (۱۹۹۱ز)دا، به چاپ گهیشتووه .

۲۹. رینگای رههبهر: له زانسته کانی فهرمووده دا، (علوم الحدیث)، له سالی (۲۹. ۱۹۸۰)، له بدغدا نووسراوه، و له سالی (۱۹۸۵)، جاپکراوه.

۳۰.سدنا، و سکالا: له سالمی(۲۰۱۵–۱۹۸۲ز)، له بهغدا دانراوه، و له سالمی (۱۹۸۷ز)، چاپکراوه .

بەزمانى عەرەبى:

۳۱. جواهر الفتاوی : فدتوای زانا گهلیکی کوردی تیدا کو کردووه ته وه و له فدوتان قوتاریکردوون ، سی بهرگه، و له سالی(۱۳۸۲ ۵ ۲۲ ۱۹۲۱)، دایناوه، و له سالی (۱۹۲۹ – ۱۹۷۱ ز)، به چاپ گهیشتووه .

۳۲ جواهر الکلام فی عقائد أهل الاسلام: کتیبیکی نایابی عدقائیده، کهخوّی هوّنیویدتییدوه، و رافعدی کردووه، له سالّی(۱۱۱۱۵ – ۱۹۵۳ز)، دایناوه، و له سالّی (۱۹۹۳ز)، به چاپ گدیشتووه.

۳۳ صفوة اللآلى من مستصفى الامام الغزالي: له زانستى (اصول الفقه) دايه، و تواناى موده و لهم زانسته دا ده خاته روو، و مهوداى تنگهیشتنى له توصول ئاشكرا ده كات، له سالى (۱۳۷۵ ك _ ۱۹۵۵ ز)، له كه ركووك دايناوه، و له سالى (۱۹۸۹ ز)، چاپكراوه .

۳٤ ارشاد السالك إلى المناسك : له باسى حدجدا نووسيويدتى، له سالمى (۱۹۸۳ز)دا، چاپكراوه .

۳۵.المواهب الحمیدة فی شرح الفریدة: له زانستی (نه حو)دا، ئه مدی نووسیوه، و زور به جوانی (فریدة)که ی، ئیمامی سیوطی رافه کردووه، و له دونیای فهوتان رزگاری کردووه ، و له سالفی(۱۳۷۴ ک – ۱۹۵۶ز)، له سلیمانی دایناوه، و له سالفی (۱۹۷۷ز)دا، چاپکراوه .

٣٦. نور الايمان: له زانستي عاقائيد دا نووسراوه، له سالي (١٩٧٨ز)دا، چاپكراوه.

۳۷.ارشاد ألانام الى أركان ألاسلام : له زانستى فيقهدا نووسيويهتى ، لـه ساڵى (٣٠٠ اك – ١٩٨٧)، دايناوه، و لـه ساڵى (٩٩٠ از)، به چاپ گەيشتووه .

.٣٨ رسائل العرفان في الصرف والنحو والوضع والبيان: ئەمەش چەند ناميلكەيەكى لـه خۆ گرتووە :

أ- الصرف الواضح للمبتدئين: سالّى(١٣٨٣ك-١٩٦٣ز)، له بهغدا دايناوه. ب-مفتاح الاداب: له زانستى نه حوداً، و له سالّى(١٣٩٣ك-١٩٧٣ز)، نووسراوه، كه ئدم بهرهه مه ي بهرده ستمانه.

ج- الخلاصة في الوضع والبيان.

د – التبيان في الوضع البيان: قدم دوواندى كۆتايى، لـه سالى(١٣٥١ك- ١٩٣٢)دا، لـه بياره نووسيونى.

1 ٤. رسائل الرحمة، في المنطق والحكمة : بينج ناميلكدي لـه خو گرتووه :

أ. المفتاح في المنطق : لـهزانستى لـۆژيكدا، وهك سـهرهتايهك زۆر به سـووده، و
 ساللى (١٣٥٣كـ ١٩٣٤ز)، لـه بياره نووسيويهتى .

ب. الورقات في المنطق : سالمي(١٣٤٩ك-١٩٣٠ز)، دايناوه.

ج. المقالات في المقولات: هدمان سال نووسيويدتي .

د. رسالة العزيزة في المنطق: سالي(٣٤٨ اك – ١٩٢٩ز)، لـه بياره نووسراوه.

ه. الوجيهة المرضية في المواجهات: لـه سالمي(١٣٤٩ك-١٩٣٠)، نووسواوه.

- ۶۶. اعلام بالغیب، و ایهام بلا ریب: راقهی هدندی فهرموودهی پیغهمبهره، (ﷺ)، له سالمی (۱۹۹۲ز)، چاپکراوه .
- ٤٧. نور الاسلام : له زانستی عقائیددا نووسراوه، و له سالی(۱۳۹۷ك ۱۹۷۷)، دایناوه، و له سالی (۱۹۷۸ز)، چاپكراوه .
- دره الدین: سالّی (۱۹۸۱ ۱۹۸۱ز)، خاپکراوه ، به راستی لهم پهرتووکهوه ماموّستا وهك كدشكوّليّك بوّ زانایانی كورد دهرده كهویّت.
- ۹ ع. مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن : حدوت بدرگه له تهفسیری قورئاندا له
 سالمی (۱۹۸۶ز)، له بدغدا دایناوه، و له سالمی (۱۹۸۹–۱۹۸۹ز)، چاپکراوه .
- ، ٥ خلاصة منظومة جواهر الكلام في عقائد اهل الاسلام: كورتكراوه يه په پتووكى (جواهر الكلام) ي، خوّيه تى ، له سالى (١٩٩٢ز)، له به غدا كورتى كردوّته وه، و له سالى (١٩٨٩ز)، چاپكراوه .
- ۱ ه. الرسالة و أنوارها: سدبارهت به پدیامی پیغهمبدران، و موعجیزه کانیان، (علی نبینا، و علیهم أفضل الصلاة، والسلام)، له سالی (۱۹۸۹ز)، چاپکراوه.
 - ٢٥. اسناد الاعلام الي حضرة سيد الأنام : له سالي (١٩٩٥)، چاپكراوه.
- ۳۵ الفرائد الجديدة على المطالع السعيدة : راڤدى (مطالعي سيوطى)يد، لـه زانستى ندحودا .
- \$ ٥. الوردة العنبرية، في مدح حضرة خير البرية: سالّى(١٤١٣-١٩٩٢ز)، دايناوه، و لـه سالّى (١٤١٤ز)، چاپكراوه .
 - ٥٥. الأنوار القدسية، في ألأحوال الشخصية.
- ۲۰ الوسیلة فی شرح الفضیلة : راقه ی (الفضیلة)ی، مهولهوییه، به عهره بی له زانستی (بیروباوه پ که لام)دا، و له سالی (۱۹۵۹ز)، له که رکووك نووسیویه تی، و له سالی (۱۹۷۲ز)، له دوو به رگدا چاپکراوه.

سیهه : به زمانی فارسی :

۷۰.نامیلکهی (شمشیر کاری بر نسیمی رستگاری)، وه لامه بز په رِتووکی (نسیمی رستگاری)، که له سهر ئیجتیهاد و ته قلید، (ئایه توللا موحه ممه د مه ردوخی کوردستانی، سنه یی)، نووسیویه تی، و مامزستای موده ر ریس وه لامی بز نووسیوه، و له سالی (۱۳۵۹ ک) دا، دایناوه.

۰۸ فوائد الفوائح، در شرح (منظومة الفوائح)، که مدولدوی له عدقیده دا، و به زمانی فارسی هونیوید تیبه وه، و موده پریسیش شیکه پرافدید کی کردووه، و مدوله وی مدلدوانی له فارسیدا ناساندووه، به عدجدمستان.

دەستنووسەكانى مامۆستاى مودەرړيس:

٥٩. بركات الأحدية، في شرح الفوائد الصمدية، لـه زانستي ندحودا.

• ٦.العقد الذهب في جيد الأدب، لـه زانستى (بديع و عروض)دا، دايناوه.

71. العلمان في علمين: له زانستي (وضع، و اِستعارة) دا، و له سالي(١٣٧٣ك)، نووسراوه.

٦٢. خلاصة التبيان، له سالي(١٣٧٤ك)، دايناوه .

* ئەمانە ھەمووى دەستنووسن، و بە زمانى عەرەبى نووسراون.

به زمانی کوردیش، ئدماندی نووسیوه:

٦٣. نامدي حدقيقدت : له سالي(١٣٦٢ك)، دايناوه .

۹۲. روز گاری ژیانم : دهستنوسیکی زور جواندو لمدیدهات و روز گاری ژیانی خوی نووسیویدتی، (۲۰۹) لاپدرهی خورشیدییه، و تا سالمی(۱۹۹۹)، ژیانی خوی به دریژی تیادا نووسیوه.

ه ۲. سۆسەنى كۆسار: ئامۆژگارىيە بۆ مسولىمانان، لە سالى (۱۹،۱۹)، نووسيويەتى.

٦٧. پدير ووان: باسى خەلىفة دياره كانى شيخ عوسمان سير اجهددينى يدكهم، و كوره كانى ده كات.

۲۸ باخچدى مدعريفدت، لـه سالى(۱۳۷۳)، نووسيويدتي .

۹ ۲ رواقد، و لیکولیندوهی شیعره کانی سالسم.

. ٧. راڤه، و لينکولٽينهوهي شيعره کاني بيٽساراني .

٧١. شەمامەي بىندار: فەلسەفەو ئامۆزگارىيە.

٧٧. نامدى بدختيار، ئامۆژگارى گشتىيە بۇ مسوڭمانان، لە ساڭى(١٣٨٤)، دايناوه.

٧٣. راڤدي تهصريفي زهنجاني، به كوردي له زانستي صهرفدا، ئيستا چاپكراوه.

۷٤. باوهشینی دل به چدند دهسته گول باسی ژیانی خوی ده کات تا بوونه ماموستا له بیاره، پاشان وه ك وه فایه ك باسی شیخه کانی نه قشی ده کات، به (مهولانا خالید)، دهست پیده کات، و به شیخ (عومه رضیاء الدین) کوتایی دیت، و مه خابن نهم کتیبه ی ته و او نه کردووه، و به خه ته که یدا پیده چی، له ته و اوی پیری و دهست له رزو کیدا نووسیبیتی!

۷۵ (شهاب سما در رجم جن جان نما)، ئەمەش وەلامە بۆ كتىنبى (جان نما)، دانراوى (ئايەتوللاى مەردۆخى)، لـه عەقىدەدا، شىخى مودەررىس لـه سالىي (۱۳۵۷)دا، وەلامى بۆ نووسيوه.

۷۹. فیوضاتی خدای ذی من: وه لامه بن په رتووکی کتینبی (یزدان و آهریمن)، دانراوی (ئایدتوللای مهردو خییه)، که هدم کتیبه کهی مهردو خی، و هدم وه لامه کهی موده ریس هو نراوه یه، و له سالی (۱۳۵۸ ک)دا، دایناوه.

۷۷. گلزار حکمت، در رباعیات فارسی: نامیلکدیدکه لهسهر شیوهی هونراوهی فارسی، له گدل چدند چواریندیدکی فارسی، له سالی (۱۳۷۷)، دایناوه .

٧٨.هـ فرنراوه يه كې فارسى لـه زانستى تەجويددا ، سالىي(١٣٧٣ ك)، نووسيويەتى .

٧٩.رِاه رحمت حق، شيعره به فارسي .

* كۆچى دواييى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەرېيس:

زانای پایه بدرز، و مدزن، ماموستا مدلا عدبدولکدریمی موده پریس، پاش به سدربردنی تدمدنیکی دریژ، و پراوپر له خزمدت، بو دواجار له شدوی بیست و نوّ، له سدر سی، مانگی هدشتی، سالّی (۰۰۵)سی، زایینی، کوّچی دوایی کرد، و له گوّرستانی (قطب العارفین)، شیخ عدبدولقادری گدیلانی، له شاری به غدای پایته ختی عیّراق به خاك سپیردرا.

فسلام علیه، یوم ولد، و یوم مات، و یوم یبعث حیًا.

* له پاش كۆچى دواييى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەررىس:

زانای پایهبهرز، و ئهدیبی ناسراوو، و موجازی عهللامهی مودهریس، جهنابی ماموّستا محهمه د عهلیی قهره داغی، فهرموویه تی:

گدلانی جیهان شانازی گدورهان لدوهدایه پیاوی زاناو ناودارو بلیمهت و هدلنکهوتویان هدبیّت ، تا خوّیانیان پیّره هدلبکیّشن و بدهویاندوه شان لدشانی گدلانی پیّشکدوتووی جیهان بدهن، و ناوی وولاتیان وزاناکانیان لدر زی پیشدوهی شویّنی شانازیدا تومار بکریّن، بدلام گدلی کورد وا باو بووه، به پدند لمناوماندا که دهلیّین :(زیندوو کوژی، مردوو پدرست!)، وا بزانم هدرئهمدیشه قانیعی شاعیری والیّکردووه، بلیّت:

وهخته زهمانه منیش کا به پیاو بمباته پیزی پیاوانی بـه نـاو

کهچی به داخهوه ده لیّم : وه خته بچینه سهر نهو بروایه، بو ماموّستا مه لا عهبدولکه ربی موده رریس ، دوای کوّچی دواییشی ریّزی لیّنه گیراوه، و وه ك پیّویست لای لیّ نه کراوه تهوه، نهوه ی که زوّر جیّگه ی داخه، دوای روخانی رژیّمی صدددام پیّی به رپرسان و لیپرسراوانی کورد بو به غداد کرایهوه، و جاری وا هه بوو، مانگ و که مترو زیاتر له به غدا دهمانه وه، و سهردانی چدندین که سیان به ناشکرا، و نهیّنی

ده کرد، به لام نهمانبیست و نهمانبینی یه کیکیان بیر لهوه بکاتهوه، سهردانیکی با زور کورتیش بیت-، ماموستای موده رریس بکات!!

ندوهنده من ۱۸ مزمه مام ترستادا ژیاوم و ناگاداری هدلسو که و و ره فتاری له تحدلکاو پلدی زانیاری و خزمه تگوزاری و دنیانه ویستی و لیبور دوویی و چاوپر شیکردنی و دلسرزی بر گهل و وولات و نایین و به تعنگه وه بوونی بر مه لاو فه قی و حوجره و خویندن و خزبه که م زانینی و دووربینی و بووم، بی سی و دوو ده لیم:

لهم چهرخه ی نیمه دا هاوتای نه بووه و له گهلی پروویشه وه له مه و پیشیش و ینه ی له میرووی کورد دا پرانه بوردوه، گومانیشم له وه دا هه یه، له مه و لایش و ینه یه کی وه ها له پرووی نه و گشتگیریه وه که باسمان کرد، له ناو کورد دا هه لیم که ویته وه به لام به داخه و چه ند خوی خاکی، و بی فیز، و هه وا بوو، هد و وه هایش مالئاوایی لیکردین، و نیمه یش وه که یویست پرووی شیاویه تی بر مان نه کرد!

گرمانم لهوه دا نییه، ئیستایش ماموستا ته شریفی بینه وه ناومان، و عهرزی بکه ین، که دوای کوچی دواییشی شتیکی وامان بو نه کردووه، که شیاوی پله و پایه ی ئه و بیت، هدر گله ییمان لی ناکات، چونکه ئه و به خواستی خوی، ئه و رینگه ی بوخوی هه لبرار دبوو ، به لام ده بی نیمه یش بو ریزی خومان ئه وه نده که مته رخه م بین، ده بی پیاوی هه للکه و تووی وامان تیدا بو و بیت، و کاری وای بو نه که ین، به جیهانی بناسینین؟ ماموستا به به رهه مه کانی، و به دانراوه ناوازه، و نایابه کانی، نه که لای ئیمه، له لای گهلی له گهلی له گهلی له گهلی به گهلی نه گهلی به که یاتر ده ناسریت .

بدلام ئدماندو لدماندیش زیاتر بری ئدوه ناکدون، کدئیمه ی خاوهنی ماموّستا ، وهك گدلی کوردو ، قدرزارانی کوّری دهرس وحوجرهیشی ، وهك فدقیّ ومدلا و سددان

⁽۱) واتد، ماموّستا محدمد عدلي قدر داغي.

وههزاران کهسی سوود دیو لهخزمه تیدا، ههرکهس له ئاستی خوّمانه وه وه وه امان بوّی هه بیّت، و سوچیّك له و قهرزهی بده ینه وه، که له ئه ستوّماندایه.

ماموّستا له رووی بهرهدمی زانستی وئدده بی و میژوویی، و ئاینییدوه، لهم چهرخددا کهسی نه گدیوه تیّ، و به تاقانه ی چهرخ و سدرده م دهمیّنیّته وه ، ئه مانه هدموو شتیك نه بوون له ژیانی نه بوون له ژیانی ماموّستادا و گهلیّ لایه نی گهوره و پر بایه خی دیکه هه بوون له ژیانی ماموّستادا زوریان به هوی که مته رخه می کردنی ئیمه وه له ناستیاندا له کیسمان چوون و تیدا چوون و ده بی هه رداخیان بو بخوین

زورمان باش دهزانین، مامزستا له رووی بیرو هزش و زاکیره، و له بیرنه چوونه وهی ئه و شتانه ی که له ژیانیدا دیونی، هاوتای کهم بوو، مامزستا بیره وه ری (۹۰)سال زیاتری له میشکدا بوو، هم که له خزمه تیا بووایه، و گونی له قسه، و باس، و گیرانه وه کانی بگرتایه، له لایه که وه تیری له دانیشتن، له خزمه تیدا نه ده خوارد، و له ولایشه وه سه رسام ده بوو، له و هموو باس و ناو، و میژوو، و زانیارییانه ی، له میشکیدا به نه مانه ته وه پاریز رابوون، و له کاتی پیریستدا وه ک خوی ده یگیرانه وه.

زور زوو هدستم بدمه کردبوو، ناواتم ندوه بوو، ماموّستا بتوانی بیرهوه رییه کانی خوّی بنوسیّته و و ، له کوّتایی کتیبی (علماؤنا فی خدمة العلم والدین)یشه وه، ناماژه م بوّ سوچیّکی ندمه کردووه ، کاتیّکیش زانیم ماموّستا له وه که وتووه پیّدا رابگات، بیره وه رییه کانی خوّی بنووسیّته و ، که و تمه بیر کردنه وه له وه ی هدرشتیّك بکه م و زهره ربار، نه ك له نیوه ی، له سه د، یه کیشی بگه ریّته وه، هه ر باشه، بوّیه سالّی (۱۹۹۸)، نه م باسه م لا در کاند و عه رزم کرد: (نه گه ر بفه رمووی هدفته ی دووسی شه و دوایی دیمه خومه ت و ، ته سجیل داده نیم و ، پرسیاری جوّر او جوّرت عه رزده که م و دوایی خوّم به شینه یی ده یا ناخه ن ، باره ی ته سجیله که یش له سه رخوّم !).

بدلام بدداخدوه، کوسپ و ته گهره ی و هها ها تنه پیش ندمتوانی نه م ناواته یش بینمه دی، هدر چدنده که جار جار نه چومه خزمه تی ته سجیلی بچوکم له گه ن خومدا ده برد، و نه گهر بارو دوخ گونجاو بوایه پرسیارم لی نه کرد، و وه لامه کانیم تومار نه کرد، بدلام نهمه بی سهر نیشه نه بوو ، جاریکیان که سیک چاوی لیبوو، ته سجیلم به ده سته وه داو ماموستا چاوی کو بووبوو، ته سجیله که ی نده بینی ... که سه که کردی به هه داو کاره که می به شتیکی خراپ و ناشایسته دایه قه له م

لهئاستى خۆمەرە يەك دوو پيشنياز دەكەم(١):

یه کهم: ماموستا مدلا عدبدولکدریم، به لی که له زاناو بلیمه تی کورد بوو ، به لام خزمه تدکدی به ته نها بو ندوه ی گهلی کورد ندبوو، ماموستا نزیکه ی نیوسه ده له به غداد خزمه تی کردو ، ئه و خزمه تکردنه ی ، به شیکی زوری به خه لکی به غداو ناوه راست و خوار تر و ندوه کانیان بوو ، به ده رس و و تنه وه و فه تو او چاره سه رکردنی گیرو گرفتیان و به شداری کردنی کاروباری کومه لایه تییان و چه ندین لایه نی دیکه یش، ئه و به فری گوریه و به کوردستان و ، ئارامگاو گلکوی همیشه یی خوی له و به فرانیش وه ک ئیمه سوچیکی نه و قه رزانه ی ماموستایان نددایه و ، که ده بو و هیچ ندبی یه کی له دانیشگا گه و ره کانی به غدادیان به ناوی ئه وه و و بنایه ، و چه ند هو ن و شدقام و شوینی دیاریش به ناوی ماموستا برازایه ته وه .

ئیمه ی کوردیش حه ق وابوو ، که ماموستا سه ر به پاریزگای سلیمانیه ، دهروازه ی شارمان به په یکه ری ماموستا برازایه ته وه و عهموود و کوله که کانی له باتی هه لگرتنی هه ندی و ینه و تابلوی دیوانی نالی و مه حوی و مه وله وی و کتیبه کانی، یادی مهردان و بنه ماله ی زانیاران و ته فسیری نامی و شه ریعه تی ئیسلام و به هار، و گولزارو

⁽۱) واته، ماموّستا شيّخ محهد عدلي قدروداغي.

به رهه مه کانی دیکه ی ماموّستا برازایه ته و ، ئیسته یش نه چوه بچین و بابده ینه وه به کانی دیکه یروزه دا، و سه روه ری نهم لایه نه له کیس خوّمان نه ده ین، چونکه نهم و که نه یا سبه ی که سانیک ده بن، وه ک شیاویه تی ریّز له ماموّستا بگرن، و نه مانه و زیاتریشی بوّ بکه ن

دووهم: بهشیکی دی لهقهرزدانهوهمان بۆمامۆستا فریاکهوتنی پاشماوهی شوینهواره کانییهتی، بۆ ئهمهیش چهند ریکگایهك ههیه :

1. يەكينك لـه رەوشتە بەرزەكانى مامۇستا وەفاى بۆ ھاوەلان و دۆستان وئەو كەسانە بوو، كه له كوردستاندا، به شيّوهيدك له شيّوهكان ناسيوني، ئهمهيش لموهدا رهنگدهداتهوه کهماموّستا نهوماوه دورودریژهی له بدغداد بوو، نهو هاوهل ودوّستانهی لـدبير نەچووبوو، كۈردستانى فەرامۆش نەكردبوو، گەلىي جار لـدخزمەتىيا بووم يەكيّكى خدلکی سلینمانی ئههاته خزمهتی ههوالی دوست و ماموستا وناسراوانی لینهپرسی، وادهبوو ئهو كهسه عهرزی دهكرد : فلأنهكهس كۆچى دوايى كرد ، ئينز مامۆستا دواى خدفدتخواردن و خویندنی (إنا لله وإنا إلیه راجعون)، دهستی دهدایه نووچدکدی و پهرهیهك كاغهزی بهله بی دهستی و په نجه كانی ده گرت و ههربه دهم قسه كردنیشه وه لـه گـهـلّ ميوانه كانيـدا كه كـهم وادهبوو ژووره كـهـى بـيّ ميوان بيّت ، نامهيه كـي زوّر جواني پرسدنامدی بز کدسوکاری ئه و کۆچکردووه دهنووسی ، ئهمه جگه له دهیان نامدی كۆمەلايەتى و چارەسەركردنى كيشەو گرفت و ناكۆكىي نيوان كەسان وتایفدوهۆزهکان ، که بهخدتدجواندکدی خوّی بۆی نووسیون، و بۆی ناردوون، و يه كينك له و الايهنانه ى وهفا بو ماموستا كهمن بيرم لينكر دووه ته وه، كو كر دنه وهى نامەكانىيدتى.

ئيسته يش له ئاستى خومهوه ههر لهسهر قسمى خومم و بههيوام بهيارمه تى خوا ئهو پروژه جيبه جي بكهم، و داوا لههموو دوستان و ماموستا دوستان و ، خوشه ويستاني

ده کدم، هدر کدس نامدید کی لدلایه بۆمانی بنیری، تا ئدو (گدنجیندی و ه فا)ی ماموّستا له له ناوچوون رزگار بکدین.

لایدنیکی دی له ژیانی ماموستادا کوروکومهلی حوجرهکهی بوو ، کهدوای تدواوبوونی دهرسدکانی دهبوو، به دیوهخانیکی گدرمی کدم ویند، و ندو حوجرهیدی که هدمیشه دهرگای بر هدموو کهس باز و والا بوو، نهگدر لهبری ماموستای مودهرریس کهسیکی دی بووایه، دهبوو پاش گوزهرانی دوو سی پرسگه ، ئهوسا یدکیّك كه بیدوی بیبینی، بیگدیشتایدتی، ئهو حوجره دوای دهرس، كۆری ههموو بابهتیکی بهسوود و خوش بوو، یه کیک بو پرسیاری شهرع و داوای فهتوا دههات، په کیّك بو باسی ئدده بی و زانینی مانا و مهبدستی قهصیده یه ك یان شیعریّکی شاعیریّکی كورد دەھات ، يەكىك لەرشتەى باوبايىرى كۆنىدا ھەندىك سەرەداوى لەدەستدا بوو، هاتبوو مامۆستا بۆي بدۆزێتەوە، يەكێك نەخۆشى هێنابوو، بۆ لاي دكتۆر، هاتبوو مامۇستا رينومايى بكات ودوعاى خيريشى بۆ بكات ئەمانەو ئەوانەو چەندىنى دی ، جگه لهوهی ههرکهسی له کوردستانهوه بچوایهته بهغدا، و زیارهتی شیخ عەبدولقادرى گەيلانىي بكردايە، ئەگەر زيارەتى مامۆستاى مودەريسى نەكردايە زیاره ته کهی شیخ عبدالقادری به دله وه نه ده نووسا ندم کور و کومه لانه گهرم دهبوون و، قسه قسهی راده کیشاو ، دهریای بیرهوه رییه کانی ماموّستا ده جو شاو ، شدپۆلىي يادگارەكانى بەرەو بنارى ھەورامان و، ملەگاى چنار و، خانەقاكانى بيارە، و تەويّلْد، بازرەقەيان دەبەست، سەرگوزەشتە گەلىي وەھايان لىي بەرجەستە دەبوو ، ئەگەر تۆمار بكرايەن ، سەربەسەر بە تەلأو گەوھەر بۆ ميژووى كورد ھەرزان بوون، دیاره ئه و کاتانه نهوانه نه کران، به لام گومانم له وه دا نییه، سه دان که س هه ن، دوای ئدوه بدشداری ئدو کۆرو کۆمدلاند بوون، هدرکەس بەش بەحالى خوى بەهرەمەند بووه، و دانهیهك یان زیاتر گهوههر، و مرواری لهوانهی له دهمی پیروزی ماموّستا كدوتووندتد خوارەوە ھەلگرتووەتدوه.

جا پیش ندوه ی ندواندی له سنگی ندو که سانه دان، بچنه سکی خاکه وه، وه ک نه واندی له سنگی مامزستادا بوون ، هه ولنی کو کر دنه وه یان و یه کخستن و بابه تبه ندییان بدریّت ، به مه ش به شیّك له گه نجینه ی دیوه خانی مامزستای موده ریس ده خریّته سه ر خدرمانی که له پوور و شویّنه و اری مامزستای موده ریس .

دوا خال دوای کوچی دوایی ماموستامان، نیمه وجیهانیش، ماموستا له رینگدی دانراوه کانییه وه ده ناسین، و یادی به زیندوویی له دل و دهروون و کورو کومه لماندا دهمینیته وه، همموویشمان ده زانین، دانراوه کانی ماموستا له و جوره دانراوانه نین که به جاری که به جاپکردن و خویندنه و هیان کاتیان به سه ر بچیت و خوینه ر کاری پییان نهمینیت، به لکو دانراوه کانی روز به روز گهشاوه ترو زیندوو تر دینه پیش جاوو پیویستی پییان زیاتر ده بیت، نه وه تا ده بینین گهلیک له و به رهه مانه یه کجار چاپ ده کرینه و هد کمینین روز به دو و ایاندا ده گهرین.

ببورن لهم قسه زيادهم، تهنها له بهر ميروو كردم!

⁽۱) واته، ماموّستا محدهد عدلي قدردداغي.

هدر لهبدر ندوه بوو، که ماموّستا زوّر بهتدنگ دانراوه کانییهوه بوو، وهسییه تنامه ی بوّ نووسیم، دهرباره ی چاپکردنهوه ی بدرهه مه کانی دوای خوّی، و ندو وهسیه تنامه یه، له لام پاریّرراوه.

لـ دم رووهوه، یهك یادگاری ماموّستام لایه، وهك ئهمانهت دهیگیرمهوه:

دوای رووخانی رژیم و ، هاتنهوهم بو سلیمانی، ماموستا (نه همه دی نه زیری) سه ردانی کردم، و گوتی : ماموستا مه لا ره حیمی ده مه یه وی، خاوه نی (ئینتشاراتی کوردستان)، له (سنه)، کتیبه کانی ماموستا جاپ ده کاته وه، و ئاماده یه وه ك مافی جاپ کردنه وه، شتیك پاره بداته وه به ماموستا، منیش دوای ئه وه ی جووم بو به غدا، و جوومه خزمه تی ماموستا، و باس و مه به سته که م وه ك خوی عه رز کرد، فه رمووی: کتیبه کانی من جاپ ده که نه وه ؟

عەرزم كرد: بەلنى

سيّ جار فدرمووى : ئۆخەى ، ئۆخەى ، ئۆخەى!

دوایی فهرمووی: نهوه للا هیچم ناوی، پیّیان بلّی: کی چاپیان ده کاتهوه، با چاپیان بکاتهوه، به مهرجیّك دهستكارییان نه کات، و هیچیان لیّ نه گوریّت!

لیّره دا پیّشنیازی نه وه ده که م له کوردستاندا ده زگایه ك به ناوی (ده زگای ماموّستا مه لا عدبدولکه ریمی موده ریس) دایمه زریّتریّت، نه رکی نه وه بیّت، سه رجه می به رهه مه کانی ماموّستا به شیّوه یه کی پوخت و ریّك و پیّك و زانستییانه چاپ بکاته وه، و به یه ك ریز و ده ور، و به رگی قه شه نگ، و شیاوه وه، بخرینه وه، کتیّبخانه ی کوردی، و به رده ستی خویّنه رانی گه له که مان.

دامستسانسی هیجری تسسسز، شدرحی بسسسه دهفته ر ناکری پیت دهلیم چزنسسه ا نسدگه ر جاوم بسسسه جاوت کسسه و ته وه!

"بسم الله الرحمن الرحيم"

الحمدالله الذي علم الإنسان مالم يعلم، والصلاة والسلام على الرسول الأكرم، محمد الهادى الى المنهج الأسلم، وعلى آله وصحبه وأتباعه المهتدين بهديه الأقوم.

و بعد: فهذه رسالة وجيزة في علم النحو، سميتها (مفتاح الآداب)، لِفتحها أبواب العلم بقواعد الِأعراب، ورتبتها على مقدمات وخمسة أبواب، نرجوا بها الوصول أِلَى المأمول بتوفيق المعين الوهاب.

"بدناوی خوای گدورهو میهرهبان"

سوپاس بو نهو خوایهی که مروّقی فیره شتیک کرد، که نهیدهزانی ،وه صه لاّت و سه لام له سهر پیغهمبهری ریزدار موحه مهدر الله می ریپیشانده ره، بو ریبازی سه لامه تی، که ئیسلامه، وه له سهر شوینکه و توانی و هاوه لانی و که سوکاری نه وانه یکه هیدایه تی به هیزیان و هرگرت.

﴿ پوخته یه ك ده رباره ی (بسم الله الرَّحْمَن الرَّحيم) الله الرَّحْمَن الرَّحيم)

له سهر کهسرهی پیتی"باء"زانای زمانزان سیبهوهیهی پینی وایه، له بهر ئهوهی کهعهمه لی "باء" ههمیشه مهجرورکردنه، ههر لهم پووهوه بائه که کهسرهی له ژیردا دانراوه، تا لهگه ل عهمه له کهیدا هاوپیک ببیتهوه، و زانای گهوره "مبرد"یش پینی وایه، که کهسرهی بائه که لهو پووهوهیه که پیتی "باء"، لهو پیتانهیه که به "نوات الیاء" ناسراون، واته: "باء" له ئهسلاا "بی" بووه، که "یاء" حه زفکراوه، و دواتر کهسره که موناسه به تی له

گهلا"یاء"دا ههیه، و گونجاوه له گهلیدا له جینی یائهکهدا ماوهتهوه، بقر مانای "باء" زانایان پیّیان وایه، که مانای "حهقیقی: راستهقینه"ی"باء" بریتی یه له (الصاق: پیّکهوه لکان)، به لام لیّرهدا به شیّوهیه کی گشتی مهبهست مانا حهقیقی یهکهی نی یه، و دیسانهوه له سهر مانا مهجازی یهکهیشی راجیایی ههیه، ههندی له زانایان رایان وایه که "باء" له (بسم الله)دا، بق (استغاثة: پشت پی بهستن) ه، وه یاخود بق (مصاحبة: هاوریّیهتی و لهگهلدابوون) ه، و مهبهست له (استعانة) ئهوهیه که ئهچیّته سهر ئالهتی فیعلهکه، وهك"کتبت بالقلم"، و مهبهست له "باء"ی موصاحه به نهوهیه که فیعلهکه، وهك"کتبت بالقلم"، و مهبهست له "باء"ی موصاحه به نهوهیه که مانای "مم" دیّت، وهك(و قد دخلوا بالکفر)أی: مع الکفر!

به لام ژماره یه که زانایان مانای (استعانة)یان له پیشتر داناوه، چونکه (استعانة: پشت پی به ستن) زیاتر لیره دا له گه لا ناوه که ی خوای په روه ردگار دا گونجاوتره، ومانایه کی پراوپروپر له سودی هه یه، که چی له موصاحه به که دا نه و مانا جوانه ی لی نافامریته وه.

وه ههندیکی ترده لین: چونکه مهبهست و مهرامی ته واو لیره دا ، سوپاسی خواوده رخستنی به ندایه تی و په رستنی ویی یه ، و داواکردنی یارمه تی و رینویننی یه لهزاتی خوای په روه ردگار، بییه ئه م کاره گهوره یه که له چوارچیوه ی (بسم الله الرحمن الرحیم) دا جینی بین ته وه بینویسته ئه و "باء" ه ، بین پشت پی به ستنی ئه و زاته بین له سه رجه م ئه و کارانه دا ، وه لیره دا پیویسته جه خت له سه رئه وه بکریته وه ، که که وه ی پابورد به لگهیه له سه رئه وه یک اباء "له "بسم الله "دا ، به مانای ئیبتیدایه .

﴿اسم﴾:

له لای به صری یه کان "أسم" له "سمو" هوه و هرگیراوه ، که مانای "رفعة: بالآیه تی" هه یه ، وه نه سله که ی "یسمو" وه ، چونکه جهمعه که ی "أسماء" ه ، وه ک "قنو" و "أقناء" ، وه نیسمه بچوککراوه که (مصغر) هکه ی ، اسمی "یه .

و له لای کوفییهکان "أسم" له "وسمة" وهرگیراوه، که به مانای "علامة" دیّت، به لام گوتهی یه که م پاستتره، چونکه وشهیه که (فاء الفعل) ه کهی مه حزوف بیّت، وه هه مزهی موتته صیلی پیّوه لکابیّت، له زمانی عهره بیدا به کار نه هاتووه، وه ک (صلة)، (وصل)، (عدة)، (وعدة)، و به لگهیه کی تریش ئه وه یه که هه رکات وه رگرتنه که ی له (وسیم) یان، (سمة) هوه، هاتبیّت، ده بیّت هه رکات وه رگرتنه که ی له (وسیم) یان، (سمة) هوه، هاتبیّت، له ده بیّت هه رکات ته صغیره که یشیدا هه رکار بیّت، له کار بیّت، له کاتیکدا که له عهره به وه بی ته صغیری (أسم)، (وسیم) نه بیستراوه، به لام بی کاتیکدا که له عهره به و عیدة)، (وعیدة)، (وصل)، (وصیلة) بیستراوه.

﴿الله﴾:

ههندی له زانایان نهم ناوه به عهلهم دادهنین، بز خودای "واجب الوجود"که کرکهرهوهی سهرجهم صیفاته کانی کاملیّتی یه، وله پیاوچاکانه وه بیستراوه که فهرمویانه: (ألله): ناوی ههره گهورهی خودایه،

چونکه به لگهیه له سهر ته واوی ناوه جوانه کان، و صیفاته بالآکانی په روه ردگار، به لام ناوه کانی تر هه ریه که یان ناماژه به لایه نینک، و پلهیه ک له یله کانی خوای بالا ده ست ده که ن.

وه هەندىكى تر لە زانايان پىيان وايە، كە ئەم لەفزە ھەمىشە مەوصىوفە، و هەرگىز نابىت (صفة)، وئەم مانايەش بەلگەيە لەسەر عەلەم بوون،واتە:ئەمە لەو بەلگانەيە كە ئاماۋە بە عەلەمبوونى ناوى (ألله)دەكەن.

وه سهرجهم ناوه کانی تری خوای پهروه ردگار ده کریّت که ببنه صیفهت، چونکه ههر یه که یان باس له لایه نیّکی دیاریکراوی خوای گهوره ده کهن، به لام ناتوانری که (ألله) به صیفه تدابنریّت، بوّیه بوّنموونه دروسته بلیّین (ألله المالم): به لام ناتوانری که بگوتری: (ألعالم ألله).

﴿الرحمن الرحيم﴾:

زانایان له سهر جیاوازی نیّوان نهو دوو ناوه، پاجیاییه کی زوّریان ههیه، گوته ی دروست له سهر نهوه یه (الرحمن)، له (الرحمة) هوه، ، وهرگیراوه، که له زماندا به مانای "ناسکی دل و به عاتیفه بوون "یه وه هاتووه، به ده سته واژه یه کی تر (الرحمة): واته: میهره بانیه ك فه زل و چاكه كاری له گه لدایه، وه خاوه نی (الکشاف): گوتویه تی (الرحمن)، له زمانی عیبری یه كانه و (الرحیم)، له زمانی عاره به، و كافره كانی قو پهیش له سهرده می نه فامیدا ناوی (الرحمن)یان نه ده زانی، ههر وه ك له كریّ كی (و ما الرحمن) و ریكفرون بالرحمن)یه وه ده فامریّ ته و ه

وه ههندیکیش لهسه رئهوهن که لهفزی (الرحمن)عهرهبی یه، بهلام له تهوراتدا باس کراوه، وه گیردراوه ته وه عهبدوللای کوری سهلام پرسیاری له پیغهمبه ر (صلی الله علیه وسلم) کرد، گوتی: نهی پیغهمبه ری خوا (صلی

الله علیه وسلم)، ئیمه ناوی ره حمانمان له ته وراندا زوّر خویندوته وه، به لام له قورئاندا که متر ها تووه، ئیتر ئه م ئایه ته نازل بوو:

﴿قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَانَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلاَ تُخَافِتُ بِهَا وَأَبْتَغ بَيْنَ ذَلكَ سَبِيلاً (الاسراء :١١٠) ، پيّيان بلّي: لهنزاو دوّعاکانتاندا ئهگهر ناوی پیروزی (الله) بهرن، و یان هاوار به ههر يه كي له سيفه ته پيروزه كاني ئه و بكهن، بن نموونه: وهك (الرحمن) ههر يه كه، و قهبووله، جا ئيوهش به ههر ناوو سيفه تيكهوه، لهو ناوو سيفه تانه بۆخۆى ديارىيكردوون، دەتوانن داواى لى بكەن و ھاوارى بۆ بەرن ، چونكە ناوى پیرۆزى خوا زۆرن، ئەم دوانەیش: (الله، الرحمن) ھەر لەوانن، لە كاتى خویندنی قورئاندا به تایبه له نویژهکانتدا دهنگ بهرز مهکهرهوه، و مەقىرىنە تا قورەيش نەبىستن و جنيو نەدەن بە دىنەكەت، زۆرىش ھيواش و نزمى مهكه، به لكو له سه رخل به، و به شيوه يهك بيخوينه كه ئهوانه له پشتهوهن گوییان لیبیت، له نیوان ئهو دوو حالهتهدا ریگایهکی مامناوهندیی و لهبار بن خنرت رهچاو بكه(١١٠)﴾، واته:ئيتر بهناوى(الله)وه بخوينن، يان بهناوی (الرحمن) موه، ئهم دوو ناوه ههردوکیان تایبهتن به خودا.

و کهسانیکیش گوتویانه که (رحمن)صیغه ی موباله غهیه ، و به اله به اله در مویه الله به و نفره و به اله بیاو چاکیکیشه و ه گیردراوه ته و که فه رمویه تی الرحمن!! ناویک تایبه ته برصیفه تیکی گشتی واته ، (الرحمن) ناویکه که به کار هینانی بر غهیری خوای په روه ردگار نابیت ، چونکه تیایدا میهره بانیی و په حمه ت بر سه رجه م بونه و هر ده فامریته و ، و صیفه ت گهلیکی و اپر مانای له خوگرتوه ، که ته نها بر زاتی په روه ردگار ده بن .

وه (الرحیم): ناویکه که لهفزه کهی گشتی یه، به لام ماناکهی تایبه ته ،واته: ناویکه که به کارهینانی بر غهیری خوای په روه ردگار دروسته، چونکه به لگهیه له سهر صیفه تیک که به سنورداری له ههندی به نده و دروستکراودا ههیه، به لام به مانا فراوانه کهی که ئه و په ی میهره بانی نواندنه، تایبه ته ته ناتی په روه ردگاره وه .

* نيعرابي (بسم الله الرحمن الرحيم):

ب: حەرفى جەر،

اسم : أسم مجرور ، جارومجرور موته عه لليقه به عامليّكى مقدره ، (شاراوه) وه، كه (ابتدا)يه, وهو مضاف.

الله: مضاف اليه، و (اسم علم) يشه

الرحمن الرحيم : صيغهى مبالغهن، لهسهر قهولى (أصح) ى زانايانى (نحو) وه (صيفهى مشبه) لهن و مهجرورن،

_ به لى دروسته: وهك چۆن دوو خهبهر و دوو حال له شوينى يهك دين.

وه لهسهر تيعرابي (الرحمن الرحيم)، چهند رايهك ههيه:

أ:ههردوكيان مهرفوعن، كه لهم شيّوازهدا دهبنه خهبهر، بن موبتهدايهكى مهجزوف، وهك: (هو الرحمن، و هو الرحيم).

ب: ههردوكيان مهنصوبن، كه لهم كاتهدا مهفعولن، بن فيعليّكى مهحزوف وهك: (أعنى الرحمن، و أعنى الرحيم).

^{*} ئايا دروسته دوو (صفة) له شوين يهكترى بين؟

ج: هەردووكيان مەجرورن، كە لەم شيوازەشياندا، دەبنە صيفەت بۆ(ألله)، كە مەوصوفەكەيە.

پاشان: نهمه پهیامیکی کورته، له زانستی نه حودا، وه ناوم نایه، (مفتاح الآداب) بو نهره که دهرگاکه رهوه ی نهو زانسته بیّت، که له خوّگری یاساکانی نیعرابه، و ته تمرتیبم کرد، له سهر چهند پیشه کیه ک و پیّنج باب، و له خوا ی گهوره دا واکارین، که بگهین، به مه به معتمدان، به پشتیوانی په روه ردگاری یارمه تیده رو به خشه ر

﴿أما بعد ﴾:

أما بعد: لهنهسلدا له سهر شيوازي مهمايك من شيء فبعد الحمد والصلوة" بووه، که هائه که کراوه ته ههمزه، چونکه، (هاء)و (همزة)مه خره جه کانیان له یه کتره وه نزیکن، وه هه مزه یان له سه ره تا دانا، و میمه که له میمه که ی تر ئيدغام كرا، و بوويه "أما"، وه له بهر ئهوهى كه "أما" له حهرفه كانى شهرته، و پیّویستی به دوو جومله ههیه، که جوملهی یهکهم به شهرتیة، و دووهم به جهزائية ناوزهد دهكرين، بهلام شهرتي "أما" له سهر شيوازيك له شيوازهكاني حهزف ليرهدا حهزفكراوه، و بزيه "يكن من شيء "حهزف كرا، و بوويه (أما فبعد): جا"بعد"، ظهرفه، و لهنيسمه الدائم الاضافة الكانه، وه ليرهشدا الحمد والصلوة الموضاف أليه، يه بوّى، وه تُهميش له بهر تُهوهى كه له سهرهتاى الخطبة الحاجة الكهدا، هينناى ليرهدا حهزفي كرد، جا كه موضاف أليه،يهكهي حهزف بوو، بوویه "مبنی علی الضم"، وه به "أما بعد" دهرچوو، وه له بهر نهوهی که چوونه سەرى حەرفى شەرت بۆ سەر فائى جەزائيه قەدەغەيە، وە دەبيت لە نيوان "أما"و"فاء "دا، يهكيك لهو شهش شتهى كه ئيستا باسيان دهكريت ههبیّت، و نیوانیان بخات، بوّیه ئهویشیان حهزف کرد، و دهرهنجام، "أما بعد": دەرچوو. المقدمة الأولى: النحو: أصول وقواعد تعرف بها أحوال أواخر الكلمة من حيث البناء والأعراب، وموضوعه، أى الأمر الذي يبحث عنه في النحو، الكلمة والكلام. و فائدته: حفظ اللسان عن الخطأ حسب الآداب.

واللفظ: صوت يعتمد على مقطع من مقاطع الفم، فأن لم يدل على معنى فمهمل، كديز، وأِلا فموضوع، كزيدٍ.

پیشه کی یه کهم: نه خو: چهند بنه ماو یاسایه که به هزیانه وه، چونیه تی کوتایی که لیمه یان پی ده ناسریت، له پووی (أعراب و بناع) هوه .

وه باسدکدی واته: ثدو بابدتدی که ندحو باسی لیّوه دهکات (کلمة، وکلام)، و سووده کدی پاراستنی زمانه له هدله به گویّرهی ثدو یاسایانه.

وه (اللفظ): بریتی یه له و دهنگهی که لهیه کیک لهبه شه کانی ده مه وه ده رده چینت، و هده م تیایدا کاریگهره، ئه گهر نه و له فظه بی مانا بوو، نه وا موهمه له، وه ك (دیز) که موهمه ل و بی مانایه، و نه گهر خاوهن مانایه، و بی مانایه، و بی واتایه که دانراوه.

پیناسهی زانستی ﴿نهحو﴾:

نه حو: بریتی یه له پهیدا کردنی شاره زایی له یاساو ریّسا گشتی یه کاندا ، وه ك نه وه ی که بزانریّت هه موو، فاعیلیّك مرفوعه و هه موو مفعولیّك منصوبه و هه موو مضافیّك مجروره، که به هزی نه و یاساوریّسایانه و چونیه تی کوتایی (اسم و فعل و حرف) مان بوّ دیاری ده کریّت، و پیّمان ده ناسریّن.

و كيفية تركيب بعضها مع بعض - ههروهها چۆنيهتى پيز كردنى ووشهشمان بۆ رون دەبينتهوه،

بۆ نموونه:

که (جاء) فیعله ، که خرایه پاڵ (زید)، که أسمه (جاء زید) مان بێ دروست دهبیّت، که ئهمهش رسته یه کی کرداریه.

وه كه (زيد) خرايه پاڵ (في الدار) (زيد في الدار) دروست دهبيّت ، كه رسته يه كى ناويه.

﴿ووشهی نه حسر ﴾:

لەزمانەوانىدا نەھو، بى شەش مانا بەكار دەھىنىرىت:

أ.بهماناي، (مثل: وهك)، نموونه: "جائني صبى نحوك"، واته: مثلك.

ب. بهماناى ئاراسته، وهك: "ذهبت نحو البيت" واته: جهة البيت.

ج. بهمانای مهبهست، (قصد)، وهك"نحوت نحو زید"، واته: قصد زید.

د. بهمانای جور(نوع)، وهك"هذا الشيء على أربعة أنجاء "واته:أربعة أنواع.

ه. بهمانای نهندازه گیری، (مقدار)، وهك: "أخذت نص ألف"واته: مقدار ألف.

و. بهمانای جیکا(موضع)، وهك: "قصدت نحو زید"، واته: موضع زید.

«پوختهیهك دهربارهی پیناسه "تعریف"ی، دروست وتهواو»:

ئه وه پیناسه ی نه حو بوو، جا ئه وه بزانه که پیناسه دهبیت به جزریک بخریته روو، که "جامع" و "مانع"بیت، واته: کرکه رهوه ی سه رجه م تاکه کانی ئه و پیناسه یه بیت، وه له هه مان کاندا "مانع: جله و گیر "بیت،

له وه که نه و شتانه بکاته ده ره وه که له بازنه ی نه و ییناسه یه دا جیگایان نابيته وه، به دهسته واژه په کې تر له کاتيکدا که که سيك بيه ريت، ييناسه ي زانستیک بکات، دهبیت به جوریک بیت، که تهواوی بابهت، و تهفرادهکانی ئەو زانستە بگریتەوە، ئەرە سەرجەم ئەر شتانەى كە لە دەرەوەى بازنەى ئەو زانستەدان بيانكاتە دەرەوە، بۆ نموونە: لە كاتۆكدا كە دەلۆين: "ألانسان حيوان"، به هيناني" قيد:پهيوهسته"ى "حيوان" سهرجهم تاكهكانى "حيوان" لهم ييناسه يه دا جيكايان دهبيته وه، وه به باسكردنى "قيد:يهيوهسته"ى "ناطق" سهرجهم تاكهكاني تر دهردهكرين، و تهنها مرۆڭ له چوارچێوهى پێناسهكەدا دەمێنێتەوه، جا كە دەوترێت:"النحو علم" که بهم "قید:یهیوهسته"یه بیّت، سهرجهم زانستهکان دهگریّتهوه، به لأم به "قيد: يه يوه سته"ى "أصول" ئه و ريسايانه ى كه ياسايى نين، و چوارچیوهیهکی تایبهتیان نی یه، دهچنه دهرهوه، وه که وترا"أعرابا، و بناءا"، زانستی صهرفیشی لی دهچیته دهرهوه، وه له پیناسهکهدا جیگای نابيتهوه، چونکه له زانستي صهرفدا باس له ريسا گهليك دهكريت، كه "وَزُن" و "صيغة"ی ووشه کان روون ده کاته وه، وه به گويره ی شيواز و هەيئەتى ھەر صيغەيەك تايبەتمەندى ماناكانىشى دەردەكەون.

سودی زانستی نهجو: سودی دراسه کردن و خویندنی نهم عیلمه ، نهوهیه که زمانمان بپاریزین له هه له ، له کاتیکدا که به عهره بی ده دویین و گرنگتر لهمه له به رئونی که عهره بی زمانی قورئانی پیروز و پیغه مبهر علی و الله مه له به رئه وه نه گهر که سیک (فعل و فاعل و مفعول) بزانیت ریک

بخات و ئیعرابیان بکات ئیتر ناکهویّته ناو ئهم جوّره هه لانهوه، و فاعیل به مهرفوعی، و مه فعول به مه نصوبی ده خویّنیّته وه.

وهك رستهى (ضرب زيد) هيچ كات (زيد) لهو شوينه دا به منصوبى ناخوينريتهوه، به لكو مضمومى بو دادهنيت، چونكه دهزانريت كه فاعله و پيويسته مرفوع بيت.

تێبيني:

زور له تامهزرویانی ئهم زانسته، ده لین ئیمه ههموو یاساو ریساکانی (نحو) ده زانین، که چی له کاتی قسه کردندا هه له مان هه یه .

له وه لامدا ده لينن:

چونکه له کاتی قسه کردندا ، گوی به سابت کردنی قاعده نحوی یهکان نادات ، و بزیه دهکهوینه هه له وه.

وموضوعه الكلمة و الكلام — ههر زانسته ى باس له شتيك دهكات ، باسى نه حوش (كلمة و كلام) ه ، بقيه له سهره تاى كتيبه كه وه ، تاكوتايى (فعل ، فاعل ، مفعول ، جمله ، مفرد ، مبتدا ، خبر ، حال ، صفه ، تميز) ، نهمانه باس دهكريت ، وه ئهمانه شيان (كلمة) يان (كلام) ن.

ههندی ده لین باسی نهم عیلمه (ألفاظ عرب) ه ، نهمه ش ههر ههمان قسه یه چونکه ، (الفاظ عرب) یش، یان (کلمة)، یان (که لام)ن!

المقدمة الثانية: الكلمة: لفظ موضوع لمعنى مفرد، وأقسامها ثلاثة، أسم و فعل و حرف، فالِأسم: ما ذَلَّ على معنى بنفسه، (أي: بدون الِأحتياج أِلى كلمة أخرى، تذكر معه)، غير مقترن بأحد الأزمنة الثلاثة، كزيد، و علم، و عالم، و علامته قبول الجرّ و التنوين ولام التعريف، نحو: الكتاب في يد أمين، و أسناد شيىءٍ أليه، نحو: زيد فاضل.

پیشه کی دووهم:

پیّناسهی کهلیمه: بریتی یه لهو لهفزهی که لهدهمهوه دیّته دهریّ، وه دانراوه، بوّ مانایه کی موفرهدی غهیره موره ککهب.

كەلىمە سى بەشە:

(الأسم): ئەرەپيە كە لەخودى خۆيدا واتايەك دەگەيەنيّت. واتە پيۆيستى بە كە لىمە يەكى تر نى يە، كە لەگەليدا باس بكريّت، وە ماناكەى پەيوەست نى يە، بەيەكىك ئە لەكاتەكانەوە، وەك (زيد ، علم، عالم) كە (زيد) لەفزيّكە لەدەم ديّتە دەرى وە دانراوە بى مانايەك، و مورەككەب نى يە، وەك (خمسة عشر) لەفزيّكە لەدەم ديّته دەرى، وە دانراوە بى مانايەك، و مورەككەب نى يە، وەك (خمسة عشر) مىشىر) وە يەيوەست نى يە بەكاتەوە.

وه نیشانه کانی ئیسم ئه وه یه، که (جر ، تنوین) ئه لف و لامی ته عریف، وه رده گریّت، وه ك (الكتاب فی ید أمین) که (کتاب) ئه لف و لامی له سه ره، و(ید) جه ری چووه ته سه ره (أمین) ته نوینی که سره ی وه رگر تووه ، وه ناوه که ئیسنادی ده دریّته پال وه ك (زید فاضل) که (زهید) موبته دایه ، و (فاضل) ، خه به ره که فه زل وریّزداری ئیسناد دراوه ته وه لای (زید) و دراوه ته پالی.

والفعل: ما ذَلَّ على معنى بنفسه مقرّناً بأحدها، وهو فعل ماضي، كضرب، ومضارع كيضرب، وأمر كأضرب، وعلامة الماضي لحوق تاء التأنيث الساكنة به، نحو: كتبت، وعلامة المضارع دخول السين، وسوف ولم ولمّا، نحو: سأجتهد، وسوف أنجح، ولم أكسل عن أداء واجبي، ولما أدرك مطلوبي، وعلامة الأمر، فهم الطلب منه، وقبول ياء المخاطبة، نحو: أكرمي أمّك، واحفظي دينك.

وه فیعل: نهوهیه، که دهلالهت بکاته سهر مانایه و پهیوهست بیّت، بهکاتیّکهوه، که یان (ماضی)یه، وه ک (ضرب) یان موضاریعه وه ک (یضرب) یان نهمره، وه ک (أضرب) وه نیشانه ی فیعلی ماضی، نهوهیه که (تاء التأنیث الساکنة)ی دهچیّته سهر، وه ک (کتبت) وه نیشانه ی موضاریع نهوهیه که (سین) ی دهچیّته سهر وه ک (ساجتهد)، و (سوف) ی دهچیّته سهر وه ک (ساجتهد)، و (سوف) ی دهچیّته سهر وه ک (ساختهد)، و (سوف) ی دهچیّته سهر وه ک (لم أکسل من أداء واجیی) و (لم)ی، دهچیّته سهر وه ک (لم أکسل من أداء واجیی) و (لم)ی دهچیّته سهر وه ک (لم أکسل من أداء واجیی).

وه نیشانهی فیعلی (نهمر)، نهوهیه که داخوازی و داواکاری لیّوه تیّدهگمین، وه (یاء عاطب)یی، دهچیّته سهر، وهك (أکرمی أمّك واحفظی دینك). نیبن مالیك ده لیّت:

بِتَا فَعَلْتَ وَأَتَتْ وَيَا افْعَلِي وَنُونِ أَقْبِلَنَّ فِعْلُ يَنْجَلِي

١ – قبوله التاء المتحركة ، نحو : ذَهَبْتِهُ.

٢- قبوله تاء التأنيث الساكنة ، نحو : ذَهَبَتْ ، ونِعْمَتْ ، وبغُسَتْ .

٣- قبوله ياء المحاطبة (ياء الفاعلة)، نحو : اضْربي ، وتَضْربينَ .

٤ - قبوله نون التوكيد الثقيلة ، والخفيفة . فالثقيلة ، نحو قوله تعالى :﴿ لَنُحْرِجُنُّكَ يَنْشُعَيْبُ ﴾ .

والخفيفة ، نحو : اذهبَنْ ، وكما في قوله تعالى : ﴿ لَنَسْفَعُما بِٱلنَّاصِيَةِ ﴾ .

ولم تظهر النون في ﴿ لَنَسْفَعُمَّا ﴾ لأن الألف فيها بسدل من نون التوكيد ، كما في قولـه تعـالى :

وَلَيَكُونَا مِنَ ٱلصَّنغِرِينَ ﴾.

والحرف: ما ذَلَ على معنى بغيرها، نحو: قد حان وقت العمل، وعلامتها عدم قبول شيئ من علامات أختيها.

والكلام، هو اللفظ المركب المفيد فائدة، يحسن السكوت عليها المقصود لذاته، نحو: (الله خالق كلّ شئ)الرعد. ٦٦، وميّزالله الأنسان بالعقل.

والكلم: ما تركب من ثلاث كلمات، نحو: قد قام خالد.

والجملة: هي المركبة من كلمتين مفيدة، نحو: قد قام، أو لا، نحو: أِن قامُ.

وه حدرف نموهید، که به پالپشتی غدیری خزی واتادار دهبیّت، وه ك(قد حان وقت العلم) که (قد) حدرف وه نیشاندی حدرف نموهید، که تایبه تمدندید کانی نیسم و فیعل وهرناگریّ.

(الکلام): ئەولەفزەيە كە (مركب)، و موفرەد نى يە، وە بەسوودە، و بيدەنگى دەبەخشيت، وە (المقصود لذاته) بيت، واته: موتەكەللىم بە مەبەستى خۆى دەرى برى و قسەى (نائم: خەوتو)، (ساھى: ھەللەكەر)نەبيت. وەك:

(الله خالق كلّ شئ) كه خوا فمرموویهتی: و لهفزه و موره ككهبه و بهسوده، و كهس قسه ناكات، بهبیستنی نه و كهلامه، و بیده نگی ده به خشی و قسمی (العیاذ بالله) (نائم: خهوتو)، یان (ساهی: همله كه ر) نی یه، وه (كلم) نهوهیه، كه لهدوو كهلیمهی موره ككهبی بهسود یی کهاتبی، وهك: (أن قام).

* كەلىمە سى بەشە: ئىسم، فىعل، ھەرف:

أما "تَعْمَلْ" و"تُعْمَلْ" أو "تَعْمَلْ" و"لا تُعْمَلْ" أو "تُعْمَلْ" و"لا تَعْمَلْ" أو "لا تَعْمَلْ" و"لا تُعْمَلْ".

۱-"تَعْمَلْ وتَعْمَلْ": كەلىمە عامىلىش دەبىت و دەبىت "مەعمول"ىش، وەك فىعلى موضارىعى "يضرب" كە عاملىش دەبىت، وە دەشبىت "مەعمول" بە ھىرى حوروفى جازىمە و ناصىبەوە، وە يان، وەك "اسم فاعل واسم مفعول" که دهبنه "فاعل و نائب فاعل"، وه ههروهها به هزی حهرفی جهر، و عهوامیلی ناصیبهوه دهبنه "مهعمول".

۲- "تَعْمَلُ ولا تُعْمَلُ": هەندى جار كەلىمە عەمەل دەكات، كەچى نابىتە "مەعمول"،
 وەك حوروق ناصىبەى "أن، لن ، كى، إذن"، وە حوروق جازىمەى وەك: "لم ،لما، لام
 الامر، لاء النهى، أن شرطية" كە ئەمانە عەمەل دەكەن و نابنە مەعمول، وەك:

"أن يضرب"، كه "أن"، "يضرب "ى مهنصوب كردووه، كهچى خۆى ناكريته مهعمولى شتى تر.

۳- "تُعْمَلُ ولا تَعْمَلْ": هەندى كەلىمە دەبنە مەعمول، كەچى نابنە عامىل، ئەمانەش وەك ئەسمائى موتەمەككىنەى جامىدە، وەك "زىد، عمرو، تقى، حسن" ئەمانە كە دەبنە مەعمول كەچى عەمەل ناكەن.

٤—"لا تَعْمَلْ ولا تُعْمَلْ": هەندىك كەلىمە نە دەبنە عامىل، نە دەبنە مەعمول، وەك: حوروق عەطف، وەك: "واو، ثم، لكن،(الـ)ى، تعريف "وەك (الرجل)و حوروق ئىستىفهامى، وەك: (أ، هل) كە نە دەبنە مەعمول ونە دەبنە عامىل.

﴿ هَرِي حَاصِر كَرِدِني كَالِيمَهُ لَهُ سَيْ بِهُ شَدًّا ﴾:

هزى حەصىر كردنى كەلىمە لە سى بەشدا، لە رووى هينانى "بەلگە:دلىل"ـەوميە، كە ئەوانىش"الدلىل النقلى"،" الدلىل ألاستقرائى"، "الدلىل العقلى"ين.

۱-"الدلیل النقلی": پیشه وا عهلی کوری نه بوتالیب که خوّی دانه ری سه ره تای زانستی نه حوه، دهگیرنه وه که به "نه بولئه سوه دی دوئلی" گوتوه: که لیمه سی به شه: "ئیسم، فیعل، حه رف".

۲-" الدلیل الاستقرائی": زانایان و زمانزانانی تایبهت بهم زانسته مهرچی لهمچهکان وجیّگا جوّراوجوّرهکانیان پشکاندووه، لهم سی جوّره زیاتریان نهدیوه، و نهدوزیوه تهوه.

 پەيوەست نى يە، بە يەكتك لە سى كاتەكەوە "ماضى، مضارع، مستقبل" ، كە ئەمەشيان ئىسمە.

وه به دهسته واژه یه کی تر ئیسم که لیمه یه که ماناکه ی له مه دلوله که یدا سه ربه خرّیه و دیاره، وه "زمان: کات"، به شی مانا و مه فهومی ئیسمی پیّره نی یه، وه ك: "رجل، کاتب"، برّیه ئه و وشانه ی که برّ یه کیّك له کاته کانن، به لام سه رجه می ووشه که برّ سه رتایای کاتیّکه، وه ك: "أمس، ألان، غدا"، ده گریّته خرّ، وه هه روه ها ئه و ووشانه ی که پهیوه ستن، به یه کیّك له کاته کانه وه، به "عرضا "نه ك"وضعا"، وه ك: "أسماء الافعال"، "أسم فاعل"، "أسم مفعول" ... و هند.. ئه مانیش له پیّناسه ی ئیسمدا جیّگایان ده بیّنه وه، سه ره نجام له پیّناسه ی ئیسمدا فیعل به گشتی ده چیّته ده ره وه، هه رجه نده له مانای پهیوه ست بوون به کاته وه دارند رابیّت، وه ك: "نعم" و" بئس" ه، چونکه ئه م فیعلانه ی مه دح، و زدم له رووی "وضع: دانان" هوه، پهیوه ستن به کاته وه.

﴿تايبهتمهندييهكاني ئيسم﴾:

ئىسىم خاوەنى چەند تايبەتمەنديەكە،كە ئەوتايبەتمەنديانە لە غەيرى ئىسمدا بەكارنايەن:

۱ - یه که م تایبه تمه ندی ئیسم "جر"ه، واته: ئیسم مه جرور ده بینی یسته ئه وه ش بزانریت، که خودی جه رسی به شه:

ا: مهجروربوون به حدوفی "باء"، مهجروربوون به هزی ئیضافه کردنی تائدوه، مهجروربوون به هزی ئیضافه کردنی تائدوه، مهجروربوون به هزی "شویّن کهوتن:متابعة". وهك"بسم الله الرحمن الرحیم"، که "أسم" تیایدا مهجروربووه، به هزی حدرفی "باء"هوه،وه" الله" تیایدا که لهفزی جهلالهیه، مهجروربووه به هزی "شویّن مهجروربووه به هزی "شویّن کهوتن:متابعة" هدوه.

۲ - یه کیّکی ترله تایبه تمهندی یه کانی ئیسم ئهوهیه که دهبیّته مونادا: وهك: "یازید"، "یاعبدالله".

٣- ئەلف ولام"أل": كەمەبەست پنى ئەلف ولامى تەعرىفە، وەك: "الرجل".

٤ - يەكىكى ترك تايبەتمەندى يەكانى ئىسىم تەنوپىنە، وئەمىش چوار جۆرە:

أ: "تنوين التمكن ": ئەوەيە كەدەچىتە سەر ئىسمى مونصەرىف.

ج: "تنوين العوض": كه ئهميش سي جوّره:

*" عوض عن أسم محذوف":هاتني له جياتي ناويكي حدزف كراو،

"و سخر الشمس والقمر كل يجرى ألى أجل مسمى"،واتة: " كل واحد منهما"،

كەلەم نمونەيەدا لەفزى" كل"لە گەل تەنوينى رەفعەدا ھينراوه،بۆيە"بدل"ه،لەجياتى "واحد منهما"، كە ئىسمىكى مەحزوفە.

*" عوض عن الجملة": هاتني له جياتي رستهيهك: وهك تهنويني "حينئذ"،

له نمونهى "وأنتم حينئذ تنظرون"، واته: "حين أذا بلغت الروح الحلقوم "بووه.

*" عوض عن حرف محذوف": به هاتنی له جیاتی حدرفیکی حدزف کراو، وه ك "جوار"، كه له ئه صلادا

" جواری "بووه. که یائه کهی حدزف کراوه، وهلیزه دا تهنوینه که جیّنشینی حدرفه حدزف کراوه کدید.

د: "تنوين المقابلة":كه دهجيّته سهر جدمعيّك كه"أت"ى، پيوه بيّت.

وهك: "مسلمات".

۵ یه کیکی ترله تایبه تمهندی یه کانی ئیسم موسهننا بوون وجهمع بوونه،
 وه ك: "الزیدان"، "الرجلان"، " الزیدون"، "الرجال".

* * * * * *

وهي "أي: الجملة"، أِمّا أِسمية، أِن كان صدرها أِسماً، نحو: زيد عالم، أو فعلية، أِن كان صدرها ظرفاً، نحو: في أِن كان صدرها ظرفاً، نحو: في المدرسة المد

المقدمة الثالثة: المعرب: ما أِختلف آخره، بأِختلاف العوامل لفظاً، نحو: جاء بكرّ، و رأيت بكراً، ومررت ببكر، أو تقديراً، نحو: جاء الفتى، ورأيت الفتى، ونظرت ألى الفتى، فأِن آخر الفتى ألفٌ، وهو لا يقبل الحركة، فتقدر وتفرض عليه.

وه بزانه، رسته، یان ئیسمییهیه، وه ک (زید عالم) چونکه به (أسم) دهستی پی کردووه، وه برانه، رسته، یان فیعلی یه، وه ک (قام بکر) چونکه به فیعل دهستی پی کردووه، وه یان (ظرفیه)یه وه ک: (فی المدرسة المدرّس)،چونکه به (ظرف) دهستی پی کردووه. پیشه کی سیّیه م: (معرب) ئهوهیه، که کوّتاییه کهی له پرووی له فزه وه ده گوریّت له کاتی چوونه سهر عهوامیله کاندا، وه ک (جاء بکر) که (بکر) مه ضمومه، و (رأیت بکراً)که (بکراً) مه نصوبه، وه (مررت ببکر) که (بکر) مه جروره. یا خود له (تقدیر)دا، ده گوریّن، وه ک (جاء فتی) که له ته قدیردا مه نصوبه، وه (نظرت الی الفتی). که (فتی)له ته قدیردا مه جروره.

كه لهم سي غونهيهدا:

کوتایی (فتی) ندلفه، و حدره که وهرناگری، به لکو تعقدیر ده کری، که مه پفوعه، یان مه خروره، و به سه ریدا ده سه پینری، که نه وه یه .

والمبنى: ما لم يختلف آخره، باختلافها، لا لفظاً، ولا تقديراً، بل محلاً، نحو: جائني هؤلاء، ورأيت هؤلاء، ونظرت إلى هؤلاء، فإنّه لا مانع عن الاعراب، في آخره أعني الهمزه، بل في نفس الكلمة، لأنا ما سمعنا من العرب، من يغير هذا اللفظ، عند أختلاف العوامل، فعلمنا أنه لا يقبل الاعراب، فنحكم بأن أعرابه محلى، أي، أنه لو وضع في محل هذا اللفظ لفظ قابل للاعراب كزيد، أختلف آخره.

(مبنی) ئەوەيد، كە نە لە (لفظ)، و نە لە (تقدیر)دا، ناتوانری كۆتاييدكەی بگۆردری، بەلكوو لە مەحەلدا، بۆی دادەنری، وەك:

(جائني هؤلاء، ورأيت هؤلاء ونظرت الي هؤلاء).

که لهههرسی حالهتی رهفع و نهصب و جهردا، یهك جوّره.

بۆیه مهبنی یه، وه له کوتایی (هؤلاء)دا که (همزة)یه، و ههمزه نی یه که بووبیته هوی مهنع کردنی ئیعرابه کهی، به لکو نه فسی که لیمه که ئیعراب وهرناگری، چونکه ئیمه، له عهره به وه، ئه و له فزه مان نه بیستووه، که بگوردری، له کاتی چوونه سه ری عهوامیله کاندا، بویه زانیمان که ئیعراب وه رناگری، بویه حوکمی ئیعرابی (محلی) به سهردا ده ده ین، واته: ئه گهر له جینی ئه و له فزه ، له فزیکی موعره ب دابنیین، وه ک (زید)، به چونه سه ری عهوامیله کانی ده گوری.

فالِأسم منه معرب، كزيد و عمرو، ومنه مبني كهذا، وهؤلاء، وكذلك الفعل، فإن الفعل الماضي، والأمر مبنيان، وأما المضارع فمعرب، أِلا أِذا، أِتَّصل به نون جمع المؤنث، فيبنى على السكون، نحو: يكتبن وتكتبن، أو نون التأكيد المباشر، نحو: أضربن، ولا تضربن، فيبنى على الفتح، و أمّا الحروف، فَكلّها مبنيّة، أِمّا على السكون، كمنذ، أو على الفتح كأِنَّ، أو على الضّم، كمنذ، أو على الكسر، كجير، بمعنى نَعَمْ.

ئیسم هدندیّکی موعرهبه، وه و (زید ، عمرو) و هدندیّکی (مبنی)یه وه و (فدا ، هؤلاء)، وه فیعلیش هدر وایه، فیعلی ماضی وئدمر، مدبنی یه، و موضاریع، موعرهبه، وه کاتیّك که (نونی جدمعی مؤنث)ی چوویه سدر، وه و (یکتبن و تکتبن، ئدوه مدبنی یه لدسدر سکون، وه که نونی تدنکیدی راستدوخوّی چویه سدر وه و (أضربن و لا تضربن)، ئدوه مدبنی یه، لدسدر فدتحه، وه حدرفه کان هدمویان (مبنی)ین، هدنیّکیان بدسکون وه و (قد) و هدندیّکیان، به فدتحه وه و (أنّ) و هدندیّکیان به ضده مّه، وه و (منذ) و هدندیّکیان به کهسره، وه و (جر) که واتای (نعم: به لیّ) دهگدیدنیّ.

المقدمة الرابعة: أِن النحو دائر على العامل و المعمول والعمل، أي الأعراب. فالعامل: ما أِقتضى حالة مخصوصة لآخر الكلمة.

والمعمول: نفس هذه الكملة.

والعمل: هي الحالة المخصوصة، لآخرها، ومثاله، كتب العباس القرطاس، فكتب عامل لِأقتضائه رفع العباس، ونصب القرطاس، وهما معمولان معربان، أثر فيهما العامل، و أختلف آخرهما به، والرفع والنصب أعراب، وكلّ منهما حالة خاصة تمتاز عن الأخرى.

پیشه کی چواره م: زانستی نه حز: له ده وری سی شت ده سور ی ته و عامیل و مه عمول و عه مه لیاخود (أعراب)، که (عامل) نه وه یه که حاله تینکی تایبه ت به سه رکوتایی که لیمه یه دانه دینیت، وه (معمول) خودی نه و که لیمه یه یه که له حاله ته که که یه یه که له حاله ته که که یه که له کوتاییه که یه به یه دروست ده بیت، وه که: (کتب العباس القرطاس). که .. (کتب)، کوتاییه که یه یه دروست ده بیت، وه که: (کتب العباس القرطاس). که .. (کتب)، عامیله، چونکه (عباس)ی مه یونوع و (قرطاس)ی ،مه نصوب کردووه وه (عباس و قرطاس) مه عمولن و موعره بن، چونه حاله ته که به سه ریاندا ها تووه، و حمره کاتیان گزراوه، وه به (په فع و نه صب)ه که ، ده گوتری (أعراب) وه هه ریه که له مانه حاله تی تایبه تین و له وانی تر جیا ده کرینه و هدایه که

فالأعراب ما أِختلف به آخر الكلمة، بحسب أِقتضاء العامل، وأنواعه أربعة: الرفع والنصب، وهما مشتركان بين الأِسم، والفعل، والجرّ ويختص بالأِسم، والجزم، ويختص بالفعل، وأبوابه ثمانية:

الباب الأول: الأعراب بتمام الحركات، أي أِن الرفع بالضمة، والنصب بالفتحة، والجرّ بالكسرة، والجزم بالسكون، وذلك في الأسم المفرد، والجمع المكسر المنصرفين، والمضارع الصحيح الآخر، والمنصرف: أسم يقبل الجرّ والتنوين، نحو: جائني رجل و رجال، و رأيت رجلاً أو رجالاً، ومردت برجل أو رجال، والذئب يأكل الغنم، ولم يترك عادته، ولن يتركها.

وه ئیعراب ئهوهیه، که بههو یهوه کوتایی کهلیمه ده گوری، به گویرهی عهوامیله کان، و چوار جوّره: ره فع و نهصب که هی (أسم و فعل) ه، وه (جرّ) تایبه ته به ئیسم. و (جهزم) تایبه ته به فیعل و و و نهر دنهوه یشی لههه شت باس دادیّت.

باسی یه که م: ئیعراب، به حه ره کاته ته واوه کان، واته: که په فع به ضه مه، و نه صب به فه قه و جه په که سره، بیّت، وه (جه زم) به سکون بیّت، ئه مه ش، له ئیسمی "موفره د: تاك"، و (جه معی ته کسیری مونصه ریف) دا، هه یه وه له موضاریعی (صحیح الآخر) دا، بی جه زمه که و سیانه که ی تر، وه (مونصه ریف) ئه وه یه که (جر و تنوین) وه رده گریّ، وه ک (جائنی رجل، ورجال ورأیت رجلاً أو رجالاً، ومررت برجل أو رجال...) و بی فیعل وه ک (النئب یاکل....) که له یه که مدا (رجل) مه جروره، وه مه نوعه و له دووه مدا، (رجل) مه جروره، وه (یاکل)، مه پوغه و (یاکل) مه جروره، به هیری دووه مه نصوبه، به هیری (لن) هوه.

الباب الثاني: أن يكون الرفع بالضمة، والنصب والجرّ بالفتحة، وذلك في الأِسم غير المنصرف، أعنى: ما لا يقبل الجرّ والتنوين، نحو: بعث أحمد الى كافة الناس، وصدقت أحمد، وآمنتُ بأحمد.

الباب الثالث: أن يكون الرفع بالضمة، والنصب والجرّ بالكسرة، وذلك في الجمع بالألف والتاء، نحو; تعلمت المسلمات الآيات، فعلّمنها البنات.

باسی دووهم: دهبیّت، ره فع بعضه میمه و نهصب و جه ر به فه تحمییّت، که نهمه ش له نیسمی غمیر مونصه ریف دایه واته: نمو ئیسمه ی تعنوین و جه ر وه رناگریّ، وه ك (بعث أحمد) که مدرفوعه، و له (صدقت احمد) و (آمنت بأحمد)دا، که حاله تی نه صب و جه ره ، مه فترحه.

باسی سیّیهم: دهبیّت رهفع به ضه مّه و نهصب و جه ر به که سره بیّت، نهمه ش له جهمعی مؤنثی سالمدایه، وه ک (تعلمتُ المسلمات) که مهجروره.

له عهواميلي بوركهويدا فهرموويهتي:

وإما ناقص الإعراب، وهو على قسمين: قسم رفعه بالضمة ونصبه وجره بالفتحة، وذلك غير المنصرف، نحو: جاءُنا أحمدُ عليه السلام، وصدقنا أحمدُ عليه السلام.

بهشى يهكهم به (ناقص الإعراب)يش دينت، بهم شينوازه كه دوو جوّره:

به شیکیان ئه وه یه که په فعه کهی به ضهمه بیّت و نه صب و جه په کهی به فه تحه بیّت، که نه ویش (غهیره مونصه ریف) ده گریّته و ه و ه ک نه ویش (غهیره مونصه ریف) ده گریّته و ه ه ک نه ویش (غهیره مونصه ریف) ده گریّته و ه ک نه ویش (غهیره مونصه ریف) ده گریّته و ه ک نه ویش (غهیره مونصه ریف) ده گریّته و ه ک نه ویش (غهیره مونصه ریف) ده کریّته و می کرد نه و کرد در کرد در

(جاءنا أحمد).

و(صدقنا أحمد).

و(آمنا بأحمد).

ئيعرابيي ئهم سي نموونه، وهك هي پيشوو وايه.

الباب الرابع: الأعراب بتمام الحروف النائبة عن الحركات، أي أِن الرفع بالواو، والنصب بالألف، والجرّ بالياء، وذلك في الأسماء الستة، وهي: أب، و أخ، و حم، و هن، و فم، و ذو بمعنى صاحب، بشرط أن تكون مفردة، لا مثناة، ولا جمعاً، و مكبّرة، لا مصغّرة، كأبي، ومضافة ألى غير ياء المتكلم، وأن تحذف ميم، فم، نحو: جائني أبوه، ورأيت أباه، ومررت بأبيه، و جاءني حموها، و رأيت حماها، ومررت بمميها، وانكشف هنوه، واستقبحوا هناه، و أمروه بستر هنيه، وجاءني ذو عقل، وعين لي أستاذاً ذا حلم، بدل جاهلاً بذي علم.

وَاجْرُرْ بِيَاءٍ مَا مِنَ الأَسْمَا أَصِفْ وَاجْرُرْ بِيَاءٍ مَا مِنَ الأَسْمَا أَصِفْ وَالفَّمُ حَيْثُ الْمِيمُ مِنْهُ بَانَا وَالنَّقْصُ في هَذَا الأَخِيرِ أَحْسَنُ وَ قَصْرُهَا مِنْ نَقْصِهِنَّ أَشْهَرُ لَاللَّيَا كَجَا أَخُو أَبِيكَ ذَا اعْتِلاَ لاَللَيْا كَجَا أَخُو أَبِيكَ ذَا اعْتِلاَ

وَارْفَعْ بِوَاوٍ وَانْصِبَنَّ بِالأَلِفْ مِنْ ذَاكَ ذُو إِنْ صُحْبَةً أَبَانَا أَبٌ أَخٌ حَمِّ كَذَاكَ وَهَنُ وَفَى أَبٍ وَتَالِيَيْهِ يَنْدُرُ وَشَرْطُ ذَا الإِعْرَابِ أَنْ يُضَفْنَ وَشَرْطُ ذَا الإِعْرَابِ أَنْ يُضَفْنَ الباب الخامس: أن يكون الرفع بالألف، والنصب والجرّ بالياء، وذلك في المثنى، كالرجلين، و ما ألحق به، كأثنين وأثنتين، وكلا و كلتا مضافين، إلى ضمير المثنى، ومثل الأبوين، والعمرين، نحو: الوالدان كلاهما، أمرا الولدين كليهما، بمحافظة العينين كلتيهما، و بأحرّام العمرين، والنظر أليهما كالقمرين.

باسی پیننجهم: دهبینت ره فعه به نه لف و نه صبه و جه ره به (یاء) بینت، که نه مه له (مثنی)دایه و نه وه ی ده وه کو (اثنین و اثنتین، و کلا، کلتا)، کاتی که نیضافه کرابن، بوّلای ضه میری (مثنی).

وەك ئىبن مالىك لە ئەلفىدكەيدا دەلىّت:

بالألف ارفع المثنى وكلا أذا بمضمر مضافاً و صلا. كلتا كذاك أثنان وأثنتان كابنين وابنتين يسجسويان. وهك نهو غونانهى سهرهوه، كه "الوالدان و كلا" مهرفوعن به نهلف و "الولدين، و كليهما،

له عهوامیلی بورکهویدا فهرموویهتی:

والعينين" مهجرورن و مهنصوبن به "ياء" .

بهشی دووهم: له (ناقص الإعراب) به حوروف نهوه یه که: په نه نه فه و نه صب و جه په یه به الله و نه صب و جه په یه الای نیضافه کرابیّت، که نه میریک نیضافه کرابیّت، ده گریّته وه:وه ک: (جاءنا الإثنین کلاهما أی الکتاب والسنة، واتبعنا الإثنین کلیهما، وعملنا بالإثنین کلیهما: هه ردووکمان بق هاتوون، واته: قورئان وسوننه ت، وشویّن هه ردووکیان که وتین، واته: قورئان وسوننه ت، وکارمان به هه ردووکیان کرد، واته: قورئان وسوننه ت،).

(جاءنا الإثنان): فيعل و مهفعول و فاعيل. (كلاهما): ته نكيدى مهعنوى يه، (هما): مضاف إليه.

(اتبعنا الإثنین): فیعل و فاعیل ومهفعول. (کلیهما): تهنگیدی مهعنه وی یه، (هما): مضاف الیه، (علمنا): فیعل و فاعیل. (بالإثنین): جارو مهجروره، وموته عه للیقه به (علمنا)، (کلیهما): ته نگیدی مه عنه وی یه، (هما): مضاف إلیه.

مهبهست: لهم سي نعوونه يه دا (اثنان و كلا)يه، كه (ناقص الإعراب)ن به حوروف.

الباب السادس: أن يكون الرفع بالواو، والنصب والجرّ بالياء، وذلك في الجمع المذكر السالم، و ما ألحق به، كباب عشرين، ولفظ العليين ، والاهلين، والعالمين، وأرضين، وعانسين، نحو: المسلمون قاتلوا الكافرين، فأسروا منهم سبعين محارباً، و تنورت الأرضون، بأعمال المجاهدين، أولى الأحلاص، وصعدت أعمالهم إلى العليين، كل ذلك ببركة من بعث رحمة للعالمين.

باسى شەشەم:

دهبیّت ره نعه به واو، و نه صبه و جه ره ی به (یاء) بیّت، که نه مه ش له "جمع مذکر سالم" دا یه و نه وه ی پیّوه ی به نده، وه ک "عشرین" وهاوویّنه کانی ،" العلین، أهلین، أهلین، أرضین، عانسین"، هه روه ک نه و وهان، وه ک: (المسلمون قاتلوا الکافرین، فأسروا منهم سبعین، محارباً و تنورت الأرضون، بأعمال الجاهدین، أولی الأخلاص وصعدت أعماهم إلی العلیین، کل ذلک ببرکة من بعث رحمة للعالمین: مسولمانه کان کوشتاری کافره کانیان کرد، و حه فتا چه کداریان لی به دیل کردن، سه رزه وی "هم رله وکاته وه تائه می و "به م کرده وه یه ی موجاهیده نیاز پاکه کان نورانی بوو، وئه م کرده وه یه کرده وه یه که شانی فه له ک، نه مه شه مه مو و له به ره که هاتنی پیشه وای مرز فایه تی یه وه به بوو!

"المسلمون" مدرفوعه بدواو "الكافرين" مدجروره بد "ياء" وه هدروهها "سبعين" مدجروره، بد "ياء" و "أرضون" مدرفوعه بد واو" و "مجاهدين، العليين، عالمي" مدنصوب و مدجرورون بد "ياء".

الباب السابع: أن يكون الرفع بالضمة، والنصب بالفتحة، والجزم بحذف الآخر، وذلك في المضارع المعتل، وهو (في النحو)، ماكان آخره، واوا، أو ياء، أو ألفاً، نحو: الكسلان لم يعل، ولن يعلو، و يدعو بالثبور.

الباب الثامن: أن يكون الرفع بالنون، والنصب والجزم بحذفها، وذلك في الأفعال الخمسة، أعني، يفعلان و تفعلون، و يفعلون، وتفعلون، و تفعلين، نحو: الصديقان اللذان يتحابان في الله لن يخسرا، و لم يخسرا.

باسى حدوتدم:

دهبیّت به رهفع به ضه محه و نهصبه به فه تحه و ، و جهزمه به حدذفی ناخره کهی بیّت، نهمه شه موضاریعی موعتهل داهه یه، که له پیّناسه ی (نه حو)دا موضاریعی موعته ل، نهوه یه که کوّتایی یه که ی "واو"، یان، "یاء"، یان،

" ئەلف" بیّت، وەك: (الكسلان لم یعل، ولن یعلو ویدعو بالثبور)، كه (یعلو) مەنصوبه به فه قعه، و (یعل) مه جزومه به حه ذفی ناخر، و (یدعو) مه رفوعه، به ضه مه.

باس هدشتدم:

دهبيّت، ره فعه، به "نون" وه ونهصبه و جهزمه به "حه زفى نون" بيّت. وه ئهمه ش له ئه فعالى خهمسه دايه، كه ئهمانه في "يفعلان، تفعلان، يفعلون، تفعلون، تفعلين" ، وه ف "الصديقان اللذان يتحابان في الله، لن يخسرا ولم يخسرا" كه "لن يخسرا ولم يخسرا" نهصبه و جهزمه، به حهزفى نونه، وه "يتحابان" مه رفوعه به "نون".

المقدمة الخامسة: تكون جميع الحركات مقدّرة، في المضاف ألى ياء المتكلم، نحو: هذا غلامي، ورأيت غلامي، ومررتُ بغلامي، وفي المقصور، وهو ما في آخره، ألف مقصورة، نحو: جاء الفتى، و رأيت الفتى، ومررتُ بالفتى.

والرفع والجرّ فقط في المنقوص، وهوما في آخره ياء، مكسور ما قبلها، نحو: هذا ساع، ورأيت ساعياً، ومررتُ بساع.

والرفع والنصب في المضارع المعتل بالألف، نحو: زيد يخشى، ولن يخشى، و الرفع فقط في المضارع، المعتل بالواو، والياء، نحو: زيد يدعو، و الصَيَّاد يَرمي.

پێشهکی پێنجهم:

نهوهید، که هدموو حدره کاته کان شاراوهن، ندمه ش له کاتی نیضافه کردن داید، بولای "یاء متکلم" وه ک "هذا غلامی..." که حدره کات دیار نین، وه هدروه ها له نیسمی مهقصوردا، نادیاره، وه ک "جاء الفتی...." که بی حدره کهیه وه له پره فع و جدره ی نیسمی مهنقوص دا، حدره کات شاراوهید، وه ک "هذا ساع" که مهرفوعد، و "مررت بساع" که مهجروره، و دیار نین، و له "رأیت ساعیاً" دا مهنصوبه و دیاره.

وه "ره فعه و نه صبه" له موضاریعی موعتهل به "ألف" دا وه ك "زید پخشی"، و"لن پخشی" كه حه ره كه نی یه، و له ره فعهی موضاریعی موعته ل به "واو ویاء" دا، وه ك: "زید یدعو، والصیاد یرمی" كه حه ره كه ت دیار نی یه، چونكه "یدعو" موضاریعی به واوه، و "یرمی" موضاریعی موعته ل به "یاء"ه.

المقدمة السادسة: الأسم المعرب، أمّا منصرف، وهو ما دخله الجرّ والتنوين، وهو كثيرٌ لا يحصى، وأمّا غير منصرف، و هو ما لم يدخله الجرّ ولا التنوين، لعلّتين من العلل التسع، أو علة واحدة، تقوم مقام علتين، وهي العدل، أي كون الأسم، خارجاً عن صيغة أصلية، كعمر، فأنه معدول، عن عامر، والتأنيث: لفظياً، كفاطمة وطلحة، أو معنوياً، كعقرب، والعلمية كبغداد، والعجمة، أي كون الأسم أعجمي الوضع، مثل: أبراهيم، والوصف: أي كون الأسم دالاً على ذات ملحوظ، مع صفة من الصفات، كأفضل، والتركيب، اي كون الأسم مركباً من كلمتين، كبعلبك.

پیشه کی شهشهم: بزانه که نیسمی موعره ب، یان مونصه ریفه، واته "جر" و"تنوین"ی ده چینته سهر که نهمه ش له نه ژمار نایه ت، وهیان "غیر منصرف"ه، ئهویش نهوه یه که "جر" و"تنوین"ی ناچینته سهر، به هوی ، هوکاریک : عیلله تیک له نو عیلله ته که اله خینی دوو عیلله تدا، دابنیشینت، و عیلله ته کان نه مانه ن:

العدل: واته ئهو ئىسمەى كەلە صىغە ئەصلىدكەى خۆى لادرابى، وەك "عمر" كە ئەصلەكدى "عامر" بووه.

"التأنيث": لمفزى بينت، وهك " فاطمة" و" طلحة" يان ممعنموى بينت، وهك "عقرب".

"علمیه": وه ك بغداد، وه "الحبة" واته: نهو ئیسمه ی كه لهغهیری عهره بی دانرابی، وه ك "أبراهیم".

"الوصف": واته: نهو ئيسمه ى كه ده لاله ت بكاته سهر زاتى شتيك، و صيفه تيش بيّت، وهك "أفضل" وه "مركب" بيّت واته: له دوو كه ليمه پيّك ها تبيّت، وهك "بعلبك".

والألف والنون الزائدتان، في آخره، كسكران، و وَزْنُ الفعل، كأحمد، وألف التانيث مقصورة، كحبلى، أو ممدودة، أي بعدها همزة زائدة، كحمراء، وصيغة منتهى الجموع، أي: "صيغة جمع فوق جمع"، أشارة ألى أنه قد يتكرر جمع التكسير في بعض الكلمات، وآخر الجمع يكون على هذا الوزن، كأكاليب، جمع أكلب، و هو جمع كلب، و أناعيم جمع أنعام، جمع نعم، و أن لم يتكرر الجمع، في بعض الصيغ، كمساجد جمع مسجد، ومصابيح، جمع مصباح.

وه ئدلف و نونی زیاده، له کوتاییدا هدبیّت، وه الله سکران وه "وزن الفعل" بیّت، وه الفعل الله بیّت، وه الفعل الله الفعل الله الفعل الله الفعل الفع

یان "صیغهی منتهی الجموع" بیّت، واته صیغهی جهمعی لهسهروی جهمعیّکی ترهوه، لیّره دا ناماژه یه، بو نهوهی که جهمعی تهکسیر چهند جار له ههندی ووشه داجه مع ده کریّته وه و ناخره مین جهمعی لهسه ر نه و وهزنه ده بیّت، که "کالیب"..ه که جهمعی "اکلب"ه، و نهویش جمعی "کلب"ه، وه "أناعیم" جمعی "انعام"ه،و نهویش جهمعی "نعم"ه، وه لهههندی صیغهیدا، دوباره نابیّته وه، وه له ساجد" که جهمعی "مسجد"ه،و "مصابیح" جهمعی "مصباح"ه، که صیغهی "منتهی الجموع"ن.

وضابط الصيغة: ماكان أولها مفتوحا، و ثالثها ألفا، و بعدها حرفان متحركان، كمساجد، أو ثلاثة أحرف أوسطها ساكن، كمصابيح، و إنّما سُميّت صيغة منتهى الجمع، لأنها لا تجمع همع التكسير مرة أخرى، فهذه العلل متى أجتمعت ثنتان منها، كأحمد فإنّ فيه العلمية، و وزن الفعل، أو علة واحدة تقوم مقام علّتين، و تنحصر في ألف التأنيث، كما في حُبلى، و حمراء، و صيغة منتهى الجمع، كمساجد، و مصابيح، إمتنع عن قبول الجرّ والتنوين، فَعُمَر غير منصرف، للعدل والعلمية، وكذا فاطمة للتأنيث والعلمية، وأفضل للوصفية، و وزن الفعل، و بغداد، للعجمة، و العلمية، و بعلك، للتركيب، والعلمية، وسكران للألف والنون والوصفية، وأحمد لوزن الفعل والعلمية، وحبلى لألف التأنيث المقصورة فقط، وحمراء لإلف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء لإلف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء لإلف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء ومساجد لصيغة منتهى الجمع فقط.

"ضابط الصیغة": نهوهیه کهسهره تاکهی مه فتوح بیّت وه سیّیهم حه رفی نه لف بیّت وه دوای نه لف دوحه رفی حه دره که دار هه بیّت وه که "مساجد" یان دوای نه لفه که سی حه رف هه بیّت، ناوه پاستینه که یان مهسکون بیّت، وه که "مصابیع" وه بیّیه ناونراوه ته، "صیغه منتهی الجمع" چونکه له وه زیاتر جه مع ناکریّت، نه م نیّ عیلله ته هه رکات، کرّبوونه وه له نیسمیّکدا، غهیره مونصه ریفه، وه که "أحمد" که "عه لهمیهت و (وزن الفعل)ی.. تیادایه، و یان عیلله تیّک هه بیّت، که له جیّی دوان دانیشیّت، که نه وانیش "تأنیث"ی وه که "حبلی و حمراء"و، "صیغه منتهی الجمع"ی، وه که "اساجد و مصابیع" ده گریّته وه، که خوّیان له "جرّ" و "تنوین" ده پاریّزن، بویه "عمر" غهیره مونصه ریفه، به هوّی "عدل" و" علمیة". و "فاطمة" غهیره مونصه ریفه به هوّی "علل" و" علمیة". و "وزن الفعل". وه مونصه ریفه به هوّی "تأنیث و علمیة" هوه. وه "افضل" به هوّی وه صفیه ت و "وزن الفعل". وه "بغداد" به هوّی عم جه میه ت و عمله میه ت، وه (بعله که) به هوّی ته رکیب و عمله میه ت، وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت.

وه (حبلی: نافره تی سك پر)، به هنری ندلفی ته ننیشی مه قصوره وه (همراء) به هنری ندلفی ته ننیشی مه مدوده وه، (مساجد) به هنری "صیغه ی منتهی الجموع" هوه، هم ربزیه شاعیر ده لیّ:

فمعرفة وتأنيث و نسعت ونون قبلها ألف و جسمع وعجمة ثم تركيب وعدل ووزن الفعل وأسباب تسع وه نيبن ماليك، له نه لفيه كه يدا، ده ليّت:

تركيب مزج نحو معديكربا كفطفان وكأصبهانا وكأصبهانا وشرط منع العار كونه ارتقى أوزيد أسم امرأة الأأسم ذكر أو عجمة كهند والمنع أحق أو غالب كأحمد و يسلمي زيدت الألحاق فليس ينصرف ممنوع تأنيث بتا كأشسهلا.

والعلم امنع صرف مركبا
كذاك حاوي زائسدي فعلانا
كذا مؤنث بسهاء مطلقا
فوق الثلاث أو كجور او سفر
وجهان في العادم تذكير سبق
كذاك ذو وزن يخص الفعلا
وما يصير علماً من ذي الف

﴿ مونصهریف و غهیره مونصهریف ﴾

ئیسمی موعرهب دوو بهشه:مونصهریف و غهیره مونصهریف

۱ - ئىسمى مونصەرىف: ئەو ئىسمە موعرەبەيە كە تەنوين وەردەگرىت، وە زۆرىنەى ئىسمەكان موعرەبن، وەك: (جاءَ رجُلّ)، (اشترَيتُ كتاباً)، (سلّمتُ على زيدٍ).

۲-ئیسمی غدیره مونصهریف، بان ئیسمی (لا ینصرف) باخود ئیسمی (ممنوع الصّرف): ئدو ئیسمه موعرهبدیه که تهنوین وهرناگریّت: وهك: (خرج إبراهیم)، (رأیت ابراهیم)، (سلمت علی إبراهیم). هدلّبهته ئیسمی غدیره مونصدریف خاوهنی

تایبه تمه ندی تریشه، وه زورینه ی کاتیش غهیره مونصه ریف له حاله تی جه پردا مه فتوح ده بیت، وه له سه ره به نام ده بیت و هم نام ده بیت و به نام ده بیت و نام ده بیت و نام به نام ده بیت و نام به نام به

به شیوه یه کی گشتی ده تو انریت بگو تریت، ئیسم له پینج حاله تدا ته نوین و ه رناگریت. ۱ - له موسه ننا و جه معی موزه ککه ری سالم دا له محاله ته دا (نون) جینگری ته نوینه، وه ك: (معلمان - معلمین -

٢-ئيسمه مهبني يه كاني وهك: (أمس - حيثُ - أين - كمْ).

٣-ئيسمى موعهرهف بـه (أن)ى، وهك: الرّجل.

٤ -ئيسمينك كه بولاى ئيسميكى تر ئيضافه بكريت، وهك: (كتابُك - قلمنا).

٥-ئيسمى غديره مونصدريف: وهك: (أبراهيم - أحمد).

وه ههرکات له ئیسمی موعرهبدا، دوو سهبهب له نز سهبهبکه یان یه ک سهبهب که (قائم مقام، له جینگای) دوو سهبهب دابنیشینت، کز ببنهوه، نهوا لهم کاته دا ئیسمه که غدیره مونصه ریفه.

۱ –علمیّت، ۲ –تأنیث ۳ –جمع ٤ –ترکیب "مرکّب بوون" ۵ –وصف ٦ –ألف و نونی زیادة ۷ –عدل ۸ –وزن الفعل ۹ –عجمة.

وه بهدریژی ئیسمه غدیره مونصدریفدکان ئدماندن:

1-عُجمة: "عدرهبی ندبوون": ئیسمی عدجهمی بدو مدرجدی که له سیّ حدرف زیاتر و له عدجهمیشدا عدلهم بوبیّت، ئدوه غدیره مونصدریفد، وه ك: (إبراهیم) ، (اسماعیل)، هدر لدبدر ئدمدش ئدگدر ئیسمی عدجهم له زمانی عدرهبیدا ببیّت به عدلهم، ئدوه مونصدریفد، وه ك: (جام): ره شوه ی ئدسپ، له گدل ئدوه دا که عدلهم، بدلام له بدره دروه وه مونصدریفد.

۷-تأنیث: هدر ئیسمیکی عدله که مؤنثی لدفزی یان مدعنه وی بیّت، وه ك: (فاطمة)، (زینَبْ)، (مَرْیَم)، وه ئهگهر مؤنثه که "ثلاثی:سیانی" بیّت، بدلام حدرفی ناوه راستی (ساکن) بیّت، لهم کاته دا مونصه ریفه، وه ك: (هند، هنداً، هِنْدِ).

۳-جهمع: یه کیّك له هو کاره کانی مهنع صهرف که له جیّگای دوو سه به به دا ده نیشیّت. جهمع بوونه. به لام ههموو جهمعیّك نا. به للکو به تایبه ت (جمع منتهی الجموع)ه، که نه و جهمعه یه که سهره تاکه ی مهفتو ح و سیّیه م پیتی نه لفی نه گوردراو (غیر عوض) وه له دوای نهمیش دوو حهرفی موته حهرریك هه بیّت، وه ك: (دراهم – مساجد) وه یان له دوای نه لف سی حهرفی موته حهرریك و حهرفی ناوه راستی (ساکن) بیّت، وه ك: (مصابیح – مفاتیح).

ځ-تهرکیب: (موړه ککهب بوون): ههر ئیسمینکی عهدهم که (موړه ککهبی مهزجی) بینت، واته له دوو بهشی تیکه لا کراو پینك هاتبینت، به و مهرجهی که بهشی دووهمی به جیاو به ته نها خوی به کار نه هینرینت، وه ك: (بعلیك معدیکرب).

(بزانه): که به پینچه وانه ی (مو ره ککه بی ئیضافی) وه ك (عبدالله) و (بزانه): که به پینچه وانه ی وه ك: (تأبط شراً) و (زید منطلق) که غهیره مونصه ریف نین، به لل کو به شی یه که م و دووه م له مو ره ککه ب ئیضافی دا مه جرور و له مو ره ککه بی ئیسنادی دا ئه و ئیعرابه ی که له پیش عهله میه ت دا هه یبو و تیایدا و ه رده گیریت.

٥-وصف: (صيفهت بوون): - ههر صيفهتيّك كه له سهر وهزنى (أفعل) بيّت: ئير گشتى تر لهوهى كه صيفهتىموشهبيههيش بيّت، وهك: (أهر، أخضر،أعوج)، وه يان (أفعل التفضيل) واته: ئيسمى تهفضيل بيّت، وهك: (أكبر-أصغر-أفضل-أعلم).

۳-ئەلف و نونى زائىدە: ئىسمى عەلە م يان صيفەتىنك كە بە ئەلف و نونى زائىدە: رعثمان-عطشان).

۷-لادان له نهصل: (عدول عن الاصل): ئیسمی عهلهم یان صیفه تیك که له نهصلدا (عامر) له نهصله کهی خوّی گوردرابیّت، وهك: (عمر) که له نهصلدا (عامر) بووه، وه وهك: (جهمع) که له نهصلدا (جمعاوات) یان (جمع) بووه، و وهك (أخرة) که جهمعی (أخری)یه، و له (آخر)هوه، وهرگیراوه و ئه و گورانهی بهسه دا کراوه.

۸-وهزن فیعل: (هاو وهزنی فیعل): ئیسمی عهلهم یان صیفه تین که هاو وهزنی فیعل: (یزید: أهد-یشکر-تغلب-ترجس) وه ههروهها وهصفینک که مؤنث ،ه کهی بهبی (تاء) بیت، غهیره مونصه ریفه، وه ک: (أهر) که مؤنث ه کهی (هری)یه، و بهبی (تاء) به کارده هینریت، وه لهبهر ئهوهی که خاوه نی دوو فه رع (وزن فعل، علمیت)ه، بوه ته غهیره مونصه ریفه.

۹-علمیّت: هه رئیسمیّکه که دیارو ناسراوبیّت، وهك: (أبراهیم، مریم)، وه ئیسمی غهیره مونصه ریف، هه ر به و شیّوازه ی که باسکراو رابورد، له حالّه تی جه ردا مهفتوح ده بیّت، به لام هه رکات له گه ن حه رفی ته عریف دا هات، وه یان بوّلای ئیسمیّکی تر ئیضافه کرا، ئه وا له حالّه تی جه ردا کوّتایی یه که ی مه کسور ده بیّت، وه ک : (سلّمت علی الرّجل (لاکبر) و رسلّمت علی اکبر الرجال).

مدبهست له (ضمیر الشأن)ی (کان)هیه، که بووهته نیسم بوّی، وه جوملهی (الناس صقان) بووهته خهبهر بوّی.

المقدمة السابعة: الأسم، أمّا نكرة، وهو ما ذلَّ على معنى غير معيّن، كرجل، وعلم ، و عالم، و أمَّا معرفة، وهي ما ذلَّ على معنى معين، كلفظ "الله"، في (لاأِله أِلاّ الله)، ولها سبعة أقسام: الضمير، والعلم، و أسم الأِشارة، والمعرف باللام، والموصول، والمضاف إلى أحد الأقسام الخمسة، و المنادى.

پیشه کی حدوتهم: بزانه که: نیسم یان "نکرة: ندناسراوه"، واته: ندوه یه که ده لاله ت له سهر مانایه کی (غیر معین: دیارینه کراو)، بکات، وه ک "رجل" و "علم" و" عالم"، به لام "معرفة" ندوه یه که ده لاله الا الله" داو "کمدید" له "لااله الا الله" داو "کمدید" له "کمدید" له "کمدید" له "کمدید رسول الله"دا، که مه عریفه ن، وه حدوت به شه:

"الضمير" ، "العلم" ، "أسم الأشارة" ، "المعرف بأل" ، "موضاف بۆلاى يەكيك لهو پينجه" و" منادى".

﴿(معرفة: مهعريفه) چي يه؟﴾

(معرفة): واته :ناسین وه نیسمی مدعریفه، نیسمیکه ده لاله ت بکاته سه ر مدفهومیکی دیاری کراو (معین)وه ك :(زید).

وه (نکرة) مانای (نه ناسراو)ی هه یه ،وه ئیسمی نه کیره، ئیسمیکه ده لاله ت بکات له سه ر مه فهوم و مانایه کی موبهه م و نا دیار ،وه ك (رجل)، (بلدة)، هه رکات بمانه و ی که سیک یان شتیک بناسینین به به رامبه ره کافان ئه وه ده گونجینت، یه کیک له م به رکارانه ی خواره و به کاربهینین.

به هن ناوه تایبه تیه که خزیه وه نه وه ک (جاء احمد - ذهبت الی بغداد)، که ناوی تایبه تی هه رکه سیک و هه رشتیک، که نه فراده کانی تری نه و شته که یه ک (جنس)یشیان هه بیت، نه گریته وه نه وه به (اسم علم) ناسراوه.

بدهۆی بەكارھێنانى ضىمىرەوە ،وەك :(هو قائم).

به هنری ناماژه (اشارة)کردن بن که سیّك یان شتیّك که قسه و باسی له سه و بکریّت ، وه ك (جاء ذاك الرجل) ، (اعصانی هذاالکتاب)

به هۆی مهعریفه چییه تی ناساندن به هۆی جومله یه که وه ، وه ك : "جاء الذی تشری منه کتابك"، که لهم غونه یه دا جومله یه ك هاتووه و به صیله ناوزه ده کریت .

بۆئەوەى كە بىسەر ئاگادار بكەينەوە ،كە ئەو كەسە پېشىنەيەكى زىھنى ھەيە لەو بارەيەوە —واتە:لىنى ئاگادارە—ئەمەش لە عەرەبىدا بەھۆى خستنە سەرى (ال)بۆ سەر ئىسمىكى نەكىرە دىتە دى .

ناویّك كه خدریكی ناساندنی ئه وین، به هوّی ناوی كه سیّك یان شتیّك كه كابرای بیسه ر ئه و كه سه یان ئه و شته ده ناسیّت. ئیضافه بكه ین، وه ك (اخذت كتاب علی) (ذهبت الی سوق بغداد).

كه وهك (ضرب) بووه. "تاء"فاعيله (هذا)لهمه حه للى نه صبدا مهفعول به،يه.

(هَذَا)جارومهجروره، موتهعه لليقه به (بعت)، وه مهفعول به غهيره صدريحه بوّى.

مدبدستی ئیمه: (باء)ه، که چوهته سهر (هذا)و له مدحه لدا مهجروری کردووه،وه بۆ بهرابهری (مقابلة) به کار دههینریت.

﴿الضمائر﴾

فالضمير: إسم دلّ على أمر غائب أو حاضر، مثل "هو" و"أنا"، و"أنت"، وهو قسمانٌ: متصل: و هو ما لا يتلفظ به وحده، ويكون مرفوعاً ومنصوباً ومجروراً في المحل، نحو: جاءَني زيدٌ، فارشدته إليك. ومنفصل: وهو ما يتلفظ به وحده، ويكون مرفوعاً، ومنصوباً لا غير.

أما الضمير المرفوع المتصلّ، فهو ألف في آخر فعل الأثنين مطلقاً، و واو في آخر فعل جمع المذكر مطلقاً، ونون في آخر فعل جمع المؤنث مطلقاً، وتاء بالحركات الثلاث: بالفتح في آخر فعل الماضي للمذكر المخاطب، وبالكسر فيه للمؤنث المخاطبة الماضي، وبالضم في المتكلم وحده، ولفظ (نا) في المتكلّم مع الغير، وياء في آخر فعل المضارع، والأمر للمؤنث المخاطبة، والأمثلة للماضي، (كتب-كتبا-كتبوا-كتبت-كتبتا-كتبن-كتبتما كتبتم، كتبت-كتبتما كتبتن عربة على الماضي، (كتبت عربه المؤنث المخاطبة).

﴿ رِاناوه كان: الضمــــائر ﴾

ضه میر: ئیسمیّکه ده لاله ت ده کاته سهر کاریّك، له غانیب، یان نیّستادا، وهك، (هو، أنا ، أنت)، وه دوو به شه:

(متصل: لکاو): ئهوهیه که تهنها خوّی دهرنابپدریّ، وهبه مهپفوعی و مهنصوبی و مهجروری له مهحدادا دیّت، و ه انی له "جائنی زید"دا. (منفصل: جیابوهوه): نهوهیه که تهنها خوّی دهردهبپدریّ، وه بهتهنها "مهپفوعی و مهنصوبی" دیّت.

وه ضد میری مدرفوعی موتته صیل ندماندن: ندلغی" أثنین : مثنی" ، که له فیعلی "أثنین" داید ،وه "واو"ی جدماعه له ناخری فاعیل له فیعلی ماضی موزه ککه ردا، وه "نون"ی (نسوة) ، له ناخری فیعلی مؤنث دا، وه "تاء"ی فاعیل له فیعلی ماضی موزه ککه ری موخاطه بدا، و له مؤنثی موخاطه بی ماضیدا، و وه له "متکلم وحده"دا، وه له فیعلی "نا" له "متکلم مع الغیر"دا، وه "یاء" له ناخری فیعلی موضاریعدا، وه له ندمری مؤنثی موخاطه بدا، وه نموند، بؤ ماضی ندواندن، که له سه ره وه هاتوون (کتب کتبا -کتبوا -کتبت -کتبت -کتبت -کتبت میبنا).

والضمير المرفوع المتصل مستر في كتب يفسر بلفظ هو، وكذلك في كتبت، ويفسر بلفظ هي، و واو كتبتم محذوفة، فأن أصله كتبتموا، وللمضارع: يكتب ، يكتبان ، يكتبان ، تكتبان ، تكان ، تك

والضمير المرفوع المتصل مستنر في يكتب تفسيره هو، وفي تكتب للغائب المؤنث تفسيره هي ، وفي تكتب للمذكر المخاطب تفسيره أنت، و في أكتب للمتكلم وحده تفسيره أنا، وفي نكتب للمتكلم مع الغير تفسيره نحن.

وللأمر، أكتب ،أكتبا، أكتبوا، أكتبى ، أكتبا ،أكتبن، والضمير المرفوع المتصل مستنر في أكتب، تفسيره أنت.

ضد میری مدرفوعی موتتهصیلی موستهتیر له "کتب" ددا، "هو" هید، وله "کتبت"..دا "هی" ،وه له "کتبتم"دا، له نهصلدا "کتبتموا" بووه، وه "واو" حدزف کراوه. وه صیغهی موضاریع، نهوانهی سهرهوهن، (یکتب، یکتبان، یکتبان، یکتبون، تکتبون، تکتبین، تکتبان، تکتبون، تکتبین، تکتبان، تکتبین، تکتبین، تکتبان، تکتبین، تکتبین، تکتبین، تکتبین، اکتب، نکتب، نکتب، سهیر بکه: که ضه میری مهرفوعی موتتهصیلی موستهتیر له "یکتب"..دا.. "هو" هیه، و له "تکتب"دا که بو غائیبی مؤنثه "هی"یه، و له "تکتب"دا که بو نائیبی مؤنثه "هی"یه، و له "تکتب"دا که بو موزه ککهری موخاطه ب "أنت" هید، و له "أکتب"دا که بو "متکلم وحده"، "أنا"یه، و له "نکتب"دا که بو "متکلم مع الغیر"، "غن" یه. وه صیغه کانی فیعلی نه مر نهوانهی سهرهوهن، (اکتب ،اکتبا، اکتبوا، اکتبی، اکتبا، اکتبوا، اکتبی،

و أما الضمير المنصوب والمجرور المتصلان: فهو مالحق العوامل الآتية، نحو: أكرمه، أكرمهما، أكرمهما، أكرمهما، أكرمهن، أكرمك، أكرمكما، أكرمكما، أكرمكما، أكرمكن، أكرمنا، و أنا مكرمه، مكرمهما، ومكرمهم، ومكرمها، ومكرمهما، ومكرمهن، ومكرمك، ومكرمكما، ومكرمكن، ومكرمك، ومكرمكا.

وه ضه میری موتته صیلی مه نصوب و مه جرورر، نه وانه ن که به وصیغانه وه لکاون، که له سه ره وه ها توون، سه رنج بده:

- -أكرمه.
- -أكرمهما.
- -أكرمهم.
- -اكرمها.
- -أكرمهما.
- -أكرمهن.
- -أكرمك.
- -أكرمكما.
- -أكرمكم.
- -أكرمك.
- -أكرمكما.

أكرمكن، أكرمنى ، أكرمنا، وأنا مكرمه، مكرمهما، ومكرمهم، ومكرمها ومكرمهما ومكرمهما ومكرمهما ومكرمهما ومكرمهن وزيد ومكرمهن ومكرمك ومكرمك ومكرمكن، وزيد مكرمى ومكرمنا). كد "هاء"ه، لد "أكرمه"داو "كاف"ه، لد "أكرمك"دا، و "ياء" له "أكرمنى"دا.

وأما الضمير المرفوع المنفصل، فمثاله، (أنا)، (نحن)، (هو، هما، هم، هي، هن، أنت، انتما، أنتم ، أنت، أنتن)، وأما الضمير المنصوب المنفصل، فنحو، (إيّاي، إيّانا، أيّاه، إيّاهما، إيّاهم، إيّاها، إيّاهن، إيّاك، إيّاكما، إيّاكم، إيّاك، إيّاكن)، ويتحد ضمير المثنى في التذكير والتأنيث.

وه بزاند، که ضه میری مدرفوعی مونفهصیل ندماندن: (أنا)، (نحن)، (هو، هما، هم، هی، هن، أنت، انتما، أنت، أنت)، وه ضه میری مدنصوبی مونفهصیل ندماندن: (أیاي، أیانا، أیاه، أیاهما، أیاهم، ایاها، ایاهن، ایاكما ایاكما، ایاكم، ایاك، أیاكن). وه ضه میری "مثنی" له "مذكر"و "مؤنث"دا وهك یهكن.

﴿باسى ضه مير﴾

(ضمیر): ناویکه که دهلالهت لهسهر (متکلم)یان (مخاطب)یان (غانب)یك ده کات ، کهییشتر باسکراوه،وهك: (انا:من)،(انت:تق)،(هوَ:ئهو) .وهله زمانی عهرهبیدا ضهمیر دوو جوزه:

۱: ضمیری جودا (منفصل: ئه و ضمه میره ده گونجینت ، رسته که به و ضمیره دهست پیبکات . وه ك: (انا جالس) ، (انت ذاهب) ، (هو ضارب).

۲ ضمیری (متصل : پهیوهست): ئه و ضمیره یه که دهبیّت له کاتی دهربرینیدا، بلکینریّت به ووشه یه کهوه ، وه ك ضمیری (یاء) له (کیتابی) دا و (کاف) له (احبك) دا ، و (هاء) له (له) دا.

*ضەمىرى موتتەصىل دووبەشە:

۱. ضمیری موتته صیلی مه رفوع: که هه موو کات لکاوه به فیعله وه . هه ندی جار به فیعله وه ده کیت. وه موتته صیله مه رفوعه کان بریتین له:

(الف) :بۆ موسهننا(واو) ،بۆ جهمع (نون) ، بۆ جهمعی مزنث (بیاء) :بۆ موفرهدی مؤنثی موخاطه ب له موضاریع و ئهمردا وه ضهمیره کانی (ت- تما- تم-ت- تما- تن)، بۆ صیغه کانی موخاطه بی ماضی ، وه ضهمیری (تاء) بۆ (متکلم وحده)ی ماضی، و ضه میری (ناء)بۆ (متکلم مع الغیر)ی ماضی، ئهم یانزده ضهمیره دهلکین به فیعلی مهعلوم و مهجهوله وه، هه لبهته ئه گهر به فیعلی مهعلومه وه بلکین ، دهبنه "فاعیل" وه ئه گهر به فیعلی مهعلومه وه بلکین ، دهبنه "فاعیل" وه ئه گهر به فیعلی مهعله فاعیل".

*ضميره موتتهصيله مهنصوب و مهجروره كان بريتين له:

ئدم ضدمیراندش که به ئیسمدوهلکان ، دهبنه موضاف الید، وه ك : (قلمة – کتابك - کتابی)، وه ئدگدر به فیعلدوه بلکین دهبنه مدفعول بد، وه ئدم جوّره ضدمیرانه ، وه ك: (اخذ – نصرك -ضربنی)، وه ئدم جوّره ضدمیرانه به حدرفه کانی (مشبه بالفعل)و حدرفه جدره کاندوه دهلکین وه ك : (انك مشتاق الید).

﴿دانانی (خمانر) بۆچی یه؟﴾

لدئدصل دا، دانانی (ضمائر) بق (کورت بری:أختصار)... چونکه کورتترن لدئیسمیی ظاهیر وهلدلایدکی تره وه ضمیری موتندصیل لدنیو ضمیره کاندا کورت ترو پوخت تره لد ضمیری مونفدصیل، وه تا کاتیک که ضمیری موتندصیل هدبیت ئدوا هینانی ضمیری مونفدصیل دروست نی ید، هدر لدبدر ئدمهش دهتوانریت بگوتری، له

کاتی سهرپشك بووندا هینانی ضمیری مونفه صیل دروست نییه، مه گهر هینانی ضمیری موتنه صیل له و شوینه دا پاساو (عذر)ی هه بینت .

*نەگونجانى لكاندنى ضەمير لەيينج جيكادايه:

١. ئه گهر ببيته (عامل) له ضهميرينكدا كه دواكه وتبيت ، وه ك: (أياك نعبد) .

۲. ضمیره که حدصر کراو بیت ، واته لهدوای (الا) هوه،یان هدر نامرازیکی تری حدصره وهبیت، وهك: (ماضریك الا كأنا) .

۳. عامیلی سهر ضمیره که حهزف بیّت .وه ك: (ایاك والاسد) که له نه صلّه ا (بعد نفسك من الاسد) بووه که دوای حهزفی عامیله که (کاف) که ضه میری موتنه صل بووه، گورا به ضمیری مونفه صیل.

عامیله که ضمیریکی مهعنهوی بیت :وهك: (هو ضارب)، که (هو): موبته دا و عامیله کدی مهعنه ویه.

وه یان صیفه تیک که بوبیته خه به ربزغه یری نه و که سه ی که صیفه ته که ی در اوه ته پال جا نهمه نیسبه ت به ریته پال ضه میره که . وه ك : (زید هند ضار بهاهو). که (زید: من هوله)، (ضارب: صیفه ته بو زهید). (هند: غیر من هی له) یه .

﴿دەريارەى ضمير الشأن﴾

(ضمیر الشأن):یان ضه میری (قصة) ئهرضه میرهیه که موفرهدو غائیبه، که ههندی جار لهسهرهتای جوملهوه کهبهمهبهستی بهگهوره دانان "تعظیم"و"تفخیم" دینت ،کهئهم ضه میره بهجومله کهی دوای ختری تهفسیر ده کریّت ، هه لبه ته نهگهر نهو ضه میره غائیبی موزه ککهر بیّت ، نهوه به (شأن) ناوده بریّت .

وه نُه گهر (مؤنث) بیّت به (قصة) ناوده بریّت، وه (ضمیر الشان) له هه ندی جیّگادا به شاراوه یی (مستتر) دیّت ،وه نهم ضه میری (شأن وقصة) هیه، له چه ند روویه که وه له گه ل دیکه ی ضه میره کاندا جیاوازیان هه یه:

- ۱- ضه میره کانی تر بۆپیش خویان (ماقبل) دهگه رینه وه اله کاتیکدا که نهم ضه میره بو (مابعد) ی خوی دهگه رینه وه .
- ۲- هیچ عامیلیّك لهم ضه میرهدا عهمه ل ناكات، مهگهر (أبتدائیه)یان (نواسخ الابتداء)، ههر له سهر نهمه ش ضهمیری (شأن وقصة) نابنه فاعیل و مهفعول به.
- ۳ ضه میرهکانی تر دهبنه "مثنی" و جهمع ، به لام ضه میرهکانی (شأن وقصة) هیچ
 کات به شنیره ی "مثنی" و جهمم نایه ن .
- 3- ئەم ضەمىرە تەنها بە جوملە تەنسىر دەكرىت ، وە بە موفرەد تەنسىر ئاكرىت ، وەك: (قو الامىر راكب) .
 - ٥- وههروهها ئهم ضه ميره به (تابع) ى ناهينريت.
- وه پیویسته که (أن)ی موخهفه ه لهگه ل فیعلی (متصرف غیر جامد)دا هات، نهم نیشانانه ی له سه ر بیّت، تا لهگه ل (أن)ی ناصیبه دا جیا بکریّته وه ، وه ك:
 - ١-(سين): "علمت أن سيقوم".
 - (علمت): فعل وفاعل. (أن): مخفف.
- (سیقوم): که لیّرهدا (سین) چووهته سهر فیعلهکهو له (أن)ی ناصیبهی جیا کردوّتهوه.
- ۲-(سوف): وهك: (أن سوف يقوم) كه (سوف)ى چووهته سهر، ئهگهر (سوف) نهبوایه
 به (أن)ى ناصيبه دادهنرا.
 - ٣-(قد): (أن قد قمت) كه (قد) نهبوایه (أن) ناصیبه دهبوو.
 - ٤-حرف النفي: (أن لا يقوم) كه (لا) نهبوايه، (أن) به ناصيبه دادهنرا.

تيبيني: (مصدريةو ناصبة) يهكيكن.

مهبهست له (کالعوض)، که له مهتنه کانی نه حودا به کار ده هیندریت، واته: بق لابردنی هه له و گرمان له تیکه ل کردنی (أن)ی مخفف به (مصدریة) یان بق جیا کردنه و هو ناسینی (أن)ی مخفف له شوینی خوی دا.

﴿العلم

العلم: اِسم دال على معنى معين بالوضع، كأحمد، و زينب، ودلدل، وذي الفقار، وهو أن صدر بأب، أو أم، فكُنية، كأبى بكر، و أم الفضل، وألا فأن أشعر بمدح أو ذم، فلَقب كشمس الدين، و أنف الناقة، و إلا فأسم كزيد وعمرو.

ویاتی مفرداً و مضافاً، کما مرّ، و مرکباً مزجیاً کبعلبك، و یکون منقولاً، کالفضل، و مرتجلاً، کغطفان.

﴿ناوی ناسرا و: عدلــهم﴾

ئیسمیّکه که ده لالهت بکاته سهر مانایه کی دیاریکراو، که بق نهوه دانرابیّت وهك "أخمد، زینب" که دوو ناون، واتادارن، و بق ناوی کچ و کوپ دانراون، وه "دلّدلّ" و" ذی الفقار" که دیسانه وه نیسمی "علم"ن، وه نه گهر به "أب" و" أم" ئیسمه که دهستی پیّکرد، نهوه "کونیه" یه. "وه ک" أبی بکر"، "أبومصعب" و "أبوبصیر"، و "أم الفضل "و "أم بثینة". وه نه گهر "مدح و ذم "ی تیابه دی ده کرا، نموه "لقب: نازناو"ه. وه ک "شمس الدین" و "أنف الناقة" وه نه گهر نا نیسم ده بیّت، وه ک "زید و عمرو". وه به موفره دی موضاف دیّت، وه ک نموانه ی پیشوو، وه به تیک هملکی شکراوی ده بیّت، وه ک "نیطه وه وه رده گیری وه ک "فضل" و هیان به "مرتجل: هه لترقیو"ی دیّت، وه ک "غطفان".

بزانه بز"مُرتجل" لمشمرحى "أغوذه ج"دا دهليّت: "وقد يرتجل العلم، أى يجعل من أوّل وضعه، علماً من غير أن ينقل عن شئ كغطفان، فأنه وضع أوّلاً، علماً لقبيلة، فالعلم أمّا منقول كجعفر ويزيد وأمّا مرتجل كغطفان.

واته: هدندی جار له چینی "علم" ، "مرتجل" دیّت، واته هدر لهسدره تای دانانیه وه ، "علم" بووه ، وه و فرنه گیراوه ، وه و غطفان ، که لهسدره تادا "علم" بووه ، بو هززیّك بوّیه عدله میان (منقول: راگویّزراو ، ووه رگیراو) ه ، له فیعل و ئیسم جینس و ه ك "یزید و جعفر" یان "مرتجل" ، و ه ك "غطفان". ئه وه بوو ، مانای "مرتجل".

دریژه باسی عدلهم، وهك نهوهی كه نین مالیك به شیعر، و نیبن عدلهم، وهك نهوهی كه نین مالیك به شیعر، و نیبن عدقیل به راقه نووسیویانه

اِسْمٌ يُعَيِّنُ الْمُسَمَّى مُطْلَقًا عَلَمُهُ كَجَعْفَرٍ وَجِسْرِيْقَا وَوَاسِقِ وَقَرَنٍ وَعَسَدَنٍ وَ لاَحِقِ وَاشِقِ وَشَدُقَمٍ وَهَيْلَةٍ وَ وَاشِقِ

عدله م: ئدو ئیسمه یه که (شته ناونراوه که و مانا بو دانراوه که (المسمی) به شینوه یه کردن (السکلم) و قسه که دیاری ده کات، ئهمه ش به بی (پیوه به ستن: قید)ی قسه کردن (السکلم) و قسه له گهل کراو (المخاطب) و نا ئاماده بوون (الفیه) واته به ره هایی و به بی هیچ به ند و باویک مانایه که له شینیکدا درووست ده کات، جا که و تی: (الاسم) ئه مه جینسه و نه کیره و مه عریفه پینکه وه ده گریته وه، و که و تی: (یعن مسماه) ئیبر نه کیره جووه ده روه وه و که و تی: (یعن مسماه) ئیبر نه کیره جووه ده روه وه که له پیناسه که دا و تی: (بلا قید) ئیبر لیره شدا سه رجه می مه عریفه کانی لابرد، وه ک شه بیناسه که دا و تی: (بلا قید) نیبر لیره شدا سه رجه می مه عریفه کانی لابرد، وه ک شه بینوه به مه وه که دا و که نه که در را المنکلم)ی پیره به، وه ک : (أنا)، یا خود پیره به ستنی قسه له گه ک کراو (المخاطب)ی پیره به، وه ک (أنت)، یان قه یدی نا ئاماده (خائب)ی پیره به، وه ک : (هو). پاشان دانه ر (ره حم تی خوای لی بین) ژماره به ک عدله می مروق و غه یری مروق و غه یری باشان دانه ر و بیری بیسه ردا رابین و جینگیر بین، وه ک (جعفر) که به مانای (جو گه له) هاتو وه و ناوی مروقه، و (خرنف) واته به چکه که رویشک، و دوای نه وه یش بو وه ته ناو و عدله می ژنه شاعیریکی عدره به، و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و عدله می ژنه شاعیریکی عدره به، و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و عدله می ژنه شاعیریکی عدره به و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و عدله می و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به (طقرفه ی و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به را خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عدره به را خوشکی دایک به داخه به داخه به داخه و خوشکی دایک شه نه نای عدره به داخه به دا

کوری عدیده)ه، و پاشان (قرن) ناوی هززی بهنی موراده، و (عدن) ناوی شاریکه له کدناری دهریای یدمهندا، (لاحق) ناوی ئدسیه کهی موعاوییهی کوری ئهبوو سوفیانهو (شذقم) عدلهمه بز وشتره کهی نوعمانی کوری مونزیر و (هیله) ناوی مهریکهو (واثیق) ناوی سه گیکه.

تیبنی: له دهسته واژه که دانه ردا (اسم، یعین المسمی...) موبته دایه، ئیتر جون ئیسمینکی نه کیره که (اسم)ه، ببیته موبته دا. ؟! وه لامه که یش ئه وه یه که رسته ی (یعن المسمی) وه صفی ئه و (اسم)ه یه، و یه کینک له و جینگایانه ی که درووسته به نه کیره دهست بی بکریت، و ببیته موبته دا، ئه وه یه که موبته دا که نه کیره ی مه وصوفه بیت و له م کاته شدا که رابوارد، موبته دا که نه کیره یه و مه وصوفه یشه، واته وه صف کراوه، وه که بینیمان، بزیه دهست بینکردن بینی هیچ گرفتینکی درووست نه کردووه.

وَاسْمًا أَتَى وَكُنْيَةً وَلَقَباً وَأَخْرَنْ ذَا إِنْ سِوَاهُ صَحِبَا ﴿ وَاسْمًا أَتَى وَكُنْيَةً وَلَقَباً فَ وَاسْمًا ﴿ وَهِا وَكُرُونِي وِيزِبهندى لَهنيوان (إسم – كنيه – لقب)دا ﴾

عهلهم دهبیّت به سیّ به شهوه (ئیسم: ناو)، (کنیه)، (لقب: نازناو) و مهبهست له ئیسم لیر مدا ئه وه یه که کونیه و لهقه بنه نهبیّت، وه ک (زهید) و (عهمر)، و مهبهست له کونیه، ئه وه یه که له سهره تاکهوه (أب: باوک) هاتبیّت، وه ک: (أبو عبدالله: باوکی عبدالله) یان له سهره تاکهیه وه (أم: دایک) هاتبیّت، وه ک: (أم الخیر: دایکی خهیر)، مهبهست له (لمدقه ب: نازناو) ئه وه یه که (مهدح: پیاهه لسدانی) تیادا بناسریّته وه، وه ک: (زیس العابدین)، یاخود (زهم: سهرزه نشت کردن)ی تیادا بناسریّته وه، وه ک: (أنف الناقة). دانه رله دهسته واژهی (وأخرن ذا...)دا ئاماژه به وه ده کات که هه رکات له قه به که له گه ل ئیسمدا هات، نه وا پیویسته له قه به که له دوای ئیسمه که وه بیّت، وه ک: (زیسه انف الناقة) که زهید ئیسمه که یه پیشکه و تووه، و (أنف الناقة) له قه به که یه و دوا که و تووه، و درووست نیه له قه به پیش بخریّت به سهر ئیسمه که دا و بگوتریّت: (أنف الناقه زید) مه گه ر به که می و ده گمه نی نه بیّت، که نه مه روویداوه، وه که مه شیعره:

﴿ ٢ ٧﴾ بأنَّ ذا الْكَلْبِ عَمْرًا خَيرَهُم حَسَبَا ﴿ بِبَطْنِ شِرْيانَ يَعْوِي حَوْلَهُ الذِّيبُ

که لیروه دا لهقهبی (ذا الکلب)، پیش ئیسمه که کهوتووه، که (عمرو)هو نهمهیش به ده گمهن روو دهدات.

به رووکهشی قسه کهی دانه ردا، وا دیاره که هدر کات له قه ب له گه ن نیسم و کونیه دا هات، ده بیت له دوایانه وه بیت و، مه به ستی له ده سته واژهی (سواه)، واته: نیسم و کونیه، و که واته واجبه بخریته دوای نیسمه وه، به نام نه گه در له گه ن کونیه دا هات، نه وا سه در پشکی له نیوان نه وه یدا که کونیه که پیش بخه یت به سه در له قه به که دا و مه بنیت: (أبو عبدالله، زین العابدین) و یاخود له قه به که ییش بخه یت به سه در کونیه که دا و بنیت: (زین العابدین أبو عبدالله) هه در دووکیان چوونیه که.

وَإِنْ يَكُونَا مُفْرَدَيْنِ فَأَضِفْ ﴿ حَتْمًا وَإِلاَّ أَتْبِعِ الَّذِي رَدِفْ

ئينجا له هدندي نوسخدي ئەلفيەدا دەستەواژەي (وذا إجعل اخرا، إذا إسما صحبا) هاتووه، له جیاتی (وأخرون ژا إن سواه صحبا)، كمه بنگومان ئمه ه كهمه كمهان جوانبزه، چونکه ئەر گرفتەي پېشەوە (كە بريتيە لەوەي كە دواخستنى لەقەب تەنھا لە كاتتكدايه كه له گهل ئيسمدا هاتبيت، و ئين دهسته واژه كهى دانه ر پشتگيرى له ئيسم و کونیه پیکهوه ده کات). و نهم گرفته چارهسهر ده کات، و دهستهواژهی (وذا إجعل آخرا إذا إسما صحبا) ماناي ئدوه ده گهيدنيت كه دواخستني لدقهب كاتيك درووسته، كه تهنها لمگهل ئيسمدا هاتبيت، بهلام دهستهواژه كهى تر وا ده گهيهنيت كه ههر كات لمقهب لمكهل كونيه دا هات، دواخستني لمه كونيه كه دا واجب نييه، و قسمى راست و درووستیش هدر لمسدر ندم رایدید، ودك پیشتریش باسمان كرد، و ندگدر دانــدر (خــوا ليني خوش بينت) بينووسيايه: (وأخرن ذا إن سواها صحبا) بينگومان ليبر هيچ جـوّره گرفت و دوو دلییهك لـهم بارهیهوه نهدههاته ئــاراوه، و دهســتهواژه كه بــهم جــۆرهى كي دههات: (وأخر اللقب إذا محب سوى الكنية وهو الإسم)، واته: لهقهب بخهره دواوه، ئه گدر له گهل غدیری کونیددا هات، واته: له گهل ئیسمدا هات، و دواتر ماناکهی بهم جوّرهي ليّ ديّت: (وأخر اللقب إذا صحب الأسم: له گهر لهقهب له گهل ليسمدا، لسهوا لەقەبەكە دوا بخە لە ئىسمەكە).

﴿تُويْرِينهُوهُ سَهْبَارُهُتُ بِهُ بِينْكُهُوهُ هَاتَنِي نَاوُ وَ نَازِنَاوُ (الاسم واللَّقب)﴾

نه گدور نیسم و له قدب پنکه وه کوبوونه وه، یان هدودووکیان موفره دن، یا خود هدو دو کیان موفره دن، یا خود هدودو کیان موره که بن یا خود نیسمه که موره که بند و له قدیه که موفره ده و له قدیه که موره که به و نیسمه که موفره ده و نیسمه که موفره که نیسمه که نیسمه که موفره که نیسمه که نیسمه که نیسمه که موفره ده و نیسمه که نیسم که نیسمه که نیسمه که نیسمه که نیسمه که نیسم که نیسم که نیسمه که نیسم ک

جا ئهگهر هاتوو ههردووکیان موفره برون، ئهوه تا به پرای به صریه کان ئیسضافه کردنیان واجبه، وه ك: (هذا سعید کرز) و (مررت بسعید کرز)، به لام کوفییه کان شوی نکهوتنی له قدبه که یان له پرووی ئیعرابه وه به ئیسمه که وه (الاتباع) په سه ند کردووه، ئه مه یان به درووست زانیوه، واته ئیسمه که چ حه ره که یه کی وه رگر تبوو، ئه وا له قه به که شه مه درووست زانیوه، واته ئیسمه که چ حه ره که یه کرز)، و (رأیت سعیدا کرز) و (مررت بسعید کرز) و دانه ر (به په همت بیت) له کتیبه کانی تریدا ئه م پایه ی کوفییه کانی په سه ند کردووه.

جا ئهگدر هاتوو موفرهد نهبوون، بهلکو موره کهب بوون، وهك: (عبدالله أنف الناقه) یاخود موره ککهب و موفرهد بوون، وهك: (عبدالله کرز) و (سعید أنف الناقه) ئهوا لهم کاتهدا وهك ئهو بوون له حدره که وهرگرتندا (الاتباع) واجبه، و دووهمینیان ئیعرابی یه کهمینه کهیان وه رده گریّت، وه ههروه ها درووسته دابراندنی لهقهبه که، له تابیعیه ت یه کهمینه کهیان وه ده گریّت، وه ههروه ها درووسته دابراندنی لهقهبه که، له تابیعیه و شویّنکه و ته بوون، واته به و مانایه ی که به شیّوه ی مهرفوع یان مهنصوب ده ربکهویّت، وه که مهنصوب بووه، و فه تحه کهوتو وه ته سهر (أنف) ئهم مهنصوب بوون ه به گریمانه ی که مهنصوب بووه، و فه تحه کهوتو وه ته سهر (أنف) ئهم مهنصوب بوون ه به گریمانه که نفوه کراوه، که له پیشییه وه فیعلیک به تمقدیری ههیه، که (أعنی)یه، واته رسته که بهم مهرفوع بیّت، ده تو انریّت له قهبه که به ته تعقدیری فیعلیّکی شاراوه مهنصوبی بکهین، مهرفوع بیّت، ده تو انریّت له قهبه که به تمقدیری فیعلیّکی شاراوه مهنصوبی بکه به به تعقدیری موبته دایه که الناقه) وه نه گهر ئیسمه که مهنصوب بیّت، ده تو ازیّت له قهبه که به تمقدیری موبته دایه که مهجروور بیّت ده تو ازیّت نیدا آنف الناقه) وه ههرکات ئیسمه که مهجروور بیّت ده تو ازیّت لهقهبه که له (آیابی) بوون له ئیعرابدا دایبردریّت، و به شیّوه ی مهنصوب به گریمانه ی تهقدیری فیعلی یا خود به شیّوه ی مهدفوع دایبردریّت، و به شیّوه ی مهنصوب به گریمانه یه تمقدیری فیعلی یاخود به شیّوه ی مهدفوع دایبردریّت، و به شیّوه ی مهنصوب به گریمانه ی تمقدیری فیعلی یاخود به شیّوه ی مهدفوع دایبردریّت، و به شیّوه ی مهنصوب به گریمانه ی تمقدیری فیعلی یاخود به شیّوه ی مهدفوع

به گریمانهی تهقدیری موبته دا بهینرین، وهك: (مررت بزید أنف الناقة)، یان (مررت بزید أنف الناقة)، یان (مررت بزید أنف الناقة).

وَمِنْهُ مَنْقُولٌ كَفَصْلٍ وَا سَــدْ وَ ذُو ارْتِجَالٍ كَسُعَادَ وَأُدَدْ وَمِنْهُ مَنْقُولٌ كَفَصْلٍ وَالْمَ وَجُمْلَةٌ وَمَـــا بِمَزْجٍ زَكْبَا ذَا إِنْ بِغَيْرٍ وَيْــهِ تَمَّ أُعْرِبَا وَشَاعَ فَى الْأَعْلاَمِ ذُو الإِضَافَةُ كَعَبْدِ شَمْسٍ وَأَبِي قُحَافَةُ

﴿تُويَرْينه وهيه ك سهباره ت به بهشه كاني عدله م

عدل ده ده بیته دوو بدشدوه (مرتجل) و (منقول) مورتدجدل: ندوه یه که پیشتر و پیش بوون به عدل ده، نه بز عدله میه ت و نه بز هیچ شتیکی تر به کارنده ینرابیت، نده شرانه که مورتد جدل له (ارتجل الخطبة) ها تووه. واته که سیک به بهی بیر کردندوه و خز ناماده کردن ده ست بکات به ووتاردان، نموونه یش بز مورته جدل وه ك: (سعاد: که ناوی ژنیک ه) و رادد: که ناوی پیاویکه).

مدنقول: ئدوهید که له غدیری عدله مبووندا به کارهی ترابیت، و له ویوه نه قل کرابیت و گراسترابیته وه نه نوسته و گراسترابیته وه نه نوسته و گراسترابیته وه. (واته ئیسمی فاعیل و ئیسم مدفعول و صیفاته کانی تر)، وه ك: (حارث – حاتم – محمد – حسن)، یا خود نه قل کرانه که له مدصده ره وه وه ك: (فضل) که پیش عدله میسه ت، له نه سلدا مدصده رووه، و دواتر بووه ته عدله م

یاخود ندقل کرانه که له ئیسم جینسیکی وهك: (اسد)هوهیه، وه بزانه که عهلهمی وهر گیراو (منضول) له صیفهت و مهصدهر و ئیسم جینس موعرهبه.

٤. عدله می ندقلکراوه و وهرگیراو له رسته، ئیتر رسته که فیعلی بیّت، یان ئیسمی، وهك: رقام زید) و (زید قائم) بدده سته واژه یه کی تر یه کیّك له به شه کانی (منقول) بریتیه له مه نقول له رسته واته وهرگیراو له رسته، ئیتر رسته کهی فیعلی بیّت یان ئیسمی چوونییه که، و ئدم جوّره رستانه دوای ئه وهی که بوونه عدله م بو که سیّك یان شتیك، به هه مان شیره ی ئه سله کهی خویان ده رده بر دریّن، و هیچ گورانیّك تیاباندا روو نادات، وه ك: (جائنی زید قائم) (رأیت زید قائم) و (مررت بزید قائم).

له راستیدا نهم به شه ی (منقول عن الجمله: وه رگیراو له رسته) سه ر به عدله مه موره که به کانه.

﴿باسى عدلهمى موره ككهب﴾

یه کیّك له به شه کانی عه له م، موره ککه بی مه زجییه، وهك: (بعلبك) و (معدى كرب) و (سیبویه).

تهرکیبی مهزجی: نهوه که دوو نیسم پیکه وه کو کرابنه وه و درابن له یه یه و بووبنه عهله م بو یه شت، و نیسمی دووه م ده رهه ق به نیسمی یه که وه وی (تاو تأنیث)ی که لیمه وایینت، واته چون حه رفی پیش (تاء تأنیث) مهفتوحه، و هه روه ها نه و تائه یش له کاتی نیسبه ت لیداندا حه زف ده بینت، له ته رکیبی مه زجیشدا نیسمی دووه وه ی نه و تائه ته نیسبه ت لیداندا، تائه ته نیشتی که لیم و و شه که له کاتی نیسبه ت لیداندا، حه زف ده بینت، بو نموونه که ده ته و یت که سیک خه لکی (بعلب یک) بینت، نیسبه تی نه و هی که به هوی دی ایسه ته و مه و هه روه ها ما قه بلی نه و به شی دووه مه که که ته رکیبی مه زجیدا نیسبه ته وه و دی (بعلب).

ئینجا داندر باسی نهوه کردووه که لـه موره ککه بی مهرجیدا، نهگهر بـه لـهفری (ویه) کوتایی هاتبوو، نهوه موعرهب نییه، به لکو مهبنییه، کهواته نهگهر بـه ((ویه) کوتایی نههاتبوو، نهوه موعرهبه، وهك: (جاءنی بعلبـك) و (رأیـت بعلبـك) و (مررت بعلبك) که دهبینین نیعرابی (غیر منصوب)ی وهرگرتووه، و موعرهب دهبن.

- لـه موره ككهبي مهزجيدا دوو ئيعرابي تر لـه ئارادا ههن:
- ا. له سهرجهم حاله ته كاندا مهبنين له سهر فه تحه، وهك: (جاءنى بعلبك) و (رايت بعلبك) و (رايت بعلبك).
- ۲. بهشی یه کهم لیضافه ده کریّت، بو لای بهشی دووهم، و ثیعراب له بهشی یه کهمدا
 جیّ بهجیّ ده کریّت، وهك: (جاءنی حضرموت) و (رأیت حضرموت) و (مـررت بحـضرموت).

وه هدروهها موره ککه بی مهزجی به له فزه ی (ویه) کوتایی بیّت، ئه وا له م حاله ته دا مهبنی ده بیّت له سه که که مهرت مهبنی ده بیّت له سه که که که دا (حادثی سیبویه) و (رأیت سیبویه) و (مررت بسیویه).

وه لدم بدشدی موره ککه بی مهزجی کوتایی هاتوو به (ویه) دا هه نسدی لسه زانایان لسه حاله تعرابی غدیره مونصه ریفیان به درووست زانیوه، واته که به شسی دووهم لسه حاله تی ره فعدا به ضقیمه، و له حاله تی نه صب و جه ردا فه تحه یان له سه ر دابنین، وه ك : (جاونی سیبویه) و (رأیت سیبویه) و (مررت بسیویه).

تیبینی: هۆكارى مەبنى بوونى بەشى دووەم لە (ئەوانەى كە بە (ویه)ى كۆتايى هینان هاتووە وەك وشەكانى (سيبويە – خالويـه – خدويـه)، كـه مورەككـەب كـراون لـه ئيسمهكانى (سيب – خال – حمد) و پاشگرى دەنگى (ويـه) بۆيـه لەبـەر ئـەوەى كـه ئيسمى صەوت (دەنگى) خاوەنى (شەباھەتى ئيهمالى)يـه، لـهگـەل خەرفـدا بۆيـه مـەبنى بووە، بدلام مەبنى بوونى مورەككەبى مەزجى لـهسەر كەسرە، لـهبەر ئەوەيە كـه رەچاوى (التقاء الساكنين) بكريت.

﴿باسى موره ككهبى ئيضافى

یه کینکی تر له به شدکانی عداسه م، ندو له فزه یده کده بده شیوه ی تدرکیبی نیصافی موره ککدب کرابیت، وه ك (عبد شمس) و (أبو قحافه) و لدم به شدی موره ککدبی نیصافیدا، موصافه که هدروه ك موفره د و بدگویره ی جیگاگدی خوی له رسته که دا، نیعراب وه رده گریت، و بویه سه رجه محاله ته جور بده جوره کسانی، وه ك (موبت دا حدید ر فاعیل مدفعول همدی به به به داند، وه ك: (عبدالله شاعر، فاز عبدالله، صاحبت عبدالله، سارعت الی عبدالله) و هدروه ها وه ك: (جاءنی عبدشمس و أبو قحافة) و (رأیت عبدشمس و أبا قحافة) و (مررت بعبد شمس و أبی قحافة).

ئینجا داندر لیزودا به هینانی دوو نمووندی (عبد شمس) و (أبو قحافه) ویستی ناماژه بدوه بدات که بدشی یدکهمیان موعروب بووه به هزی حدره کهوه، و ه (عبد) و یان به هزی حدرفهوه، وه که رایی) و بدلام سهباره ت به به شی نموهید که به مونصه ریف

هاتووه، وهك: (شمس) و غهيره مونصه ريف وهك: (قحافة)، چونكه (قحافة) دوو هزكار له هۆكارەكانى مەنع صەرفى تيادايه، كه عەلەمىيەت و تەئنيثن.

> وَوَضَعُوا لِبَعْضِ الأَجْنَاسِ عَلَمْ ﴿ كَعَلَمِ الْأَشْخَاصِ لَفْظًا وَهُوَ عَمُّ مِنْ ذَاكَ أُمُّ عِرْيَطٍ لِلْعَقْرَبِ ﴿ وَهَكَ ــــــــــذَا ثُعَالَةٌ لِلتَّعْلَبِ وَ مِثْلُهُ بَــــرَّةُ لِلْمَبَرَّهُ كَذَا فَجَارِ عَـلَــم لِلْفَجَرَهُ

﴿باسى عدلهمي جينس

لهلایه کی ترهوه عدلهم دوو بهشی تری ههیه (علم شخص) و (علم جنس) جا عدلهمی شهخص (ناوی تاکه کهس)، دوو یاسای لیّ دهبیّنهوه، بهگویّرهی یاسایهکیان مهعنهوییه، واته مەبەست پنی خودی تاکه کەسیْکه، وەك: (زەيد) كە مەبەست پنی مرۆڤیْکـــه كـــه ناوی زهیده، و هدروهها وهك (أحمد) و یاساكهی تریبان، عهلهمی شهخسسی لهفزیه، ئەمىش ئەوەيە كە درووستە لەدوايەوە (حال) بين، وەك: (جائنى زيد ضاحكا) كەلەم نموونهیددا (زهید) عدلدمی شدخصه (ناوی کهسینکه) و لمدفزی (ضاحک) به رحالی ناوزهد ده کريت، که لهدواي عدلهمي شه خصدوه هاتووه.

وه یاسایه کی تر ی ندم عدلدمد لدفزیید، بز کاتیکد کد ندم نیسمد (واته ندم عدل دمی شدخسه) لـهگهل هو كاريكي ترى سهر به (ممنوع من الصرف)دا كو ببيّنهوه، كه دهبيّت ئەو ھۆكارە (عەلەمىيەت) نەبئت و غەيرى ئەو بئت، لە ھۆكارەكانى مەنع صەرف، لهم كاته دا ئهم عدلهمه غهيره مونصه ريفه، وهك: (هذا احمد) كه جگه له عدلهمييهت، هزکار و سهبهبی (وزن فیعل)ی تیادایه، و بزیه بهبیّ تهنوین دهرکهوتووه، وه یاسایهکی تر لهم حوكمه لهفزهيانه سهبارهت بهم عدلهمي شدخسه، ئهوهيمه كمه ئمدلف و لاميي تهعریف ناچیّته سهر ئیسم گهلیّکی لــهم جــۆره، و بۆیــه ناتوانریّــت بگوتریّــت: (جــاو العمرو). بدلام (عدلهمي جينس: ناوي رهگهزي) لـهرووي حـوكمي لـهوزييـهوه وهك عدله مي شدخس وايه، وهك: (هذا أسامة مقبلا: ئهمه شيّره لــه ههلّمــهت بردنــدا) وه ئەوەيش بزانه كه بۆيه بۆ (أسامه) لمەفزى (هذا)ى بەكارهيناوه نـهك (هـده) هدرچـدنده (تائی تةننیث) بهسهر (أسامه) جنسی شیره، بۆیه به کارهیّنانی (هذا) بۆی هیچ گرفت و لهمیدریک درووست ناکات. وه حوکمه لهفزییدکانی عدله می شدخس، له عدله می جینسیشدا هدیه و جسی به جسی ده کریت، به هبری ندوه وه که غهیره مونصدریفه چونکه دوو هنرکاری تیادایه، له هنرکاره کانی مدنع صدرف، که بریتین له: (عدله مییه ته ته ننیث) و هه دروه ها له دوای عدله می جینس (حال دیت، وه ک له فزی (مقبلا) له نموونه کهی رابر دوودا، و هه دروه ها چوونه سدری ندلف و لام بنر سه رئیسمی عدله می جینس درووست نیسه، و بنریه ناتوانریت بگوتریت: (هذا الأسامة).

بدلام سدباره ت به حوکمی عدلدمی جینس، له پرووی ماناوه له گهان عدله می شدخسدا جیاوازه، چونکه ماناو مددلوولی عدله می جینس ته نها که سیک به دیاری کراوی ناگریته وه، به لکو هه روه ک (نه کیره) خه لکان و تاکیکی زوّر ده گریته وه. بویه ده توانریت بگوتریت که عدله می جینس له پرووی حوکمی له فزیه وه ک عدله می شدخس واید، و له پرووی حوکمی مدعندوییه وه وه ک نیسمی نه کیره وایه!

وه لدم سونگدیدوه (که مددلوولی عدلدمی جینس بو کدسیکی تایبدت و دیاری کراو نییه) بویه بو هدموو شیریک، لدفزی (أسامه) و بو هدموو دوو پشکیک لدفزی (عفرب) و بو گشت ریوییدک لدفزی (ثعالة) به کارهینراوه.

«جیاوازی نیّوان عهلهمی جینس، و ئیسمی جینس»

عدله می جینس بق پیّوه به ستنه و (مقید) کردنی شتیّك به ئیستاوه هاتووه، تا له هزری مروّقدا بچد سپینریّت، بدلام ئیسمی جینس بق مانای هدر شتیّك هاتووه، که چونه بدو شیّوازه ده ربیردریّت، واته: (من حیث هو هو) بدبی ندوه ی که به سازابیّت به کاتی ئیستاوه، بقیه مانای عدله می جینس هدروه ک نه کیره خاوه نی فره رهه ندی و گشتی بوونه، و تدنها که سیّك دیاری ناكات و ناگریّته و هو.

تیبینی: رافیار (گۆری پر نوور بینت) سهبارهت به ئهحکامی لهفزی عهله سمی حوکمی باسکرد، و سی حوکمی تری باس نه کرد، که ههیه تی و بریتین له:

- ١. صيفدتي عدل دمي جينس دهبيت به مدعريفه يي بيت.
- عدلدمی جینس هدروه عدلدمی شدخس ده توانیت له سدره تا (ابتداء) دا بیت،
 وه این السامة ملك الوحوش).

۳. له ئهسلّی داناندا (وضع)دا ئیضافه کردنی عهلهمی جینس درووست نیبه، و بۆیه درووست نیبه بگوتریّت (أسامه منا) یان (محمدنا) ئینجا بزانه که عهلهمی جینس یان بۆ شهخس (ذات)ه، وهك: (أم عربت) که عهلهمه بۆ دوو پشك، وه یاخود عهلهمی جینسه بۆ مانا (عین)ی شتیّك، ههروهك دانهر (رحمه الله) لهدهستهواژهی (بره، للمبرة، وفجار للفجرة)دا دهری بـری چـونکه (بـره) عهلهمه بۆ (مبره: کـردهوه چـاکهکان) و ههروهها فجار وهك (حـذام: کـه مهبنییه لهسهر کهسـره) کـه عهلهمه بــۆ (فجـره: کـردهوه ناپهسـهندهکان) ههروهها وهك (سبحان) کـه عهلهمه بــــۆ (نسبیح: بــهپاك پاگرتنــی زاتــی پهروهردگار) له ههموو کـه م و کورپیـه و ههروهها وهك (یـسار) لهســه پهروهردگار) که عهلهمه بۆ (مبسره: قوماربازی).

روونکردنهوه: لهفزی عهلهم له دهسته واژه کهی دانه ردا، که ووتی: (ووضعوا لبعض الأجناس علم) چونکه نهم لهفزه (مه فعول به)یه، بو (وضعوا) و ئیسمی مه نصوب له حاله تی وه قفدا به نه لفه وه (علما) ده هی تریت، به لام دانه ربهم شیره یهی نه کردووه، چونکه لیره دا به گویره ی (زمانی ره بیعه) کاری کردووه، و نهم هوزی ره بیعه یه ئیسمی مه نصوب له کاتی وه قفدا به سکونی سه ر (علم) دیاری ده که ن، و بویه و شهی (علم) لیره دا به سکونه هات و بینیمان.

﴿ إِسم الإشارة ﴾

أِسم الأِشارة: أِسم وضع لمعنى معيّن، بواسطة الأِشارة الحسية.

وألفاظه: (ذا) للمفرد المذكر، و(ذان) لمثناه رفعاً، و(ذين) لمثناه نصباً وجرّا، و(تا)، و(تي) ، و(ته)، و(ذي)، و(ذه) للمفرد المؤنث، و(تان) لمثناها رفعاً، و (تين) له نصباً وجرّاً، ولجمعهما (أولاء) بالمدّ، و(أولى) بالقصر، ويلحقها كاف الخطاب عند بعد المشار أليه، تقول: (ذاك)، (ذاكما)، (ذاكم)، (ذاكم)، (ذاكما)، (ذاكما)، (ذاكنا)، فرذا) للمشارأليه، والكاف لمعرفة حال المخاطب أفراداً، وتثنية، وجمعاً، مذكراً، أو مؤنثاً، كما يدخل عليها، هاء للتنبيه، ويجوز زيادة اللام مع الكاف للدلالة على زيادة بعد المشارأليه، إلا في المثنى و (أولاء)، و ما دخل عليه، (ها)، فلا يقال: (ذانلك)، و لا (أولئلك)، و لا (هذلك)، ويشار بكلمة (هنا)، للمكان القريب، وهناك) للمكان البعيد.

ئیسمی ئیشاره: نهو ئیسمه یه دانراوه، بو واتایه کی دیاریکراو، که به هوی ناماژه هه ستی یه کانه وه، ده رده بردری، و نه مانه ن، "ذا" بو موفره دی موزه ککه ر "ذان" بو موسه ننای موزه ککه ری مه نصوب و مه جرورو "تا" و "تی"، "ته" و" ذی"، "و «نی"، "و «نیت مه نونشی مه نونی مه نوره هم موزه ککه ری موسه ننای مؤنثی مه نونی مه نیتر "ثین" بو موسه ننای مؤنثی مه نصوب و مه جروره، وه "أولاء" بو جمعه نیتر موزه ککه ربیت، یان مؤنث، وه هم روه ها "أوی" به (قه صر؛ کورت بی مه ده بن وه "کاف"ی خیطابیان ده چیته سه ر، کاتی که نیشاره بو کراو دووربوو، وه "کاف" بو زانینی نه وه ی که نایا موخاطه ب "مونره ده" یا موسه ننا، یان جه مع وه موزه ککه ره، یان مؤنثه، وه هم روه ها بوده لاله ت کردن له سه رزوری دوریه که، له نیشاره بو گراو ده موزه ککه ره، یان مؤنثه، وه هم روه ها بوده لاله ت کردن له سه رزوری دوریه که، له نیشاره بو گراودایه، ته نها له "مثنی" و "أولاء "دا نه بیت، وه هم روه ها له وه دا نه بیت که "هاء"ی

چوبینته سهر، بزیه ناوتری "ذانلك"، و "أولائلك"، و "هذلك"، وه به (هنا) نیشاره ت بو نزیکیی ده کری وه (هناك)، بو دووری یه!. بویه نیبن مالیك، له نهلفیه دا ده لیّت:

للمفرد المذكر أشر بذي وذه تي تا على الأنثى أقتصر بذا وفي سواه ذين تين اذكر تطع. وذان تان للمثنى المرتفع وبأولى أشر لجمع مطلقاً والمدّ أولى ولدى البعدُ بالكاف حرفاً دون لام أو معه واللام أن قدمت ها المتنعة. وبهنا أو هُهنا أشر أ لي دانی المکان و به الکاف صلا. في البعد أو بقمّ أنه أو هَنّا أو بهُنالك أو هِنّا. انطقن ﴿ئيسمى ئيشاره﴾

ههر کاتیّك که بتهویّت کهسیّك یان شتیّك به ئیشارهیه کی به رجه سته (حسی)نیشان بده یت ، ئه وه ئیسمی ئیشاره به کار دیّت بزّی ، وه ئهو که سه یان ئه و شته به (مشار الیه) ناوزه ده کریّت ، وه له زمانی عهرهبیدا ئبسمی ئیشاره و (مشارالیه: ئاماژه بزّ کراو)ه که ، ده بیّت له پرووی (مذکر)بون و (مؤنث)بوون و (مفرد) بوون و (مثنی)و (جمع) بونه وه هاوریّکی یه کِر بن وه ك: (رایت هذا الکتاب) ، (حفظت هذه الکلمة).

۱ -ئیشارهی نزیك، كه لهفزه كانی بریتین له (ذه- ذهن- تا - تی - ته - ذه- تان- اولاء-).

۲- ئیشاره بۆ نه دوور و نه نزیك (متوسط) كه لهفزه كانى بریتین له (ذالك-ذانك- تلك-تانك-اولنك)

هدلبهته وشه کانی (ذهنك- تانك-اولنك)دیسانهوه بۆ ئیشارهی (ناوهند -متوسط) به کار دین.

وه هدروهها بن ئیشاره کردن بن جینگای دوور لهفزی تریش به کاردین :

^{*} ئيسمى ئيشاره بهگويرهى نزيكى و دوورى (مشار اليه)يهكه سي بهشه :

۱ -- (ثم) :به فه تحدى (ثاء)ى سى نوخته ،وه له حاله تى وه قف داله گه لاهاء) ى (سكت)داده و تريّت (ثمة).

۲-(هنا) بهفه تحدی (هاء) و نونی شهددهدار .

۳- (هنالك) لهم ئيسمه ياندا دروست نى يه، (هاء)ى، (تنبيه)ى، پيّوه بلكيتريّت، (ابن مالك)له (نكت)دا ،كه حاشيه يه كه له سهر (مقدمة)ى (ابن حاجب) نوسيويه تى ، رابن حاجب) نوسيويه تى ، راى وايه كه (هنالك) له ئيشاره كردن برّ كاتى دوور به كار ديّت ، وه به لْگهشى ئهم ئايه ته يه ، (هنالك تبلوا كل نفس مااسلفت)ه.

• لدم بارەيدوه، ئيبن ماليك فدرموويدتى:

بِذَا لِمُفْرَدِ مُذَكُراً شُرُ وَيَ الْأَنْفَى اقْتَصِرْ وَذَانِ تَانِ لِلْمُثَنَّى الْمُرْتَفِعْ وَذَانِ تَانِ لِلْمُثَنَّى الْمُرْتَفِعْ وَفِى سِوَاهُ ذَيْنِ تَيْنِ اذْكُرْ تُطِعْ وَبِأُولَى أَشِرْ لِجَمْعِ مُسطْلَقا وَالْمَدُ أُولَى وَلَدَى البُعْدِ اِنْطِقا وَالْمَدُ أُولَى وَلَدَى البُعْدِ اِنْطِقا وَالْمَدُ أُولَى وَلَدَى البُعْدِ اِنْطِقا وَاللاَّمُ إِنْ قَدَّمْتَ هَـتا مُمْتَنِعَهُ وَلِيهِ الكَانَ صِلاَ وَيِهِ الكَانَ صِلاَ فَى البُعْدِ أَوْ بِثَمَّ فُهُ أَوْ هَـنَا فَى البُعْدِ أَوْ بِثَمَّ فُهُ أَوْ هَـنَا فَى البُعْدِ أَوْ بِثَمَّ فُهُ أَوْ هَـنَالِكَ الْطِقَنْ أَوْ هِـنَا اللّهَ اللّهَ الْفَالِكَ الْطِقَنْ أَوْ هِـنَا اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ الْفَالَكَ الْطَقَنْ أَوْ هَـنَا اللّهُ الللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ اللّهُ

﴿التعريف باللام﴾

المعرف باللام، ما ذَلَّ على معنى معين باللام سواء، كان فرداً خاصاً، نحو: الحديقة ذات أوراد جميلة، أشارة ألى حديقة معينة، وتسمى "لام العهد الخارجي"، أو جنساً عاماً، نحو: " الرجل خيرمن المرءة"، و تُسمى لام الجنس، و يتشعب منهما أقسام تذكر في المطولات.

﴿المعرّف بأداة التعريف

المعرف باللام: ئموه یه که دهلالهت بکاته سمر واتایه کی دیاری کراو، به هوی لامه که وه، نیتر فمردیّکی تایبه ت بیّت وه ک "الحدیقة ذات أو راد جمیلة" که ناماژه ی کردووه ، بو باخچه یه کی دیاریکراو، وه به "لام المهد الخارجی" ناوده بریّت، یا خود بو "جنس"یک بیّت، به گشتی، وه ک درالرجل خیر من المرعة)، ، وه به "لام الجنس " ناوده بریّت ، وه چهنده ها به شی لی ده بیّته وه له کتیّبه گه وره کاندا باس ده کریّن. وه ک: نیبن مالیک له نه لفیه دا ده لیّت:

أل حرف تعريف أو اللام فقط فنمط عرَّفت قل فيه التمط.

﴿ئهلف و لام له (الحمد)دا﴾

ئەلف و لام له (الحمد)دا ،بۆ جینسه، وەئدو موبتهدا مدعریفهیه،بۆ (حصر)ه ، وهمۆكهیشی (استغراق)كردن و (انحصار) كردنی سهرجهم سوپاس و ستایشهكانه بۆ تهنها زاتی خوایههروهردگار.

﴿ بهشهكاني ئهلف و لام﴾

جا ئەلف و لام، چەند جۆرىكى ھەيە ، كە بەشەكانى لىرەدا روون دەكەينەوە:

"استغراق افراد الجنس": كه تُدمه له كاتيّكدايد، كه لهفزى (كل) له رووى حديقه بديرة بعرابيت، له جيكاي به بديف و لامدها هابيشت، وهذا دان الانسان لفي خسر)، واته: (كل الانسان لفي خسر).

"استغراق صفات افراد الجنس": نیشانه ی ته مه شدو ستی دانانی له فزی (کل)ه، له جینگای ته لف و لامه که یدا به شیوازیکی مه جازی دابنیشیت .وه ك: (زید الرجل) واته: (ذی کل صفات الرجل) له م نمونه یه دا دانانی له فزی (کل) له جینگای (ال) دا به حه قیقی دروست نیه ، چونکه (زید) هه موو پیاوی سه رزه وی نیه ، به للکو به شیره ی مه جازی دروسته ، وه مه به ست ته وه یه که زه ید سه رجه م صیفاته چاکه کانی پیاو باشانی له خویدا کو کردو ته وه .

بۆ رۆشن كردندوهى حدقيدت و چيدتى (ماهيد)ى جينسدكه : كەئەمەش لەكاتيدايد كەبدهورى (الف) و (لام) و ئدوشتدى كەئەم (الف)و(لام) هى چوەتە سەر (مدخول) مكدوه بگەين بەماهيدتى شتىك لەرووى (هي هي) وەئاماۋەى بۆبكرىت واتە : لەو روەوه كەئەوە ماهيەتە كەيەتى ،نەك لەرووى شتە دەرەكىدكانەوە (الامور الخارجية) كە هەلككەوتنە سەرى ،وەك : (الرجل خیر من المرنة) واتە : ماهیەتى پیاو — لەگەل رەواندنەوەى تايەتمەندى (خصوصیت) دا — لەماهیەتى ئافرەت باشتوه ، وەئەمەش لەگەل بەرزى و بەریزى ھەندى ئافرەت بەسەر پیاواندا تیك ناكاتەوە (منافاة) لەنیواندا روونادات .

ئدلف و لامی (عهدی ذهنی) : وه ندمه ش له کاتیکدایه که ندو شته ی (ألب) ی چوه تدسه ر له تین وانینی که سی (مخاطب) دا روون و دیار و ناشکرا بینت، وه ك : (اذهما فی الغار)، که ندلف و لام له (الغار) دا ، ناماژه و نیشاره ته بو ندونه شکه و تدی که پیغه دمبه ر (صلی الله علیه و سلم) و که سینکی تر که نیمامی نه بوبه کره ، "رضی الله عنه"، که له و یدا خویان حد شار دابو و .

ئەلف ولامی عەھدی (ذکر) ی : ئەمەيە كەئىشارەت بۆئىسمىنكە كەپىشىر باسكرا بوو ،وەك: (كما ارسلنا الی فرعون رسولا فعصی فرعون الرسول) كە ئەلف ولام له (الرسول) دا ئاماۋەيە بۆ ئەوەی كە مەبەست له (الرسول) ھەمان ئەو رەسولەيە كە پىش جوملەی (فعصی فرعون) باسكرابوو .

۷-ئهلف ولامی (زائد)ی لازم: ئهلف ولام لهههندی جیّگادا بهزیادهیی دیّت، بهلام لهههمان کاتیشدا لازمه، واته: حهزفکردنی دروست نیه، وهئهم جوّره ئهلف ولامه ده چیّته سهر ئیسمیّك کهبهبی ئهلف و لامیش ههر (معرفة) میه، وهك: (اللات - الان).

۸- ئەلف ولامى (زائد)ى غەيرە لازم: ئەم جۆرە ئەلف و لامەيش ھەندى كات زائيدى غەيرە لازمە، و زياتر له ضەرورەتى شيعريدا بەكارديت .وهك: (ولقد نهيتك عن بنات الاوبر)كه شاعير (بنات الاوبر)ى به ئەلف ولامەوه گوتووه ، كه بهبى ئەلف ولاميش ھەر مەعرىفەيە .

۹- ئەلف ولامى زيادەى (نحية): (لح) لەزماندا واته :ئاماۋەكردن بەچاو، بەلام ليرەدا مەبەست ئاماۋە كردنى عەقلى يە، وە لەم جورە ئەلفە دەچىتە سەر ھەندى لە ئىسمە عەلەمە مەنقولە كان (الاعلام المنقولة) تا دەلالەت بكات،كە ماناى (المنقولة)يەكە دىسانەوە لە (منقول منه)ەكە، تىدا ھەيە و تىبىنى كراوە وك : (الفضل)كەلەزماندا واتە :كاملى و تەواوى، وئەم ئىسمەيان كردۆتە ناوى كەسىك ،سا بەلكو كەسىكى خاوەن فەزل دەربچىت لەسەر ئەمەشەوە ئەلف ولام لە (الفضل) دادەلالەتە ، لەسەرئەوەى كەمانامەصدەرى يەكەى (فضل) سەرەراى بوونە (علم) وناوى كەسىك ، ھەرئەومانايەى تىدا مەبەست وئامانجە .

﴿الموصــول﴾

وهو إسم دل على معنى، معين بواسطة جملة خبرية، بعده تسمى صلة، وهو (الذي) للمفرد المذكر، و(اللذان) لمثناه في حالة الرفع، و(اللذين) له في حالتي النصب والجرّ، و(الذين) لجمعه مطلقاً، و(التي) للمفرد المؤنث، و(اللتان) و (اللتين) لمثناها، و(اللآتي) لجمعها، نحو: الذي درسنا أستاذ كبير، والذين درسوا عنده، فازوا بعلم كثير، و(من) و(ما) تستعملان بمعنى الموصولات السابقة، لكن (من) يغلب أستعماله للعاقل، و(ما) لغيره، نحو: من طاب مقاله طابت حاله، وما قلَّ قدره هان أمره، ومنها (أل)، وتستعمل لجميع ما ذكر، وصلتها مشتق غير الفعل، نحو: الكاتب بدرسه يصعد بنفسه، والحافظون للقرآن، آخذون بزمام العرفان.

مهوصول: ئیسمیّکه ده لالهت ده کاته سهر واتایه کی دیاریکراو، به هوّی جومله یه کی خهبه ریه و همه که ببیّته "صیله" بوّی، وه "الذی" بوّ موزه ککه ر "اللذان" بوّ موسه ننای موزه ککه ره له حاله تی مهرفوعیداو "الذین" بوّ موزه ککه ره له حاله تی نه صب و جه ردا و "الذین" بوّ جه معه به گشتی وه "التی"، بوّ موفره دی مؤنث و "اللتان" بوّ موسه ننای مهنصوب و "اللتان" بوّ موسه ننای مؤنثه ، مهنصوب و مهجروره که ی "اللاتی" بوّ جه معه ، به گشتی وه ك: (الذي درسنا أستاذ کبیر، والذین درسوا عنده ، فازوا بعلم کثیر) نهوه ی وانه بیژمانه ، ماموستایه کی پایه به رزه و رئه وانه ی که و زانست فیربوونه ، پشکیکی باشیان پچ راندوه! وه "من "و "ما"

وهك ئهوان له "مذكر" و "مؤنث" و "مفرد"،و" تثنيه" و" جمع دا به كاردين، به لام به زورى "من" بزعاقله و "ما" بو غهيره عاقله.

وه بزانه، ئەلف و لامیش وەك ئەوانى تر بەكاردین، وە صیلەكەیان غەیرى فیعل دەبیت، بزیه له المدایة فى النحو دا دەلیت:

"والألف واللام بمعنى الذي، وصلته أسم الفاعل،أو المفعول" واته "ئهلف و لام" بهواتاى "الذي "ديّت، وهك نهوانى تر وايه، وه صيله كهى ههندى جار "أسم فاعل" و ههندى جار "أسم مفعول"ه. وهك: (الكاتب بدرسه يصعد بنفسه، والحافظون للقرآن آخذون بزمام العرفان).

مەوصىولى ئىسمى دور بەشە :

مهوصولی (تایبهت:خاص)، مهوصولی گشتی وهاوبهش (عام – مشترك): مهوصولی (خاص): ئهوهیه كهبهگویره ی جینگاكه ی گورانی بهسهردا دینت ،وهله فزه كانی بریتین له:

(الذی): بۆ موفره دی موزه ککه ر. (اللذان): بۆ موسه ننای موزه ککه ر. (اللذین): بۆ جهمعی موزه ککه ر. (التی): بۆ موفره دی مؤنپ . جا (الف) له (اللذان) و (اللتان) دا له حاله تی نه صب و جه پ دا ده گۆرین به (یاء) .

مەوصولى (عام) ياخود (مشترك) : ئەوەيە كە ھەموو كات بەتەنھا يەك لەفز دەھينريت وە بريتين له :

(من) : کهزیاتر بۆ(دوی العقل : خاوه ن عهقل) دینت ، وه ك : (و منهم من یؤمن به).

(ما) : كهزیاتر بن (غیر ذوی العقول : بی عمقل) به كار دین، وه ك : (و الله خلقكم وما تعلمون).

٣-(ال) : وهك : (لا تضارب - المضروب) .

٤- (ذو) له لوغدى (بني طي) دا ،وهك:

فان الماء ماء ابس وجدس وبنرس ذو حفرت و ذو طویت.

ئه و ناوه ناوی باوك و باو باپيراغه وه نهو بيرهی من نهو بيرهيه که به دهوريدابه ردم لي چنيوه .

(ذا): له دوای (من) یان (ماء) ی ئیستیفهام بیّت ، وه (زائد) یش نهبیّت، وهك: (من ذا رایت ؟) . (ماذا صنعت؟).

(ای) :وه اف: (یسرنی ابهم هو قادم) . وه پیویسته نهوه بزانریت که (من و ما و ابی) بو نیستفهامیش به کار ده هینرین ، که لهم کاته دا ئیسم مهوصول نین ، به لکو به (اسم استفهام) ناو ده برین ،وه اف: (من ضربت) ، (ماهذا) ، (ای صدیق لقیت) .

وه بزانه (أن، إن) به فيعلى دين وهك: (إن زيد) زهيد ناله ناليهتى. (أن يا زيد) ناله نال بكه نهى زهيد.

وه (إن) به مه کسوری دیّت وه ک (سمعت اِن زید) واته ناله نالی زهیدم بیست. وه (اِن) به حروفی ایجاب دیّت، وه ک: (اِن هذان لساحران)، (اِن)، واته: (نعم).

﴿المعرّف بالأضافة﴾

المعرّف بالأضافة، وهو أِسم دلّ على معنى معيّن بسبب الأِضافة أِلَى اِحدى المعارف السابقة، نحو: لسان العاقل، وقلمه ، علمه وعمله.

المعرف بالأضافة: ثدو ثیسمهید، که ده لالدت ده کاته سدر ماناید کی دیاری کراو، بده و نیضافه کردنیدوه، بزلای ید کیّك لدو مدعریفاندی پیشوو، که باسکران، وه ك: (لسان العاقل، وقلمه، علمه وعمله).

ئيبن ماليك د اليّت:

وَغَيْرُهُ مَعْرِفَةٌ كَهُمْ وَذِي وَهِنْدَ وَابْنِي وَالْغُلاَمِ وَالَّذِي

واته: هدرجی غهیری ئیسمی نه کیره بیّت، به مهعریفه ناوزهد ئه کریّت، وهك: (هم، ذي، هند، أبنی، الغلام، الذی).

ههروهك باسكرا، ههرچى غهيرى ئيسمى نهكيره بيّت، ئيتر ئهوه مهعريفهيسه، جا به شيّوهيهكى گشتى مهعريفهكان شهش بهشن:

- ١. ضهمير، وهك: (هم).
- ۲. ئىسمى ئىشارە، وەك: (دي).
 - ٣. عدلهم، ودك: (هند).
- ٤. موضاف بز لاى مهعريفه، وهك: (أبنسي). كه باسي ئيستامانه!
 - ٥. تهلف و لامدار، وهك: (الغلام).
 - ٦. ئيسمى مەوصول وەك: (الذي).

المعرّف بالنداء: أسم دلّ على معنى معين بسبب النداء، فإن كان مفرداً معرفة، نحو: يا زيد، أو نكرة مقصودة، نحو: يا رجل لشخص معين، فَبُنِيَ على الضمّ كما ذكرنا، وعلى الألف في المثنى، نحو: يا زيدان، و على الواو، في الجمع السالم، نحو: يازيدون، و إن كان مضافاً، نحو: يا غلام الأمير، أو مشبهاً بالمضاف، نحو: يا ساعيا في الخير، كان معرباً، منصوبا بالفتحة، أو بالياء، وكذا أذا كان مفرداً نكرة غير مقصودة، نحو: يا رجلا، و يا رجلين، وليعلم أن المراد بالمفرد هنا ما ليس مضافاً، و لا مشبهاً به، وحروف النداء: الهمزة، و آي، للقريب، و يا للبعيد، و أيا، و هيا، للأبعد.

المعرّف بالنداء: نهو نیسمه که که که دواتایه کی دیاریکراو ده گهیه نیّت، به هرّی حموفه کانی انداء "موه، نه گهر موفره دی مه عریفه بوو، وه که "یازید" یان نه کیره ی مه به ست دار بوو، وه که "یار جل" که برّ که سیّکی دیایکراوه، نه وا مه بنی له سهر "ضمه "یه. وه که باسکرا، وه له سهر نه لفه، له "مثنی "دا وه ک (یازیدان) وه له سهر "واو"ه، له جه معی موزه ککه ری سالمدا، وه که "یازیدون.. وه نه گهر ها تو و موضاف بوو، وه که "یاغلام الأمیر" یان "شبه مضاف" بوو، وه که "یازیدون.. وه همروه ها نه گهر "یاساعیاً فی الحیر" نه وه موعره به و مهنصوبه، به فه تحه یان "یاء". وه همروه ها نه گهر موفره دی نه کیره ی (غمیر مه قصود: بی مه به ست)، بوو، وه که "یار جلین" همر مهنصوبه، وه مه به ست له "مفرد" نه وه یه موضاف و شیبه موضاف نه بیّت. وه حمرفه کانی مهنمانه نه شهره "و" آی" بر نزیک، و "یا" بر دوور، و "آیا"، و "هیا" بر یه که جار دوور ده بیّت.

﴿دريِّــرَّه باسيِّـك لـهبارهي حهرفه كاني نيدا﴾

ئەمانە چەند خەرفىكن، كە تەنھا ئىسمىك مەنصىوب دەكەن، و خەوت دانەن:

(يا، أيا، هيا، أي ، الهمزة المفتوحة، واو، إلا)

پێنج دانهيان، واته: (يا،أيا، هيا، أي، أ) حهرفي (نداء)ن.

وه ئەوەى كە ئەمانەى دەچىتە سەر بە (مونادا) ناو دەبرى، وەك:

(یا عبدالله) که (یا): نیدایه، و (عبد): مونادایه، و مونادا به هزی حهرفی نیدانه که وه، مهنصوبه به سی مهرج:

۱-ئهگهر ئیسمه موناداکه نه کیره بیّت: ئه وا موناداکه مهنصوب دهبیّت، وهك: (یا رجلا خذ بیدی)، که (رجلا): مونادایه، و نه کیره یه و به هوّی (یا)وه مهنصوب بووه.

۲-یاخود موضاف بیّت: وهك (یا عبدالله): که (عبد): موضافه بیّ لای (الله)،
 وه موناداکه به هی یائه وه مهنصوب بووه.

٣-ياخود (شهبيه به موضاف) بيّت: وهك:(يا گالعا رجلا) كه (گالعا)،
 (شهبيه به موضاف) ه، بزيه مهنصوب بووه.

تنيبيني: موضاريع: واته: (موشابيه: هاوشيوه).

وه بزانه بزیه به (طالعا) (شهبیه موضاف) دهووتری، چونکه (طالعا) عهمه لی کردووه ته سهر، (جبلا) و کردوویه تییه (مفعول) بز خزی، و دووه میان واته: (جبلا) یه که میانی، واته: (طالعا)یی، (ته خصیص :تایبه ت) کردووه، وه ك چؤن نموونه ی یه که م، واته: (عبدالله) که (الله) که لیمه ی (عبد)ی ته خصیص کردووه، وه (عبد) عهمه لی کردووه ته سهر (الله)، و بووه ته (موضاف، و موضاف إلیه) و مهجروری کردووه.

بزانه: ههر کاتیک که مونادا، موفرهدی مهعریفه بوو، وهك:

۱- يا زيد: (زيد) جاران مەضموم بوو، ئيستاش مەضمومە.

۲ یا زیدان: (زیدان): نیشانهی رهفعی (ألف و تون) بوو، ئیستاش ههر
 وایه.

۳-یا زیدون: (زیدون) نیشانهی پهفعه کهی (واو نون) بووه، ئیستاش ههر وایه.

به ههر حال: لهسهر (مهرفوع)یهتی پیشوو (بناء) دهکریت.

وه مونادا به هزى (الفي إستغاثة)وه، مهفتوح دهبيّت، وهك: (يا زيداه).

وه مونادا به هوى (لامى تعجب)، مهكسور دهبيّت، وهك: (يا للماء)

وه مونادا، به هوّى (لامى تهديد) هوه، مهكسور دهبيّت، وهك: (يا لعمرو لأقتلنك).

وه شوین و چونیهتی به کارهینانی (حهرفه کانی نیداء) به م جورهیه:

١-(الهمزة): للقريب، واته: مونادا نزيك بيّت ليّتهوه،

٢-(أيا، هيا) للبعيد، واته: مونادا دوور بيّت ليّتهوه.

٣-(أي) للمتوسط، واته: مونادا نه نزيك بيّت، و نه دوور بيّت ليّتهوه.

یان بق (نداءعام: گشتی)، واته مونادا دوور، یان نزیك، یان (مامناوهند) بیّت، ههر دهتوانیت به (یا) هاواری لیّ بکهیت.

ه- یان دیاری بکهیت، وهك بق ناوی خوای گهوره، وهك (یا فاطر السموات،
 یا آلله).

۲- یان له هاوارکردندا، که بن (إستغاثة- پشت پی بهستن) بیّت، که (یا)
 بن ئهم جنره دیاری کراوه، وهك (یا ویلنا).

تنبيني: (الندبة): واته گرييه، و زاري و ناله نال !

وه بزانه: ههندی جار حهرفی (نداء) حهزف دهکریّت، وهك: (اللهم) که نه نه نه نه نه که این مین الله این الله) بووه، که (یاء) حهذف بووه، و (میم) له کوّتایی (الله) هوه، زیادکراوه.

﴿حەرفى نيداء، لەسەرەتاى (منادى: مونادا)وه، حەزف دەبيت،

*بزانه که: ههندی جار جیّگای حهرفی نیدا، لهسهرهتای (منادی)کهوه بهبی جیّگا گرتنه وه یه کلی تریش حه زف دهبیّت، وه ی درسف أعرض عن هذا)، که له تهصلدا: (یا یوسف أعرض عن هذا) بووه.

*وه بزانه که: نیدا، به که سره ی نون و نه لفی مه مدوده، مه صده ری بابی (مفاعلة) هیه، که له زماندا به مانای خویندن و له زاراوه دا بریتی یه له داوا کردنی که سی (مخاطب)، تا به ده سته و هبیت، به هزی چه ند له فزیکی تایبه تبیه و ه که سی (موخاطه ب)، روو له که سی (متکلم) بکات.

وه نهوهش بزانه، که: ووشهی (منادی) دهبیّت، (مفرد، معرفة) بیّت.

(مفرد) له بابی (منادی)دا، ئه و لهفزهیه که (مضاف) و (شبه مضاف) نهبیّت، وه مهبهست له (معرفة) ئه و ئیسمهیه که له پیّش (منادی) بووندا (معرفة) بووبیّت.

دوو سوود:

یه که میان: بزانه که حه رفی (نداء) ناچیّته سه ر مونادایه ک که که فه ولامی پیّوه بیّت، ته نها له (یا الله)دا نهبیّت، که (یا):نیدایه، و (الله): مونادایه، و (اله)ی پیّوه یه.

دووهمیان: بن (یا الرجل) ناوتریّت، و دروست نی یه، به لکو پیّویسته نیّوانی (نداء) و (منادی) به: (أی) جیا بکریّتهوه، وهك:

(يا أيها الرجل):

که (یا): (نداء).ه.

(أی) مونادای مهعریفهیه، وهو مضاف.

(هـ): موضاف إليه.

(رجل): صيفهته بن (أي).

﴿كورته يهك دوربارهي موناداي مورهخهم

کورته یدك ده رباره ی مونادای موره خدم، ئه وه یه که (ترخیم) له زمانه و انیدا، به (ترقیق الصوت: ناسك کردنی ده نگ) دینت. وه له زاراوه دا بریتیه له حد زف کردنی هدندیک له حد رفد کانی که لیمه.

وه مونادای موره خدم ،واته: ئه و مونادایه ی که له به رخاتری ته خفیف و ئاسانکاری حدر فی کوتایی حدزف کراوه ، هه رکات ئیسمی مونادا ، ئیتر گشتی تر له وه ی که مونادا که عمله م بیت یان غدیره عمله م، به (تاء تأنیث) کوتایی بیت ، ئه وه ته رخیم کردنی دروسته ، وه ك : (یا فاطمة یا جاریة) که موره خدمه که ی ده بیته (یافاطم یا جاری) ، وه ئه گه رچی مونادا به (تاء تأنیث) کوتایی نه ها تبیت ، له کاتیک دا ته رخیم کردنی دروسته که (اسم علم) بیت و له سی حدر ف زیاتر بیت ، وه هه روه ها نیضافه نه کرابیت بو لای ئیسمیکی تر ، وه ك : (یا سعاد یا طارق یا جعفر) که له حاله تی ته رخیم دا ده بنه (یا سعا یا طار یا جعف) .

هدروهها (ابن هشام) له (مغنی)دا وا دهلّی.

(الواو): بمعنى مع: ئيسمينك مهنصوب دهكات، وهك:

(استوى): فعل ماضي.

(الماء): فاعل.

(و): بمعنى مع.

(الخشبة): مفعول معه، منصوب،

﴿الباب الأول: في العمدة ﴾ ﴿السَابِ الأول: في العمدة ﴾

منها المبتدأ: وهو أِسم مجرّد عن العوامل اللفظية، مسنداً أِليه، كزيدٍ، في (زيد قائم)، أو وصف معتمد على أِستفهام، او نفي رافع لظاهر يكتفى به عن الخبر، فيكون مسندا، وما بعده مسنداً أِليه، كقائم، في (أقائم زيد)، و(ما قائم زيد).

﴿ الخبر

ومنها الخبر: وهو أِسم صريح، أو ما في تأويله مجرد عن العوامل اللفظية، مسنداً كقائم في (زيد قام)، فقد يكون مفرداً جامداً، كأسد، في (هذا أسد)، فلا يتحمَّل الضمير، أو مشتقاً كقائم، فيتحمَّله، و قد يكون جملة أسمية، نحو: زيد أبوه عالم، أو فعلية، نحو: زيد قام أبوه.

موبته دا: ئه ئیسمه یه که، عه وامیلی له فزی ئه چیّته سهر وه ك، "كان زید قائماً" كه "كان" موبته درابیّته پال.

وه النيد" له رسته ی "زيد قائم"دا، که "قائم"ی دراوه ته پال، وه ياخود وه ازيد" که ئيعتمادی خستبيته سهر ئهداتی ئيستيفهام،وپشتی بهو بهستبيّت! وه القائم" له "أقائم زيد" دا، ياخود له "نهفی"يه کدا، که شتيکی وامه رفوع بکات، به جوريك که ئيتر له بوونی خهبهر بی نیازی بکات، وه مهبهست له "مکتفی به" ئهو ئيسمه يه، که دوای وه صف دیّت، وه ده بیّته "فاعل و سدّ مسدّ الخبر"ی وه صف کراو.

خدبدر: ناویکی راسته وخوید، یان له سهر شیّوهی راسته وخود اید، وهیچ عوامیلیّکی له فزی له سهر نی ید، وه به: (قائم)له "زید قائم" دا، که "قائم" خدبه ره، و صهریحه، وعموامیلی له فزیدی به سهره وه نی ید، وه "مسند"ه، وه به (قائم): له رسته ی "زید قائم" دا، وه "قائم" له رسته ی "زید قام"ه دا، وه جارجار به موفره دی جامید دیّت، وه به "آسد" له رسته ی "هذا أسد"دا، که ضه میر وه رناگریّت، به لائم نه گهر موشته ق بیّت وه به "قائم" ضه میر وه رده گریّت، وه به رسته ی ئیسمی دیّت، وه به "زید أبوه عالم" وه به فیعلیی دیّت، وه به "زید قام أبوه".

﴿یاساس گشتی له مهبتهداوخهبهر دا﴾

یاسای گشتی "قاعدة کلی"، له موبته داو خه به ردا به و جوزه یه که ده بینت موبته دا له پیش خه به ره وه بینت وه خودی خه به ره که له دواوه بینت، چونکه خه به رله حدقیقه تدا بو موبته دا له جینگه ی وه صفدایه ، بویه له به رئه له به له خه به ردا همه قرد و ایسه که دوابکه ویت ، هم روه ک چون وه صف له دوای مه و صوفه وه دینت ، وه ک (زید العالم) که "عالم" خه به ره ، بو (زید) وه له واقیعدا ده توانری بگوتری که وه صفه بو ی هه روه ک ده گوتری (زید العلم) .

به لأم جاری وا هه یه که خه به ر پیش موبته دا ده که ویت وه جاری وا هه یــه که واجبه موبته دا پیش خه به ر بخریت.

ئەو جینگایانەی كە دەبیت خەبەر پیش موبتەدا بكەویت .

ا. ههر کات موبته دا نه کیره و خهبه ر (شبه جمله) بینت ، له م کاته دا و اجبه که خهبه ره که ینش موبته دا بینت، و ه ک : (عندی درهم) له لای من درهمه مینک ههیه .

ب.وه ههروهها پیشخستنی خهبهر واجبه لـه کاتیکـدا کـه موبتـددا کـه (محصور فید)بینت ،وهك : (ماخالق الا الله).

ج. له کاتیکا که خهبهر لهو ئیسمانه بینت که دهبینت همهر لمه سمهره تای رسته وه بینت وه ك: (این من علمته نصیرا).

د. هدر كات كه موبته دا كه ضميريك بيّت كه بو خدبه ربگه ريّته وه، كه لهم كاته شدا ديسانه وه خدبه ربيش موبته دا ده كه ويّت ، وه ك : (في الدار صاحبها) كه:

(في الدار) خديسه رى موقه دده مسه، وه (صاحب) موبته دايسه و دواكسه و توه، و ضميرى (هاء)، موضاف اليه، يه.

وللسببية، نحو: ضربت بسوء أدبه، وللبدل، نحو:

فليت لي بهم قوما إذا ركبوا شنوا الأغارة فرسانا و ركبانا

وه بۆ "سەبەبيەت"هۆكار، بە كار ديّت ،وەك"ضربت بسوء أدبد"لـهبەر بسىّ ئەدەبى لـيّيم دا.

"ضربت"فيعل و فاعيله.

"بسرء "جارومه جروره ، و موته عه لليقه به (ضربت)وهو مضاف.

"أدب"مضاف أليه.، وهو مضاف.

"الهاء" مضاف أليد.

فيجب أن يكون فيها ضمير رابطً له بالمبتدأ كما ذكرنا، إلا إذا كان متحداً، مع المبتدأ في المعنى، نحو: كلامي الله حسبى، وقد يكون ظرفاً، نحو: زيد أمامك، أو جاراً ومجروراً، نحو: الأمام في المحراب، والعامل فيهما فعل عام عند بعض النحاة، ووصف عام عند آخرين، فهو حصل، أو حاصل، و يجوز الأخبار بظرف المكان عن أسم المعنى، نحو: العلم في الصدور، و عن أسم العين، نحو: العلم فوق القصور، وبظرف الزمان عن الثاني دون الأول، إلا إذا أفاد بأن يحصل وقتاً دون وقت، فلا يقال زيد في الربيع، ويقال الورد في الربيع.

بزيه پيريسته ضه ميريك ههبيت كه خهبهر ببهستيتهوه به موبتهداوه، چونكه (لأن الجملة مستقلة بنفسها فلو لم يكن فيها ضمير يربطها ألى المبتدأ، لكانت أجنبية عنه: چونكه رستهكه خزى له خزيدا سەربەخزيه، وئەگەر راناويك نەبيت كەبە موبتەداكەيەرە ببەستيتەرە، ئەرا نامزیی لیّ دهنیشیّت!)، وه ك له "شرح أغوذج"دا واده لیّت. تمنها له كاتیّك دا نهبیّت، كه خمیمر و موبته دا، له واتادا و وك يه ك بن، له ويدا، ييويستى به ضه مير ني يه، و وك "كلامي الله حسبي". ياخود وهك "نطقى الله حسبى وكفى" كه "منطوقى الله حسبى وكفى " بووه. وه همندي جار "ظرف" دهبيته "خمبهر" وهك "زيد أمامك" كه "زيد" : موبتهدايه و "أمامك": ظه رفه و خديدره. وه هدندي جار "جارو مدجرور" خديدر دهبيّت، وهك "الأمام في الحراب" كه "الأمام": موبته دایه. "فی الحراب": خهبه ره. وه عامیلی سهر موبته داو خهبه ر له لای هه ندی له زانایانی نهجو: نهفعالی عاممه، و لهلای ههندیکی تر، "وصف عام"ه، که نهویش "حصل و حاصل"ه. وه دروسته "ظرف مكان" لمسهر "أسم معنى" بيّت،و ببيّته خهبهر وهك:"العلم في الصدور " وه ياخود، ئيسميي عدين بيّت، وهك" العلم فوق القصور "، وه دروسته ظه رفي زهمان خهبدر بيّت، له "نيسميي عمين" دا، نهك له "نيسمي مهعنا"دا، و هك "الورد في الربيع" كه بز "أسم عين"ه، وه "زيد في الربيع" دروست ني يه، تمنها لمكاتيّكدا نمييّت، كه سودي همبيّت. وهك ئيبن ماليكيش له نهلفيه كهيدا ده لينت.

ولا يكون أسم زمان خبرا عن جُثة، وأن يفد فأخبرا.

والأصل في المبتدأ أن يكون معرفة، وفي الخبر أن يكون نكرة، وقد يأتيان معرفتين، نحو: القلب مرآة القلب، و نكرتين، نحو: كوكب ظهر في الجوّ، والأصل في المبتدأ التقديم، و في الخبر التأخير، كما ذكرنا، وقد يجب تقديم المبتدأ، نحو: من أبوك؟ وقد يجب تأخيره، نحو: أين هو؟ و يجوز حذف كلّ منهما للقرينة. فتقول: في المدرسة... أذا قيل: أين الأستاذ؟ والأستاذ، أذا قيل: مَن في المدرسة؟

و يجب حذف الخبر بعد (لولا) الأمتناعية غالباً، نحو: لولا الأسلام لهلك الأنام، أي: لولا الأسلام موجودٌ، وبعد واو عينت معنى المصاحبة، نحو: كلّ رجل وشأنه، وبعد خبر نص في القسم، نحو: في ذِمَّتي لأجتهدن في الخدمة، وقبل حال، لا يجوز أن يكون خبراً، نحو: جهدي في تعليم التلميذ طالباً.

نهصل لموبتهدا، دا نهوهیه، که مهعریفه بیّت و له خهبهردا نهوهیه که نه کیره بیّت، وه همردوکیان به "معرفة"ییش دیّن، وه له "القلب مرآة القلب: دلا ناویّنهی دلّه!" وه همردوکیان به نه کیره بی دیّن، وه له "کوکب ظهر فی الجوّ" وه نهصل له موبتهدا، دا پیّش کهوتنه، و له خبهر دا دواکهوتنیهتی، وه له باسکرا، وه همندی جار: پیّش کهوتنی موبتهدا واجبه وه له "من أبول" وه همندی جار: دواکهوتنی واجبه؟ وه له "أین هو" ، وه همندی جار: حمزفی همردوکیان دهبیّت، بههیّی بوونی نیشانهوه، بر غوونه: که ده لیّیت: "فی المدرسة" نهمه برّکاتیّکه پیّت بووتری :"أین الأستاذ" وه یاخود ده لیّیت: "الأستاذ" که بوتری :"من فی المدرسة؟". وه دوای "لولا الأسلام موجود" بووه، وه دوای "واو" کهواتای "مصاحبه"ی همبیّت، الأنام" که خوّی "لولا الأسلام موجود" بووه، وه دوای "واو" کهواتای "مصاحبه"ی همبیّت، وه نی "قسم: "کلّ رجل وشأنه" که "واو" بهمانای موصاحبهیه، وه له کاتی ده قی "قسم: سویّند"دا، که نیشانهیه همبیّت ، که نهو قمسهمه حمزف بووه، وه ک "فی ذمتی لأجتهدن فی تعلیم التلمیذ طالباً".

**فی الحدمة" که "قسمی" حمزف بووه، وه پیّش "حال" دروست نی یه، خمبهر همبیّت، وه له "جهدی فی تعلیم التلمیذ طالباً".

و يجب حذف المبتدأ ، أذا أخبر عنه بقسم، نحو: في ذِمَّتِي الأفعلن، أو بمصدر ناب عن فعله، نحو: سمع وطاعة، أي حالي سمع، أو بما بعد نِعْمَ، و بِئْسَ، نحو: نعم الرجل زيد، أي: هو زيد، على قول، أو بنعت قطع عن منعوته، نحو: الحمد الله أهل الحمد، أي: هو أهل الحمد، و يجوز تعدد الخبر مع العطف وبدونه، وكذلك المبتدأ مع العطف فقط، و أمّا، نحو: زيد أبنه عالم، فليس مما نحن فيه، وقد يدخل عليهما الناسخ.

﴿ئەو شوينانەي كە حەزفى موبتەدايان، تياداپينويسته ﴾

یه کهم: نهوهی که لهزانا "الفارسی"یهوه، وهرگیراوه، نهوهیه که له "نی ذمتی لأفعلن"دا، له "نی ذمتی"دا نهوه ههیه، که خهبهره، بن موبتهدایه کی مهجزوفی (واجب الحذف) وه لهته قدیردا، "نی ذمتی بینی"، یان نهوهی لهمه ده چینت، بزیه نهو شوینه یه بههن بههنی قهسهمهوه، خهبهردرابوو، موبته دا حهزف ده کرینت.

دووهم: نهوهید، که مهصده رلهجینی فیعل دانیشتبین، وه اسمع و طاعة واته "حالی سمیع" یاخود "صبر جمیل" که اصبری موبته داید، وه "صبر جمیل" ه، که "صبری" موبته داید، وه "صبر جمیل "خهبه ره، بزید" صبری " موبته داید و به واجبی حه زف کراوه.

سیّیهم: یان خدیدر تایبدت کرابیّت، به "نعم و بنس" ووه، و و انعم الرجل زید" که "هو زید" بووه، و ه "بنس الرجل عمرو" کدلیّره دا "زید، عمرو" خدیدرن بیّ موبته دای مدخروف، به واجبی و له تعقدیردا، "هو زید"ه، واته: معدح کراوه که، و "هو عمرو"ه: واته زدم وسهرزه نشت کراوه که.

چوارهم: يان صيفه يهك كه له مهوصوفهكهى دا برابيّت، وهك "ألحمدلله أهل الحمد، كه "هو أهل الحمد" بووه، يان "مررتُ بزيد الكريم" و" مررتُ بزيد الخبيث" وه "مررتُ بزيد المسكين"، كه لهم نمونانه دا موبته دا مه معزوفه، به واجبى، وهلمته قديردا. "هوالكريم، وهو الحبيب، وهو المسكين"، وه دروسته چهند خهبهريّك به شويّن يهكدا بيّن، ئيتر حهرفى عه

طفیان لهگهل دا هاتبیّت، یان نا......وه موبته دا دروسته چهند دانهیه بیّن، به لام دهبیّت، عه طفیان لهبهیندا بیّت: وه ل "زید أبنه عالم فلیس مما نحن فیه" وه موبته داو خهبه رناسیخیان ده چیّته سهر، وه ل باسیان ده کهین، "أن شاءالله تعالی".

﴿باسى موبتهدا،و خهبهر﴾:

قاعیده ی ندصلّی له سهر نه وه یه که موبته دا (معرفة)، وه خه به ر (نکرة) بیّت ، چونکه تاشتیّك زانراو و ناسراو نه بیّت نه وا هه وال و خه به ردان لینی شتیّکی دروست و ساغ نیه . له و جیّگایانه دا که خه به ردان له (نکرة) سودی هه بیّت ، نه وه (نکرة) بوونی موبته دا که یه ، به بی کیّشه و گیرو گرفت وه سوده که یشی به چه ند شتیّك دیّته دی به میّره یه :

- ۱. خهبه ره که پیش بگه و پت (خبر مقدم) : له کاتیکدا که ظهرف یان جارومه جرور (عتص: تایبه ت کراو)بیت ، وه ظهرف له کاتیکدا (مختص) ی پی ده لین که نیضافه کرابیت بولای (معرفة) وه ك : (عند زید نرة: له لای زهید پلنگیک ههیه) وه ههر بهم شیوازه ش جارو مه جروریش له کاتیکدا (مختص)ی پی ده و تریت که (مجهول) بیت، وه ك : (فی الدار رجل : له ماله که دا پیاویک ههیه) .
- ۲. له فزی ئیستیفهام پیش بخریت به سهر ئیسمیی (نکرة) دا: وهك : (هل فتی فیكم :
 ثایا لاویک لای ئیوه هدیه).
- ٣. لَمُوْرَى"نَهُ فَى" پِيْش ليسمي (نكرة) بكهويّت: وهك: (ان لم تكن خليلنا فماخليل
 لنا : له گهر ئيّوه خوّشهويستمان نهبن، ئيتر ئيّمه خوّشهويستمان نيه .
- ٤.(نكرة) هكه، مدوصوف بيت: واته: ئه گهر بۆ ئيسمه نه كيره كه سيفه تيك بهينين ئالهم كاته دا ئهو ئيسمه نه كيره يه دهبيته موبته دا، وهك: (ولعبد مؤمن خير من مشرك) ليره دا ئاگات لى بيت كه له هه نديك جيّگادا هه رجه نده نه كيره يش وه صف كراوه به لام

دهست پی کردن (ابتداء) پی ی دروست نیه ، چونکه وهصف کردن سودی نیه بویه همر سیفه تیک که سودی نه بویه همر سیفه تیک که سودی نه بوو، وه که : (رجل من الناس جاننی) که (رجل) همر چه نده به (من الناس) وهصف کراوه، به لام شیفه ته سودی نیه، چونکه همموو که سده زانیت (رجل) له (الناس) ه، بویه سیفه تی (من الناس) له به رئه وهی که بی سوده و ریکا نادات، که سهره تا (ابتداء) به نه کیره بکریت وهه در به مشیوازه شدوست نیه که (ابتداء) به نه کیره که دا مانای وهسف هه بیت وه ک در (ابتداء) به نه کیره که دا مانای وهسف هه بیت وه ک در رئی از عندنا) واته: " رجل حقیر عندنا".

ق.نه كيره يه ك كه (عامل له دوايه وه بيّت: وه ك: (رغبة فى الخير خير) كه لهم غونه يه دارغبة) له غونه يه دارغبة) مدصده ره وه له (فى الخير) دا عدمه لى كر دووه ، چونكه (فى الخير) له مه حدلدا مه نصوبه ، له به رئه وه ى كه مه فعول به ، بيّت برّ (رغبة) .

۲. ئیمسه نه کیره که موضاف بیت : واته : بر ئیسمیکی تر ئیضافه کرابیت .لهم کاته دا بونه (مبتداء) ی، دروسته . وه ك: (عدل ساعة خیر من عبادة ستین سنة)

٧.نه كيره كه خاوه ني ماناي (تعجب) بوون بيّت: وهك: (مااحسن زيد).

٨.نهكيره كه لهپلهى (دوعا) داينت: ئدمه لدوهش زياتره كه تدنها لدخدير و چاكددابه كاربينت وهك: (سلام على ال ياسين) وهيان له شدرو خرابددا به كاربينت وهك: (ويل للمطففين).

٩.نه كيره كه (اسم شرط) بيت: وهك: (من يقم اقم) .

• ١.نه كيره كه وه لأمي پرسياريك بيّت: وهك: (من عندك): كيّت لايه ؟ له وه لأمدا بلّيّت : (رجل) واته : (رجل عندى) .

1 1. نه کیره که له فزیکی گشتی (عام) بینت: واته: نه گهر له نیسمیی نه کیره کهوه مانای گرتنهوهی سهرجهم نه و نه فرادانه بفامریته وه نه نهوه تا لهم کاته دا بوونه موبته دای نه کیره که دروسته . وه ك: (انسان خیر من بهیمة).

۱۲. نهمه یان نیسمه نه کیره که دوای (اذا)ی (فجائیة: کتوپیری) بیّت: وهك: (خرجت فاذا رجل بالباب) .

۱۳ . وهیان دوای (واو) ی حالیه بینت: وهك: "سرینا، و النجم قد اضاء ": تهواوی شهو دهرزیشتین ، له حالینکدا که نه ستیره یه ك رووناکی ده دا .

۱۶ جیگیر (ثابت)بونی خهبهر بۆموبعه دایه گ بیت: ئه مه له کاره ناعا ده تیه کاندا ، وه ك : "شجرة سجدت ربقرة تكلمت" چونكه سوجده بر دنی دره خت و قسه كر دنی مانگا شتیكی ناباوه ، بۆیه له م دوو نمونه یه دا (ابتداء) به نه كیره دروسته .

﴿مەرفوع بوونى موبتەدا، بە ھۆى ئىبتىدائيەتەرەيە؟﴾

همندیک له زانایانی زانستی نه حو، رایان وایه که مهرفوع بوونی موبته دا، به هزی ئیستیدائیه ته وههندیکی تریش و تویانه، "أبتداء":بریتی یه له دانانی ئیسم له سهره تای رسته وه، تابه م هزیه وه خه به دری بز دابنریّت و خهبه ری له سهر به دریت، و همهندیّکی تر رایان وایه که مهرفوع بوونی، خهبه ریش دیسانه وه به هزی ئیستیدائیه ته و ونگه نیستیدائیه ته مین و داواکاری بز موبته دا و خهبه رهیه، و بزیه له همردوکیاندا عهمه لی کردووه، هملّبه ته گهر کهمیّك سهرنج بده ین، ئه مقسه یه، راست نی یه، چونکه به هیرترین عامیلیی سهر فیعلیش ناتوانیّت، دوو ئیسم مهرفوع بكات، ئیر چزن ئیستیدا، که عامیلی مه معنه وی و لاوازو زهیفه ئه توانیّت، دوو ئیسم مهرفوع بكات، بكات؟!وه زانا "مبرد"یش، ئه لیّت: که ئیستیدائیه ت و موبته دا، هم دو کیان پیّکه وه مهرفوع بكات؟!وه زانا "مبرد"یش، ئه لیّت: که ئیستیدائیه ت و موبته دا، هم دو کیان پیّکه وه مهرفوع که ری خه به رن.

وه کوفیه کانیش و تویانه: موبته داو خه به ر،وه ک ژن به ژن، ره فع به ره فعیان کر دووه، و اته، موبته دا که دووه. و اته، موبته دای مهرفوع کر دووه.

* موبتهدا دور جوّره:

یه کهم: موبته دایه ك که ناوی شتخکه "أسم ذات"، وهیچ عامیلینکی له فزی کاری له سهر نه کردووه، وئیسنادیشی بر پال دراوه، وه ك: "زید قائم"، و کهمه رجی ئیسنادبوون "مسندالیه"، له گهل گیراوه، وئیتر فاعیل وفیعلی موضاریع ده چنه ده ره وه ه وه فاعیل "مسندالیه" یه، به لام عهوامیلی له فزی له سه رای کردووه، وه فیعلی موضاریع عهوامیلی له فزی له سه ره، به لام "مسندالیه" نی یه، به لاک و "مسند به "یه.

دووهم:موبته دای وه صفی یه، که له دوای نه فی وئیستیفهامه وه دیّت، وه ئه م به شه دووه مه ی موبته دا کاتیّك عهمه ل ده کات، که صیفه ته که ده بیّت حه تمه ن ره فع که ری ناویّکی ئاشکرا "أسم ظاهر "بیّت، وه ك: "ماقائم الزیدان "، "أقائم الزیدان ". "زیدان ". "همه زه ی ئیستیفها میه یه. "قائم ":ئیسم فاعیله و موبته دایه. "زیدان ": فاعیله و ، سد مسد الخبر.

وه نه و صیفه ته ی که له دوای نه فی یان ئیستیفهام بیّت، و ده بیّت ره فع که ری ئیسمیّکی ئاشکرا بیّت، ده بیّت خاوه نی چوار شیّوازو خه سلّه تی ایت، که سیّ شیّوازیان دروست و یه ک شیّوازیان نادروسته، به م جزّره:

1. صیفه ت وئیسمه که ی دوای، هه ردو کیان موفره د بن، که له م حاله ته شدا دوو شیّواز دروسته، وه ك: "أقائم زید"، له م غونه یه دا ئه توانین بلیّین : "قائم" : موبته دایه . "زید": فاعیله، وسدمسد الخبر . وهه دروه ها دروستی شه بلیّین "قائم" : خه به ره و ، پیشکه و توه . و "زید": موبته دایه و دواکه و توه .

۲. صیفه ته که موفره د بیّت، و نیسمه که ی دوای، نه و صیفه ته موسه ننا یا خود جمع بیّت، که له م حاله ته دا ته نهایه ك شیرازله نارا دا هه یه، وه ك: "أقائم

الزيدان". "أقائم الزيدون"، كه "قائم": موبته دايه. "الزيدان"، "الزيدون": فاعيله، و سد مسدا لخبر.

۳. صیفه ت و ئیسمه که ی دوای ههر دو کیان هاوشان و موتابیق بن، که له م شیوازه دا ته نهایه ک حاله ت دروسته، ، وه ک: "اقائمان الزیدان". "اقائمون الزیدون"، (قائمان)، (قائمون): خه به رن، و پیشکه و تون. (الزیدان)،

(الزيدون): موبتهدان، و دواكه وتون.

خەبەر سى بەشە:

۱ - خەبەرى ئىبتىدائى: كە ئەمەيان لە كاتىكدايە كە موخاتەب سەبارەت بە خەبەرەكە بى ئاگابىت، لەم كاتەدا خەبەرەكە بەبى ئەداتى تەئكىد دەھىنىرىت، وەك: (أبوك صادق) (قدم الحاج).

۲ - خەبەرى (طلبىي): كە ئەمەشيان لەكاتىڭكدايە كە موخاتەب ئاگاداربىت، بەلام دوودلى و رارايى سەبارەت بە خەبەرەكە ھەبىت، جا لەم كاتەدا باشىر وايە كە خەبەرەكە لەگەل ئەداتى تەئكىد ،دا بهينريت، وەك: (إن أخاك ناجح فى الإمتحان).

۳-خدبدری ئینکاری: که ئهمهشیان له کاتیکدایه که کابرای موخاته ب سهبارت به خدبدره که ئینکاری بکات، لهم کاته دا خدبدره که به گویره ی بله ی ئینکارییه که ی کابرا پیویسته موخاته به بهه یان چهند ئه داتیکی ته نکید جه ختی له سه در بکاته وه و د در العصر ان الإنسان لفی خسر .

پاشان (إنشاء) له زمانهوانيدا به مانای (أیجاد: بهدیهیّنان) دیّت و له زاراوهدا، (أنشاء) ئهو کهلامهیه که ئاشکراکهری شتیّکی خاریجی نییه به للکو موته ککهللیم وا دهنویّنیّت، که ناوه و لاکیگوته کهی به لهفزی خوّی دهربریوه، بوّیه ههر لهمهشهوه، جوملهی ئینشائی، راست و دروّی بوّ نییه، جا ههرکات مهبهستی موته ککهللیم له جوملهی ئینشائی بهدی هاتنی مهبهستیّك بوو، ه به گومانی موته ککهللیم له کاتی قسه کردنه که دا بوونی نهبووه، ئهوه به (أنشاء طلبی) ش بوّیینج جوّر دابه ش کراوه:

۱ – نهمر: که داوای کردنی کاریک له کابرایه کی ژیر دهسته ده کریت، له رووی (استعلاء: بهرزیتی)یهوه ده لاله ت بکات، وه ک خوای گهوره به (سیدنایحیی)، "علیه السلام"، ده فه رمویت: (خُذِ الکِتابَ بقوّة).

جا هدركات موخاته ب له گهل موته كه لليم دا له پله و شان و شكردا وهك يهك بوون، ئهوه داواكردنى كاره كه ليي به (ألتماس) ناوزه ده كريت، وه ئه گهر موخاته ب له موته كه لليم ريزدارتر بوو، ئهوه به (سؤال) ناوده بیت، جا (فالأمر من الأغلى و الدّعاء من الأدنى والألتماس من التساوى).

۲-نهمی: که به لگه دهبیت له سهر نه کردنی کاریک، وهك: (ولا تقربوا الصلوة وأنتم سکاری).

۳-ئیستیفهام: که دهلالهت ده کات له سهر داواکردنی زانینی شتیّك، و له عهره بیدا دوو حهرفی ئیستیفهامی (هل و همزة "ان") و چهند ئیسمیّکی ئیستیفهامی تر بونیان ههیه.

به لام ههمزهی ئیستیفهام بز (تصوّر) و (تصدیق)یش هیّنراوه، وهك: (أزیدٌ قائمٌ أم عمر، أهذا أخوك؟).

به لام (هل)ى ئيستيفهاميه تايبهته به (تصديق)هوه، وهك. (هل الرّجل قادمٌ).

۴-"تمنی": کهبریتی یه له خواستنی شتین که خوشه و جینگای ئاره زوومهندی
 بینت ، وهك: (لیت زید حاضر").

۵-"نداء": کة داواکردنی شتیکه، و بانگخوازکردنیه تی، وهك: (ونادیناهٔ أن یا ابراهیم قد صدّقت الرّؤیا).

هه نبه ته (إنشاء غیر طلبی) جوّری زیاتری هه یه، له وانه (مدح و ذم و تعجّب) ه، به نوام باسکردنی سه رجه م جوّره کانی، دریّر بری یه و له چوار چیّوه ی باسه که شمان ده رده چین و خویّنه ریش ناره حمت ده بیّت، و بیریشی ماندووده بیّت، بریمانه وه.

﴿ وَلَـــواسِحُ المُسبعدا، والخبَرِهُ وَالْخَبَرِهُ وَالْخَبَرِهُ وَالْخَبَرِهُ وَالْخَبَرِهُ وَالْخَبَرِهُ وَالْخَرُوفُ الْمُشبِّهُ بِالْفِعْلِ ﴾

فمن النواسخ: الحروف المشبهة بالفعل: وهي: إنّ، وأنّ، وكأنّ، ولكنّ، وليت، ولَعلّ، تنصب المبتدأ إسماً لها، و ترفع الخبر خبراً لها، فإنّ، وأنّ للتأكيد، نحو: إنّ العلم أساس العمل، وعلمت أنّ العمل يحتاج إلى القُوة، وأن لا تغير الجملة بعدها، وأنّ بالفتح تغيرها، فتؤولها بالمصدر، فيكون معنى قولك، (علمت أنّك قائم)، (علمت قيامك ثابتاً)، فتقرأ بكسر الهمزة في أبتداء الكلام، نحو: إنّ النّجاة في الصدق، وبعد إلاّ لِلْإستفتاح، نحو: ألا إنّ الأنصاف من أحسن الأوصاف، وفي ماكانت مقول القول، نحو: (قال أنى عبدالله) مربع: ٣٠

(حدرفه كاني موشهبيه بيلفيعل)

به "نواسخ" ناسراون و ندماندن: (أن ، أن ، كأن، لكن، وليت ولعل)، موبتددا مدنصوب دهکهن وه ده یکهنه ئیسم بز خزیان و خهبهر مهرفوع دهکهن و دهیکهنه خهبهر بز خزیان، (أن وأنَّ) بِوْ تَمْنَكِيده، وهك، "أن العلم أساس العمل" بينكرمان زانست بنهمايه بو كردهوه، وه "علمت أن العمل يحتاج ألى القوه" بينگومانه كه كردهوه بينويستى بههينز ههيه، وه رستهى دوایان گزرانی بهسهردا نایهت، وه (أن)ی، مهفتوحه، رسته دهباتهوه سهر تهنویلی مهصدهر وهك" علمتُ أنك قائمٌ" كه له تعنويلي معصدهردا "علمتُ قيامك ثابتاً" بووه، وه "أن" به كدسرهى هدمزه دهخوينريتدوه، كه لدسدرهتاي كدلامدا، وهك: "أن النجاة في الصدق" وه دواي "ألا" كه برّ دهست ييّ كردن بيّت، وهك: "ألا أن الانصاف من أحسن الاوصاف" وه لهدواي لهفزي "قال"ه وه، وهك "قال أني عبدالله". وه نيبن ماليك له نهلفيه كهيدا دهاييت: كان عكس مالكان من عمل ليت لكن لــعلّ أن لأن ولكن ذوضغن. أبنه عـــالم بأني كفز كأن

وراع ذالترتيب ألا في الذي

كليت فيها أو هنا غير البذي.

ره دولينت:

فاكسر في الأبتداء وفي بدء صله أو حكت محل أو حكت محل وكسروا من بعد فعل علقًا...

وحیث أن لیمین مكملة. حال كزرته، وأنى ذو أمل باللام كاعلم أنه لذ وتقى. كما تقرأ بفتحها أِذا وقعت الجملة معها في موضع المفرد، كما أِذا كانت في موضع الفاعل، نحو: بلغني ألَّكَ مسافر، أو المفعول، نحو: أِعتقدتُ ألَّكَ صالح، أو المبتدأ، نحو، عندي ألَّكَ عالم.

وكأنَّ للتشبيه، نحو: كأنَّ المال يد العامل، و لكِنَّ للإِستدراك، أي: دفع التوهم الناشئ من الكلام السابق، نحو: القول سهل، ولكن العمل صعب.

و لَيت للتمنى، أي طلب المحال، أو ما في حكمه، نحو: ليت الشباب يعود، ولعل للترجى، أي طلب ما يمكن، و يقرب حصوله، نحو: لعل المنهج يتبدل بالأحسن.

وه (أن) به مه فترحی ده خوینریته وه، نه گهر نه و رسته ی که له گه لیدایه، که و ته جیگای "مفرد"یک وه ک نه وه یک بیخود جیگای فاعیل، وه ک (بلغنی أنك مسافر)، یا خود جیگای مه فعول، وه ک (اعتقدت أنك صالح) یا خود جیگای موبته دایه ک: وه ک (عندی أنك عالم).

(كأن) برّ "تشبيه: چواندن" به كارديّت، وهك (كأن المال يد العامل)، (لكن) برّ "أستدرك"ه، واته لابردنى وهميّك كه له رسته ى پيشوودا هه بووه، وهك "القول سهلّ، لكن العمل صعبّ".

(لیت) بن "تمنی: خززگه خواستنی شتیک که هاتنی مه حاله "دهبینت، یاخود له حوکمی دا خوازی داید، وه ك:

لیت الشباب یعود یوما فاخبره بما فعل المشیب. و مشله گیلیوه دماوه شکات و پیریم کمردی جه لاوه. "لعل" بق: نومیدهواری یه، بق نومیدکردنی شتیک که نزیکه بیته دی، وه العل المنهج یتبدل بالاحسن".

«"دهربارهی ههمزهی"أن"﴾

هدمزهی (أن) له هدندی کاتداواجبه که مهفتوح بیّت ، وه له هدندی کاتیشدا واجبه که مهکسور بیّت ، وه له غهیری نه و دوو کاته دا (جانز الوجهین) ه، واته مهفتوح کردن و مهکسور کردنی چونیه که ، به م شیّرازه :

﴿(دەربارەي ھەمزەي(أن)﴾:

ههمزهی (أن) له ههندی کاتدا، واجبه که مهفتوح بیّت، و له ههندی کاتیشدا واجبه که مهکسور بیّت، و له غهیری نهو دوو کاته دا (جائز الوجهین) ه، واته: مهفتوح کردن، و مهکسورکردنی چونیه که، به م شیّوازه:

﴿ هُ مُزهى (أن) له حهوت جيكادا مهفتوح دهبيّت ﴾

۱- (ان) و ئەوەى لە دوايەوە ديت، ئيسم و خەبەرەكەى، فاعيل ديت، وەك:
 (اولم يكفهم انا انزلناه)، لە كاتيكدا كە مەعمولى (أن) تەئويل بۆ مەصدەر
 دەكريتەوە، و دەبيت بە: (اولهم يكفهم انزلنا اياه).

۲- (ان) لهگه ل نیسم و خه به ره که یدا ببنه نائیب فاعیل، وه ك: (قل اوحی الی انه استمع نفر من الجن)، که (انه استمع نفر)، ده بیته نائیب فاعیلی (أوحی) که له کاتیکدا که ببریته وه سهر ته تویلی مه صدر ده بیته: (أوحی استماع نفر)
 ۳- (أن) لهگه ل نیسم و خه به ره که یدا ببنه مه فعول، وه ك: (و لا تخافون انكم اشرکتم)، که (لا تخافون)، که له انكم اشرکتم)، ده بیته مه فعول به ، بی (لا تخافون)، که له کاتیکدا ببریته وه ، سه رته تویلی مه صدر ده بیته: (لا تخافون اشراککم).

3- (أن)، و نُهوهى لهدوايهوه ديّت، ببيّته موبتهدا، وهك: (و من آياته آنّك ترى الارض خاشعة) .

^{٥-} (أن)، و ئەوەى كە لە دوايەوە دىنت، ببیته خەبەر، بى شىتىك كە لە رووى ماناوە ئیسم بیت، و ئەو شتە لە ماددەى (قَوْلُ) نەبیت، وەك: (أعتقادى انك عالم)، كاتیك كە دەبریتەوە سەر تەئویلى مەصدر دەبیته : (أعتقادى علمك حاصل).

-(أن) و ئەوەى لە دوايەوە ھاتووە، مەجرور بن،كە دەبىتە دوو بەشەوە: -(

وَاعْلَمْ وَأَيْقَنْ أَنَّ مِلْكُكَ زَائِلٌ وَاعْلَمْ بِأَنَّ كَمَا تُدينُ تُدانُ.

وه ههروهها وهك: (عجبت من أنك قائم)،كه ببريتهوه، سهر تهئويلي مهصدهر دهبيته: (عجبت من قيامك)، و ههروهها وهك ئهم ئايهته: ﴿ ذَلكَ

بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ(٦٢)﴾.

ب: مهجرور بالاضافة، وهك: (أنه لحق مثل ما أنكم تنطقون).

∀─(أن): و ئەرەى كەلە دوايەوە دێت، تابيعى يەكێك لەمانە: (فاعيل، نائيب فاعيل، مەفعول، موبتەدا، خەبەر، مەجرور) بێت، وە تابيع لەم كاتەدا، يان مەعطوفە، وەك: (يَابَني إِسْرَائيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتي الَّتي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَلَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ)، مەعطوفە لە سەر (نعمتى)، و (نعمتى):مەفعول بە، دەبێت بۆ (اذكروا)، لە كاتێكدا كە بېرێتەوە سەر تەئويلى مەصدەر، دەبێته (اذكروا نعمتى وتفضيلى أياكم).

﴿له سێزده جێڰادا ههمزهی (أنَّ) مهکسور دهبێت﴾

١-ئهگەر له سەرەتاى كەلامەوە بيت، وەك:(أنا أنزلناه فى ليلة القدر).

٢-له دواى مەرصولەرە بيت، وەك: (جائنى الذى أن أباه عالم).

٣-لهدواي جينسي(قول) هوه، بيّت، وهك: (قال أني عبدالله).

٤-له دواى (قسم:سويند) هووبيت، وهك:(والعصر،أن الانسان لفي خسر).

٥-(لام) بچيّته سهر خهبهرى (أن)ه، وهك: (قالوا نشهد أنك لرسول الله).

٦-له دوای(ثم) هوه، وهك:(ثم أن علينا بيانه).

٧-دواي(كلا)، وهك: (كلا أنهم عن ربهم).

٨-دواى ئەمر كردن، وەك:(ذُق أنك أنت العزيز الحكيم).

٩-له دواي نههي كردن، وهك: (لا تحزن أن الله معنا).

۱۰ –لهدوای دوّعاکردن ونزا، و پارانهوه، وهك: (ربّنا إننا آمنا).

۱۱-دوای (نداء: هاوارکردن)، وهك: (يا لوط إنا رسل ربك).

۱۲-لهدوای (حیث) وهك: (إجلس حیث أن زیداً جالس).

۱۳-ئهگهر (أن)، له پیش رستهی (حالیة) هوه بیّت، وهك:(زرته إني دو أمل).

﴿ له چوار جنگادا (جائز الوجهین) ه، و فه تح و که سر دروسته ﴾

١- له دواى (أذا)ى، (فجائيه)، وهك: (خرجت فإذا أن زيداً واقف).

۲- له دوای (قسم:سویند)یک، که به دوایدا (لام) نه هینریت، وه ك: (حلفت انك کریم).

٣- له دواى (فائى جهزائية)، وهك: (من جائنى فإنى أكرمه).

٤-هەركات (أن) ببيته خەبەر، بۆ (قول)، وه خەبەرى (أن)يش، هەر
 (قَول) بيت: وهك: (خير القول، أنى أحمد الله).

﴿حاله ته كاني "كأن"﴾

وه (كأن) بۆ (تشبيه – چواندن) بهكارديّت، وهك: "كأن زيدا الاسد".

وه هدندی جار تهخفیف دهبیت و ئیتر عهمهل ناکات، وهك:

كان ثدياه حقان.

ونحر مشرق اللون

(مشرق): اسم فاعل. (اللون):

(كأن): موخدففدفدیه ، و عدمهل ناكات.

(ثدیاه): ئه گهر (کان) عدمدلی بکردایه، دهبوایه (ثدییه) بهاتایه به مهنصوبی.

چوارهم: حدرف له حدرفه کانی "مشبه بالفعل" "لکن"هیه، که بو هدست بی کردن به کار ده هیّنریّت.وه الله " زهید هات به لاّم عدمر ندهات. (جاء) فیعلی ماضی یه (نون) نون الوقایه (یاء) له مدحدللی ندصبدا مدفعول به غدیره صدریحه (زید)فاعیله (لکن) حدرفی موشه بیه بالفعله (عمروا)ئیسمه کدیدتی (لم)جازمه (یجیء) فیعلی موضاریعه ، وفاعیله کهی ضدمیری شاراوهی "هو"هیه ، که بو "عدمر" ده گدریّتدوه. وه رستهی "یجیء" له مدحدللی ره فعدا خدبدری "لکن"هید.

مهبهستی نیمه: "لکن اهیه، که نیسمی مهنصوب و خهبهری مهرفوع کردوه.

﴿حالْه ته كانى "لكن"﴾

(لکن) بۆ (إستدراك: هەست پيكردن)بهكارديّت، وه دەكهويّته نيّوان دوو برگهى جياواز له يهكروه، وهك: "جاءنى زيد لكن عمروا لم يجيئ، ".

وه (لکن) مخفف ده کریّت وه به (مخفف)ی عهمهل ناکات.

وه بزانه لهو کاته دا که (لکن)ه (مخفف) ه دروسته (واو)ی عاطفه یان (إعتراضیه)یه ی له گه لدا بیت، وه لهم (واو)ه دا ئیختیلاف ههیه ههندیکیان به (عاطفه)ی دادهنین، وه ههندیک به (إعتراضیه).

(إعتراضيه): ئهو (واو)هيه كه له نيوان دوو جومله دا بيت و جومله ی دوای (واو)ه كه لابه ری شك و گومان بیت له سه ر جومله ی پیش (واو)ه كه وه ك :

"وما كفر سليمان ولكن الشياطين كفروا".

(ما): نافية، (كفر): فعل ماضى، (سليمان): فاعل،

(و): عطف يان إعتراضيه، (لكن): حرف مشبه بالفعل.

(الشياطين): اسم لكن. (كفروا): فعل و فاعل.

مهبهست نهوه به ليرهدا كه بيش (لكن) (واو)ي عطف يان إعتر اضيه هاتووه.

[باسی لیت]

ليت الشباب يعود يوما فأخبره بما فعل المشيب. ومشلاس كه نجيه كهم كيتليّوه دماوه شكات و يبريم كهردس جه لاوه.

(لیت): حدرفی موشدییه بالفعله

(الشباب): ئيسمى (ليت)هيه.

(یعود): فیعلی موضاریعه وفاعیله کهی (هو)هیه وبر "شباب "ده گهری ته وه وه رسته یه "یعود" له مه حمللی ره فعدا خه به ری "لیت "هیه (یوما) ظهرفه و مدفعول فیه یه (ف): عاطفه و بر جه وابی (لیت)ه، هاتووه

(أخبر): فیعلی موضاریعی"متکلم وحده"یه،له لهفزدا مدنصوبه به هوی "أن"یکی "مقدر"هوه، و فاعیله کهی ضمیری شاراوهی (أنا)یه.

(ه):مدفعول به وه"أخبره"له تدنویلی مدصده ردا و له مدحدللی ندصیدا عدطفه بو نیسمی "لیت"ه، له به تدقدیر گرتنی رسته ی "فأخباری آیاه ثابت"دا. (با): جار و بجرور، متعلق بـ (أخبره).

مهبهستی ئیمه: "لیت"هیه، که ئیسمی مهنصوب کردووهو خهبهری له مهحهلدا مهرفوع کردووه.

﴿ باسی (لعل)﴾

(لعل دووشیّوازی هدید: شیّوازی یدکدم (لعلّ به مانای (ئومیّدهواری)ید، هدروه ك خوای گدوره له سوره ی (طه)دا ده فدرمویّت: (لعلّه یتذکرُ آو یخشی: لدی موسی و هارون له گدل فیرعدون دا بدندرم و نیانی قسد بکدن، ئومیّد هدید که بیّدار بوییّدوه، یان له خوا بترسیّت). وه شیّوازیی دووهم: (لعل) به مانای (گوایا) دیّت، وه ك خوای گدوره له سوره ی (شعراء)دا ده فدرمویّت: (وتتخذون مصانع لعلکم تخلدون) هود به گدله کدی خیّی وت: ئیّوه به جوّریّك کارگدو جیّگاکان به هیّر دروست ده کدن، که گوایا وا داده نیّن که بده دتا هدتاید و جاویدانی ده میّنندوه.

﴿حاله ته كاني "لعل"﴾

(لعل) بق (ترجى: رجا كردن)ه، وهك: " لعل زيدا فاضل"

وه (لعل) زور لوغدی هدید، (نیمامی سیوطی) ۱۳ لوغدی بو داناوه.

يه كينك له لوغه ته كاني (لعل (على يه، وهك ندم نايه ته:

"علك تارك بعض ما يوحى"

(علّ): مُوخَفَفَعْفَى (لعل)يه: حرف مشبه بالفعل، (ك): اسم (لعل)،

(تارك): خير (عل). (بعض): مفعول به بؤ (تارك) وهو مضاف

(ما): موصوله، مضاف إليه. (يوحى): فعل وضميره (نائب فاعل).

ئيعرابي شيعرهكه:

(لا): ناهيه. (تهين): فعل وفاعله (أنت). (الفقير): مفعول.

(علّ): مخفف (لعل)، (ك): اسم (علّ)،

(أن): ناصبه. (تركع): فعل وفاعل محلا مرفوع، خبر (عل).

جرمله ى (أن تركع) لة " تأويلي مصدر "دا دهبيّته (علك ركوعك يوما).

(يوما): مفعول به (تركع)، (و): حاليه، (الدهر): مبتدأ،

(قد): تحقيقيه. (رفع): فعل وفاعله (هو). (هـ): مفعول.

ئدم جوملهيه (مجلا مرفوع) خديدره بز (الدهر).

﴿مَوْى لَيْكَچُوونَى بِيتَهُكَانَى مَوشَهُبِيهُ بِيلَفْيِعِلَ بِهُ نَيْسَمُهُوهُ﴾

هۆى (مشابهه، ليكچوون)ى ئەم پيتانه، به ئيسمەوە لـه دوو رووەوەيە:

وه له رووی (ادغام)هوه وهك فیعله کان وههان، وهك (أن) لهسهر وهزنی (برّ)، وه (أن) لهسهر وهزنی (مدّ).

۲-معنی: چونکه به مدعنای:

١-حققت: سابتم كرد.

۲-شبهت: تهشبیهم کرد.

٣-استدركت: هدستم يي كرد.

٤-تمنيت: خواستم.

٥-ترجيت: ئوميّدم كرد.

بـــــهم مانايــــانه دێــــــ.

﴿ئەو باسى ليكچوونه به دريْرْ تر﴾

هۆى ناونان و هەروەها لىنك چوونى ئەم حەرفانە بە فىعل ئەوەيە كە ئەم حەرفانە لە چەند رويەكەوە لە فىعل دەچن:

۱ - شدباهدت له ژماره دا، لیکچوونی ندم حدرفاند به فیعل له ژماره ی حدرفه کانداید، واتد: هدروه کی چون فیعل خاوهنی سی حدرف و چوار حدرف و پینج حدرفه، ندم حدرفاندیش هدر هدمان تایید تحدندیان هدید.

۲-شدباهدت و لیکچوون له فیعل له رووی نهوه وه که (مبنی علی الفتح)ن.

٣-له روى (وزن) هوه، ديسانه وه ئهم حه رفانه لينك جونيان لدگه ل فيعلدا هديه.

٤ - ليك چوونى ندم حدرفانه به فيعله كان، له پرووى ماناوه چونكه (أن) و (أن) بهماناى (حَقَّقْتُ) وه (كان) بهماناى (شبهتُ) و (لكنّ) بهماناى (أستد ركتُ) و (لعل)

بهمانای (ترجیت) وه (لیت) بهمانای (تمنیت) دیّت، وه لهههندی کتیبی تردا دوولیّکچوونی تریش با سهر کراون:

1 - (1 ختصاصا) بونی ثمم حمرفانه به ئیسمه کانه وه، وه 2: (أنعال الناقصة) و (أنعال القارب).

۲ له چوونه سهری نهم حهرفانه بز سهر موبتهداوخهبهر،وهك: (أفعال الناقصة والمقاربة والقلوب). ههر لهمهشهوه دهتوانری بگوتری، که لیکچوونی نهم حهرفانه به فیعلهوه بهم شیوازهیه:

أ-(عملية).

ب-(بنائية).

ج−(عددية).

د-(معنوية).

ه-(إختصاصية).

و-(دُخولية).

﴿ما، و لا المشبهتان بِليْسَ، و أِنْ، وَ لاتَ

ومنه (ما)، و (لا) المشبهتان بليس، فإنَّهُما ترفعان المبتدأ أِسماً لهما، و تنصبان الخبر خبراً لهما، بشرط أن لا ينتقض النفى بألاً، نحو: ما زيدٌ أِلا قائم، وأن لا يتقدم الخبر على الأِسم، نحو: ما قائم خالد، وأن لا يُزاد بينهما، و بين المعمولين، (أن) أو (ما)، نحو، ما أن زيدٌ عالم، و لا ما عمرو كريم، نحو: ما الفاضل كاذباً، و لا كاذب فاضلاً.

ومنه أِنْ، نحو: أِنْ زيد قائماً، و لات بشرط دخولها على الأوقات، وحذف أحد جزئى معمولها، نحو: (ولات حين مناص)ص:٣، أى: و لاتَ الحين حين مَناص، و يشترط في عملهما ما مرّ من شروط (ما)، و (لا).

﴿باسى "ما"، و"لا"ى موشدبيه بد اليس "م، و باسى "أن" و "لات " ﴾

(ماولا)ی موشهبیه به (لیس)، سه به نه نه نه نه نه موبته دا مه نوع ده که ن و ده یکه نه نیسم و خهبه ر مه نصوب ده که ن و ده یکه نه خهبه ر بخ خویان، به مه رجیّك به هوّی "آلا"و، نه نه که نه نه په دریّته وه که "مازید آلا قائم" و خهبه ر پیّش نیسم نه که ویّت، وه که "ما قائم خالد" و "ما و آن" نه که ویّته نیّوان (ما و لا) و مه عموله کانیان، وه ک (ما آن زید عالم و لا عمرو کریم)، وه نمونه ی (ماولا) وه ک (ما الفاضل کاذباً، ولا کاذب فاضلاً).

﴿ باسى (ما) و (لا) المشبهتان ب، (ليس)﴾ (ما) و (لا) المشبهتان ب، (ليس):

هۆی لیکچوونی (ما و لا) به (لیس)له بدر سی شند:

۱ - چونکه (ما و لا) وهك (ليس) به ماناى نه ف دين.

۲-چونکه (ما و لا) وهك (ليس) سهر (مبتدأ) و(خبر) دهچن.

٣-چونكه (ما و لا) وهك (ليس) ئيسم مهرفوع و خهبهر مهنصوب دهكهن.

 $\frac{*}{!}$ بسرزانسه: (ما) زیاتر (مشبه) به (لیس)یه له (لا)، چونکه (ما) بۆ (نفی حال دیّت، به پیچهواندی (لا) وه، (ما) به موتلّه قی عهمه ده کات، که چی (لا) تایبدته به نه کیره وه (به به نه کیره وه (به به نه کیره وه معریفه یش.

﴿عهمهلکردنی (ما)ی موشهبیه به (لیس)ه﴾

(ما)ی موشدیه به (لیس)ه، کاتیک عدمه ده کات که، نهم مهرجانه ی خواره وه ی تیادا هاتبیته دی:

۱ - ندفی کردنی ندو خدیدره بدهزی (ألا)هوه، ندکسدی بدسه ردا ندهینیت، وهبیته هزی ندوهی کد ندفی بوندکدی له دهست بدات، چونکه لدکاتی هینانی (ألا)دا عدمدلدکدی ئیلغا دهبیتدوه: ودك: (ما هذا إلا بشر مثلنا).

۲ له کاتیکدا (ما) عدمه لده کات، که خدیدره که پیش (اسم)ه که، که وتبیت، چونکه نه گهر خدیدر پیش بکهویت.

ئەوا لەعەمەل كردن دەكەويت، وە خەبەرەكە لەسەر حاللەتەكەى خۆى بە مەرفوعى دەمينيتەوە، وەك: (لا قائم رجل).

۳-لهدوای حدرفی (ما) حدرفی (أن)ی، زائیده ندهاتبیّت، چونکه نهگهر (أن)ی زیاده بلکیّت به (ما)وه، نهوا له عهمهل کردنی دهخات، وهك: (ما إن زیدٌ قائمٌ).

وه هدروهها عدمهل كردني حدرفي (لا)، له چدند جيّگايه كدايه بدم جوّره:

١-نه في كردني حهبه ره كهى به هنرى (ألا) هوه تنك نه دريّت، وهك: (لا أحدٌ أفضل منك).
 ٢-خهبه ره كه پيش ئيسمه كه نه كه و تبيّت: وهك: (لا شئ على الارض باقياً).

۳-ئیسم و حدیدره که هدردوکیان نه کیره بن، وهك: (لا رجلٌ حاضرٌ)، بۆیه ئه گهر یه کیک له و دوو مه عمولانه، مه عریفه بن، ئه وا ئه وه ی تریان نابیته (عامل: کارکهر)، وهك: (لا زیدٌ تائمٌ ولا زیدٌ الافضلُ).

غوند،وهك: (ما زيد قائما):

(ما): نافیه. (زید): معرفه واسم (ما).

(قائما): خبر (ما).

(ما): نافیه. (أحد): نكره، اسم (ما). (خيرا): خبر (ما).

غوونه بۆ (لا):" لا رجل أفضل منك"

ليره دا دروست ني يه، بلييت (لا زيد أفضل منك)، بهلكو تايبه به نه كيرهوه.

﴿لا لنفى الجنس﴾

ومنه لا النافية للحكم عن الجنس، فوجب دخولها على النكرات، وتنصب المبتدا إسماً، وترفع الخبر خبراً لها، فإن كان الأسم مضافاً، أو شبيهاً به، فهو منصوب، نحو: لا غلام نفس ناجح، ولا صاحب خسة راجح، و إن كان مفرداً بني على الفتح، لتضمن معنى من، نحو: لا مخلص ممقوت، و لا محق مبهوت، وشاع حذف الخبرعند القرينة.

﴿باسی(لا) بۆنەفی جینس﴾

یه کیّکی تر له نه واسیخ (لا)یه، که له حوکمدا بر نه نمی جینسه، وه سهر نه کیره ده چیّت و موبته دا مه نصوب ده کات و ده یکاته نیسم و خه به ر مه پفوع ده کات و ده یکاته خه به ر برخوّی، نه گهر نیسم موضاف یان شیبه موضاف بوو مه نصوبی بکه، وه ک (لا غلام نفس ناجح)، (ولا صاحب خسة راجح)، وه نه گهر موفره د بوو نه وه مه بنی یه له سهر فه تحه، چونکه مانای (من)له خوّی ده گریّ، وه ک (لا مخلص محقوت، ولا محق مبهوت).

﴿الأفعال الناقصة

ومنه الأفعال الناقصة، وتوصف بها لكونها لا يتم بمرفوعها، وتبقى ناقصة، حتى يضم إليها منصوبها، وترفع المبتدأ إسماً لها، وتنصب الخبر خبراً لها، وهي: كان:، و تدلُلُ على ثبوت خبرها لأسمها في الزمان الماضي، نحو: كان الكهل صبيا، و صار: و تدلُلُ على أنتقال أسمها من شخصية ألى شخصية أخرى، نحو: صار الماء هواء، أو من صفة إلى أخرى، نحو: صار المتكبر هباء، وأمسى: وتدل على ثبوت خبرها لأسمها في المساء، نحو: أمسى الصائم مسروراً عند الأفطار، وأصبح: و تَدُلُ على ثبوت خبرها لأسمها في لأسمها في الصباح، نحو: أصبح القانع واسع القلب، وأضحى: و تَدُلُ على ثبوت خبرها لأسمها في الضحى، نحو: أصبح القانع واسع القلب، وأضحى: و تَدُلُ على ثبوت خبرها لأسمها في الضحى، نحو: أضحى المبكر قريباً من المنزل.

﴿باسى ئەفعالى ناقىصە ﴾

یه کینکی تر لهنهواسیخ، نه فعالی ناقیصه یه، وه بویه به به به ناسراون، چونکه به مهدونوع ته واو نابن و پیویستیان به مهنصوب ههیه، وه موبته دا مهرفوع ده کهن و ده یکه نه نیسم و خهبه ر مهنصوب ده کهن و ده یکه نه خهبه ر بوخویان، و نهمانهن، (کان): بو جینگیر کردنی خهبه ره کهیه، بو نیسمه کهی له زهمانی رابردودا، وه که: (کان الکهل صبیا). وه (صار): بو ده لالهت کردنه لهسهر گواستنه وهی نیسمه که له کهسینکه وه بو کهسینکه وه بو کهسینکه وه بو مسینکی تر، وه که: (صار الماء هواء). یان وه صفه که له کهسینکه وه بو کهسینکی تر، وه که: (صار الماء هواء). یان وه صفه که له کهسینکه وه بو کهسینکی تر، وه که: (صار المت کردنی خهبه ره له نیزاره، دا. وه که: (أمسی الصائم مسروراً عند الأفطار). (أصبح): بو جینگیر کردنی خهبه ره له به یانیدا، وه که: (أصبح القانع واسع القلب). (أضحی): بو جینگیر کردنی خهبه ره له چینشتنگادا. وه که: (أضحی المبکر قریباً من المنزل).

وظلّ: و تَدُلُّ على ثبوت خبرها لأِسمها في النهار، نحو: ظلَّ الكاسب مستغنياً عن الناس، وبات: و تَدُلُّ على ثبوت خبرها لأِسمها في الليل، تقول: بات زيد نائماً، ومادام: لتوقيت مدلول جملة بمدة ثبوت خبرها لأِسمها، نحو: الأِنسان خائف مادام خائنا، وما زال: وما فتىء: وما برح: وما أِنفكّ: وكلها تَدُلُّ على أِستمرار ثبوت خبرها لأِسمها، ويجب تقدم نفي، أو شبهه عليها، نحو: مازال العاقل ناطقاً بالخير، وما فتيء المحسن محبوباً للغير، ومابرح المؤمن منشرح الصدر، وماأِنفك الأمين جليل القدر، وليس: لنفي الخبر عن الأِسم في الحال، نحو: ليس العمر، ألا وسيلة للتعمير.

(ظلّ): بوّ جیّگیرکردنی خدیدره لدروزدا، وهك: (ظل الكاسب مستغنیاً عن الناس). (بات): بوّ جیّگیرکردنی خدیدره لدشدودا.وهك: (بات زیدٌ نائماً). (مادام): بوّدیاری کردنی ده لالدتیّکه لدسدر ندوهی که ندو خدیدره لدسدر نیسمه که ده میّنیّتهوه، بوّ ماوه یدك،وهك:(الانسان خانف مادام خاننا). وه (مازال، مابرح ، مافتیء، ماأنفك) بدییّ (ما)ی ندفی نابن،وه بوّ بدرده وامی ندو خدیدره ده بن لدسدر نیسمه که وه که:(مازال العاقل ناطقاً بالخیر)، وما فتیء الحسن عبوباً للغیر)، و(مابرح المؤمن منشرح الصدر)، و(ماأنفك الأمین جلیل القدر)، (لیس): بوّنه فی خدیدره لدسدر نیسمه که لدنیّستادا.وه که: (لیس العمر ألا وسیلة للتعمیر).

﴿ باسى (الافعال الناقصه) ﴾

* (الافعال الناقصة): موبتدد مدرفوع ده که و ئدمه له رووی تدشبیه به فاعیله وهید، که له حدقیقه تدا ئیسمه و له روی مدجازی یدوه به فاعیل ناوزه ده کریّت، وه خدبدره که ش مدنصوب ده کات، ئدمه له رووی تدشبیه به مدفعوله وهید، که له رووی حدقیقد تدوه خدبدره، و له رووی مدجازی یدوه به (مفعول) ناوزه د کراره.

(کان): بغ ثابت کردن و جینگیر کردنی خدیدر به کاردیّت، وه ك: (کان زید قائما) که (قائما: و هستان) بغ زهید ثابت ده کات.

- رودانی خدبه ربز فاعیل یان به شیره یه کی هدمیشه یی یه اوه ک: (کان الله علیماً حکیماً) چونکه نیشانه ی (حالیة) و عه قلّی شایه تن، که عه لهم و حیکمه تی خوا تایبه تن، به کاتیکه وه وه ک: (علم) و (حکیم) بوون بز خوای پهروه ردگار ههمیشه یی یه، و لینی نابنه وه و به کاته وه نهبه ستراون، وه یاخود جینگیربوونی خدبه ربز فاعیل به شیره یه کی کاتی و ناههمیشه یی یه، وه ک: (کان زید شاباً) که لهم نمونه یه به شیره یه کی کاتی و (مؤقت)ه، چونکه گهنیتی جینگیربوونی نه و هه والله بز فاعیله که که (زید)ه کاتی و (مؤقت)ه، چونکه گهنیتی ههمیشه یی یه، به لکو به رؤشتنی کاته کهی نه ویش ده روات و قزناغینکی تر دیته ههمیشه یی یه، به لکو به رؤشتنی کاته کهی نه ویش ده روات و قزناغینکی تر دیته هیمیشه وه که پیری یه.

وه (کان) به مانای (صار) دینت، وهك نهم شیعره:

بتيهاء قفر والمطي كأنها 💎 فطا الحزن قد كانت فراخا بيوضها

(بتيهاء): جار ومجرور. وهو مضاف (قفر): مضاف إليه.

(واو): عاطفة. (المطي): متبدأ. (كأن): حرف مشبه بالفعل.

(ها): اسم كأن. (قطا): خبر كأن وهو مضاف.

(كأنها قطا): خبر لمبتدأ. (الحزن): مضاف إليه. (قد): تحقيقية

(کانت): به مانای (صارت) هاتووه.

(فراخا): خبر (كان). (بيوضها): اسم كان.

وه له (کان) دا (ضمیر الشأن) دیّت، و دك:

إذا مت كان الناس صقان شامت وآخر مثن بالذي كنت أصنع

(مت): فعل ماضى. (كان): ناقصة. (الناس): مبتدأ

(صقان): خبر لمتبدأ. (الناس صقان): خبر (كان).

(شامت): خبر لمبتدأ محذوف. (آخر): متبدأ. (مثن): خبر لـ (آخر).

(بالذي): جار ومجرور، متعلق بــ(مثن). (كنت): فعل ناقص.

(تاء): اسم (كان). (اصنع): فعل متكلم وحده..

﴿ كەي (كان) زيادەيە؟ ﴾

(کان) کاتیک زیاده یه که له نیوان دوو شتی دانراو (موضوع) و (متلازم: پیویست بدیدك)، له ویندی (صیفه ت و مهوصوف - موبته داو خهبه ر - صیله و مهوصول - فیعل و فاعیل - فیعلی مهجهول و نائیب فاعیل دابیت.

١ -صيفه و مهوصوف. وهك: (مررتُ برجل كان قائمٌ).

٧ – موبته داو خدبه ر. وهك: (زيدٌ كان قائمٌ).

٣- صيلـهو مهوصول :وهك: (جاء الـرَّى كان أكرمتهُ).

٤ - فيعل و فاعيل: وهك: (يكتب كان زيد).

ه- فيعلى مدجهول و نائيب فاعيل: وهك: (لم يوجد كان مثلك)

ياخود هدندي جار (كان) به يهكيّك له مدعموله كانيهوه (ئيسم و خهبهر) حدزف دهبيّت.

که ندصلی حددیسه که ندمه یه: (کان الناس مجزیون باعمالهم آن خیرا فخیرا، وإن شر فشرا)،

(الناس): مبتدأ. (مجزيون): خبر.

چوار شیواز له (إن خیرا فحیرا، وإن شرا فشرا)دا دروسته:

١ –ندصبى (خير وشر) ،(إن كان خيرًا فخيرًا وأن كان شرًا فشرًا).

تدقدیری (إن کان عملهم خیرا فیکون جزاؤهم خیرا، وإن کان عملهم شرا فیکون جزاؤهم شرا) که کان و نیسمه کدی حدزف بوون.

٧-ههردووك مهرفوع بن، (إن حيرٌ فحيرٌ، وإن شرٌ فشرٌ).

تدقدیری (إن کان خیر عملهم فیکون خیرا جزاؤهم وإن کان شر عملهم فیکون شر جزاؤهم). واته: (جزاؤهم، عملهم) لهم دوو نموندیددا خدبهرن بز (کان و یکون). ٣-نهصبى يهكهم (خيرًا وشرًا) وه رهفعي دووهم (خيرً و شرًّ).

تهقدیری (إن کان عملهم خیرا فیکون خیر جزاؤهم، وإن کان عملهم شرا فیکون شر جزاؤهم). دوای (أن)ی شرطیه، (کان)ه و ئیسمه کهی حدزف بوون، وه دوای (فاء)، "کان"ه، و خهبه ره کهی حدزف بوون.

٤ - عه کسی سی یه م، ره فعی یه که م و نه صبی دووه م: (إن خیرً فخیرًا وإن شرّ فشرًا). ته قدیری (إن کان خیر عملهم فخیرا جزاؤهم و إن کان شر عملهم فیکون شرا جزاؤهم) دوای (أن)ی شرطیه (کان)، و خه به ره که ی حه زف بوون و دوای (فاء) (کان)، و

ئىسمەكەي حەزف بوون.

مختلفین: مدبدست (سیزیدم و چوارهمه) که باس کرا.

وه هدندی جار (کان) لهگهل ئیسم و خدبهره که که حدوف دهبینت، وهك: (إنعل هذا وإما لا) ئه صلّی ئهم نمونه یه: (إن کنت لا تفعل غیره) که (تاء) اسم کان (لا تفعل): في محل نصب خبر کان.

و (ما) بهسهر (إن)دا زياد كرا، له جياتي مدحزوفهكه.

وه هدندی جار نونی (یکون) مدحزوف دهبیّت، ئهگهر کوّتایییهکدی (ضمیر)ی پیّوه نهبوو، وه دوای (نون) ساکن نهبوو، وهك (لم أك بغیا)، که ئدصلّهکدی (أکون) بووه، و نونهکه ضه میری پیّوه نصیهو به ساکن کوّتایی نههاتووه، وهك (لم یکنه)،" بسکون النون".

وه (صار) بن گواستندوهیه، وهك: (صار زید غنیا) وه هدندی جار به (تام)ی دیّت، وهك (صار زید إلى عمرو).

(صار) فعل ماضي ناقص. (زيد): فاعل. (إلى عمرو): جار ومجرور، متعلق بـ(صار).

*(گواستنهوه: أنتقال) دوو جۆره:

١-أنتقال بالعوارض: وهك: (صار البشر أميراً)

٧ -أنتقال بالحائق: وهك: (صار الماءُ هواءً).

وه بزانه (أمسی، أصبح، أضحی) رسته که به کاتهوه دهبه ستن، وه ك: (أضحی زید أمیرا) زهید چیشته نگاوی به پاشایی کردهوه. وه به مانای (صار) دین، وه ك: (أضحی زید غنیا): واته: زهید بوویه دهوله مهند، وه به (تام)ی دیت، وه ك: (أصبح زید)، (زید): فاعله، که به (تام)ی هات، واته چوونه ناوه وه له و کاته دا.

وه (ظل) و (بات) رسته که به گشتی به کاتدوه دهبدستن، وهك:

قل زید قائما: زهید هدموو روز وهستاو بوو.

يان هدموو شدوه كه.

وه به واتای (صار) دینت، وهك:

(ظل زيد قائما)، واته: "صار زيد قائما".

(ظل و بات) به کهمی به (تام)ی دین،

وه بزانه: (ما زال و مابرح وما فتىء ما أنفك) بۆ بهردهوامى مانهوهى خهبهر دين بۆ ئىسمهكه، وهك:

(ما زال زید کریما)، واته: زهید ههمیشه (کریما) بهخشندهیه، که خهبهر بغ زهید جیّگیر کراوه.

وه ئدم چواره پیویسته (نفی، لا، ما) یان لهگهل بینت، ئهگهر تهقدیریش بینت وهك: (تفتؤ تذكر یوسف) كه ئهصلهكدی (لا تفتؤ) بووه.

(مادام) بر دیاری کردنی کاته (توقیت)ه، وه رسته دوایی خوّی دهباتهوه سهر تهئویلی مهصدهر، وه پیّش (مادام) ههمیشه که لام ههیه، وه گ: (اجلس مادام زید جالسا) که له تهئویلی مهصدهردا (اجلس دوام جلوس زید) بووه.

(ظه رف) دوو بهشه: (متصرف، غیر متصرف).

ئەوانەى لىە ئىسمەكانى زەمان و مەكان كە دەبنە ظە رفيش و غەيرە ظە رفيش، لە ئىصتىلاحى زانايانى نەحودا، بە (ظرف متصرف) ناوزەد كراون، وەڭ: (ضىربتُ زيداً يوم

الخميس) وه ديسان دهشبيته غهيرى مدفعول فيه، وهك موبته داو خهبه ر، فاعيل، مدفعول به، موضاف اليه...

بن وينه: (يوم الجمعة يوم مبارك)، (وجاء يوم الجمعة)، (سرتُ بعض اليوم جاء شهرُ رمضان).

وه ظه رفی غهیره موته صه ریفیش ئه وه یه که هه میشه (ملازم)ی ظه رفیه ت بونه، واته به ته نها ده بینته مه فعول فیه: وه ك: (فعل) که ظه رف و به مانای گشت کاتی رابر دوو دیت، وه ك: (ما ضربت زیداً فعل: له هیچ کاتیك له کاته کانی رابر دوودا له زهیدم نه داوه). وه وه ك (عوض) که به مانای گشت کاتی داها توودیت، بز نمونه: (لا أفعل هذا الشئ عوض: له سه رجه م کاته کانی داها توودا نه م کاره له منه وه نه نهام نادریت).

(لیس) مانای رسته له زهمانی (ئیستا، حال)دا نه فی ده کات، وه ك: (لیس زید بخیلا) واته له ئیستادا.

دروسته پیشکهوتنی خهبهر بهسهرئیسمی نهم ندفعالانهدا. وهك:

(کان قائما زید) که (قائما) خدبهری موقدددهمد بز (کان).

﴿ خەبەرى ئەفعالى ناقيصىه ﴾

لهههندی جینگادا بههزی ترس له ههولی تیکچون، دروست نییه، که خهبهری نه فعالی ناقیصه، پیش بکهویت به سهر نیسمه کهیاندا، نهو جینگایانهی که خهبهر تیایاندا ناتوانیت پیش ئیسم بکهویت نهماندن:

۱ - له کاتیک دا که ئیسم و خدبه ری ئه فعالی ناقیصه، ئیضافه کرابن بو لای (یاء)ی موته ککه للیم، وه ک: (کان صدیقی عدوی) وه ئه گه ر خهبه ر (عوی)ی به سه ر ئیسمه دا پیش بکه ویت، کابرای موخاطه ب، واگومان ده بات که ئیسمی (کان) ه یه.

۲ – له كاتيكدا كه خديدره كه (محصور بألاً)بيّت، واته: به (إلاً) حدصر كرابيّت، وهك:
 (ما كان زيدٌ ألاً شاعراً).

۳-وهیان خهبه ر بز لای ضه میریک ئیضافه بکریّت، که نهو ضه میره بزلای (ملابس)ی ئیسمی نه فعالی ناقیصه بگیریّنه وه نه: (کان غلام هند چاربها) که لهم نمونه یه دا (هاء) بز (ملابس)ی ئیسمی (کان) که (هند)ه گهراوه ته وه.

*(ملابس): له زمانه وانیدا به مانای (مشابه) و له زاراوه ی زانستی نه حودا، به و که که کیمه یه ده و تریّت، که له گه ل له فزیکی و اید یوه ندی و (ارتباط) ی هه بیّت، وه له هه ندی جیّگادا واجبه که خه به ری نه فعالی ناقیصه پیش ئیسمه کانیان بکه ون، وه ئه مه شه له کاتیکدایه که ئیسمی ئه فعالی ناقیصه بر لای ضه میریّك ئیضافه بکریّت، که ئه و ضه میره بر لای (مُلابس) ی خه به ره که بگیریّته وه وه ك: (یعجبینی آن یکون فی الدّار صاحبها) له م نمونه یه داد ای الدّار) خه به ره و به سه ر ئیسمه که دا (صاحبها) پیش که و تووه، چونکه نه گه ردوا بکه ویّت، ثه وا پیریسته که ضه میر له (صاحبها) دا بر مه رجه عه دواییه که یا بگه ریّته وه وه ئه مه ش دروست و ساغ نیه و نابیّت.

به لام له (مادام)دا پیشکه و تنی خه به ر به سه ر نه فسی فیعله کاندا دروست نیه، وه له رلیس)دا ئیختیلاف هدید.

﴿ (ليس) وهك (عسى) وايه ﴾

ئیبن مالیك، له کتیبی (شرح کافیة)دا ده لیّت: (لیس) وه ك (عسی) وایه، له و رووه وه که جامیده، و ههر بهم شیّوازه ش نه حوی یه کان له فیعل بونیدا راجیاییان ههیه، وه سهرجهم زانایانی نه حو هاوران، که خهبهر به سهر خودی (عسی)دا پیّش ناکهویّت، لهبهر ئهمه شه (لیس) وه ك (عسی) وایه: دهبیت خهبهره که ی پیّش نه کهویّت به سهر (لیس)دا، به لاّم ههندیّك له زانایانی نه حو پیّش کهوتی خهبهره که به سهر (لیس) دا به دروست ده زانن، به به لگه ی ئهم ئایه ته زالا یوم یاتیهم لیس مصرو فاعنهم).

که لهم ثایه ته پیروزه دا مه عمولی خه به ره که (یوم) به سه ر خودی (لیس) دا پیش که و توه، وه ثهم پیش که و تنی خه به ری خه به ری که پیش که و تنی خه به ری دروسته، چونکه مه عمولی خه به را به فه رعی خه به ره که حیسابه، وه هم رکات که فه رع پیش

کهوت نهوا دهرده کهویّت، که (اصل)یش ده توانیّت پیّش بکهویّت، هملّبه ته نهم قسه یه شرود دراوه ته وه به دراوه ته دروسته به به به به دراوه ته دراوه ته

تاگادارى: ئەفعالى ناقىصە دەگۆرىن بۆ" موضارىع، أمر، اسم فاعل.".

بهلام (ليس) جاميدهو ناگۆرى.

سوودتك:

شام ئەفعالانە بە (ناقصة) ناو دەبرين، چونكە بە مەرفوعى (فاعل) تەواو نابن،
 بەلكو مەنصوبى خەبەرىشيان پيويستە.

ئەفعالى ناقىصە سى بەشن:

۱ –ئدو فیعلاندی که خاوهنی موضاریع و وهصفن، وهك: (زال، فتی، أنفك، برح).

۲-تەنھا ماضى يان ھەيە، كە فيعلەكانى (ليس وما دام)ــەن.

٣-ئەو فىعلاندى تر كە ماون.

﴿أفعال المقاربة ﴾

ومن الأفعال الناقصة، أفعال تسمى أفعال المقاربة، وتعمل كباب (كان)، و هي أصناف ثلاثة:

الأول: ما يَدُلُ على قرب حصول الخبر للأِسم، نحو: كاد وكرب، وخبرهما فعل مضارع مجرد عن أن الناصبة، نحو: ﴿ ويكاد زيتها يضيي، ﴿النور.٣٥، وكرب المسافر يرجع.

(باسى ئەفعالى موقارەبە)

نه فعالی موقاره به، له سه رئه فعالی ناقیصه ن، به نه فعالی موقاره به ناسراون، وه ك (كان) عهمه ل ده كه ن و سی به شن: به شی یه كه م: نه وانه ن، كه خه به ره كه نیسمی که وه نزیك ده كه نه وه های الكاد ، كرب و هم خه به ره كه یا فیعلی موضاریعه و رووته له (أن)ی ناصیبه ، وه ك په روه ردگار ده فه رموینت: ﴿ و یكاد زیتها یضی ع ﴾، كه (یضی ع) فیعلی موضاریعه ، و رووته له (أن)ی ناصیبه ، ومانای نزیكی ده گهیه نینت ، وه هه روه ها: وه ك (كرب المسافر یرجع).

الثاني: لِرجاء حصوله له، نحو: عسى، و أوشك، و أِخلَوْلَق، وحَرى، وخبرها فعل مضارع غالباً في الأولين، ودائماً في الأخيرين، نحو: عسى الطالب أن ينجح، وأوشك التاجر أن يربح.

الثالث: لشروع أسمه في الأِتصاف بخبره، كطفق، وأنشأ، وأخذ، وجعل، وعلق، والثالث: لشروع أسمه في الأِتصاف بخبره، كطفق، وأنى وجوباً، نحو: أخذ زيد يكتب، وشرع الخطيب يخطب.

وهذه الأَفعال غير مُتصرّفة، أِلاَ (كاد)، فقد جاء منه، (يكادُ)، و (أُوشك)، حيث أستعمل (يوشك)، و (موشك).

بهشی دووهم: بو نومیدی هاتنه دی شتیک به کاردین، وه ک (عسی، أوشک، أخلولق، حری) وه له (عسی و أوشک) دا به زوری خهبه رکه یان فیعلی موضاریعه، وه خهبه ری (أخلو لق و حری) فیعلی موضاریعه، وه ک (عسی الطالب أن ینجح)، و (أوشک التاجر أن یربح).

بهشی سیّیه م: بر دهست پیّکردنی ئیسمه که ی به کاردیّن، له کاتی وه صف کردندا، به هرّی خمبه ره که وه وه (طفق، أنشأ، أخذ، جعل، علق، هلهل) و خمبه ره که یان فیعلی موضاریعی پووته له (أن) به واجبی، وه ک (أخذ زید یکتب) و (شرع الخطیب یخطب) که ئیسمه که ی که (خطیب) ه، وه صفی کابرایه، و به هرّی (یخطب) که فیعله که یه، نه و ئیسمه جیّگیر ده کریّت. وه نهم فیعلانه، غهیره موته صه ریفن، واته: (مضارع) و (أمر) و (أسم فاعل) و بان له ن

وه ندم فیعلاند، غدیره موتدصدریفن، واتد: (مضارع) و (أمر) و(أسم فاعل)و..... یان لی دروست ناکریّن، جگه له (کاد) که دهبیّته (یکاد) وه (أوشك) دهبیّته (یوشك). وه نیسم فاعیله که ی (موشك)یه!

﴿ باسى "أفعال المقاربة"﴾

أفعال المقاربة: جهند فيعليّكن كه به" أفعال المقاربة" ناودهبريّن، و وهك تدفعالى ناقيصه وان، به لاّم خهبهرى تهمان فيعلى موضاريع دهبيّت، وتعمانه چوار دانهن:

(۱) " عسى" يد،وهك: " عسى زيد أن يخرج "نوميّد هديد كدزهيد بچيّددهرهوه. "عسى" فيعليّكه له ندفعالى موقارهبه، " زيد": نيسمه كديه تى "أن": ناصيبه ومدصده ريديه.

"یخرج": فیعلی موضاریعه، و فاعیله کهی ضه میری شاراوهی "هو"هیه، که بز زهید ده گهریّتهوه، نهم رستهیه له تهنویلی مهصدهرداو له مهحهلی نهصبدا خهبهری "عسی"دهبیّت.

مهبهستی ئیمه: " عسی " یه، که ئیسم مهرفوع و خهبهر مهنصوب ده کات، به لام خهبه ره که که نصوب ده کات، به لام خهبه ره که که فیعلی موضاریعه.

وه له هدندی کاتدا (عسی)"تامة":تهواو "دهبیّت، وپیّویستی به خهبهر نابیّت، وهك: "عسی أن يعرج زید"، چونهدهرهوهی زهید نزیکه.

" هسى" فيعليّكه له ئهفعالى موقارهبه يوبه "تام"ى هاتووه. "أن": ناصيبه ومهصده ريهيه.

﴿عسى وحرى واخلولق وكاد وكرب وأوشك وأنشأ وطفق وجعل وأخذ وعلق﴾

ثهمانه ش: چهند فيعليّكن به (أفعال المقاربة) ناو دهبريّن، وه ثهمانيش وهك ثهفعالى ناقيصه وان، ئيسم مهرفوع و خهبهر مهنصوب دهكهن، وه جياوازى (أفعال المقاربة) له (أفعال الناقصة) ئهوه يه كه ئهم (أفعال المقاربة)انه خهبهره كهيان دهبيّت (فعل المضارع) بيّت، وه ئيسم نهبيّت، ئهمه ش به (شازى ههيه، كهوا نهبيّت، وه ئهمه ولا باسى ليّوه دهكهين.

وه (أفعال المقاربة) ئەمانەن: (عسى.. ... علق).

وه ندم فیعلانه خدبهره کانیان له نیسمه کانیان نزیك ده که ندوه، هه ندینکیان (رجاء) به نومیده و اردنی و هه ندینکیان (أحذا فیه) واته:

به دەست پنکردن له خهبهرداندا، که له شوینی ههریهکهیاندا، ئهم سیانه دیاری ده کهین. إن شاء الله تعالی.

﴿ هەركات لەپيش (عسى)دا، ئيسميك هات؟﴾

هدرکات له پیش (عسی)دا، ئیسمیّك بهینریّت، لهم کاته دا له فیعله که دا دو شیّواز (تام—ناقص) دروسته، وهك: (زیدٌ عسی أن یقوم) بوّیه له سهر شیّوازی یه کهم واته: ئه گهر (عسی) له ضه میره که دا عهمهل بکات، له سهره نجامدا (عسی) له گهل ئیسمه که ی پیش خوّیدا هاوریّکی و موتابیق بوّون ده نویّنیّت.

وهك: ﴿هِنْدٌ عستْ أَنْ تَقُومُ﴾، (ازّيدان عسيا أن يقوما)، (الزّيدونُ عسرا أن يقوموا).

به لام به گویره ی شیوازی دووهم که (عسی) له ضه میره که دا عهمهل نه کات وه بی نیاز بیت له خهبه ر و پیویستی پی نهبیت، نه وا له سه رجهم شیوازه کاندا (عسی) موفره ده، واته: له روی (مثنی)و (جمع) و (مذکر) و (مؤنث) بونه وه، له گه ل نیسمه که ی پیش خویدا هاوریک و موتابیق ده بیت.

وه نه گهر فیعل پیشی نیسم کهوت، نهوا نیحتیمالی دوو شق هدید: یان (تام)ه، واته (أن یقوم) له تدنویلی مهصده ردا فاعیله.

یان (نقص)ه، واته: (خبر مقدم)ه، وهك: (عسى أن یقوم زید) (حرى زید أن یقوم)، (اخلولق السماو أن تمطر)، ثهم سیانه بز (رجاء) ثومیدهواری به كاردین.

دووهم: (کاد وکرب و اوشك) ئەمەيان بۆ (حصولا: بەدى ھاتن) بەكاردين، واتە بەدى ھاتنى خەبەرەكە، بۆ ئىسمەكە نزىك دەكەنەوە، وەك:

(اوشك زيد آن يقوم)، له خهبهرى (اوشك) هذا ،(ان) زور به كارديّت، به لام له (كادو كرب) دا بو نه في (أن) له گه ل خهبهره كهيدا زور كهمه.

سى يهم: (طفق، أنشأ، جعل، أخذ، علق) هكه بو (أخذا فيه) واته : دهست پيكر دنى خهبه ر به كار دين، وهك: (طفقا يخصفان عليهما من ورق الجنة).

(طفقا): أفعال المقاربة، (ألف): اسم (طفق)،

(يخصفان): خبر (طفق).

واته: ئادەم و حەوا دەستيان كرد به لـهبەركردنى پۆشاكى ئەو شوينه.

٢-جعل السائق يحدوا، وشترهوانهكه دهستي كرد به لاواندنهوه.

٣-أخذ السائق يحدوا. ٤- علق السائق يحدوا.

ههموو ئهم فيعلانه بۆ دەست پيكردن بهكاردين.

وه ئهم فیعلانه (أن)ی ناصیبهیان لهگهڵ نایهت، چونکه بۆ زهمانی (حال) ئیستا بهکاردین، وه (أن) بۆ (استقبال: داهاتوو) بهکاردینت.

وه نهم فیعلانه ههموو ماضی دهبن جگه له (کاد، اوشك) که موضاریعه کهیان (یکاد، یوشك)یه، و نیسم فاعیله کهی (موشك)یه.

﴿أفعال القلوب﴾

ومن الناسخ، أفعال تسمى أفعال القلوب، لِدلالتها على معان توجد فيها، وتنصب المبتدأ مفعولا أول، و الخبر مفعولاً ثانيا لها، فمنها ما هو لليقين، كعلم، و وجد، و درى، نحو: علمت الألة واحداً، و وجدت أوصافة الذاتية سبعاً، و دريت أفعاله حسنة عقلاً وسمعاً، ومنها ما هو للظن، كزعم، و جعل، و عدّ، نحو: زعمت العيال سبب الملال، و جعلت النساء تغلب الرجال، و عددت الكمال أعلى من الجمال، و منها ما يستعمل لهما، كظن، و رأى، و خال، و حسب، نحو: حسبت الحذرحصناً عن شرّ الفاسقين، وخلت الجسارة خسارة للطالبين، و يمتنع حذف مفعوليها، أو أحدهما بدون قرينة، و يجوز ذلك معها.

﴿باسى ئەفعالى قولوب﴾

یه کیّکی تر له نه واسیخ، نه فعالی قولوبه، وه برّیه به (قلوب) ناسراون، به هرّی نه و و اتایانه ی که تیایاندا همیه! وه موبته دا مه نصوب ده که ن و ده یکه نه مه فعولی یه که و خه به رده که نه مه فعولی دووه م، له وانه (علم، وجد، دری) و ه ک نه و سیّ نمونه یه: (علمت الا له واحداً)، و (وجدت أو صافه الذاتیة سبعاً)، و (دریت أفعاله حسنة عقلاً وسعاً)، که (أله) مه فعولی یه که مه (واحداً) مه فعولی دووه مه، که نه و سیانه بر (یقین: دانیایی وبیّگومانی) ده بن.

وه لهوانه (زعم ، جعل، عد)، كه بو (ظن: گومان) دهبن، وهك نهوسی غونهیه:(زعمت العیال سبب الملال)، و (جعلت النساء تغلب الرجال)، و (عددت الكمال أعلی من الجمال). وه (ظن ، رأی ، خال، حسب) بو (یقین و ظن) یش به كاردین، وه ك : (حسبت الحذرحصناً عن شر الفاسقین)، و (خلت الجسارة خسارة للطالبین)، و ه مه نعوله كانیان، یان یه كینكیان حه زف ناكریت، به بی بوونی نیشانه و ناماژه، و قه رینه یه که به لكو به قه رینه و محذف ده كرین.

﴿ رِوونكردنه وه: باسى أفعال القلوب﴾:

چەند فيعليّكن به (أفعال القلوب) ناو دەبريّن:

*هۆی ناونانی ئەم فیعلانه به (أفعال القلوب)ی، ئەوەیە كە ئەم فیعلانه له كاتی كردنیاندا، و ئەنجامدانیاندا، پیویستیان به پەل و پوو ئەندامه ظاهری یەكانی مروّق نی یه، بەلكو فیعل گەلیّكن كه به هوّی هیّزی ناوهكی و زیهنی یەوە دەكریّن، و دینه ئەنجامدان، كه بەم جوّره فیعلانه (گومانی)ییشی دەگرییّت.

یاخود ئهفعالی (شهك، و یهقین) دهچنه سهر موبته دا وخهبه ر، و دهیانکه نه مهفعول بن خنیان، و مهنصوبیان دهکه ن، (بناء) لهسه ر ئه وهی که مهفعولن، وه ئه م فیعلانه ئه مانه ن: (علمت، رأیت، وجدت) که بن یهقینن، وه (حسبت، خلت، ظننت) بن (شك) ن، وه (زعمت) :(لهذا تارة) واته: بن (شك) به كار دیّت، وه (لذاك تارة أخری)، وه بن یهقینیش به كاردیّت، وه ك:

١-علمت زيدا فاضلا.

* لهبهر ئهوهی که دوو مهعموله کهی (أفعال القلوب) له ئه صلّدا موبته دا و خهبه ربوون، و پهیوه ستن به یه کتره وه، بزیه هینانی یه کتیکیان به بی نهوی تریان دروست نی یه .

٢-حسبت بكرا كريما. ٣- زعمت بشرا أخاك.

(أفعال القلوب) سي بهشن:

١-لازم: وهك: (تفكر).

٢-موته عهددى به يهك مه فعول، وهك: (حَفظ) و (أدرك).

۳- موتهعهددی به دوو مهفعول: وه: (علمتُ زیداً فاضلاً) و (ظننتُ بكراً قائماً)، وه مهبهستی زانایانی نهجو، له فیعله کانی (قلوب) بهشی کرتایی موته عهددی، به دوو مهفعوله.

له نیّوان (أفعال القلوب)دا، ههردوو فیعلی (حسبتُ)، (ظلْتُ) به بیّ بوونی هیچ مهرجیّك دهچنه سهر موبتهدا و خهبهر، به لام پیّنج فیعله کهی تر، (ظننتُ، علمُ، زعمتُ، وجدتُ، رَأیتُ) مهرجیان لهسهره، و (مقیّد)ن.

چونکه: ههر یه که لهم پینج فیعله مانای تریشیان ههیه، که ته گهر له و مانا یه دا به کار بهینرین، تهنها یه ک مهفعول و هرد ه گرن.

- ئەمانەى لاى خوارەوە بە (أفعال القلوب) حيساب ناكرين؟

۱-(ظنّ): ئهگهر به مانای (أتّهام: ترّمهتبارکردن) هاتبیّ، ئهوا له (أفعال القلوب) له رووی ئیصتیلاحهوه حساب نییه، وه: (ظننته، أیّ، إتّهمته، ترّمهتبارم کرد).

۲-(زعم): ئەگەر بەماناى (گوتن)بيت، لەم كاتەدا تەنھا يەك مەفعول
 وەردەگريت، وەك: (زعمتة: أيّ: قلتهُ: بيم گوت).

٣-(علم): ئەگەر بەماناى (عرف)بيّت، ئەوا يەك مەفعولى دەبيّت، وەك:
 (علمته: أيّ: عرفته: ئەوم ناسى).

٤-(رأى): له كاتێكدا كه بن يهكێك لهم سئ مانايه بهكار بهێنرێت، ئهوه له
 (أفعال القلوب) حيساب نى يه.

أ-(رأى): ئەگەر بەماناى (أصاب الرّية: ژەنگ لێدان) ھاتبوو، ھەروەك دەگوترێت، (رأى السّكينُ: چەقۆكە ژەنگ لێى داوه).

ب-(رأى): ئەگەر لە (رُؤية العين) بەۋە ۋەرگىرابوۋ، ۋەك: (رأيتُ الهلال: مانگم بينى)، كە بيڭۇمان مەبەست بينينى چاۋە.

د-(رأی): که ئهگهر له پاوبزچوون و بیروباوه پهوه وهرگیرابیّت، وهك (رأی زیدٌ حرمةً فِعلهِ: زهید باوه پی به حهرامی کارهکهی خزی پهیدا کردووه).

(وجد): ئەگەر بە ماناى (أصاب) ھاتبوو، ئەوا لە (أفعال القلوب) حيساب نى يە، وەك: (وجدتُ الضّالة: أي: صادفتها: شته وون بووەكەم دۆزيەوە).

(تصاریف: گۆرانكارى)یەكانى ترى ئەم فیعلانە ھەر دوو مەفعولیان ییویسته.

وه دروست نی یه، حهزفکردنی یه کیّك له و دوو مه فعوله ی فیعله کانی (قلوب)، به لّکو هه ردوو کیان حه زف ده کریّن، وه:

(من یسمع یخل) ئەوەى كە دەبیستى خەیال دەكات، كە ئەوەى بیستوویەتى راستە، واتە (یخل مسموعه صادق) كە (مسموعه) مەفعولى يەكەم، و (صادقا) مەفعولى دووەمە، و حەزف بوون.

﴿ تايبه تمه ندييه كانى (أفعال القلوب) ﴾

بزانه، که بن فیعله کانی (قلوب) چهند ههیه، بهم شیوازه:

۱- حهزفی یه کیّك له دوو مه عمولی (أفعال القلوب) و هیشتنه وه مه عموله کهی تر دروست نی یه، به پیچه وانه ی فیعله کانی تری غهیری (أفعال القلوب) هوه، که خاوه نی دوو مه فعولن، وه ك: (أعطیتُ زیداً درهماً)، که له بابی (أعظی) دا ده توانریّت، یه کیّك له دوو مه عموله کان به ته نهایی حه زف بکریّت، وه مه عموله کهی تر به ینزینت، به لام له (أفعال القلوب) دا ناتوانریّت بگوتریّت، (علمتُ زیداً)، به لکوو دوو مه فعوله که ی ده بیّت، له گه ل یه کتردا به ینریسته بگوتریّت: (علمتُ زیداً فاضلاً)، وه له کاتی کدا که نشانه یه که مییّت.

لەسەر شتە ھەزفكراوەكە، ئەوا دەتوانرىت ھەردوو مەفعولەكەى ھەزف بكرىت.

وهك: (منْ يسمع يخَلْ: كهستِك كهشت دهبيستنِّت، وا گرمان دهبات نهوهى كه بيستويهتى دروست و صهحيحه).

ئهم نموونه یه ی سه رهوه له نه صلادا (من یسمع یخل مسموعه صادقاً) بووه، له نمونه یه دوو مه فعوله کهی فیعلی (قلوب)ی، (یخل) حه زف کراوون وه سودی حه زفی دوو مه عموله که له م نمونه یه دات به ده ست کابرای گوی گرهوه، که خه لکی ده رباره ی نه و شته ی

که بیستوویانه، دهربارهی ئه و شته کوّمه له خهیال و بیرکردنه وه یه کی جیا جیایان هه یه، بو نمونه: هه ندیّك له وانه ئه و شته ی که بیستویانه به دروست و هه ندیّکی تریشیان به هه له، و هه ندیّکیان به خهیر و چاکه و هه ندیّکی تریان به شه پ، و خراپه له قه له می ده ده ن، وه ئه م فائیده یه ش کابرای موته که لیم ته نها به هری حه زفی دوو مه فعوله که ده توانیّت.

(تثبیت: جینگیرکردن)ی بق بکات و (تقریر)ی لی بدات، چونکه نهگهر دوو مهفعوله که حهزف نه کات، و بلیّت، (من یسمع یخل مسموعه صادقاً): نابیّته به لگه له سهر نه وه ی که بق نه و گویّگرانه کومه لیّك خهیال و بیرکردنه وه ی جیاجیایان هه بووه، به لکو به لگه ده بیّت له سهر ته نها یه ك خهیال و بیرکردنه وه.

وه له کاتیکدا که حه زفی دوو مه عموله که ، یان یه ک مه عمول بی سود بیت ، نه وا هینانیان پیویسته ، وه ک نه وه ی که نیکتیفا بکات و بلیت ، (أظُنّ) و دوو مه فعوله که حه زف بکات ، هینانی (أظُنّ) به ته نها خوّی هیچ سودیکی نییه ، چونکه (مُخاطب: قسه له گه لا داواکراو) ، پیش بیستنی (أظُنّ) ده زانیّت که (موته که للیم: قسه که ر) به شیّوه یه کی گشتی گومان (ظنّ)یکی هه یه ، چونکه ناتوانیّت هیچ مروّ فیّك بیّنیت که وا خالی بیّت له خه یال و گومان.

لهبهر ئهمهش ههركات نيشانه يه ك بوويه به لكه له سه ر شتيكى حه زف كراو، ئه وا حه زف كردنى دوو مه فعوله كهى (أفعال القلوب) زور بي كيشه يه، وهك ئهم ئايه ته: (ويوم يقول نادوا شركائي الذين زعمتُمُ كه له ئه صلاا (زعمتموهُم مثلي) بووه.

۲-یه کیّکی تر له تایبه تمه ندی یه کانی (أفعال القلوب) ئه وه یه که ده توانریّت، (أفعال القلوب) ئیلغا بکریّته وه، به و مانایه ی که ئه گهر (أفعال القلوب) له ناوه پاستی جومله ی ئیسمی (زیدٌ ظننتُ قائمٌ)، وه یان له کرّتایی پسته ی ئیسمی (زیدٌ عالمٌ علمتُ) دا هات، تهرککردنی عهمه لی له فزی و مهمنه وی ئیمم فیعلانه به دروست زانراوه که له پووی زاراوه یشه وه به (ألغاء) نازه د کراون، چونکه دوو مهموله که ی (أفعال القلوب)که لامیّکی سه ربه خیّن و کراون، چونکه دوو مهموله که ی (أفعال القلوب)که لامیّکی سه ربه خیّن و کراون، چونکه دوو مهموله که ی (أفعال القلوب)که لامیّکی سه ربه خیّن و کراون، چونکه دوو مهموله که ی (أفعال القلوب)که لامیّکی سه ربه خیّن و کراون، چونکه دوو مهموله که ی (أفعال القلوب)که لامیّکی سه ربه خیّن و کراون، چونکه دوو مهموله که ی دارون به خیراون که دو مهموله که ی در الفعال القلوب) که لامیّکی سه ربه خیّن و که دو در مهموله که ی در الفعال القلوب) که لامیّکی سه ربه خیّن و که دو در مهموله که ی در الفعال القلوب) که لامیّک در دو در در دو در د

تهواون، له بهر ئهمهیش ئهگهر ئیسمیکی عهطف بکریته سهر (زَیْد قائم) دهبیّت مهرفوع بیّت، چوّن لهم کاته دا مهعطوف علیه، یه که له روی له فزیش و له مه حه لیشدا مه رفوعه، وه که: (زَیْدُ ظَنَنْتُ قَائِمُ وَ عَمْدُ مُنْطَلِقُ).

۳- وه ههر بهم شیوازهش یه کیکی تر له تایبه تمه ندی و خه سله ته کانی (أفعال القلوب) ئه وه یه به (تعلیق) ناو ده بریّت، که (تعلیق): بریتی یه له به تالبوونه وه ی عهمه لی: (أفعال القلوب)، له روی له فزه وه واته: ئه و فیملانه ی که ناویان هینرا، له له فزدا کار ناکه ن، له سهر دوای خوّیان، به لکو له رووی ماناوه مه نصوبی ده که ن!

ئاگادارى: پاشكۆي ئەفعالى (قلوب) ئەمانەن:

۱-(أعطى)، وهك: (أعطيت زيدا درهما)، (زيدا) مهفعولى يهكهم. (درهما) مهفعولى دووهم.

۲-(کسی)، وهك: (کسوته جبة). ۳-(سمی): وهك: (سمیته خلیلا).
وه جگه لهمانه ئهفعالی (تصییر: واته: گزران) له حالهتیکهوه بر حالهتیکی
تر، یاشکنن!

وهك: (صير، رد، ترك، اتخذ)، وه ئهوهى لهمانهوه دروست دهكريت.

وهك: (واتخذ الله إبراهيم خليلا) كه ليرهدا:

(اتخذ) به مانای (صیر) هاتووه.

(الله) فاعیله، و (إبراهیم) مهفعولی یه کهمه، و (خلیلا) مهفعولی دووهمه. و فی نهفعالی (تصیر) نهوانی تریشیان ههر بهم شیوازهن، وهك: (فجعناه هباء منثورا).

*تێبینی:ئهم پاشکزیانه، (أفعال القلوب)نین، به لام موبته دای خه به رمه نصوب ده که ،ن وه ئه مانه ن:

١- أعطى: أعْطَيْتُ زَيْداً درْهَماً.

٢- كَسى: كَسَوْتهُ حُبَّةً.

٣- سَمَّى: سَمَّيْتُهُ خَليلاً.

٤- صَبَّرَ: صَبَّرْتهُ ذاهباً.

٥ - جَعَلَ: جَعَل النَّهارَ متعاشا.

٦- رَدُّ: رِدَدْتَهُ سالماً.

٧- تَركَ: تَركَتُهُ فَرُداً.

۸- أتَّخَذَ: ﴿ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً: خودا ئيبراهيمى كردوته دوستو خوشهويستى خوى و ههركهس دواى ئايينى ئهو بكهوى ههرگيز زيان ناكات، چونكه ريّگهى دوستانى خوداى گرتوهته بهر، سورة النساء (١٢٥) ﴿ وه لهم چوارچيوه يه شدا ئه وانهى كه لهم فيعلانه و هرده گيريّت، ههر و ه خودى (أفعال القلوب)، كار دهكهن.

والفاعسل

و منها الفاعل: وهو ما أسند أِليه، فعل أو شبهه على جهة قيامه به أَطْطِراراً، غو: مرض زيد، أو أِختياراً كسبا، غو: كتب بكر، أو أيجاداً ، غو: خلق الله العالم، ويجب ذكره، وتأخيره عنه، فأِن لم يذكر فهو مضمر مستز، وقد يجر بالباء، أو من الزائدتين، نحو: قوله تعالى: ﴿وكفى بالله شهيدا النساء: ١٦٦، وما جائنى من أحد، و إِذا أسند الفعل إلى فاعل مثنى، أو جمع جُرِّدَ عن ألف الضمير، و واوه، نحو: جاء الطالبان، وجاء الطالبون، و إِذا أسند إلى ظاهر مُتَّصِل مُوَنَّتُ حَقيقي، كهند، أو أِلى ضمير مؤنث مطلقاً، لحقته التاء وجوباً، ك: (قامت هند)، و(الشمس طلعت)، ويترجح لحوقها أِذا أسند إلى مؤنث حقيقي مفصول بغير إلاّ، أو مؤنث مجازى، نحو: جاءت القاضي مطلقة، وقد طلعت الشمس، و يترجح عدمها، في ما أِذا فُصِّل بالاً، نحو: ما جائتني أِلا بنتي.

﴿باسى فاعيل﴾

فاعیل: ئهوه یه شتی بدریّته پالی،ئیتر فعلیّك بیّت، یان (شبه فعل)یّك، له سهرنهوبنه مایه ی که نهوه به و کاره هه ستاوه، نیتر به (أظطراری: ناچاری) بیّت، و ه ك: (مرض زید). (أضطراری) واته: هیّی نهو کاره کهلیّره دا (نه خوّشی)یه فیعله که بیّت، نه ك بکهره که ی، یا خود (أختیاری: خوّویستانه) بیّت، و ه ک (کتب بکر) یان له و جوده و ه ه بیّت، و نه و فیعله که ی هیّنابیّته و جوده و ه ه و ه د و ای نیعل بکه ویّت، العالم)، و ه واجبه فاعیل له رسته دا هه بیّت، و باس بکریّت. و ه د وای فیعل بکه ویّت،

نه گهر باس نه کرا (مضمر، شاراوه) یه، وه به هنری حدوفه جد پره کانی (باء)و(من)ی زائیده وه، به مهجروری دینت، کاتی که له گهل فاعیلی (مثنی و جمع)دا هات، وه ك (جاء الطالبان، جاء الطالبون)، وه نه گهر نیسناد درایه لای نیسمی کی ظاهیری مؤنثی حدقیقی، وه ك (هند) یان بولای ضد میری مؤنث به گشتی، (تاء) به فیعله که وه ده لکینت، وه ك :(قامت هند، الشمس طلعت) که (هند) مؤنثه و (قدم) (تاء)ی پیوهیه، وه هدروه ها له فونه ی دووه میشدا وایه، وه نه گهر فیعل و فاعیله که درابوونه پال یه کتری، به لام فاعیله که مؤنثی حدقیقی بوو، به غهیری (ألا) به ینیان که وتبوو، یان بولای مؤنث یکی مهجازی، نهوه (تاء)ی پیوه بیت باشتره، وه که وتبوو، یان بولای مؤنث یکی مهجازی، نه وه (تاء)ی پیوه بیت باشتره، وه کلام الفاضی، و طلعت الشمس) وه نه بوونی (تاء) چاکتره، نه گهر به (ألاً) به ینیان که و تبوو، وه ک (ماجائنی ألا بنتی) وه ما (جائتنی) به (تاء)ه وه، هدردروسته.

و يتساوى الامران، في ما إذا أسند إلى جمع مكسر، أو أِسم جمع، أو أِسم جنس المؤنث، أو الجمع بالألف والتاء، للمذكر، نحو: ﴿قالت الأعراب﴾ الحجرات: ١٤، ﴿وقال نسوة في المدينة ﴾ يوسف: ٣٠.، ونعم الفتاة هند، وجاء الطلحات، وأمّا تذكير الفعل في قوله تعالى: ﴿أذا جاءك المؤمنات ﴾ الممتحنة: ١٢، فللفصل، والأصل تقديمه على المفعول به، نحو: كتب فلان المكتوب، وقد يحب ذلك، نحو: ما ضرب زيد، إلا عمراً، و قد يمتنع، نحو: ضربك زيد، وما أكل الطعام، إلا فلان.

وه دروسته، فیعل به (تاء) یان بهبی (تاء) بیّت. نه گهر نیسناد درابوویه لای جهمعی ته کسیر ، یان نیسمی جهمع یان نیسمی جینسی مؤنث، یان جهمعی نه ف و تائی موزه ککهر، وه خوای پهروه ردگار ده فه رمویّت (قالت الأعراب)، (وقال نسوه فی المدینة)، (نعم الفتاة هند)، و (جاء الطلحات). وه لهم نایه ته پیروزه دا، (أذا جاءك المؤمنات) که (جاء) بهبی (تاء) ها تووه، بو فهصله، که (منفصل) که و تووه ته نیرانیان به غهیری (ألا). وه له نه صلها فاعیل پیش مه فعول ده که ویت، وه ک نهم غونه یه: (کتبت فلان المکتوب) ، وه هه نه نیک جار واجبه، فاعیل پیش بکه ویت، وه ک (ما ضرب زید آلا عمراً) وه هه نه کار، نابیت، فاعیل پیش بکه ویت، وه ک (ما الطعام ألا فلان). بویه ده رباره ی فاعیل، نیبن مالیک ده لیّت:

الفاعل الذي كمرفوعي أتى زيد منيراً، وجهه نعم الفتى وبعد فسعل فاعل فأن ظهر فهسو والا صسمسيس استتر

﴿کهی فاعیل ضمیری شاراوه (مستتر) دهبیّت؟﴾ له شهش جیّگادا واجبه ، که فاعیل ضه میری شاراوه (مستور) بیّت:

*له فیعلی نهمری موفرهدی موزه ککهری موخاطه دا: وه ان : (اضرب) که (انت)ی تیادا موسته تیره .

*ئەو موضارىعەى كە (تاء)ى خىطابى پيوەبىت ، ئەمەيان ئە موفرە دى موزەككەردا، وەك : (تضرب).

«ئهو موضاریعهی که سهره تاکهی ههمزهی موته که للیم بیّت . وه ك : (اضرب) .

*ئەوفىعلە موضارىعدى كە نونى موتەكەللىمى پۆۋەبىت . وەك : (نضرب).

*فیعله کانی (استثناء)، وهك: (حاشا - خلا - عدا - لیس - لایکون) كه لهم فیعلانه دا واجبه كه ضمیر شاراوه بیت.

*فیعلی ته عه ججوب : وه ك (ما احسن زیدا) كه له (احسن) دا، ضه میره كه موسته تیره به واجبی .

هدندی له زانایانی زانستی نه حو له (افعل التفضیل) یشدا دیسانه وه و ا برپاریانداوه که فاعیل تیایاندا به واجبی موسته تیره و شاراوه یه . وه ن : (علی اعلم من یوسف).

﴿حەزفى فاعيل ئەگەر نائيب فاعيلى بۆ بهينريت، دروسته﴾

وحدقه للخوف والأبهام والوزن والتحقير والأعظام والعلم والجهل والأختصار والسبجع والوقاروالأيثار

وه کاتی (مَفْعُولٌ بِهِ) دهبیته نائیب فاعیل که خاوهنی نهم پینچ تایبه تمهندی یه، بیت:

١ .موسنهد أليه.

۲. له (فضلة: زيادهبون) بيتهدهر و عومده بيت .

٣. به شيّك له فيعله كه وهك فيعلى مه علوم ، (ضربت، ضربت).

٤.پێشخستني بهسهر فيعلدا قهدهغهيه.

٥. له بدموزه ککه رکردن و به مؤنث کردندا له گه ل فیعله که ی خزیدا هاوریک بیّت، وه صیغه ی فیعلیی مهجهول له ماضی دا (فَعَلَ) و له موضاریعدا (یُفْعَلُ) دهبیّت .

له ماضی مهجهولدا پیتی پیش کوتایی مهکسوره . و ئهو حهرفه موته حه ریکانه ی که له پیشیدوه بوون . مهضموم ده بن . وه ك (شرب : خورایدوه) ، (تعلم : فیراكرا)، (استخرج : ده رهینرا) .

وهله ماضی مهجهولدا ئهلف ئهگهر حهرفی ئهصلّی بیّت، دهکریّته (یاء)، ماضی مهعلوم، وهك : (قال : وتی) ماضی مهجهول، وهك (قیل: وترا) .

وه ئدگدر چی ئەلف زیاده بیّت ده کریّته (واو) ، ماضی مه علوم وهك : (عاهد : پهیمانی بهست)، ماضی مه جهول وهك : (عوهد : پهیمان به سترا) .

له موضاریعی مدجهولدا حدرفی موضاریعه که مهضموم دهبینت، و حدرفی پیش کزتایی مهفتوح دهبینت، موضاریعی مدعلوم وهك:

(تستخرج)، موضاریعی مهجهول، وهك (يستخرج).

له موضاریعی مهجهولدا (واو) و (یاء) ی نهصلّی دهکریّن به (نهلف)، موضاریعی مهعلوم وهك : (یقول: دهلّیّت)، موضاریعی مهجهول وهك "یقال: دهوتریّت".

موضاریعی مدعلوم، وهك(يبيع: دەفرۆشێت).

موضاریعی مهجهول، وهك : (یباع: دهفروشریّت).

موضاریعی مهعلوم، وهك (یدعو: داوا ده کات)وه موضاریعی مهجهول وهك، (یدعی، داوا ده کریّت)، موضاریعی مهعلوم، وهك: (یمکی: چیروّك ده گیریّتهوه)،موضاریعی مهجهول، وهك (یُخکی: گیردراوه ته وه و حیکایه ت کراوه).

نه و ناشکرایه تیه (ظاهر) بوونه، به فاعیل حیسابه، و دیته نهژمار، شاراوه "مستدر" بوون، ضمیر دووبه شه:

*****موستهتیر بوون به واجبی.

*موستهتیر بون به جائیزی.

لـهم جيّگايانه دا دهبيّت ضهمير موسته تير بيّت:

۱. موفره دی موزه ککه ری موخاطه بی موضاریع: وهك: (تضرب: که ضمیری (أنت)ی تیادا شاراوهید.

۲. موته ککه لیم "وحده" له موضاریعدا: وهك: (أضرب) که ضهمیری (أنا)ی تیادا شاراوهیه.

٣. موته كه لليمي "مع الغير"ى موضاريع: وهك: (نضرب) كه ضميرى (نحنُ)ى تيادا شاراوهيه.

ع.موفرهدی موزه ککهری تهمری حازر: وهك: (أضرب) که ضهمیری (أنت)ی تیادا شاراوهیه.

قیعلیی ته عه ججوب: وه ك: (ما أحسن زیداً) كه له (أحسن) دا، ضه مير به واجبی شار دراوه ته وه، و هه ندی له زانایانی زانستی نه حو له فیعله كانی ته فضیل (افعل التفضیل) دا، پیّان وایه كه ده بیّت، فاعیل به واجبی مستر بكریّت، وه ك: (علی اعلم من یوسف).

۲. فیعلیی ئیستیثناء: وهك: (حاشا،خلا،عدا،لیس،لایكون) كه لـهم فیعلانه دا پیویسته ضمیر تیایاندا شاراوه بیت.

٧. له ته الولته فعال دا: هه لبه ته الله ته عالمه تنكدا ده بنت كه بن غه يرى ماضى هاتبن، وهك: (رويد زيداً، أي: أمهله).

﴿دووجنگا ههن، که ضامیر تیایاندا بهواجبی دهشاردریتهوه﴾

دووجینگای تریش هدن، که ضممیر تیاباندا بهواجبی دهشاردریتهوه، (وجوب الاستتار)، که بریتین له، (قام و یقوم) نهمهش لهکاتیکدا که فاعیل له پیشیانهوه هاتبیت، وهك: (زید قام و زید یقوم).

ئيتر لـه غهيرى ئهم جيّگايانه دا شار دنه وهى ضهمير جائيزه نهك واجيب.

موفره دی موزه ککه رو مؤنثی غائیبی فیعلی ماضی و موضاریع، وه ك: (ضَرَبَ، چربّت، يَضْرِبُ، تَصْرِبُ) که لهم چوار صیغه یه دا جائیزه فاعیل چهمیریّکی شاراوه بیّت.

وه هدروه ها مهفعول به،یش، دیسانه وه وه ف فاعیل یان ناویکی ناشکرایه وه ف: (چربت زیداً) که لهم نمونه یه ازیداً) مهفعول به، یه و ناشکرا و ظاهیره، یاخود خه میره که ده رکه و ته (بارز)ه، وه ف: (ضَرَبْتُهُ) وه هیچ کات مهفعول به،به ضهمیری شاراوه (مستنر)ی نایه ت.

ئه گهر چی (فاعیلیش ضه میر) بیّت، ثهوا لهم کاته دا فیعل برّ فاعیلی یه ک که سه، به موفره دی و برّ فاعیلی (مثنی) به شیّوه ی (جمع) دیّت، وه ک:

(زید ضرب)، (الزیدان ضربا)، (الزیدون ضربوا). وه نه گهر فاعیل مؤنثی حدقیقی بیّت، لهم کاته دا فیعله که همهووکات به مؤنثی ده هیّنریّت، به و مدرجه ی که هیچ شیّك نه که و تبیّنه نیّوان فیعل و فاعیل، وهك: (ضربتُ هِنْدٌ).

وه له كاتيكدا كه لهنيوان فيعل و فاعيلدا وشهيهك ههبيت، و بكهويته نيوانيانهوه.

لهم کاته دا (مذبکر) بوون و (مؤنث) بوونی فیعل ،وه ك یه که و موتابیقن، وه ك: (ضربَ الیومُ هِنْدٌ) لهم نمونه یه دا له نیوان فیعل و فاعیلدا وشه ی (الیوم) که و توه ته نیوانیانه وه، وه فیعله که یشی به شیره ی (مذکر) هینراوه.

وه نهگهر بمانهویّت، نهوا دهتوانین که فیعله که به مؤنثی بهیّنین، وه ای: (ضربَتِ الْیَوْم هند) هه لبه ته نهو یاسا باسکراوه، ده رباره ی (مؤنثی مجازی)یش هه ر دهبیّت، به لام له مؤنثی مه جازی، دا پیویست نی یه، که فاصیله یه ای بکه ویّته نیّوان فیعل و فاعیله که وه، وه ای (طلعَتِ الشّمسُ)، که له مغونه یه دا فیعلی (طَلعَتُ) به رتأنیث)ی هاتووه، چونکه فاعیله کهی مؤنثی مه جازی یه.

وه هدروه ها دهشتوانری، که فیعله که به بی (تاء)ی، تأنیث بهینرین، وه ف: (طلع الشمس).

هدلبه ته به (تأنیث) و (تذکیر) هینانی فیعل له مؤنثی مهجازی، دا له کاتیکدا دروسته که فیعله که فیعله که فیعله که دو اخرابینت، و فاعیله که یش خرابینت، لهم کاته دا بینگومانه که فیعله مؤنثه که ده هینرینت، و داخر (الشمس طلعت).

*لیره دا ناگادارییه که هدیه، که پیویسته بزانری، نهگه رفاعیل باس نه کرابوو، نه ایر ضه میریک دهبیت، که به موسته تیری خوّی نه نویتیت، که ده گه ریخه و هو نیز ضه میریک دهبیت، که به موسته تیری خوّی نه نویتیت، که ده گه ریخه و هدا بر نیسمه باسکراوه که، وه ک (زید قام) و (هند قامت) که له نمونه یه یه که مدا (هو) له (قامت) دا شاراوه یه، وه یان (هو) له (قامت) دا شاراوه یه، وه یان نهوه یه ضه میره که ده گه ریخه وه، بر نیسمیک که باس نه کراوه، به لام نهوه هه یه که فیعله که ده لاله تی له سه رده کات، وه ک.

(لا یشربُ الحمر حین یشربُها و هو مؤمن که ضه میره که له (یشرب)دا بو (شارب) ده گهریتهوه، که له (یشرب)هوه، دهفامریتهوه.

﴿نائب الفاعل﴾

و منها: نائب الفاعل، و هو أسم ناب عن الفاعل بعد حذفه، و تغيير صيغة العامل من المعلوم، ألى المجهول، نحو: نصر العادل ، وأكرم العاقل، والأصل: نصر الله العادل، و أكرم الناس العاقل، فغيرت صيغة الفعلين ألى المجهول، وحذف الفاعل، و جعل المفعول في محله، و أعرب أعرابه، و أذا وجد المفعول به، في الكلام، فلا ينوب عن الفاعل غيره من المفاعيل.

﴿باسى نائيب فاعيل﴾

نائیب فاعیل: نهو نیسمه یه، که دوای حهزف بوونی فاعیل یان گۆرانی صیغه ی عامیله که، یان، دوای گۆرانی فیعله که له (مهعلوم) بۆ (مهجهول) له جینگای فاعیل دابنیشی، وه ك (نصر العادل، أکرم العاقل) که له نهصلاا (نصر الله العادل) و (أکرم الناس العاقل) بون، که (الله) و (الناس) حهزف بوون و (العادل، العاقل) بوونه نائیب فاعیل! به هن گۆرانی فیعله کانه وه، بۆ (مهجهول)! وه (مه فعول) خرایه جینگای (فاعیل) و بوویه (نائیب فاعیل) وه نه و نیعرابه ی وه رگرت، وه (مه فعول به) که له رسته که دا هه بووه، هه ر نه و ده بینته (نائیب فاعیل) و رمه فاعیل) و ربویه شه و ربینته و ده بینته و دانین برنابن.

﴿الفعل المضارع﴾

و مِنها فعل المصارع المجرد عن الناصب، و الجازم، نحو: يصل الأرحام، ألو الأحلام، والعامل فيه معنوي، و هو وقوعه موقع أسم الفاعل.

فیعلی موضاریعی رووت له حالهتی نهداتی ناصیبه و جازیه، وه (یصل الارحام، أو لو الارحام) وهامیل تیایدا مهعنهوی یه، و کهوتزته جیّگای نیسمی فاعیل!

﴿مەرجەكانى عەمەلكردنى (أذن)﴾

(أذن): له كاتيكدا دهبيته (عامل: كاركهر) كه خاوهنی سی مهرج بیت:

١-بق ماناى (أستقبال: داهاتوو) بيّت.

٢-لەسەرەتاي كەلامەكەرەبيت.

٣-دەبنت فيعله موضاريعهكه (إذن)ى پنوه لكابنت:

واته: لهفزیکی تر نهکه وتبیته نیوانیانه وه.

هه لبه ته که روسته ی (قسم) بکه ویته نیران فیعله موضاریعه که و (أذن)، له م کاته دا دیسانه وه (إذن)، نه صبه نه دات، به فیعله موضاریعه که، وه ك: (أذن والله أکرمك) وه، وه ك: نه م شیعره:

أذن والله.. نرميهم بحرب يشيب الطفل من قبل المشيب!

﴿ تُه رحه رفانه ي كه فيعل مه جزوم دهكه ن

ئەمانە چەند حەرفىكن بە حەرفەكانى جازىمە ناق دەبرىن، وە فىعل مەجزوم دەكەن، پىنج دانەن:

(لم، لما، لام الأمر، لا النهي وأن الشرطية).

(لم، لما) بق گورپینی موضاریع دهبن بق ماضی، و نه فی کردنی له ماضیدا. وهك: (لم یضرب) که ماناکهی پیشتر بهم شیوازه بوو، (لیدهدات پیاویکی غائیب له ئیستادا یان له داهاتوودا)، کهچی که (لم)ی چوویه سهر ماناکهی بهم شیوازهیه: (لیدهرنی یه، پیاویکی غائیب له پابردوودا).

﴿(لم): بزنه في كردنه لهكاتي رابردوودا﴾

(لم): بق نه فی کردنه له کاتی رابردوو، (ماضی ساده)دا، به لام (لما) بق نه فی له کاتی رابردوو (ماضی نه قلّی) ده هینریت، وه ك: (ندم زیدٌ ولم ینفعة الندم: زهید په شیمان بوویه وه، به لام نهم په شیمانییه، سودی پی نه گهیاند).

واته: (عدم النفع: سود پێ نهگهیاندن) هکه، لهدوای پهشیمانییهکه بووه، بۆیه پێویست (لازم) نییه، که له (لم)دا، (عدم النفع: سودنهگهیاندن) لهکاتی رابردوودا تا کاتی ههوالدانهکه بهو شته بهردهوامی و ئیستیمراریهتی ههدنت.

به لام له (لمّا) دا، بهم شنوازه نییه، به لکو (عدم النفع: سودنه گهیاندن) هه له کاتی رابردووه وه، تا کاتی هه والدانه که، به و شته به رده وامی هه یه.

وه بزانه: (لم) له گهل حهرفی شهرتی (أن)دا دیّت، وهك:

(إن لم تفعل أفعل):ئەگەر نەيكەيت ئەيكەم،

(أفعل): جهوابه بق (إن)،

بزانه: دروسته نه فی کردن به (لم) به رده وامی نه بیّت، و کاتی بیّت، وه ك: (لم یضرب): واته لیّده ر نه بووه، واته پی ده چیّت له دواییدا لیّده ر بووبیّت، (ثم ضرب)، پاشان لیّده ر بیّت.

وه دروسته حهزفی فیعلی (لما) بکریّت، وهك: (شارفت المدینة) که (أدخلها) حهزف کراوه، واته: ریّز گیراو بووم، که بهرهو شارهکه روّیشتم، به لام هیّشتا داخلی شارهکه نهبووم.

(شارفت): فيعل وفاعيل. (المدينة): مهفعول.

﴿لێِکچِوونی(لم) و (لمًا)﴾

به شیّوه یه کی گشتی له نیّوان (لم) و (لما)دا له چهند روویه که وه لیّکچرون، و له چهند رویه که وه جیاوازی هه یه:

۱-ئهو رووانهی که تیایدا هاوبهشن و، وهك یهكن:

أ- له چوونه سهر فيعلى موضاريم دا.

ب-جهزم

ج-نەفىسى!

د-گۆرىنى موضارىع بۆ ماضى.

ه-حهرف بوون، (حرفية).

٢-ئەر پووانەي كە تىيايدا جياوانن:

(لم) لهگهل ئهداتی (شهرط)دا، دهمینریت، به لام میچ کات (لماً) له گهل ئهداتی (شهرط)دا، به کار نامینریت.

وهك: (أن لم تقم أقم: ئەگەر ھەلنەسىت، ھەل دەسم).

به لام هیچ کات (إن لما تقم أقم) دروست نیه، و ناگوتریّت له (لم)دا دروسته، که نه فی یه که ی بپچریّت، وهك: (لم یکن، ثم کان: نهبوو، پاشان بوو).

به لام له (لما) دروسته، که فیعله کهی حه زف ببیّت، وه ك: (قاریتُ المدینة فلمّا: به نزیکی شاره که گهیشتووم، به لام هیشتا نه چرومه ته ناویه وه)، به لام له دوای (لم)، نه م جوّره حه زفه دروست نییه.

وه له (لمّا)دا، چاه روانی هاتنه دی فیعله که ههیه، به لام له (لم)دا، تهم جوّره حوکمه بوونی نییه.

وهك: (لمّا يركب الامير)، هيشتا ئهميرهكه سوار نهبووه، وه ههر بهم جوّرهيش له (لمّا)دا، نهفى ههر لهكاتى رابردوهوه، تا ئيستا (حال) بهردهوامه، به لام له (لم)دا بهردهواميتى ناويّت، وهك: (لمّا يذوقوا عذابَ السّعير)، و ئهم نهفى يه، تا ههر كاتيّك كه ههوال بدهين، ههر بهردهواميى ههيه.

بزانه که: له گهل (لما)دا، فیعله کهش هات، نهوا نهو فیعله به واتای (انتظار - چاوه روانیی) دینت، وهك: (لما یذوقوا عذاب السعیر)، واته: هیشتا سه ختی دوزه خیان نه چه شتووه، واته: چاوه روانی چه شتنی ده کات.

بزانه: (لما) که لهگه ل فیعلی موضاریعدا هات، جازیمه ی پی دهوتری، وه نهگه ر لهگه ل ماضی دا هات، (ظرف) دهبیّت، وه دهبیّته مهفعول فیه، بن فیعله ماضی یه که، جا فیعلی ماضی دوو جزره:

أ-له (لهفظ، و مهعنا)دا، فيعلى ماضىيه، وهك (لما قمت): كاتى كه تق ههستايت، من دهوهستم! (قمت) : (لهفظ، و مهعنا) ماضىيه، و (لما) ظه رفه، بق فيعلهكه، و مهفعول به، يه، له مهجه لدا.

ب-(لهفظی موضاریع، و مهعنای ماضی)، وهك: (لم تقم قمت)، كه (لم تقم) له (لهفظ)دا، موضاریعه، به لام له مانادا ماضییه، به هزی ئهوهوه

که (لم)ی،چووهته سهر لیرهدا (لما)بووهته (ظرف) بوی وله مهجهادا مهنصوبه.

بزانه: (لما) که لهگه ل غهیری ماضی و موضاریعدا هات، نهوه به واتای (إلا) دیّت، وهك: (إن كل لما جمیع لدینا محضرون) که لیّرهدا: (لما) واته: (إلا). واته لهنیّو بوونه وهردا نییه، هیچ که سیّك، (ئیللا: إلا) له لامان حازر دهبیّت!

- (و): عطف. (إن): حرف نفي. (كل): مبتدأ.
- (لما): استثناء. (جميع): خبر. (لدينا): مفعول فيه.
 - (نا): مضاف إليه. (محضرون): خبر ثاني.

(لام الأمر): بن داوا كردنى كردنى كاريكه، وهك: (ليضرب زيد) پيويسته زهيد ليدهر بيّت، و نهمه شده چيّته سهر (شهش جيّر) له (غائيب) و سهر .. دوو جيّرى (موتهكه لليم)، كه چى ناچيته سهر (موخاطه ب)، به مهجهوليى نهبيّت، وهك: (ليضرب): بضم الياء، وفتح الراء.

﴿لامى ئەمر، و فيعلى ئەمر﴾

لامی ئهمر بن داواکردنی کاریکه، وه فیعلی ئهمر ئهو فیعله که به هنی ئهنجامی کارهکه، یان روودانی حالهتیک به صیفه یه یک تایبهت، داوای کردنیان بکریّت، وه (لام)ی، ئهمر له حاله تیکدا که فیعله که مهعلوم بیّت، (بناء مجهول) نهبیّت، تهنها سهر شهش صیغهی غائیب و دوو صیفه تی موته که للیم ده چیّت، وه ک : لیفعل - لیفعلا - لیفعلوا - لتفعل - لیفعلا - لیفعلوا - لتفعل - لیفعلا - لیفعلوا - لیفولوا - لیفو

وه له کاتیکدا که فیعله که مهجهول بیّت، نه وا لام دهچیّته سهر گشت صیغه کانی وهك:

ليُنْصَرُ - ليُنْصَرَا - ليُنْصَروا - لتُنْصَرُ - لتُنْصَرُ - ليُنْصَرُنَ - ليُنْصَرُنَ - ليُنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليَنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليُنْصَرُ - ليَنْصَرُ - ليَسْرَ - ليَنْصَرُ - ليَسْرَ - ليَسْرَ

(لا النهى): برّ داوا كردنى نهكردنى كاريّكه، وه دهچيّته سهر ههموو صيغهكان برّ غائيب، وهك: (لا يضرب)، و موخاطهب، وهك: (لا تضرب) و موتهكهلليم، وهك: (لا نضرب).

بزانه: که(لاء)ی، نهمی، دهچیّته سهر گشت صیغهکانی موضاریعی مهعلوم و مهجهول، به م جوّره:

موضاريعي مه علوم: وهك: لا يَضْرِبُ - لا يَضْرِبا - لا يضْرِبوا - لا تَضْرب - لا تضربوا - لا تَضْربي - لا تضربيا - لا تضربوا - لا تضربي - لا تضربيا - لا تضربي - لا تضربا - لا تضربن - لا أضرب - لا نضرب.

موضاريعى مهمجهول، وهك: لا يضرب - لا يضربا - لا يضربوا - لاتُضرب - لا تُضربي - لا تُضربي ا - لا تضربي - لا تُضربي - لا تُضربي - لا تضربي - لا تضربي - لا تضربي - لا تضرب - لا تضرب ا

لن يكتبا - لم تكتبا - لم يكتبوا - لم تكتبوا - لم تكتبي.

وه كرّتايى ئهم چوار فيعله موضاريعه له حالهتى جهزم ساكن دهبيّت، وهك: لمْ يكتُب - لَمْ تكتُب - لَم أكتُب - لَمْ نكتُبْ.

(أن): دهچیّته سهر دوو فیعل، و یهکهم به (فیعلی شهرط)، و دووهم به (فیعلی جهزاء، یان، جهزاء شهرط) ناو دهبریّت، نهگهر چووه سهر موضاریع مهجزومی دهکات، به لام نهگهر پیش موضاریعه که فیعلی

ماضی بوو، ئه ا به مهجزومیی، و غهیره مهجزومی دروسته، وهك:(إ<u>ن</u> قمت أقم) به مهجزومی (أقوم).

وهك: (إن تقم أقم)، كه (أقم) به هزى (أن) هوه، مهجزوم بووه، ئهم (ئامراز: ئهدات) ه، جازمانه به (كلم المجازاة) ناوزهد كراون.

﴿عهلامهتی جهزم له غهیری ناقیمندا

عه لامه تی جه زم له غه یری ناقیصدا، به حه زفی حه ره که ی کرتاییه، وه ك : (لم یضرب)، وه یان به حه زفی نون ده بیّت، له (تثنیة) و جه معی موزه ککه ر و موفره دی موخاطه بی (مؤنث) دا، وه ك :

لم يضربا - لم تضربا - لم يضربوا - لم تضربوا - لم تضربي.

وه عهلامهتی جه زم له فیلی ناقیصد ا به حه زفی حه رفی عیلله، (واو، ألف ، یاء)، ده بیّت، وهك: لم یدع – لم یرض – لم یحد.

*ناگاداری: له ههندی جینگادا (إن)ی شهرطیه، دهچیته سهر دوو فیعلی ماضی، که لهم کاته دا فیعله ماضییه که، له رووی ماناوه، دهگرریّت بر موضاریع، به لام فیعله ماضییه که له رووی له فظه وه مهجزوم نابیّت، چونکه فیعلی ماضی مهبنی یه، وهك: (إن ضربت ضربت نهگهر بوه شینی نهوه شینم)، که (إن)ی، شهرطیهی (ضربت): فیعل و فاعیله، که نهم رسته یه له مهجه لدا مهجزومه، و فیعلی شهرطه، (ضربت): فیعل و فاعیله، و که نهم رسته یه رسته یه، به مهجه لدا مهجزومه، و جهوابی شهرطه.

- وه ئهگهر شهرط، موضاریع، و (جهزاء)، فیعلی ماضی بیّت؟

لهم كاته دا ته نها فيعله شهرته كه مهجزوم ده بيّت، وه ك: (إن تضرب ضربت) كه (إنّ): شهرطيه، (تضرب): فيعل و فاعيله، ئهم رسته يه له مه حه لى جه زمدا، فيعلى شهرته، (ضربتُ): فيعل و فاعيله، كه ئهم رسته يه شهرته، مه حه لدا مهجزومه، و (جه زاء) ي، شهرته.

چه ند سوودتك: يه كهم: ئه وه يه كه له پيش فيعلى جه زاى حه رفى مه جزومه وه عه طف هات، سي شيواز دروسته:

أ-به هزى عهطفهوه، مهجزوم كردنى مهعطوف.

ب-به هری تهقدیرکردنی (أن)ی، ناصیبهوه، مهنصوبکردنی فیعلهکه.

ج-مەرفوع كردنى بەوەى كە وا دانييت، رستەيەكى سەربەخۆيە، وەك:

(إن تأتني آتك فأحدثك).

مهبهست: ئهصلی (آت- آتي) بووه، به هؤی ئهوهوه که جهزایه بق (إن): (یاء) های که به هؤی مهجزومیهوه لاچوو.

وه بزانه: (أحدث) دروسته، به جهزمی بیخوینیته وه، به هوی (فاء)ی، عهطفه وه، وه دروسته مهنصوبی بکهین، به هوی ته قدیری (أن)ی، ناصیبه وه، وه دروسته مهرفوعی بکهین، به هوی نهوه وه که رسته یه کی سه ربه خوی (استئناف)ییه.

وه بزانه: نهگهر (أحدث) عهطف بكريته سهر، فيعلى شهرط، كه (تأتنی)یه، ئهوا (جهزم، و نهصب) جائیزه، و پهفع دروست نيیه، به لام ئهگهر عهطف بكریته سهر (جهزاء شهرط)، كه (آتك)یه، ئهوا سی شیوازه كه دروستن.

﴿نُهُ رِسته یه ی که عه طف کرابیّته سهر (جزاء، شرط)

سودی یه که مز ده رباره ی نه و رسته یه ی که عهطف کرابیّته سه ر (جهزاء شهرط)، وه نه م رسته یه به گویّره ی مهوقیعیه تی خوّی خاوه نی سیّ جوّر نیعرابه:

لهم جوّرهی مهعطوف لهسهر (جهزاء) دا:

ئهگهر مهنصوب بوو، ئهوه به (أضمار: شاردنهوه)، و تهقديرى (أن)ى، ناصيبهيه، و ئهگهر مه پفوع بيّت، ئهوه (إستنافية)يه، وهك: (إن تأتيني آتيك فأحدّثك: ئهگهر بيّيت بق لام، ئهوا منيش ديّم بق لات و ئه وسا قسهت بق دهكهم). (أن): شهرطيه، (تأت): فيعل و فاعيله، (نون): ويقايه، يه، (ياء): منصوب ينزع الخافض، (فاء) عاطيفه، يان ئيستيئنافيه، يه!

(أُحدّث): فيعل و فاعيله، (كاف): له مهجه للى نه صبدا، مه فعول به، يه.

امعهم: دروسته حهزفكردنى فيعل شهرطى: (إن) بكريّت، كاتيّك كه ئه و فيعله (إلا)ى پيّوه بوو، وهك: (قم وإلا أقم)، كه ئه صلهكهى (وأن لا تقم أقم) بووه، حهزفي (تقم) كراوه، چونكه (لا)لى، له گهلدا بووه.

﴿ (قُم و إِن لاتقم أقُم) ﴾

(قُم و إِن لاتقمْ أَقُمْ): (قُم): فيعل و فاعيله، (واو): عاطيفه به، (إن): شهرطيه، (لاتَقمْ): فيعل و فاعيله، ثهم رسته به، جهزاى شهرته، كه له نموونه باسكراوه كهى سهره وه دا، فيعل شهرته كه، (تتم) حه زف بووه.

سریهم: روّر جار رسته ی شهرطیه، له (إن)ی، شهرطیه دا عهطف ده کریّته سهر رسته یه کی مه حزوف، ههر وهك، (لو)یی، شهرطیه، وهك چوّن له گه ل فیعله شهرطه که یدا عهطف ده کریّته سهر رسته یه کی شهرطیه ی مه حزوف،

به و شیّوازه ش (أن شرطیة) عهطف ده کریّته سه ر رسته ی (شرطیه)، وه ك: (تصدق و إن كان درهما)، كه رسته ی (وإن كان درهما) عهطفه له سه ر رسته ی (و إن كان زائدا)، وه هه روه ها وه ك: (أكرم الضیف ولو كان كافرا)، كه (و لو كان مؤمنا).

(أكرم)، (تصدق): فعل أمر، (الضيف): مفعول،

(درهما)، (زائدا)، (کافرا)، (مؤمنا): خبر کان.

﴿ رستهی شهرط عهطف دهکریته سهر رستهی مهحزوف

له زور جینگادا رسته ی شهرط، عهطف ده کریته سهر رسته ی مهحزوف، وهك، (لو)یی، شهرطیه، واته: ههر به و شیوازه ی که نه و شته ی (لو)یی، چووه ته سهر مهعطوفه له سهر رسته یه کی حه زفکراو، نه و رسته یه شه که له گه لا (إن)یی، شهرطیه دا دیت، دیسانه وه لهم قاعیده یه ده رنه چووه، و مهعطوفه له سهر رسته یه کی مهحزوف.

وهك: (تصدّق و إن كان درهماً) كه خوّى (تصدّق وإن كان زائداً و إن كان درهماً) بووه.

ئەگەر جائيز نەبوو، فيعلى جەزاء بكريتە شەرط، لەويدا واجبه (فاء)ى، بچيته سەر، وەك لەم جيگايانەدا:

\— رسته ی ئیسمیه، وهك: (و إن یمسسك بخیر فهو علی كل شئ قدیر) كه (هو): مبتدأ، (علی كل خیر): خهبه ر، كه ئهم رسته ئیسمیه، ناتوانیت ببیته شهرط، چونكه شهرط دهبیت فیعل بیت، نهك ئیسم، وه لهبه ر ئهوه ی جهزای (إن) دروست بوو، بزیه دهبیت (فاء)ی، بچیته سهر.

٢- رستهى (طلبية)، وهك: (أن كنتم تحبون الله فاتبعوني).

(اتبعوا): فیعلی ئەمرە، وە جەزايە بۆ (إن)، بۆيە بە واجبی (فاء)ی، چوويە سەر.

٣-فيعلى جامد، وهك: ﴿ وَ لَوْلاَ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ إِنْ تُرَنِي أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالاً وَوَلَدًا (٣٩) فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِينِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنْ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعيدًا زَلَقًا (٤٠) ﴾.

(عسى) فيعلى جاميده، و جهزايه بۆ (إن)، و به واجبى (فاء)ى، چووه سەر.

3-فیعلی ماضی که (قد)ی، چووبیته سهر، وهك (إن سرق فقد سرق أخ)،
 که (قد سرق)، (فاء)ی، چووه سهر.

٥-فيعلى موضاريع كه (سين)ى پيوه بيّت، وهك: (إن جاء فسيأتي عمرو) كه: (سيأتى)، (فاء)ى، چووه سهر.

٦-فعلی موضاریعی (لن) چووبیته سهری، وهك: (و ما تفعلوا من خیر فلن تكفروه).

٧-فیعلی جهزاء که (ما)ی، نافیهی پیوه بی، وهك: (فأن تولیتم فما سألتکم من أجر).

 Λ فیعلی جهزاء، که (لا)ی، پێوه بێ، (لێرهدا خیلاق له سهره):

ئهگهر دروست بننت، که جهزاء، بکرینه (شهرط)، لیرهدا دوو شیواز ههیه، بزیه نهگهر جهزاء فیعلی ماضی بنیت، له ماناوه، به بی (قد)، وهك: (إن قمت لم یقم عمرو)، لیرهدا (فاء) دروست نییه، بچینه سهر (جهزاء).

وإلا فوجهان: ئەگەر جەزاء ماضى نەبوو، لە لەفظ ومەعنادا، دوو شيواز دروستە:

١-(فاء): دروسته ههبيّت، وهك: (إن ضربتني فأضربك).

-(فاء) نهبيّت، وهك: (إن ضربتني أضربك).

﴿ (أشياء الستة: شهش شتهكه) ﴾

ههر به و شیّوازه ی که فیعلی موضاریع له دوای (فاء) له جه وابی (أشیاء الستة: شه ش شته که دا) به (أن)ی، موقه دده ره مهنصوب ده بوو، نه وا دیسانه وه به (أن)ی، موقه دده ره مهجزوم ده بیّت، ته نها به و جیاوازییه وه که موضاریعی مهجزوم نابیّته جه وابی نه فی:

١-ئەمر: وەك: (آتىنى أكرمْك).

۲—نهمی: وهك: (لا تَكْفُرْ تدخُل الجنّة: كافر مهبه، دهچیته بهههشتهوه)، ریّگری كراوه، كه بگوتریّ: (لا تكفر تدخل النّار: كافر مهبه، بههری ئهوه كه نهچیته نیّو ئاگرهوه)، چونكه كافر نهبرون، هرّكاری چوونه ئاگریّ نییه، بویه دهبیّت فیعله موضاریعه که به رهفع بخویّنریّتهوه، وهك: (لا تكفر تدخُل النّار: كافر مهبه، چونكه ئهچیته دوّزه خهوه).

٣-ئيستيفهام: وهك: (أين بيتُك أزُرُك).

٤-(تمنيّ): وهك: (وليتني عندك أفُنْ).

٥-(عرضُ)، وهك: (ألا تنزل بنا تنصب خيراً منّا).

له سهرجهم ئه و رستانه دا که هاترون، هاتنی رسته ی دووه م، له سه ر رسته ی یه که م وه ستاوه، واته: نهگه ر رسته ی یه که م روو بدات، نه وا رسته ی دووه میش دیته دی.

﴿ باسی ئه و ئیسمانه ی که جه زمه دهدهن، به فیعلی موضاریع ﴾

فیعلی موضاریع: ئه و فیعله یه شهباهه ت و لیکچوونی له گه ل ئیسمدا هه یه، وه فیعلی موضاریع له سهره تایه وه، یه کین له پیته کان (أنیت) دین، وه ك: (یفعل - تفعل - أفعل - نفعل)، وه ئه م پیتانه به (مُضارعة) ناوزه د

کراون، چونکه فیعل به هزی نهم حهرفانه وه، له گهلا نیسمدا لینکچوون، پهیدا دهکات، وه فیعلی موضاریع له رووی حهره کات و سه که ناته وه، هاو وه زنی نیسمه، وه مه به ست: له هاو وه زن بوون، له رووی نیصطیلاحی (عهروض) هوه یه دانستی (عروض) دا، دوو ووشه، له کاتیکدا به هاو وه زن داده نرین، که له رووی حه رفه کان، و حه ره کاته کانه وه به رامبه رییان هه بیت، واته: ژماره ی پیته کان له هه ر دوو کیاندا یه کسان بن، بر وینه: (توتی) و (بُلبُل)، له نیصطیلاحی زانستی (عروض) دا، هاو وه زنن، چونکه:

نووهم: حەرفى يەكەم، و سێيەم لە ھەردووكياندا موتەحەريكن.

جا ههر لهمهشهوه فیعلی موضاریعی (یضرب) له نیصطیلاحی زانستی (عروض)دا، لهگهل نیسم فاعیلی (ضارب)دا، هاو وهزنن.

له پووهکانی تری لیّکچوونی فیعلی موضاریع به ئیسمهوه، نهوهیه که لامی تهنگید:(لامی ئیبتیدائیهت) به سهرهتای فیعلی موضاریع و ئیسمهوه دهلکیّت، وهك:(إن زیداً لیقوم)، ههر وهك لــــه ئیسمیشدا (إن زیداً لقائم) دهووتریّت، و فیعلی موضاریع و ئیسم فاعیل له پووی یهکسانی حهرفهکانهوه دیسانهوه وهك یهکن، وه ههر بهم شیّوازهیش فیعلی موضاریع و ئیسم له پووی ماناوه ههردووکیان هاوبهشن، له نیّوان (حال: ئیستا) و رستقبل: داهاتوو)دا.

هه لبه ته هه ندیکیش گرتویانه: حال و داهاتوو هه ردووکیان مانای حه قیقی یه که ی حال و مانا مه جازییه که ی بن موسته قبه له .

وه ههندیکیش نهم لیکدانهوهیهیان به بههیز داناوه، چونکه فیعلی موضاریع ههر کات به بی نیشانه (مجرد عن القرائن) بهکار هینرا، نهوا له سهر (حال)

حیساب دهکریّت، وه له زهمانی (مستقبل)دا، به بی نیشانه (قرینة) به کار ناهیّنریّت.

له بهر ئهوهی که لهسهر واتای (أن)ی، شهرطیه، دامهزراون، و به (کلم المجازات) ناو دهبریّن، چونکه پیّویستیان به (جهزاء) ههیه، که نهمانهن: (متی... کیفما، إذا)، وه بزانه: (إذ، حیث) ههمیشه (ما)یان لهگهادایه، نهگهر له گهایاندا نهبوو، نهوا جازمه نین، (متی، إذما) برّ (زهمان) کات به کار دیّن، وهك (متی تقم أقم: ههرکات ههستایت، ههادهستم).

*(إِذْما): ئەو ئەداتە شەرتەيە، كە دوو فيعل مەجزوم دەكات، وە لە لاى (سيبويە) حەرفى شەرتە، وە لە لاى زانايان، (مبرد) و (إبن سراج) و (فارسى) ظەرفە، وە ھەندىكىش رايان وايە، كە عەمەلى (إِذْما)، كە جەزم دانە بە دوو فيعل، تەنها لەكاتى زەرورەتدايه!

(أينما، حيثما) بر (مهكان: شوين) بهكاردين، وهك: (أينما تكن أكن: له ههر شويننيك دانيشتى دائهنيشم). (أنى): وهك: (أينما، متى) وايه، بر زهمان، و مهكانيش بهكارديت، وهك: (أنى تقعد أقعد: له ههرشويني دانيشى دائهنيشم). بر زهمان وهك: (أنى تصم أصم: ههر كاتي به روّوو بيت، منيش به روّروو دهبم).

(مهما)، وهك: (متى وايه، بق زهمانه، وهك: (مهما تسافر أسافر).

ههندی ده لین (مهما) : (بسیط:ساده)یه، واته: ههر خوّی وابووه، و (مهما) بووه، و مورهککهب نییه، وه ههندی ده لین (مهما): مورهککهب له (ما)ی، شهرطیه، و (ما)یی، زائیده، که ئهلفی (ما)ی یه کهم کرا، به (ها)، له بهر خوّیاراستن له دووباره بوونه وه که نهلفه که، چونکه نهگهر نه گورایه (ماما) ده بوره و های پیشتریش ووتمان، یا خود (مهما) له (مه) و (ما)ی شهرطیه،

پێکهاتووه، که (مه) واته: واز بێنه، وهك ئهوهی کهسێ بڵێ (لا تفعل ما أفعل: ئهوهی من دهیکهم، تق مهیکه)، تقیش له وه لامدا بلێیت:(مهما تفعل أفعل: که تق کردت، منیش دهیکهم).

﴿ باسی (من)، و(ما)، و هی تریش...﴾

(من): بق عاقل به كارديت، وهك (من تكرم أكرم).

(ما): بن غهیره عاقل به کاردیّت، وهك: (ما تصنع أصنع) یان (و ما تفعلوا من خیر یعلمه الله).

﴿لهفزى (ما) له قورئاني پيرۆزدا﴾

لهفزی (ما) له قورئانی پیرۆزدا، بۆ شهش مانا به کار هاتووه:

يه كه من (ما) به ماناى (نهء) هاتووه، وه ك ئهم ئايه ته (أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلاَ النَّانَ ئه وانه بينجگه له ئاگر شتى تر ناخهنه، ... (نا)خهنه، ناو سكيانه وه . البقرة/١٧٤.

سوهم: (ما) به مانای (نی یه)یه، وهك ئهم ثایهته: (وَإِلَی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ یَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَکُمْ مِنْ إِلَهٍ غَیْرُهُ): وه بوّلای هوّزی سهمود برای ئهوان سالحمان نارد، ووتی: ئهی هوّزی من خوا بیهرستن که بیّجگه لهو بوّ ئیّره پهرستراویّکی —بهههقی—تری نی یه، هود/۲۰.

سنیهم: (ما) بهمانای (ئهوهی که) هاتووه: وهكِ ئهم ئایهته (وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى): وه بهو زاتهی که نیر و مینی خولقاندووه. اللیل/۳.

حِوارهم: (ما) بهمانای (کام شت) هاتووه، وهك نهم نایهته: (أمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ یَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِیهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي) یا له سهرهمه ركی یه عقوبدا حازربوون و حیتان تهو دهمه ی وا به مناله کانی خوی ووت: دوای من چی نه په رستن البقرة/۱۳۲.

پنیجهم: (ما) بهمانای (صلة) هی، زیاده له کهلامدا دیّت، ههر وهك لهم تایه تهدا هاتووه، (فیما رحمة من الله لنت لهم: لهبهر تیشکی په حمه تی خوا بوو، که بق نهوان نهرم و دلقان بووی، آل عمران/۱۵۹.

شههم رما) به مانای (هه روه ك چۆن) هاتروه ، وه ك ئه م ئايه ته : (فَأَمَّا النَّدِينَ شَغُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا رَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ، خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ) : جا ئه وانه ی بی به خت بوون له ئاگردان و نه وانه له ویّدا هه ناسه زوّر به سه ختی و توندی هه لاده کشین ، به شیوه یه ك ده نگیكی زوّر نساخوشیان لیّوه ده رده چیّ ، بو هه میشه له ویّدا نه میّنه وه تا ناسمان و زموی هه بن ، هود: (۱۰۵/۱۰۰).

(أي): بن عاقلْ، و غهيره عاقلْ به كارديّت، وهك: (أيا تضرب أضرب)، بن عاقلّ. (أيا تصنع أصنع) بن غهيره عاقلٌ.

ئهگهر ئهم (كلمات المجان) انه به غهيرى ئهم مانايانه بيّن، نابنه (كلم المجان) وهك باس دهكري.

﴿له قورئانی پیروزدا (سماء) به پینج جور هاتوه،

- له قورئانی پیروزدا (سماء) به پینج جور هاتووه:

يه كه من (سماء) به ماناى سهقفى خانوو هاتووه: وهك نهم ئايه ته: (فليمدُد بسبب إلى السماء).

الموهم: (سماء) به مانای ههور هاتووه، وهك لهم ئایهته دا دهفه رمویّت: (وأنزل من السماء ماءً).

ستیهم: (سماء) به مانای باران هاتووه، وهك نهم نایهته: (یرسل السماء علیکم مدراراً).

چوارهم: (سماء) به مانای خودی ئاسمانیش هاتووه، وهك ئهم ئایهته پیرفزه: (والسماء بنیناها بأید).

پینجهم: (سماء) به مانای ئاسمانی به هه شت و دوّره خ هاتووه، و ها نهم ئایه ته: (خالدین فیها مادامت السموات والارض).

كهچى (من) بن غهيره عاقل بهكارديّت، وهك (ومنهم من يمشى على أربع) كه ليرهدا بن ناژه لي غهيره عاقل هاتوووه.

(متی): بن (إستفهام)،، وهك (متی تقوم: کهی دهوهستی)، که لنرهدا جازمه نییه، چونکه به مانای (إستفهام) هاتووه.

(متى): أداة إستفهام، مفعول مقدم. تقوم: فعل مضارع.

بۆیه مهفعول پیش فیعل کهوتووه، چونکه (هل) دهبیّت لهسه ره تای رسته دا بیّت، وه هه روه ها رسته ی (متی القتال: کهی شه ره)، (متی) خبر مقدم، (القتال): مبتدأ مؤخر.

(متى): بن عاقل و غەيرە عاقل دەبئت، كە لە نموونەى (متى تقوم) بن عاقله. (متى القتال): بن غەيرە عاقله.

(أين): بن ئيستيفهامه، وهك: (أين تكون، أين زيد).

ئەي مەرپەم؟ ئەمەت لەكوى بوو، آل عمران/٣٧.

(أنى): بن ئيستيفهامه به ماناى مهكان ديّت، بن ههوال پرسينى (حال)يش دمبيّت، وهك: (أنى زيد؟)، زهيد له كوي يه؟.

* له قورئانی پیروزدا، لهفزی (أنّی) بهسی شیواز به کار هینراوه:

يه كه من (أنّى) به ماناى (چۆن) هاتوره، وهك ئهم ئايه ته: (أنّى يُحْيِي هَذِهِ اللهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)، خوا چۆن له دواى مردن ئه مانه زيندوو ده كاته وه، البقرة / ٩٥٠. دوره من (أنّى له كويوه) هاتووه، وهك ئهم ئايه ته: (أنّى لك هَذَا)

سنيهم: (أنّى) به ماناى سه عات و كات و سات ديّت، وهك ئهم ئايه ته: (آناء اللّيل وهُم يسجدون: شهوانه ئايه ته كانى خوا ئه خويّننه وه، و سوجده بن خوا ئه به ن ال عمران/١١٣.

وه له سورهتی (طه)دا دهفه رمویّت: (ومِنْ آناءِ اللّیل: وه ههندی له کاتژمیّر گهلی شهو، طه/۱۳۰).

(أين هو): واته: ئهو ئهحوالى چۆنه؟

وه به مانای (متی)ی ئیستیفهامیه دیّت، وهك: (أنی القتال) کهی شهره؟ (من) بق-ئیستیفهامه، وهك: (من أنت): تق کیّی؟

(مهما): بن ئیستیفهامی زهمانه، وهك: (مهما لي اللیلة) تهمشهو بن من چ شهویکه ؟

(مهما): به مانای (ما)ی شهرطیه دیّت، وهك: (مهما نذره من الهیئة المشروعة انقعد: ئهگهر شتینك بكاته نهزر، و ئهو شته دروست بیّت، كه بكریّته نهزر، ئهوا ئهو كاره دروسته).

که لیرهدا (مهما) به مانای (ما)ی، شهرطیه، هاتووه.

(ما): بن ئيستيفهام ديّت، وهك: (ما هذا).

به مەوصوفەيى ديّت، وەك (مررت بما معجب لك)، كه (معجب) صيفەته برّ (ما).

وه به (صفة)یی، دیّت، واتا (ما) صیفه تبیّت، بن مهوصوفیّك وهك: (أضربه ضربا ما): که لیّرهدا (ما)، واته: (چ لیّدانیّ به زهبر!)، که (ما) صیفه ته بن (ضربا).

وه به مهوصولهیی دیّت، وهك: (فیه ما فیه)، که (ما): به واتای (الذي): مهوصوله هاتووه.

وه به (تامة)یی، دیّت، واته: پیّویستی به صیفهت نهبیّت، وهك: (ما أحسن زیدا!).

﴿ هاتنی (من) بن غهیری عاقل ﴾

- له سيّ شيوازدا (من) بق غهيري عاقل بهكارديّت:

١- هه ركات غهيره عاقل، له جيكاى عاقل، به كار بهينريت، وهك:

أسرب القطا هل من يعير جناحه لعلي إلى من قد هويت أطيرُ.

واته: ئهی پیّری بالنده کانی (قهتی) -جوّره بالنده یه که نایا که سیّك له ناو نیّوه دا هه یه ، که باله کانی بدات به لامه وه ، بیّ ماوه یه ك ، تا به هیّی ئه و بالانه وه ، خوّم بگهیه نمه لای ئه و که سه ی که ده مه ویّت، و فره ی بال لیّبده م بیّ لای ؟!

که لهم نموونهیه دا (من) بن غهیری عاقل به کار هاتووه، چونکه شاعیر بالنده ی (قهتی)ی، له پلهی عاقلدا فه رز کردووه، وه هه روه ک مرزق خیتابی پووبه روو کردوونه ته وه.

Y-وه یان غهیره عاقل و عاقل پیکهوه باس بکرین، بویه لهم شیوازهدا (من) بی غهیره عاقل له له اله (ته غلیب: گشتاندن)دا، به کاردیت، وه ك (یسجد له من فی السماوات والأرض: سوجده بی خوا ده بات، سه رجه م نه وانه ی که له ناسمانه کان و زهویدا ههن).

ئيتر هاوبهش له نيوان عاقل و غهيره عاقلدا، كه (مَنْ)، بق غهيره عاقليش له بابي (تهغليب: گشتاندن)دا، به كار هاتووه.

(تغلیب: واته زیاترهکهیان حیسابی بل کراوه).

۳-غەيرە عاقلەكە لكابيت، بە عاقلەكەرە، بەر مانايەى كە لەفزىكى گشتى
 بە كار بەينىرىت،كە غەيرە عاقل، و عاقلىش لە ژىر ئەر عاممەدا جىگاى
 بېيتەرە، رەك: ﴿ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلُّ دَابَّةٍ مَنْ مَاءٍ فَمَنْهُمْ مَنْ يَمْشي عَلَى بَطْنه وَمَنْهُمْ مَنْ

يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَظْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَديرٌ(٤٤)﴾.

که لهم جینگایهدا، چونکه غهیره عاقل (من یمشی علی بطنه) لهگه ل عاقلدا (من یمشی علی رجلین) هاتووه، و پیوهی لکاوه، بزیه (من)، بن غهیره عاقلیش به کار هینراوه. به هنری (کیفما و إذا)وه، (جهزم)دان، زور کهمه.

وكيفما تكن أكن

له پووی (مانع) بوون، و مه حال بوونی مانا له (کیفما) دا، چونکه له شته مه حاله کانه، که موته که للیم، له هه موو حاله تیکدا، له گه ل کابرای موخاطه ب دا هاو پایت، وه ك: (کیفما تکن أکن: هه رچون و هه رشیوازی که ببیت منیش وا ده بم). بویه ئیمتیمالی نه وه هه یه، که کابرای موخاطه بی نه م که لامه نه خوش بیت، و موته ککه للیم نه محاله تهی نه بیت، و هه ربه مجوده شله نیوان مانای (إذا) و (أن)ی، شه رطیه دا جیاوازی هه یه، چونکه (إذا) بو ته خصیص، و (أن)ی، شه رطیه، بو (تعمیم: گشت گرتنه و مه) به کار ده هینرین، وه ك: (أنا آتیك إذا حمر البسرُ: من دیم بو لاتان، هه رکات که خورما سور بوو)، وه (إن تأتنی أکرمك: نه گه ربیت بو لام، پین ده گرم).

جا خوینه ری به ریز بزانه: خهبه ر نه و که لامه یه که موته ککه لیم، به هزیه و کابرای موخاطه ب، له کار، و کرداریکی خاریجی ناگادار ده کاته وه، و هه والی ده داتی، و نه گهر هه واله که هاوریکی واقیع بوو، نه وه به خهبه ریکی راست داده نریت، به لام نه گهر نه و هه واله له خارجدا بوونی نه بوو، و وانه بوو، نه وا به خهبه ری دری له قه له م ده دریت، بی به ده توانریت، بگوتریت، خهبه ر نه و گوته به که نیمتیمالی (صدق و کذب: راست و دری)ی، هه یه، وه به کابرای بیژه ریش ده توانین، راستگویی، یان دری زنی، ناماژه پی بکه ین، وه ك: (ألكتاب خیر جلیسی) - (الحسود لا یسود).

﴿الباب الثانى: في الفضلة ﴾ ﴿المُفعول بِهِ ﴾

فمنها المفعول به: و هو أِسم، ما وقع عليه فعل الفاعل، نحو: علمت التلميذ، والاصل تأخّره عن الفعل والفاعل، كما ذكرنا، وقد يتقدم عليهما المقتضائه الصدر، نحو: من أرسلت الى الحبيب، أو على الفاعل فقط، نحو: ما وصل المقصود إلاّ الطالب، وقد يحذف عامله جوازاً، كقولك: مكة... في جواب: أين تريد؟

﴿باسي مەفعول بە﴾

له بابهتی فوضله، (مه فعول به)یه، که نه و نیسمه یه که کاری کارکه ریّکی به سه ردا ئه بابه تی فوضله، (مه فعول به)یه، که نه و نیسمه یه که کاری کارکه ریّکی به فیعل و نه نه اس کرا، وه هه ندی جار پیش ده که وی، چونکه واپیّویست ده کات، که له ویدا پیش بکه ویّت، وه ک "من أرسلت الی الجبیب"، یان هه ندی جار پیش فاعیل ده که ویّت وه ک: "ما وصل المقصود الا الطالب" وه هه ندی جار عامیله کهی مه حزوف ده بیّت، وه ک ده لیّیت: "مک ته له وه لاّمی که سیّکدا، که ده لیّت: (أین مه حزوف ده بیّت، وه ک ده لیّیت: "مک ته اله وه لاّمی که سیّکدا، که ده لیّت: (أین

و وجوباً في مواضع: منها المنصوب على التحذير، نحو: الأسد الأسد، أي احذر، أو على الأغراء، نحو: أخاك.. أخاك.. أي: ألزم، أو على الأختصاص، وذلك أمّا أسم معرف باللام، كقولك: (نحن العلماء ورثة الأنبياء)، أي نخص العلماء، أو أسم مضاف، كقولك: (نحن معشر الطلاب نريد أستاذاً يهدي للصواب)، أو أيها كصورته في النداء موصوفاً بصفة معرفة، واقعاً بعد ضمير المتكلم، نحو: (نحن أيها الخدام للإسلام، نحتاج ألى مزيد الأقدام، و الأهتمام).

وه لهههندی شویندا واجبه، که عامیله کهی مه حزوف بیّت، وه ک نه و شویندی که بو (تحذیر: ناگادارکردنه وه)یه، که ده لیّت، (الأسد الأسد: شیره که، شیره که)، واته: (أحذره: بیداربه لیّی)، یان بو نه وهی که سیّك ناموژگاری و بیدارکه یت، وه ک (أخاک أخاک: براکه ت، براکه ت)، واته: بیداربه و پیّوه ی پابه ندبه، یان له کاتی تایبه ت کردندا، نه مه شیان له گه لا نه لف و لامی ته عریفدایه، وه ک "نحن العلماء ورثة الأنبیاء" واته (نحص العلماء: زاناکان تایبه تن له وه دا)، یان له گه لا نیسمیّکی موضافدا، وه ک: (نحن معشر الطلاب نرید أستاذاً یهدی للصواب) یان له گه لا رأیها)ا، وه ک: له "نداء"دا دیّت، که وه صف کرابیّت، به صیفه تیّکی ناسراو، که که و تی که وه صف کرابیّت، به صیفه تیّکی ناسراو، که که و تی داری ضه میری موته که للیم وه ک : (نحن أیها الخدام للأسلام، نحتاج ألی مزید الأقدام والأه تمام).

﴿المنادى﴾

ومنها المنادى، و هو المطلوب أقباله بحرف نائب مناب أدعو، و ينصب لفظاً، أو محلا على المفعولية له، فأِن كان مفرداً معرفة، أو نكرة مقصودة، بُني على الضمّ، أو نائبه، و هو اَلف المثنى، و واو الجمع، نحو: يا زيد، و يا رجل خذ بيدى، و إِن كان نكرة غير مقصودة، أو مضافاً، أو شبهه أعرب بالنصب، أو نائبه، و هو الياء، نحو: يا رجلاً، و يا غلام الأمير، و يا ساعياً في الخير، و يا مسلمي البلد، خذوا بيدي، و نِعْمَ ما قال الشاعر:

كن لي شفيعاً يوم وعد الله

ياسيّد الأنام، يا ذا الجاه

﴿باسي مونادا ﴾

مونادا: ئهوه یه که داواکراوه، بیته دی! وه به حه رفیک ده رده بردری، که له جینی (أدعوا) داده نیشی، و مه نصوب ده کات، له له فزدا یان له مه حه لدا، (بناء) له سه مه فعولیه ت بیری! ئه گهر موفره دی مه عریفه بوو، یان نه کیره ی (مه به ست دار: مقصود) بوو، (وه ک با سکرا) مه بنی ده بیت، له سه ر (ضمّ) ه، یان مه بنی یه، به (ألف و واو) له (مثنی و جمع) دا، وه ک: (یازید)، و (یا رجل خذ بیدی) وه نه گهر نه کیره ی مه قصوده بوو، یان موضاف بوو، یان (شبه مضاف) بوو، نه وه ئیمرابه که ی به نه ضبه، یان به نائیبی نه صبه یه د. که (یاء) ه، وه ک: (یارجلاً، ویا غلام الامیر ویا ساعیاً فی الحیر، ویا مسلمی البلد خذوا بیدی). وه هه روه ها:

كن لي شفيعاً يوم وعد الله

ياسيد البشريا ذا الجاه

﴿المفعول المطلق﴾

و منها المفعول المطلق، و هو أسم ما فعله فاعل العامل المذكور، ويأتي على مأخذه كثيراً، نحو: نصرت فلاناً نصراً، وأجتهدت أجتهاداً، و قد يأتي بغير لفظه، نحو: هديت الطالب أرشاداً، و قعدت جلوساً.

﴿باسى مەفعول موتلەق﴾

مەفعول موتلەق: ئىسمىتكە كە كاركەرىك ئەر كارەى كردېيت، و عامىلەكەى لەورستەيەدا ھاتبىت، وە زۆر بەكار دىت، وەك (نصرت فلاناً نصراً، واجتهدت اجتهاداً) كە (نصراً واجتهاداً) مەفعول موتلەقن، و عامىلەكانيان باس كراون، و ھەندى جار بەغەيرى لەفزەكە دىن، وەك (ھدىت الطالب ارشاداً، وقعدت جلوساً) كە (ارشاداً، جلوساً) لەفزەكەيان جيايە، لە فىعلەكانيان.

«روونكردنهوه: عاميلي سهر مهفعول موتلهق دهبنه سي بهش:

۱. مهصده ر: ئيتر چونيه که ئهو مهصده ره کارکه ره "عامل" ه، وه ك له فزى معموله که بيت، وه ك: (فإن جهتم جزاؤكم جزاءاً مَوفوراً)، چونکه به شي يه کهم (جزاؤکم) له به شي دووه م دا کاري کردووه، و هه ردو کيشيان يه ك له فزيان هه يه.

وه یان جاری وا هدیه مهصده ره که، هاو لدفز نییه، له گهل مه عموله که دا به لکو هاو مانان، وه ك: (أعجبني قعُودك جُلوساً).

۲. فیعل: که نهمیش دیسان دوو بهشه:

یان له له فزی مدصده ره که یه او وه که یه کن، وه ک در الله موسی تکلیماً) جونکه (کلم الله موسی تکلیماً) جونکه (کلم) له (تکلیماً) دا کاری کردووه و له له فزه که ی نهوه، وه هه روه ها وه ک (اتهم یکیدون کیداً).

وه یاخود لدواندید له مانادا وهك مهصده ره که وابیّت، نهك له له فردا وهك: (قعدت جلوساً) هدر جدنده هدندیّك له زانایانی نه حو (سیبویه و شویّنکه و توانی) لهم بهشددا عامیله که به موقه دده و ثه زانن، و بهم جوّره تهقدیریان کردووه، (قعدت و جلست جلوساً).

۳.وه صف: وه ك، ئيسمى فاعيل و ئيسمى معفعول و.. تعميش يان وه ك لعفزى معصده ره كه وايد، وه ك: (والصّافات صفاً، هو مضروبٌ ضرباً).

وهيان لممانادا وهك مدصده رهكه وايد، وهك: (أنا قاعدٌ جلُوساً).

﴿دمربارس مەفعول موتلەق﴾

(مفعول مطلق):مهصده ریکه که هاوجینس یاخود هاومانای فیعلیک بیت . که پیشتر باس کرا بیت. جاری واهه یه کهمه فعول موتله ق جوری فیعله که روون نه کاته وه (نظرت فی الکتاب نظر الحقق)، وه ههندی جار ژماره یان نهندازه ی روودانی فیعله که روون نه کاته وه ، وه که ده فعول موتله ق نه کاته وه ، وه که ده فعول موتله ق سی جوره:

- ١. مەفعول موتلەقى نەوعى:
- ۲. مەفعول موتڭەقى عەدەدى،"ژمارەيى".`
 - ٣. مەفعول موتلەقى تەئكىدى .

وهجاری واهدید ده گونجیّت فیعله که حدوف بیّت . وه مدفعول موتلّه قیّك جیّگای بگریّته وه اوهٔ ده مده ده گونجیّت فیعله که دو عادا به کار ده هیّریّت، وه ك: (سقیالك)، وه پیّویسته ناگامان له وه بیّت ، که له فزه کانی وه ك : (سبحان) و (ایضا) و (لبیك)، مدفعول موتلّه قن، وه هدموو كات عامیله کانیان حدوف کراوه، وه له هدندی جیّگادا صیفه تی مدفعول موتلّه قد که مدوصوفه، حدوف ده کریّت، وه ك: "ضربته شدیدا = ضربته ضربا شدیدا".

وه (باء) بۆ (الصاق) به كارديت، ئيتر يان حدقيقي يه وهك: (به داء).

یان بۆ (مهجازه)، وهك: (مررت بزید)، كه لیره دا واته: (قرب مروری منه) كه (منه) بۆ (زید) دهگه ریتهوه واته (مروری) من له (زید)هوه نزیك بوو، نهك لاشهم به لاشهیهوه لكابیت، كهوابوو لیرهدا (باء) بۆ ئیلصاقی مهجازی یه.

﴿ عاميلي مدفعول موتلدق ﴾

هدندی جار عامیلی مدفعول موتلدق، له روی بونی قدریندید کدوه (جوازاً) حدزف دهبینت، وهك ندوه یکد بد کدسیّك بلّییت، که تازه لدسه فدر گدراوه تدوه (خبر مقدم) که ندم و تدید لدم جیّگایددا له جیّی مدفعول موتلدق دانیشتووه وه عامیله کهی (قدمك)بووه، که حدزف کراوه. ده گونجیّت، که سیّك گرفتی هه بیّت و ره خنه بگریّت، که مدفعول موتلدق ده بیّت، بدشیّوه ی مدصده ر بهینریّت، له کاتیکدا که (خبر مقدم)لدسدر شیّوه ی مدفعول موتلدق نییه.

له وه لآمی نهم کیشه یه دا ده توانریت بگوتریت، (خبر مقدم) مه فعول موتله ق که فیعله که که عدرف بووه، به و مانایه ی که وشه ی (خبر) نیسمی ته فضیله، وه له نه صله المسه ر شیوه ی رأخیر) بووه، که هه مزه که ی له رووی روز به کارهینان (کثرة الاستعمال) هوه، حه رف کراوه، وه مه صده ر بوونی وشه ی (خیر) به دوو شیواز ثابت ده بیت به م جوره ی لای خواره وه:

أ حدبدری موقدددهم: صیفدته بز مدفعول موتلدق (قدوماً)، ندو کاته مدوصوفه که (قدوماً) له دوای حدزف عامیله که، ندمیش حدزف کراوه، وه صیفه ی خدبدری موقدددهم جیّگا که یی گرتوه تدوه.

ب- به ئیعتباری موضاف إلیه، که موقدددهمه: واته: له فزی خدبدر، که موضافه، له موضاف إلیه، یه کدی خوی موقدددهمه، توانیویه تی مهصده ربوون و ه رگبریت.

وه ههر بهم جوّرهش جاری وا ههیه که عامیلی مهفعول موتلهق (وجوبا) حهزف دهبیّت، که نهمهیان سهماعی،یه (واته: نهو وشانهی که له نههلی نهو مانهوه بیستراوه، وه به چهند تایبهت مهندی و خهسلهتیّکی خوّیانهوه لای ههموو یان به کار هیّنراون).

وهك: سَقياً وَ رَعْباً ،كه لـه ئەصلْـدا (سقاك اللهُ سَقياً وَرَعاكَ اللهُ رِعْياً)بوه.

له چدند جینگایه کدا عامیلی مهفعول موتله قیاسه و وی قیاسه وه (قیاسه) حه زف
 ده کریت:

۱ – له دوای (أمّا)ی تدفصیلی، له کاتیٚکدا که مدفعول موتله ق بر دریژه و تدفضیل دان به داهاتووی نیورو کی جومله که بینت، وهك: (فَسُدُّوا الوتاق فاَما مَنَّا بَعْدُ وَ إِمّا فِداءُ حَتَى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْ زارِها)که له ئدصلدا (أمّا نمنُوُن مَنَّا وَ أما تَفْدُن فِداءَ)بووه.

۳- مدفعول موتلدق نیّوهروّکی جوملدیدك تدنکید ده کاتدوه که سودی ندو جوملدید هدمان واتای ندو مدصده ره نی ید، وهك، (أنت أبنی حقاً) که (حقاً) به مانای (حقیقتاً)ه، وه نیحتیمالی ندوهش هدید که جوملدی (أنت أبنی) حدقیقدت بیّت، واتد: لدواقیعدا موخاطه ب کوری موتد کدللیم بیّت، بدلّکو مدبدستی موتد کدللیم ندوه ید که تو له پلدو پایدی کوری مندای، واتد: هدر بدو شیّوازهی که کوره کهی خوّمم خوّش دهویّت، چونکه تدقدیری جومله که بدم شیّوازهید، (أنت أبنی أحق حقاً).

٤ مه فعول موتله قي حه صركراو دراييته پال (أسم ذات) يك وهك: (ما أنت ألا سيراً)
 كه له نه صلدا (ما أنت إلا تسير سيراً) بووه.

۵- مەفعول موتلەقدكە دوبارە بوەوەبيت، وەك: (زيد سراً سيراً) كە لە ئەصلىدا
 زيد يسير سيراً) بووە.

۳- مهفعول موتله ق "تشبیه"ی لی بناسریته وه وه: (مرزت به فاذا له صوت صوت حار) دام به لایدا، که چی له ناکاو دا نه و ناوازیکی و ده نگیکی هه بوو، وه که هنگی گوی دریژ، که له نه صله ا (مررت به فاذا له صوت بصوت صوت حمار) بووه.

وه ئدو ئيسم فيعلاندى كد ندصبدو ردفعه دهكدن، ودك:

(نزال) که لهسه ر وه زنی (أنزل)ه: که فیعلی ئهمره.

(تراك) واته (تەرك بكه)، كه (لامر) مەفعولى (تراك)ه.

﴿المفعول لَهُ ﴾

ومنها المفعول لَهُ، وهو أِسم ما فُعِل لِأَجْلِهِ الفعل المذكور، و إِنَّما ينصب، إذا كان حدثاً احدثه فاعل المذكور، و قارنه في الزمان، نحو: نصحت التلميذ تهذيباً لأخلاقِه، بخلاف ما إذا كان أِسم غير الحدث، نحو: ذهبت إليه للفلوس، أو لم يكن من أحداث الفاعل المذكور، نحو: جئت إليك لدعوتك إيَّايّ، أو لم يقارنه في الزمان: نحو: (درستك اليوم لوعدي به أمس).

﴿باسى مەفعول لَهُ ﴾

مەفعول لَهُ: ئەو ئىسمەيە، كە فىعلەكە بەھۆى ئەوەوە، ئەنجام دراوە، ئەگەر بكەرى ئەو كردەوەيە كردەوويە ئەوا مەنصوب دەبىت، وە بۆ (زەمان) دەبوو، وەك (نصحت التلميذ تهذيباً لأخلاقه) بەپىنچەوانەى ئەوەوە كە ئىسمەكە روداو نەبىت، وەك: (ذهبت أليه للفلوس)، يان فاعيلەكە ئەنجامى نەدابىت، وەك (جئت أليك لدعوتك أياى) ياخود بۆ زەمان نەدەبوو، وەك (درستك اليوم لوعدى بە أمس).

﴿المفعولُ فيهِ

ومنها المفعول فيد، و هو أِسم زمان، أو مكان فعل فيه الفعل المذكور، و ينصب الأول مطلقاً محدوداً، نحو: قرأت القرآن يوم الجمعة، أو غير محدود، نحو: قرأته حيناً.

والثاني: أِذَا كَانَ أَسَمَ مَكَانَ مِبْهُم، كَأْسُمَاءُ الجُهَاتُ السَّت، نحو: وقفت أمامك، أو خلفك، و أما المكان المحدود فلا ينصب منه، أِلا ألفاظ مسموعة، نحو: دخلت البلد، و نزلت الخان، و سكنت البيت.

﴿باسى مه فعول فيه﴾

معفعول فیه: نعمیش نیسمیی زهمان یان معکانه، که نعو فیعلهی تیا نعنجام دراوه، له (زهمان)دا، بعگشتی معنصوبه،وه (قرأت القرآن یوم الجمعة) نیتر کاته که دیاری کراوبیّت، یان (نهء)... وه ك: (قرأته حیناً). دووهم: نهگهر ئیسمیی معکانی نادیار بوو، وه ك (شهش ناراسته که) (چه پ، راست، بعردهم،...) وه ك" (وقفت أمامك)، یان (خلفك)! وه لعمه کانی دیاری کراودا، معنصوب نی یه، تعنها له و لعفزانعدا،نه بیّت، که وا بینراون، وه ك (دخلت البلد، ونزلت الخان وسکنت البیت).

وظهرف و مهفعول فيه

*یدکیّکی تر له مدعموله کانی فیعل نهو شته یه که فیعله که تیایدا و له سه ری رووی داوه که بد، ظهرف و مدفعول فیه، ناو دهبریّت، به ده سته واژه یه کی تر (مدفعول فیه): نه و ئیسمه یه که بر رونگر دنه و هی کات و شویّن (زمان و مکان)ی فیعل باس ده کریّت.

وهك: (قُمتُ يوم الجمعةِ) رِوْژى جومعه به رِوْژوبووم، (صُمتُ): فيعل و فاعيله، (يوم) مدفعول فيه يه، و موضافه، (الجُمُعةِ): موضاف إليه.

(رصلیت آمامك)، (صلیت) فیعل و فاعلیه (آمام) موضافه و مهفعول فیه یه، (ك) له مهمحه للی جه دردا موضاف الیه یه، له نمونه یه که مدا، (صُمت یوم الجمعة) مهفعول فیه یه، که، مهفعول فیه، یه کی زهمانی یه، و له نمونه دووهم دا (صلیت آمامك) یه کینکی تر له مهنصوبات و مه عمول "به رکار"ه کانی فیعل، نه و ئیسمه یه که فیعله که له دراستیدا ته نها له به رخاتری نه و کراوه و نه نجام دراوه، که به "مفعول به" ناوزه دراوه، وه ك: (ضربته تأدیباً) لیمدا، تا نه ده به فیربیت، واته، له به رخاتری نه ده دادانی نه و، لیدانه که یم کردووه. (ضربته): فیعله و فاعیله، و مه فعول به یه، (تأدیباً): مه فعول له، یه.

وه هدروهها وهك: (قعدتُ عن الحربِ جنباً): لدبدر ترس، لدشدره كد لام سدند، (قعدتُ: فيعل و فاعيله، "عن الحرب": جارو مدجرووره. و ظهرف له غوه، و موتدعدلليقد بد (قعدتُ)، و مدفعول له، يه.

لهم شدن و کهوکردنهی سهرهوهدا، دوو غونهمان بهرجاو کهوت، که نهوانیش (مَفْعُولُ (صَربتُه تأدیباً)ه، لهگهل (عقدت عن الحرب جُبناً)ه، که یهکهم رستهیان (مَفْعُولُ لَهُ)ی،ته حصیلی یه، که ته حصیلی نهوهیه که فیعله که لهبهرخاتری نهو مهفعول لَهُ،یه،نهکریّت، واته، (صَرْب)ه، که بو نهوه کراوه، تا (تأدیب) وهربگیریّت، به لام دووهم غونه، به (حصول)ی ناوزه ده کریّت، چونکه (جُبُن: ترس)ه که، به هوی فیعله کهوه دروست بووه که شهره کهیه، واته، مهفعول له حاله تی (حصول)دا، بونی به ستراوه به بوون و وجودی فیعله کهوه.

ئەوەش بزانه، كه (زجاج) كەيدكىكە لەزاناكانى نەحو، (مفعول لَهُ)ى بە مەصدەرى مەفعول موتلەق داناوه، وه واى داناوه كه (تاديباً) له نموندى (ضرَبْتُهُ تاديباً) دا، بەم جۆرە تەقدىر دەكرىت، (أدّبته تاديباً).

یه کیکی تر له مهنصوبات و مه عمولاتی فیعل، ئهو ئیسمه یه که له مانادا به فاعیلی فیعله که دیته نه (مار، وهك: (طاب زید نفساً) به ته قدیری (طاب نفس زید)ه، ههر به و

جۆرەی كه لهم مەفهوم و ماناوه دەردەكهويت، كه ئهو ئيسمه كهسهرەوه باسمان كرد، ئاشكراكهرى ماناى رستهكانه، و ئهو ناديارييه يى بهسهريانه وههيه لاى دەبات، له ههر رستهيك دا كه تهميز ههبيت، ههرچهنده تهميزه كهش دەرنه كهوتبيت، ئهوا جۆره نادياريه (أبهام) ديته ئاراوه، كه ئهو نادياريه شته به بهدهرخستن و باس كردنى تهميزه كه لادهبريت، وه لهراستيدا ئهو تهميزه يه ناديارى لهسهرجهمى رستهكهدا دور ئه خاتهوه و روونى بى دەبه خشيت، لهبهر خاترى ئهمه يه كه لهيناسه يهميزدا گوتراوه: "فالتميز: أسم يذكر لبيان المراد من أسم مبهم قبله ":بۆيه، تهميز كارى ئهوه يه ناديارى "أبهام" لائهبات، لهسهر شته باس كراوه كه، وهك: (واشتعل الرأس شيباً)، و (طاب زيد نفساً).

(اشتعل): فیعله و (الرّأسُ) فاعیله، (شیباً) مهنصوبه و تهمیزه، که لهم غونهیه دا (شیباً)، ئه و ئیبهامه ی له سهر (رأس) لابر دووه، و رهنگه که ی دیاری کر دووه.

(طاب): فیعلهو (زید) فاعلیه، (نفساً) تهمیزه، لهم نمونهیدا تهمیزه که ثیبهامیه تی له سهر زاتیکی موقدددهر لاداوه، له نمونهی (طاب)دا نی یه، و پهیوهندی نیوان نهم دوانه روون و ناشکرایه.

به لکو له واقیعدا تهمیزه که ئیبهامی زاته شاراوه (مقدر)ه که ی ده رخستووه، که ته قدیری که لامه که بهم جوّره یه: (طابَ آمْرٌ من آمورِ زیدٍ) نهم شته موقه دده ره، که گوّر دراوه به زاتیکی موقه دده ر، موبهه مه و دیار نی یه، و ئیبر (نفساً) نه و نادیاریه ی لادا، لهم روانگه یه وه نمونه ی (گاب زید نفساً)، وشه ی (نفساً) ئیبهامه که ی لهسه رکه سی نیسبه ت بر دراو لادا،نه ک لهسه رخودی نیسبه ت دانه که.

وه له نموندی (واشتعل الرّأسُ شیباً) دا، تهقدیری رسته که به م جوّره یه، (اشتعل الشّیئ المنسوبُ إلى الرّاس) که (شیباً)، ئیبهامی له سهر زاتی موقه دده ره که (خودی شته شاراوه که) که (شئ)ه، لاداوه، وه ئهم حوکمه له سه رجهم نمونه کاندا هه ر بهم جوّره یه، وه ک : (طاب زید ابا وابوّة و داراً و عِلْماً).

بوّیه تهمیز، لابهری نیبهام بیّت، لهسهر زاتی موقهددهر یاخود لهسهر زاتیّکی باسکراو (مذکور)، چونیه که و ههربه تهمیز ناو دهبریّت و بهنه کیرهیش دیّت.

﴿المفعول مَعَهُ

و منها المفعول مَعَهُ: و هو الأِسم المذكور بعد الواو لمصاحبة معمول عامل سابق، صراحة أو لا، نحو: سار زيد وعمراً، وهو على أربعة أقسام:

الأول: ما وجب فيه النصب، نحو: جئت و زيداً، و مالَكَ، و زيداً، و ذلك لعدم تحقق شرط صحة العطف.

الثاني: ما ترجح فيه النصب على الرفع، و ذلك في ما تحقق شرط صحة العطف، لكن خيف منه فوات قصد المعية، نحو: لا تاكل السمك، و تشرب اللبن.

الثالث: ما ترجح فيه العطف على النصب، و ذلك مثل ما وقع فيه الواو بعد ضمير رفع منفصل تلو أستفهام، نحو: ما أنت، و زيد، لِأَنَّ العطف يجعل زيد عمدة، والنصب يجعله فضلة، والعمدة أهم من الفضلة.

الرابع: ما أستوى فيه الأمران، و هو ما تحقق فيه شرط العطف، والنصب، بدون مزية لِأحد الجانبين، نحو: جئت أنا و زيد، و زيداً، و أمّا ما يجب فيه الرفع بالعطف، نحو: أنت و رأيك، وكلّ رجل وضيعته، فليس من باب المفعول مَعَهُ.

﴿باسى مەفعول مَعَدُ ﴾

مەفعول مَعَهُ: ئەو ئىسمەيە كە دواى (واو)ێك، دێت، كە بۆ ھاورێيى پێ كردنى ئەو مەعمولە،يە. لەگەل عاميلە پێشوەكەيدا، راستەوخۆ بێت، يان (نهء)...، وەك: (ساء زيد وعمراً) و چوار بەشە:

یه کهم: نهوه ی نه صبه ی تیادا واجبه، وه ک (جئت وزیداً) (ومالک وزیداً) و ئه مه ش لهبه رتیدانه بوونی عه طف له رسته کاندا. دووهم: نهوهی که نهصبهی بز چاکتره، له پهفعه، نهمیش نهوهیه که عه طفی تیادا بهدی ده کریّت، به لام به کهمیی! وه مهبهستی له گه لال بوون (مَعِیّتُ)ی، تیا فهوتاوه، وه ك: (لا تأکل السمك وتشرب اللبن).

سیّیهم: نهوهی که عه طفی بوّ چاکتره له نهصبه، نهمهش لهکاتیّکدایه، که "واو" کهوتبیّته دوای ضه میریّکی مهرفوعی مونفهصیل، که نهداتی نیستیفهامی لهگهلاا هاتبیّت، وهك (ما أنت وزید) چونکه عه طف کرانی(زید) ده مخاته بابی (عمدة)وه، بهلام نهصب ده خاته بابی (فضلة)وه، وه بیّگومان (عمدة)یش، گرنگتره له (فضلة).

چوارهم: ئهوهی که (نهصب) ، (عه طف)ی تیادا یه کسان بیّت، و یه کیّکیان لهوی تر زیاتر نهبیّت، وه ک (جنت أنا وزیدٌ وزیداً) ههردووکیان دروستن، به لاّم نهوهی که په فعمی تیادا واجبه، به عه طف وه ک (أنت ورأیک)، و(کل رجل وضیعته) نهمه لهسهر (مه فعول مَعَهُ) ناهیّنریّنه ئه دُمار!

﴿ باسى مەفعول معه﴾

مدفعول معه، نهو نیسمه یه که لهدوای نهو (واو)ه وه دیّت، که مانای (مع)ی هه لگرتووه، نهمه ش له پرووی (مصاحبت)و هاو پیهتی نواندن له گه ل (امل) ه که یدا، به دهسته و اژه یه کی تر (مفعول معه) که سیّك یان شتیّکه که فیعله که به هزی نه وه وه نه نجام ده دریّت، وه نهو نیسمه مه نصوبه یه که له دوای (واو)ی به مانا (مع) دیّت، وه ك (خرجت و زیداً) له گه ل زهید دا هاته ده ره وه.

(مفعول مُعَمَّ حوو بمشه:

۱-(مفعول معه)ی حدقیقی: ئدوهیه که لدحدقیقدتدا لدگدان فیعله کهی خوّی دا حوکمی هاوبدشی و شدریکی هدبیّت، وهك: (جنت أنا وزیداً) که (زید) له هاتندا لدگدان ئیسمه کهی پیش خوّیدا (آنا) هاوبدش و شدریکه.

۲-(مفعول معه)ی مهجازی: نهوهیه که نهو هاوبه شی و شهریکیه حهقیقی نهبیّت، وهك: (سیریی والطریق) که دیار و رونه کهریّگا ناچیّت بهریّدا، به للکو لهرووی مهجازییه وه لهگهان فاعیله کهی (سیری) دا دامان ناوه، چونکه کاتیّك که سهیاره که به توندی ریّگای بری، له لای کابرای سوار وایه که ریّگاو دارو دره خته کانی دهوروبه ریش له حهره که ت کردن دان.

غوونهی دووهم: (کفی): فعل ماضی. (ك): مفعول،(و): بمعنی مع. (زیدا): مهنصوب به هوّی (واو)هوه،" مفعول معه"،(درهم): فاعل (كفی).

وه نهوهی به هوی (واو)ی (بمعنی مع) مهنصوب دهبیّت به (مفعول معه) ناو دهبریّت.

﴿ئهو واوهى كه لهپيش مهفعول "معه"، دا ديّت!﴾

ئه و واوه ی که له پیش مه فعول "معه"، دا دینت ده بینت واوی عمطف نه بینت، بویه له غونه ی: (سرت وزیدا: له گه ل زهید دا چومه سه فه ر) ناتوانین ئه و واوی (معیة) ه، به حه رفی عهطف دابنین، چونکه ضمیری موتته صیلی (ت) جائزالوجهین نییه، وه ئه گه ر بمانه وینت ئیسمین عمطف دابنین، خونکه ضمیرینکی مهنه وینت به هوی ضمیرینکی مونفه صیله وه، ته نکیدی بکه ین، ئه و کات ئیسمینکی عمطف بکه ینه سه ر، هم به مشیوازه یش عمطف کردنی و اوی (معیة) له م نمونه یه شدا ناشیرین و قه بیحه (مالك و زیداً) چونکه عمطف کردنی و اوی (معیت) له م نمونه یه دروست نییه، مه گه ر له دوای چونکه عمطف کردن له سه ر ضمیری مه جرورو دروست نییه، مه گه ر له دوای گه راندنه وهی حد و فه جه وه که بوسه ر مه عطوفه که، له به رئید)دا، دوباره نه کراوه ته وه، نه وا عمطف کردنه که ی دروست نه بووه، به لام له نمونه ی (جئت أنا و زیداً) عهطف دروسته و هیچ گرفتیکی تیادا نییه چونکه عهطف کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هه روه ها عمطف کردن له (ضریت کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هه دروه ها عمطف کردن له (ضریت که دردنه که دردنه که کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هه دروه ها عمطف کردن له (ضریت کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هه دروه ها عمطف کردن له (ضریت کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هه دروه ها عمطف کردن له (ضریت کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هم دروه ها عمطف کردن له (خریت که کردنه سه رضه میری مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هم دروه ها عمطف کردن له (خریت که دروست که خونه که که دروست کردنه سه رسی مونفه صیل هیچ گرفتیکی نییه، و هم دروه ها عمطف کردن که دروست که دروست که خونه که دروست که دروست که خونه که عملف کردنه سه دروست کردن که دروست که درو

زیداً وعمرواً)دا پیویسته، چونکه نهو واوهی دوایی له جیاتی (مفعول به) خوّی نواندووه.

وه پیویسته نهوه بزانریت که ههندی جار له دوای (ما) و (کیف) که له نیسمه کانی (استفهام)ن، عامیلی (مفعول معه) حهزف ده کریّت، وه له م جوّره جیّگایانه دا فیعلی (تکون)، یان شیبه فیعلی (حاصل) له (تقدیر)دایه. وه ك: (ما أنت والطب)، (کیف أنت درس النّحو) که له نه صلّدا به م جوّره بوون: (ماتكون أنت و الطلب)، (کیف تكون و درس النحو).

(إلا) يه كيّكه لموانهي ئيسميّك مهنصوب دهكات و بز (استثناء) به كارديّت.

﴿ الستشنى ﴾

ومنها المستثنى، و هو متصل، و منقطع، أما المتصل فهو الذكور بعد إلاّ، أو إحدى أخواتها المخرج من مستثنى منه عام شامل له، و لغيره، نحو: جاء القوم ألاّ زيداً، وأمّا المنقطع فهو المذكور بعدها غير مخرج منه، نحو: وصل الطلاب إلاّ كتبهم، فإن تقدم المستثنى على المستثنى منه، فهو منصوب مطلقاً، نحو: إلاّ زيداً جاء القوم ، وألاّ الخيل وصل الجيش، وكذا أن تأخر، وكان منقطعا، أو متصلاً، لكن في كلام مثبت كما مرّ المثال، وأمّا أذا تأخر، وكان متصلاً، و في كلام منفى، فيجوز نصبه.

﴿باسي موستهسنا ﴾

موسته سنا: ندمه ش یان موتته صیله، یان مونقه طیعه، (متصل): ندوه یه که دوای (الا) یان یه کیک له خوشکه کانی (ألا) بینت، وه له خودی (مستثنی مینه)یه، وه گشتگیره بز ندوو ، بز غدیری ندویش، وه ک (جاء القوم ألا زیداً)، بدلام (مُنقَطِعْ)، ندوه یه که له خودی (مستثنی منه) نی یه، وه ک: (وصل الطلاب ألا کتبهم) نه گدر موسته سنا پیش (مُستثنی مینه) کدوت، ندوه مدفعول بِد،ید، به گشتی، وه ک: (ألا زیداً جاء القوم) و (ألا الحیل وصل الحیش) وه هدروه ها پش ده بیت، یان موتته صیل!

و يختار بَدَلِيَتُهُ للمستثنى منه، نحو: ما جاء الجيش أِلا طليعته، بالرفع والنصب، هذا أِذا ذكر المستثنى منه، و أمّا غيره، وهو ما لم يذكر المستثنى منه، فيه سواء، كان الكلام منفياً، و هو الكثير، أو مثبتاً، وهو القليل، و يُسمّى بالمستثنى اللَّهَرَّغ، فيعرب على حسب أِقتضاء العامل، نحو: ما صحبني أِلا العلماء، و ما أحببتُ أِلا العقلاء، وما تَرَجَّيْتُ الخير أِلا من العارفين.

و قد يستثنى بغير، و سوى، و سواء، فيكون المستثنى بها مجروراً بالأضافة، و أنفسها معربة كالمستثنى بألاً، على ما سبق، و المستثنى بليس، و لا يكون، و ماعدا، و ماخلا، منصوب لا غير، و بعَدا، و خَلا، و حاشا مجرور، نحو: جاء القوم غير زيد، أو لا يكون زيداً، أو ماعدا زيداً، أو عدا زيد.

به لام له که لامی (مستثنی مِنْهُ)دا، بر هه ردوکیانه، وه ك: (ماجاء الجیش ألا طلیعته) به ره فعه و نصبه پیّویسته، ندمه نه گهر (مستثنی مِنْهُ) باس كرا، نه گهر نا.... یه کسانه! که لامه که، مدنفی بیّت که ندمه زیّر هدیه، وهیان (مُثْبَتْ)بیّت، که ندمه یان کهمه، وه به موسته سنای (مُفَرَّغُ) ناو ده بریّت، و به گویّره ی عامیله کهی نیعراب ده کریّت، وه ك: (ماصحبنی ألاّ العلماء)، و (ما أحببت ألا العقلاء) ، و (ما ترجیت الخیر ألاّ من العارفین)، وه موسته سنا به (غیر، و سوی، سواء) ده کریّت، نیتر موسته سنا مه جرور ده بیّت، به هوّی نیضافه وه وه خودی خوّیان وه ك موسته سنا به (ألاً) موعره بن، وه موسته سنا به (لیس، ماعدا، ماخلا) مه خرور ده بن، وه به (عدا، خلا، حاشا) مه جرور ده بن، وه ك : (جاء القوم غیر زید)، أو (لا یکون زیداً)، أو (ماعدا زیداً)، أو (عدا زید).

﴿ باسى (إستِلناء)﴾

له (إستثناء)دا چوار شت پيويسته:

۱-مستثنى به، لەفزى فاعل و خۆيشى موتەكەللىمەكەيە.

۲-مستثنی به له فزی مه فعول و نه و و شهیه یه که له دوای نه داتی (إستثناء)ه که وه هاتو وه.

۲-(مستثنی منه) که ئه و له فزه گشتیه یه که له پیش ئه داتی (إستثناء) ه که و ه یه.
 ۴-(مستثنی به): که ئه داتی (إستثناء) ه که یه.

وه نهوهی به هنری (إلا)وه مهنصوب دهبیت به (مستنثی) دهناسریت، نهوهی لیرهدا ئیعتیباری پی ده کریت نهوه یه که (مستنی ومستنی منه) لیک جیاواز بن.

*مەرجەكانى مەنصوب بوونى (مستثنى):

۱ - پیویسته (مستثنی) له که لامیکی ته واو: (تام) دا بیّت، واته (مستثنی منه) :مثبت بیّت نه ك مه نفی، ده ی ئه گهر (مستثنی منه) مه نفی بوو (مستثنی) ته واو (تام) نی یه، وه ك : (جاءني القوم) که (مثبت) ه ، (إلا زیدا) که (زیدا) تاممه.

۲-یان ئهوهیه که (مستثنی) پیش (مستثنی منه) کهوتبیّت، وهك: (جاءني إلا زیدا أحد) که (زیدا) (مستثنی مقدم) ه، و (أحد) (مستنثی منه)یه و مهنصوبه.

۳-یاخود (متسثنی)که (منقطع) بیّت، واته (مستثنی) له (مستثنی منه)دا نهبیّت، وهك: (ما جاءیی أحد إلا حمارا) که (حمارا) (مستثنی منقطع)ه ومهنصوبه.

حوو جۆرى تر له (مستثنى)دا ماوه:

أ-دروسته (مستنی) مهنصوب بیّت، وه دروستیشه به (بدل) حساب بکریّت، ئهویش له کاتیّکدا کهلامه که تام بیّت، مهنفی نهبیّت، وهك: (ما فعلوه إلا قلیل) (قلیل) به مهرفوعی بهو مهبهسته ی که (بدل) بیّت بوّ (واو)ی جهمع له (فعلو)دا.

یان (إلا قلیلا) به مهنصوبی به هزی (مستنی)یییهوه.

﴿ئەگەر موستەسنا بە نەصبە بخوينريتەره﴾

بدلام ئدگدر موسته سنا به نه نه بخوینریته وه، ئه وا له م کاته دا نابیته به ده ل وه هدره ها ئه گه ر به هزی به رگر (مانع)یک و پاساویکه وه نه مانتوانی موسته سناکه به (تابع)ی له فزی (مستثنی منه) دابنین، له م کاته دا پیریسته تابیعی مه حه للی موسته سنا بهینین: وه ك (لا إله إلا الله). هزی ئه وه ی که ئیمه پاساومان هه یه و ناتوانین (الله) له به ده لی له فزی (اله) دا دابنین.

ئهوهیه که کاتیک بهدهل هینرا، ئیتر (مبدل منه) له کار کهوتندایه، وه نه گهر بهدهل نهتوانیّت له جیّی (مبدل منه) دابنیشیّت، لهم کاته دا ناتوانریّت له ئیعرابه له فزییه که ی (مبدل منه) بی ئومیّدی و یاخیبوون بنویّنیّت، لهم نمونهیه شدا دیسانه وه نه و (مانع) هدید، چونکه (الله) ناتوانری له جیّی (إله) دابنریّت، چونکه نه گهر (الله) له جیّی (إله) دابنیّن، نهوا پیویسته ئیسمی (لاء) ی نه فی للجنس مه عریفه بیّت، له کاتیّکدا که زانیمان ده بیّت ئیسمی (لاء) نه فی للجنس نه کیره بیّت.

- وه ئیعرابی (مستثنی)لای هدندی به گویرهی عدوامیله کانیدتی، ئدمه شله کاتیکدا که (مستثنی منه) باس نه کرابیت، وهك:

١-مدرفوع، وهك: (ما ضربني إلا زيد). (زيد): فاعيله و مدرفوعه.

٢-مدنصوب، وهك: (لست إلا قائما)، (قائما): مدنصوب، خبر (ليس).

٣-مدرفوع وهك: (ما مررت إلا بزيد)، (بزيد): جار ومهجرور بههزى (باء)هوه، چونكه لـهم نموونانه دا (مستثنى منه) نه هاتووه.

ئاگادارى: هدنديّك دهلّين مدنصوبى (مستثنى) به هزى (إلا)وه نىيه، بهلّكو به هزى (استنثى)ى (مقدره)وهيه.

وه هدندیک ده نین بدهوی (استثنی)ی (مقدر)هوهید، به لام به یارمدتی (الا)وه ده توانیت مدنصوبی بکات.

(مفرغ): واته (مسئتني منه) باس نه كر ابيت.

تهواو کاری: بزانه (استثناء) به (غیر، سوی، سواء) ده کریّت، واته نهمانیش له (أداة الإستثناء)ن، به لاّم نهمان (مستثنی) مهجرور ده که ن، چونکه نیضافه ده کریّن بو لای (مستثنی) هکه.

وه بزانه (غیر) دهتوانیّت وهك (مستثنی) مهنصوب بیّت، نهگهر:

١-ئه گهر له فظي (غير) له كهلاميّكي (تام)دا بيّت، وهك:

(جاءي القوم غير زيد)، ليرهدا (غير) مدنصوبه.

﴿ باسى لەفزى (غير)﴾

لمفزی (غیر) لهسهره تادا بر صیفه دانراوه، چونکه نهم لهفزه هه لگری مانای (مغایرة: جیاوازی)یه، وه ك: (جانني رجل غیر زید : كابرایه ك هات برلام، كه نهم جوره تاییه تمه ندی یه كه هاتنه كهیه، له زهید دا نهبووه) واته: نهوی جیا كرده وه، به لام جاری وا هه یه كه له دانان (وضع)ی سهره تای خوّی ده رده چیّت، و ده بیته به شیك له نه داتی (أستثناء)، ههروه ك چوّن سهره تای دانانی (ألا) خوّی بر (أستثناء)ه، به لام جاری وا هه یه له و ریّره وه لا ده دات، و ده بیته صیفه تی كه لیمه یه كه لركان فیهما ألمة ألا الله لفسدتا: نه گهر له ناسمانه كان و زهوی پهرستراویکی تر ، غهیری خودا هه بیّت، نه وا یاسای جیهان تیك ده چوو، خه راب ده برو)، كه لهم غوونه یه دا له فزی (ألا) به مانای (غیر) و (صفة) هاتووه.

۲-ئه گهر (مستنثی) پیش (مستثنی منه) کهوت، وهك:

(ما جاءیی غیر زید أحد) که لیرهدا (مستثنی منه) دوای (زید) کهوتووه، بزیه مهنصوب کراوه.

٣-ئهگهر (مستثنی): (منقطع) بوو، ئهوا مهنصوب دهبیّت، وهك:

(ما جاءني أحد غير حمار).

٤-ئه گهر له فظي (غير) له كه لاميكي مه نفى دا بوو، وهك:

(ما جاءبي القوم غير زيد)، ئهوا (غير) به مه نصوبيش دهبيّت و به مه رفوعيش دهبيّت.

۵-ئهگهر (مستثنی) (مفرغ) بوو، واته (مستثنی منه) باس نه کرابوو، ئهوه ئیعراب به
 گویرهی عهوامیله کانه، وهك:

(ما ضربني غير زيد)، كه (غير) مهرفوعه، چونكه فاعيلي (ضرب)ه.

وه (لست غير قائم) به نهصبي (غير)، چونکه خهبهري (لست)يه.

وه (ما مررت بغیر زید) به مهجروری (غیر) به هزی (باء)هوه.

وه بزانه (سوی، سواء) مهنصوب دهبن له کاتیکدا که بوونه (مفعول فیه)، وهك: (جاءیی القوم سوی زید) (سوی) مفعول فیه یه بۆ (جاء).

وه بزانه که (استثناء) به هنری (حاشا، عدا، خلا، ما عدا، ماخلا)وه ده کریّت به و شیّوازه ی که باس کرا.

وه هدروهها به هوی (لیس، لا یکون) استثناء ده کریت، وهك:

(سيجيئ أهلك ليس زيدا) ليس يعنى: إلا.

(سيجيئ أهلك لا يكون بشرا) (لا يكون): للإستثناء.

وه (مستنی) به هزی (لیس و لا یکون) مهنصوب دهبیّت به هزی نهوهوه که خدبهره، چونکه نیسمی (لیس و لایکون) مه حذونه و نهصلهکهی (لیس بعضهم الا زیدا)ه، وه حدزفی نیسمهکهیان به واجبی یه بهلام جوملهی (لیس زیدا)، (لا یکون بشرا) به هزی (حالیه)وه مهنصوب دهبن، چونکه (حالّ)ی (زید) رادهگدیدنن.

﴿ باسى (الاً) و(لاسيما)﴾

ده گونجیّت ندم پرسیاره بکریّت که (ألا) دوای خوّی (مستثنی) ،که له پیش خوّی (مستثنی منه) دهرده کات، وه له پرووی حو کمیشه وه دیسانه وه (مستثنی منه) دا جیاوازیان هدید، به لاّم (لا سیما) دواکه ی خوّی له حوکمی پیش خوّی ده رناکات، هدروه ك له غونه ی (أكرم القوم لاسیما زیداً) دا، ندم مانایه ده فامریّته وه.

به لکو ده توانری بگوتری حوکمی (أکرم) له (زید) دا، به شیوه یه کی باشتر له (زید) دا هیزی په یدا کر دووه، له وه لامی نهم پرسیاره دا ده بیت بگوتریت، (أخراج) و (تغایر) دوو شتی جیاوازن:

جاری وا هدیه که (تغایر) ته نها په یوهسته به (أثبات و نفی) ، وه ك: (جائنی القوم إلا زیداً)، (ماجائنی القوم إلا زیداً). وه له هدندی جینگادا (تغایر)ه که به هی (شدة)و (ضعف)ه وه یه، له (لاسیما)دا دیسانه وه نهم جوّره (تغایر)ه هدید، واته: ده توانریت بوتریّت، حوکمی (زید)، له گهل سه رجه م نه فراده کانی نه و هوّزه (توم) هدا ، له رووی (اکرام) هوه، جیاوازه.

یاخود دوای (لا سیما) مهجرور دهبیّت، واته (سیّ) ئیضافه بکریّت بوّ لای (زید) و (ما) زائیده بیّت، واته ببیّته (لا سیّ زید موجود) (سیّ) نیضافه کرا بوّ لای (زید) (موجود) خهبهر (لا).

﴿وشهى (سَیٌ) له (لاسیما)دا﴾

وشدی (سَیّ) لة (لاسیما)دا له رووی له فزو ماناوه، وه ك وشدیی (مثل) وایه، كه عدینو لفیعله کهی له تدصلدا (واو) بووه، وه (مثنی) کهی ده بیته (سیّان) وه له حاله تی (تثنیه)دا بی نیازه له نیضافه کردن، هه روه ك (مثلان)، بی نیازه له نیضافه کردن.

والجملة حال في حالين: مدبدست له (حالين) يدكدم: حالدتي ردفعه، وه دووهم حالدتي ندصبه، وه جوملدي (حال)يدتدوه.

ئه گدر ئیمه (لا سیما) له ئه صلّدا به (استثناء) دانه نیّن، وه (حکما) به (استثناء) حیسابی بکه ین، ئه و کاته ده توانین که ئه وه قبول بکه ین، که دوای (سیما) مه نصوب بیّت، چونکه له (وفعدا (ما) به مه وصوله یان مه وصوفه داده نریّت و پیریسته لیّره دا که (مبتدأ) مه حذرف بیّت، وه (زید) به خه به ر

دابنریّت، وه له (جر)دا (ما) به زائیده حیساب ده کریّت، نهو کاته (سیّ) بو لای (زید)ئیضافه ده کریّت، ئیتر ناچارین قبولّی مدنصوبیه تی دوای (سیما) بکهین.

ئیمه که (لا سیما)مان له و دوو جوره ی سهره وه نه قل کر دووه، نه وه نی یه که له هدینه تی نه صلی خوی گورا بیت، به لکو وك خوی ده مینیته وه.

كخصوصا إعرابا ومعنى: (لا سيما) له روانگهى سيّههيانهوه وهك (خصوصا) وايه له رووى (اعراب و مانا)وه.

له رووی نیعرابدوه: (خصوصا) مدصدهره، ومدفعول موطلهقه، بز (أخص)ی موقدددهره، وه لهو شوینهدا که (لا سیما) له جیّی (خصوصا) هاتبیّت له مدحدلدا مدنصوبه.

له پهه ماناهه: كاتيك كه (لا سيما) له ئيعرابدا (قائم مقام)ى: " خصوصا" بوو، گرمانى تيا نى يه، كه ئهم دووانه له رووى ماناوه يهكيكن.

﴿الحــال﴾

ومنها الحال: و هو وصف صريح، أو مؤول متضمن لمعنى في مبين لهيئة الفاعل، أو المفعول وقت الفعل، و الغالب فيه أن يكون منتقلاً مشتقاً، نحو: جاء القاسم باسماً، و قد يأتي جامداً إذا وصف بمشتق، نحو: ﴿فتمثل لها بشراً سويًا ﴿مريم: ١٧، أو قد يأتي جامداً إذا وصف بمشتق، نحو: ﴿فتمثل لها بشراً سويًا ﴿مرافّ معليه مناف، نحو: ﴿وقع المصارعان عدلي جمل مماثلي عدليه)، أو وقع في التسعير، نحو: (بعته يداً بيد)، أي: متناجزين، و (كيلاً بكيل) أي: متماثلين، أو للتشبيه، نحو: (كرّ زيد أسدا) أي: مماثلاً له.

﴿باسي حال ﴾

حالا: وهصفیّکی راسته وخوّیه، یان ته نویل کراوه بوّ گرتنه خوّی واتایه که چوّنیه تی (فاعیل و مه فعول) له کاتی کاره که دا ده رده خات، وه به زوّری موشته ققه، وه که: (جاء القاسم باسماً) وه به (جامِد)ی دیّت، وه نه گهر وه صف کرا بوو، به موشته قیّک وه که: (فتمثل لها بشراً سویاً)، یان موضافی تیّدا ته قدیر کرا بوو، وه که: (وقع المصارعان عدلی جمل مماثلی عدلیه)، یان (نرخ دانان)ی تیادا بوو، وه ک (بعته یدا بید) واته: یان واته: وه ک یه کن، یان بوّ (تشبیه: لیّک چواندن) وه که: (کرّ زیداً أسدا) واته: وه ک نه و وایه!

والأصل فيه التنكير، و في صاحبها التعريف، فلا ينكر إلا مع مسوغ، نحو: أ في الدار رجل محتفياً، و قد يأتي عن المبتدأ، و المضاف أليه، أذا كان المضاف عاملاً فيه، نحو: أعجبني ضرب زيد عمراً صديقين، أو كان جزءاً له، نحو قوله تعالى: ﴿ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلِّ إِخْوَانًا ﴾ الحجرات: ٤٧، أو مثل جزئه، نحو: ﴿ وَاتَّبِعَ مِلْهُ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ﴾ النساء: ١٧٥، و يجوز تقديمه على صاحبه، إلا إذا كان مجروراً بالحرف ، أو بالأضافة، و على عامله، ألا إذا كان معنى فعل، نحو: هذا زيد غاضباً، و قد يحذف عامله لقرينة، كقولك: ماشياً، لمن قال: كيف جئت؟ و أما حذفه فجائز، إلا إذا وقع جواباً كما ذكرناً، أو قيداً لنهي، نحو: ﴿ لاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى ﴾ النساء: ٤٣.

وهندصل له حال دا ندوهید، که ندگیرهید، وهندصل له (صاحب الحال) دا ندوهید، که مدعریفه بیت! ندگیره ناکریّت، مدگدر به بوونی بیانویدکی دروست ، وهك: (أفی الدار رجل مختفیاً) وهلهسدر موبتددار موضاف ألیه دیّت، ندگدر موضافهکه عدمدلی تیادا کردبوو، وهك: (أعجبنی ضرب زید عمراً صدیقین) یان بهشیّك بوولیّی، وهك: ﴿ونزعنا ما فی صدورهم من غل أخواناً ﴾ لحجرات: ٤٧٠ یان وهك بهشیّك وابوو، وهك : ﴿واتبع ملة أبراهیم حنیفاً ﴾ النساء: ١٢٥ و دروسته حال پیش بخریّت، بهسدر خاوهن حاله کددا، تدنها له کاتیّکدا ندبیّت، که بههوّی حدرفی جدره وه یان به هزی نیضافهوه مهجرور بوبیّت، وه دروسته حال پیش بخریّت، بهسدر عامیلدکهیدا تدنها له کاتیّکدا ندبیّت، که نهو عامیلدمانافیعل بیّت، وهك: (هذا زید غاضباً)، وه هدندی جار له کاتیّک بیوونی ناماژهیه کداعامیلی حال حدزف ده کریّت، وهك، کاتیّك پیاده وه و بیت به کهسیّك بلیّیت: (کیف جنت: چوّن هاتی؟)، وه هدندی جار حدزف کردنیشی دروسته، تدنها له کاتیّکدا ندبیّت، که بوبیّته وهلام بو شتیّك، وه و باسان کرد، یاخود بوبیّته (پدیوهسته: قیدهٔ بُهرُ کاتیّکدا ندبیّت، که بوبیّته وهلام بو شتیّک، وه باسان کرد، یاخود بوبیّته (پدیوهسته: قیدهٔ به کاتیّکدا ندبیّت، که بوبیّته وهلام بو شتیّک، وه باسان کرد، یاخود بوبیّته (پدیوهسته: قیدهٔ به کاتیّکدا ندبیّت، که بوبیّته وهلام بوبیّته شکاری ﴾ النساء: ۲۵۰

﴿ باسی (حال)﴾

یه کیّك له مهنصوبات، بریتی یه له (حال): وه حالیش نهو صیفهت یا خود جوملهیهیه که حالّهتی فاعیل یان حالّهتی مهفعول یان ههردو کیان له کاتی رودانی فیعله که دا روون ده کاته وه. حال سی بهشه:

١-حالى موفرهد: ئهوهيه كه يهك وشه (مفرد،تثنية، جمع)بيّت، وهك: (جائني زيدٌ راكباً). (جائني الرجلان راكبين)، (جائني المعلّمون راكبين).

۲ – حالیّک جوملهبیّت، ئهوهیه که جومهلهیه کی فیعلی یان ئیسمی یه حالّه تی فاعیل یان مهفعوله که روون بکاتهوه، وهك: (جاء زید یضعك: زهید له حالّه تیّکدا که پیّده که نی هات).

۳-شيبه جومله: حال جارى وا هديه كه (شبه جمله) -ظترف و جار و مهجرور - دهبيّت، كه لهم كاته دا فيعل، يان شيبه فيعل، له رووى تهعه للوق بون پيّانه وه حهزف دهبيّت. وهك: (رأيت القمر بين السّحاب) - (شاهدتُ العصفور على الشجر) كه لهم دوو جومله يه دا (بين السحاب) و (على الشجر) دهبنه حال السحاب) و (على الشجر)

وه به هنری (لا سیما)وه (استثناء) ده کریّت، وهك: (أکرم القوم لاسیما زیدا) (لا سیما) أی: خصوصا، (أکرم القوم سیما زیدا) به بی (لا) ههر دهبیّت.

(باسي حالّ، له شهرحي هيدايهدا):

(حال)، ئه و ئیسمه یه ، که ده لاله ت ده کاته سه رحالیه تی فاعل یان مفعول یان هه ر دوکیان ، بق حالی فاعل، وه ك (جائنی زید راکبا) که (راکبا) حاله بق (زید) که فاعله ، وه بق حالیه تی مفعول، وه ك (ضربت زیدا مشدودا) دام له زهید ، له کاتیکا که حالی زید ، وابو و ، دهست و پی ی به ستر ابو و ، که (زید) مفعوله و (مشدودا) حاله بقی، وه (لقیت عمرا راکبین) به (عمرو) گهشتم ، له کاتیکا که هه ر دوکمان سوار بووین که (ت) فاعل و (عمرا) مفعول و (راکبین) حاله بق هه ر دوکیان .

وه ههندی جار فعل معنوی یه ، واته له رستهکهدا (لفظا) نه هاتووه ، وه ك (زید في الدار قائما) که (زید أستقر في الدار قائما) بووه ، (أستقر) که فعله که یه محزوف بووه ، و به هنری (جار و مجرور) ه که وه ، هه ستی پی ده کریت .

وهمه ندى جار فعلى مفعوله كه باس نهكراوه و معنوى يه وهك (هذا زيدٌ قائما) كه (زيد) له معنادا مفعول به يه ، كه له تُه صلادا (أنبه عليه قائما) بووه، وه يا (أشير أليه قائما) بووه ، كه فعله كان محزوف بوون.

وه ههندی جار عامل و نصب کهری حال ، له رسته دا دیاره ، وه ك (ضربت زیدا راکبا) ، وه ههندی جار (معنوی) نادیاره ، وهك (زید فی الدار قائما) که (زید أستقر فی الدار قائما) بووه .

﴿جياوازى نيوان تهميز، و حال ﴾:

له چهند رویه که وه جیاوازی ههیه، لهنیوان حال و تهمیزدا، که به سه رنج لیدانی نه و جیاوازیانه ده توانریت، له یه کر جودا بکرینه وه و بناسرینه وه.

۱. حال به شيوه ی جومله "فيعلی، ئيسمی، شيبه جومله" ده هينريت، به لام ته ميز له سهرجه م حاله ته کاندا ئيسميکی موفره ده.

۲. حال رونکه رهوه ی شکل و شیوازی خاوه ن حاله که (ذی الحال)ه که یه به لام تهمیز رونکه رهوه ، و ده رخه ری زاتی شته کانه.

۳. حال بوّی هدید، به شیّوهی "متعدّد" ژمیّر دراوی بیّت، له کاتیکدا تهمیز تهنها به موفره دی دیّت، و رونادات که به ژمیر درای بیّت.

٤. حال لهههندی جینگای تایبهتدا پیش ده کهویت، بهسهر "ذي الحال"دا، به لام تهمیز لههیچ کاتیکدا پیش ناکهویت، و تهمیزی پیش کهوته، ههندی جار و زور به کهمی لههیچ دا دهبیت، که نهوهنده کهمه نهو حالهتهش حیسابی لهسهر ناکریت.

حال دەبیت موشتەق بیت، له کاتیکدا که تهمیز دەبیت، جامید بیت.

٦. حال جدخت كەرەو "مؤكد"ى عاميلهكەيە، لهكاتيكدا كە تەميز رونكەرەوەى عاميلهكەي خۆيەتى.

وه لههدندي روويشهوه، حال و تهميز، وهك يدكن:

- ١. هدر دووكيان نهكيرهن.
- ۲. هدر دوو كيان مدنصوبن.
- ۳.ههردووكيان ناديارى "إبهام" لائدبدن.
- ٤.هەردووكيان لمهكهلامدا زياده "فُضُلة"ن.

پاشان یه کیکی تر له مهنصوبات و مهعمولاتی فیعل، بریتییه له "منصوب بنزع الحافض"ه، قهوه بزانه که ههندی جار، مهجروور بوون لهکهلام دا بهبی حهرفی جهر روو قهدات، لهم کاتهدا قهوه مهجرور بوون نی یه، و به لکو مهنصوب بوونه، و به "منصوب بنزع الخافض" نازهد ده کریت.

وهك: (جائنى)، كه لـهـئهصلّـدا (جاءَ ألىّ)بووه، وه(تعسفن رملا)مهرهكان روّشتنه دهشته كهوه، كه لـهـئهصلّـدا (صارت التعاجُ في الرّمل) بووه.

﴿التمييز

و منها التمييز: و هو أِسم بمعنى من رافع لِلْأِبْهام عن مفرد، أو نسبة في جملة، أو شبهها، كأِسم الفاعل مع فاعله، فالأوَّل يرفع لِأَبْهام عن عدد، نحو: ﴿إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كُوْكَبًا﴾ يوسف. ٤، أو كيل، نحو: عندي قفيز بُرّاً.

﴿باسی تــهمــيـــز﴾

یه کیکی تر له ندواسیح، تهمیزه، که نهویش نهوناوهیه، که ته پو توزی نادیاری له سهر که سیکی تاك یا خود له سهر به شیکی جومله یه ك یان شیبه جوملهیه ك لا ده بات، وه ك ئیسمی فاعیل له گه ل فاعیله که ی ده این شیبه جوملهیه ك لا ده بات، وه ك ئیسمی فاعیل له گه ل فاعیله کهی دا، که روونی ده کا ته وه، و نادیاری یه کهی ده سریته وه ک خوای به دوه ردگار ده فه دمویت، له سهر زمانی (سیدنا یوسف) علیه السلام: (أن رأیت أحد عشر کوکبا)، له خه و غدا یانزده نه ستیرهم بینی، که روونی ده کاته وه، یازده چشتی دیوه ؟ پیاو ؟ کتیب ؟ هه رجی ؟ نه ع... یازده نه ستیره! یا خود به رووونکر دنه وه ی پیوانهیه ك دینت، وه ك: (عندی قفیز برا) له لامه قه فیزیک گه نم، که (قفیز: به رانبه ربه دوانزه ساعه، و هه رصاعی کیش ۳ کیلویه، و هه روه ها له پیوانه شدا بو ۱ ۱ ۱ مه دو دوی به کار ده هی نروونی ده کاته وه، قه فیزیک چی له لایه)، گه نمی لایه!

أو وزن، نحو: عندى رطل زيتا ، أو مساحة، نحو: عندي ذراعان فاسونا، أو ما يشبهها، كقوله تعالى: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَه﴾،الزلزلة.٧.

وممّا ينبغي علمه، أن تمييز العدد ينصب في ما بين عشرة، ومأئة، وتمييز ثلاثة إلى عشرة، مجرور ومجموع، نحو: ثلاثة رجال، و عشرة كتب، و تمييز مائة، و ألف، و تثنيتهما، و جمعهما مجرور، ومفرد.

یا خود تهمیز بز روونکردنهوهی پیوانه به کار دیّت، وهك: (عندی رطل زیتاً: بریّك رِوْنَمَ لایه)، (رطل: بهرانبهر به نیومهنه)، که بریکی دیاریکراوه، که لهم رستدیهشدا بره که دیاری ده کات، و نادیارییه کهی ئهسریتهوه، یاخود تهمیز بن روونکردنهوهی، (مساحة: روبهر) به كار دههينريت، وهك: (عِندي ذراعان فاسوناً: دوومهتر قوماشي فاسوّنم هدید)، که بره کدی به دوو مدتر دیاری کردووه، و روونی کردوّتدوه، یا خود تهمیز جاری وا هدید، بز دیاری کردنی غدیری ندواندیش دینت، که رابوردن، وهك خوای پهروهردگار دهفهرمویّت: (فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره: ئینجا ههر کهسیّك به ئەندازەى ھەرە وردىلەيەك چاكەى كردبيت، دەيبينيتەوە)، كە برەكەى و جۆرەكەى دیاری کردووه، که چاکه کردنه، و نهگهر هیندهی سهره میرولدیه کیش بینت! پاشان ئەوەى پيريستە بزانريت، ئەوەيە كە تەميزى (عدد: ژمارەكان)ى، لە نيوان (عشرة: ده)، تا (مائة: سهد)، به مهنصوبي دينت، وه تهميزي (ثلاثة: سيّ)، بوّ (عشرة: ده) به مهجروری، و به جهمع کراوهیی دینت، وهك، (ثلاثة رجال)، و (عشرة كتب)، وه تهمیزی (مائة: سهد) و (ألف: ههزار)، و موسهنناکانیان، و جهمعهکانیان به مهجروری و موفرهدی دینت. والثاني يرفع الأبهام عن نسبة أسناديّة، في جملة، نحو: طاب زيد نفساً، أو نسبة أيقاعية فيها، أي: ربط الفعل بالمفعول، نحو: و فلجرنا الأرض عيوناً القمر. ١٢، أو عن نسبة في شبه جملة، نحو: الأرض منفجرة عيوناً ، وأنت أعلى منزلاً.*

فَإِنَّ التمييز فيهما يرفع الأِبهام عن نسبة، أعلى، ومنفجرة، إلى فاعلهما المستر، والوصف مع فاعله شبه الجملة ، و العامل في تمييز القسم الأول، المفرد المبهم، و في تمييز القسم الثاني ما سبقه، من فعل، أو شبهه.

دووهم، تهميز ناديارى له سهر حالهتيكي تيك ئالراو، لا دهبات، له رسته یه کدا، وه ك: (طاب زید نفساً: زهید که سینکی دهرون پاکژه) که له پیکهاتهی نهو کهسهدا، دهروونی جیا کردوتهوه، یا خود بو دیاری کردنی بر، و ئەندازە، و (ئامار ەيەكى ئىقاعى، واتە: بە ستنەوەى فىعل بە مەفعولەكەيەوە) دەبيت، وەك خواى پەروەردگار دەفەرمويت: (و فجرنا لأرض عيونا: وه كانياوى زورمان له زهويدا هه لقولاند!)، كه جورى هه لقو لاوه که، که کانیاوه روون ده کاته وه، یا خود تهمیز بن دیاریکردنی ئاماژه و ئەندازەيەك لە شيبه جوملەدا دەبيت، وەك: (الإرض منفجرة عیونا)، و (أنت أعلى منزلا)، كه ئهویان مهنصوب بووه، و له مانادا فاعیله، چونکه ئهگهر (أعلی) که ئیسمی تهفضیله بیکهیتهوه، به فیعل، ئهوا (منزلا) به مەرفوعى دەھينريت، بەم جۆرە (أنت علا منزلُك) كه (منزلُك)، مەرفوع بۆتەوە، بەلام لە رستەى رأنت أعلى رجل)دا، مەجرور بووە، چونکه له مانادا فاعیل نی یه، وه یاسا، و ریسای مهنصوب بوونه کهی لهوه دایه که ههر تهمیزین له توخم، و جینسی پیش خوی نهبوو، نهوه

مدنصوب دهبیّت، به لام ئهمه شدیسان دینه وه ریّ، ئهگهر (اَفْعَلُ) ئیضافه کرابوو، ئه وا مهنصوب دهبیّته وه، لهم کاته شدا، وه ك: (أنت أفضلُ الناس رجلا)، جا بزانه که تهمیز له ههر دوو رسته ی (الارض منفجرة عیونا) و (أنت أعلی منزلا) دا، جوّره نادیبارییه ک سهر (أعلی) و (منفجرة)، بوّ لای فاعیله شاراوه کانیان لاده بات، و ده رووینییّته وه.

وه عامیلی سهر تهمیز، له بهشی یه کهمدا، نهو موفره ده نادیارهیه، که عهمهلی تیایدا کردووه، وه تهمیزی بهشی دووهم، نهو فیعل، یاخود شیبهفیعله یه، که له پیشیه وه هاتووه.

و ثمّا يحتاج إلى التمييز، كم، وكأين، وكذا، فكم: كناية عن العدد، وتستعمل اللْإسْتِفهام، وتمييزها حينئذ مفرد منصوب، نحو: :كم كتاباً قرأت؟ و قد تدخل عليها الباء الجارة، فيجوز جر تمييزها بِمَنْ، نحو: بِكَمْ مِنْ دِرْهَم إَشْرَيته؟ و اللّانحبار، و تفيد الكثرة، وتمييزها مجرور مفرد، نحو: كم وضيع ترفع بالعلم! وكأين، وهي مركبة من الكاف، وأى المعربة المنونة، ولما تركب جعلت نون التنوين، ثابتة في آخرها، و بني على السكون، واستعمل لِلْأَخبار والتكثير، و تمييزها مفرد مجرور بِمِنْ، نحو(۱): ﴿وَكَأَيّن مِنْ دَابّةٍ لاَ تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللّهُ يَرْزُقُهَا اللّهُ العنكبوت. ٢٠.

وه لهواندی کهپپویستیان به تهمیز ههیه، (کم)، (کأین)، (کذا)، که وشدی (کم) بو ده ربوین، و درکاندنی ژمارهیه، وه بو (استفهام: پرسیار کردن)یش، به کار دههینرینت، وه لهم کاته دا تهمیزه کهی موفره دی مهنصوب دهبینت، وه ك: (کم کتاباً قرات ؟ چهند کتیبت خویندو تهوه؟) وه ههندی جار پیتی (باء)ی، حهرفه جهری ده چیته سهر، بویه مهجرور کردنی تهمیزه کهی به هوی (من)هوه، دروست دهبینت، وهك (بکم من درهم اشتریت؟ به چهند درهممت کریوه؟)، وه بو هموال پیدان دهبینت، به لام زورایه تی لیوه ده فامرینه وه، که تهمیزه کهی به مهجروری، و موفره دی دیت، وهك، (کم و چیع ترفع بالعلم! چهندی کهسی لابه لا، به هوی زانسته وه بالا، و پایه به رز بوونه وه!)، وه ههروه ها (کأین) پیویستی به تهمیز ههیه، که بالا، و پایه به رز بوونه وه!)، وه ههروه ها (کأین) پیویستی به تهمیز ههیه، که

^{(&#}x27;) هذا النوع من التمييز بعد أفعل التفضيل ينصب، لِأَنَّهُ فاعل في المعنى، والمثال في قوة علا منزلك جدا، بخلافه في أنت أعلى رجل فيجر، لِأَنَّهُ ليس فاعلاً في المعنى، وضابط النصب كل تمييز، لم يكن من جنس ما قبله! "الماتن، رحمه الله"

ئهم (کأین)سه، له پیتی (کاف) و (أی)سی، موعره یی ته نویندار پین هاتووه، که لکینران به یه که وه، نوونی ته نوین له کوتاییه که یدا جینگیر کرا، و له سهر سکون مه بنی بوو، که به گشتی بز هه وال پیدان، و زورایه تی به کار ده هینریت، وه ته میزه که یش موفره ده، و به (من)، مه جرور ده بیت، وه که پهروه ردگاری جیهانیان ده فه در موینت: (وکاین من دابه لا تحمل رزقها، الله یرزقها: زور گیانله به رهده ، روزی خوی هه لناگری، و کوی ناکاته وه بو داها توو، خوا روزی نه و گیانله به رانه ده دات).

وكذا: كناية عن العدد كثيراً، وتمييزها مفرد منصوب، نحو: عندي كذا درهماً، و تأتي كناية عن غيره قليلاً، نحو: سافرت يوم كذا كناية عن يوم السبت، أو فعلت كذا وكذا، كناية عن الأعمال.

وه (کذا) بق ئاماژه دان به (ژماره: عدد) دیّت، به زوّری، وه تدمیزه کدی موفره د، و مدنصوب دهبیّت، وهك، (عندی کذا درهما،: ئدوهنده درهدمم لاید).

وه بۆ ئاماژهدان به غهیری (ژماره)یش، دیّت، به لاّم به کهمی، وهك: (سافرت یوم کذا: فلانه روّژ سهفه رم کرد)، که مهبهست پنی روّژی شهمهیه، یاخود (فعلت کذا، و کذا: فلان، و فلان، ئیشم کرد!).

_ بدکیکی تر له مهنصوبات و مهعمولاتی فیعل، ندو ئیسمه که لهمانادا به فاعیلی فیعله که دینته نهژمار، وه ای: (طاب زید نفساً) به تعقدیری (طاب نفس زید)ه، هه در به و جوّره ی که لهم مه فهوم و ماناوه ده ده که دویت، که نه و ئیسمه ی له سه ده وه باسمان کرد، ناشکراکه ری مانای رسته کانه، و نه و نادیارییه ی به سه دیانه وهمه یه لای ده بات، له هه در رسته یه که دا که تهمیز هه بیت، هه در چه نده تهمیزه که شه ده زنه که و تبیت، نه وا جوّره نادیاریه ای (ابهام) دینته ناراوه، که نه و نادیاریه شدنها به ده در خستن و باس کردنی تهمیزه که لاده بریت، وه له دراستیدا نه و تهمیزه یه نادیاری له سه در جهمی رسته که دا دور نه خاته وه و دروونی بی ده به خشینت، له به درخاتری نه مه یه که له پیناسه ی تهمیز دا گوتراوه: "فالتمیز": اسم یه نه که له پیناسه ی تهمیز کاری نه وه یه که نادیاری "ابهام" لائه بات، له سه ر شته باس کراوه که، وه ای: (واشتعل الرأس شیباً)، و (طاب زید نفساً).

(اشتعل: فیعله و (الرّأسُ) فاعیله، (شیباً) مهنصوبه و تهمیزه، که لهم نمونهیه دا (شیباً)، ئه و ئیبهامه ی له سهر (راس) لابر دووه، و رهنگه که ی دیاری کر دووه.

(طاب): فیعلهو (زید) فاعلیه، (نفساً) تهمیزه، لهم غونهیه دا تهمیزه که ئیبهامیه تی له له له نونهی (طاب زید نفساً) هیچ ئیبهامیک له (طاب) دا نی یه، و پهیوهندی نیوان ئهم دوانه روون و ئاشکرایه.

به لکو له واقیعدا ته میزه که ئیبهامی زاته شاراوه (مقدر)ه که ی ده رخستووه، که تدقدیری که لامه که بدم جوّره یه: (طاب آمر من آمور زید) ندم شته موقد دده ره، که گوّر دراوه به زاتیکی موقد دده ر، موبهه مه و دیار نی یه، و ئیتر (نفساً) نه و نادیاریه ی لادا، له م روانگه یه وه غونه ی (گاب زید نفساً)، وشه ی (نفساً) ئیبهامه که ی له سه رکه سی نیسبه ت بو دراو لادا، نه که له سه رخودی نیسبه ت دانه که.

وه له نمونه ی (واشتعل الرّاسُ شیْباً) دا، ته قدیری رسته که به م جوّره یه، (اشتعل الشّیئ المنسوبُ إلى الرّاس) که (شیباً)، ئیبهامی له سهر زاتی موقه دده ره که (خودی شته شاراوه که) که (شئ)ه، لاداوه، وه نهم حوکمه له سه رجهم نمونه کاندا هه ر به م جوّره یه، وه که زطاب زید ابا وابوّة و داراً و عِلْماً).

بویه تهمیز، لابهری نیبهام بیّت، لهسهر زاتی موقهددهر یاخود لهسهر زاتیّکی باسکراو (مذکور)، چونیه که هدربه ته میز ناوده بریّت و بر کیرهیش دیّت.

﴿جياوازى نيوان تهميزو حال ﴾

لهچهند رویه کهوه جیاوازی هدیه، لهنیّران حال و تهمیزدا، کهبهسهرنج لیّدانی ثهو جیاوازیانه دهتوانریّت، لهیه کتر جودا بکریّنهوهو بناسریّنهوه.

۱. حال بهشیوهی جومله "فیعلی، ئیسمی، شیبه جومله" دههینریت، به لام تهمیز
 له سه رجهم حاله ته کاندا ئیسمیکی موفره ده.

۲. حال رونکهرهوهی شکل و شیوازی خاوهن حاله که (ذی الحال)ه کهید، به لام تهمیز رونکهرهوه، و دهرخهری زاتی شته کانه.

۳. حال بوّی هدید، بهشیّوهی "متعدّد" ژمیّردراوی بیّت، لهکاتیّکدا تهمیز تهنها به موفرهدی دیّت، و رونادات که به ژمیّردرای بیّت.

ځ.حال لههدندې جيکای تايبهتدا پيش ده کهويت، بهسهر "ذي الحال"دا، به لام تهميز لههيچ کاتيکدا پيش ناکهويت، و تهميزی پيش کهوته، ههندې جار و زور به کهمی له شيعردا دهبيت، که ئهوهنده کهمه ئهو حالهتهش حيسابي لهسهر ناکريت.

. حال دهبیت موشعه ق بیت، له کاتیکدا که تهمیز دهبیت، جامید بیت.

٦. حال جه خت كه رهو "مؤكد"ى عاميله كه يه، له كاتيكدا كه تهميز رونكه رهوهى عاميله كه ي خويه تي. عاميله كه ي خويه تي.

وه لههدندی روویشدوه، حال و تدمیز، وهك یدكن:

۱.هدردووكيان ندكيرهن.

۲. هدردوو کیان مدنصوبن.

٣. هدر دووكيان ناديارى "إبهام" لائدبدن.

٤.هدردووكيان لدكدلامدا زياده "فَضْلة"ن.

وهك ئهوهی که باسی عهدهد کوّنتاکتی بهم باسی تهمیزهوه ههیه، لیّرهدا دریّژه باسیّك دهمیّنم، که له (شهرحی هیدایه)، و (شهرحی عهوامیلی مهلا موحسین وهرمگرتوون، به هیوای سوودبینین:

﴿باسی ژمارهکان﴾: ئهم باسه له روانگهی ژمارهکه، و تهمیزهکهیهوه دهدویّت، ئینجا دهفهرمویّ:(ما وُضع لیدّل علی کمیّة آحاد الأشیاء)، ئهوهیه که دانرابیّت بر ئهوهی که له سهر میقدار و ئهندازهی ژمارههایهك دهلالهت بکات، وهك : (جائتنی تسم نساء)، که لهفزی (تسم) لهم نمونهیهدا ژماره و میقداری (نساء) دهردهخات، که نزدانهن و بهس ! (و أصول العدد أثنتا عشرة کلمة: واحد ألی عَشْر ، ومأة، و ألف)، و ژماره ئهصلیهکان دوانزه دانهن، بهم شیّوهیه: (واحد ، أثنان ، ثلاثة ، أربعة ،خمسة ، ستة

، سبعة ، ثمانية ، تسعة و عشرة)، وه ههروهها (مأة) و(ألف) كه سهرجهم دوانزه دانهن، وه (مليون) حساب نييه، چونكه له عهرهبيى فهصيحدا نههاتووه، (وأستعماله من واحد اثنين على القياس)، وه بزانه كه بهكارهينانى ژمارهى يهك و دوو هاوپيّكى قياسه ، ... (أعنى) به و مانايهى كه (يكون المذكر بدون التاء)، بر مهعدودى مذكر عهدهدهكه به لهفظى مذكر ديّت، (والمؤنث بالتاء) وه له مؤنث دا لهگهل تاءدا ديّت، و له سهر لهفظى مؤنث ديّت، بر نمونه، (تقول في رجلي واحد وفي رجلين أثنان) بر (رجل:واحد)، دهيّين، و بر (رجلين:أثنان) چونكه مذكرن، (وفي أمرأة : واحدة وفي امرأتين : أثنتان وثنتان)، وه بر (أمرأة)، (واحدة) و بر (أمرأتين)، (أثنتان) و (ثنتان) بهكارديّت، چونكه مؤنث. (ومن ثلاثة ألى عشرة) وه له ژمارهى (٢) سيّ تا (لمذكر بالتاء) بر مهعدودى مذكر عهدهدهكه دهبيّت مؤنث و (تاء)ى پيره بيّت، (للمذكر بالتاء) بر مهعدودى مذكر عهدهدهكه دهبيّت مؤنث و (تاء)ى پيره بيّت، (تقول : ثلاثه رجال ألى عشرة رجال) بر مذكر (ثلاثة رجال و أربعة رجال عشرة (رجال) بهكارديّت، كه عهدهدو مهعدود يخيهوانهى قياسن!

(و للمؤنث بدونها) به لام بق مؤنث بهبی (تا) ه ، (تقول : ثلاث نسوة ، ألی عشر نسوة)، چرنکه که (نسوة) مؤنث دهبیت، عهدهد مذکر بیت، واته: پیچهوانهی یه کترین، بعد العشر : وه دوای ژماره (۱۰) ده ، واته (۱۱) یانزه و (۱۲) دوانزه هاوپیکی قیاسن، (تقول : أحد عشر رجلاً ، وأثنی عشر رجلاً ، وأحدی عشرة أمرأة ، وأثنتی عشر قامرأة)، مهبهست لیره دا نهوه یه بق مهعدودی مذکر دهبیت، ههر دوو بهشه کهی رفه شهدکهی ژماره کهی مذکر بن و بق مؤنث دهبیت ههر دوو بهشه که مؤنث بن، وه ک له نمونه کاندا هاتبوو، که (أحد عشر) موتابیقی (جلاً) بوو، (وأحدی عشرة) موتابیقی (امره از امره از امره و اللاثة عشر رجلاً ، وألی تسع عشرة أمره آن این تسعة عشر رجلاً ، وألی تسع عشرة أمره آن این دهبی این دوره از ادانه و قاعیده بینکی تر ده سه امینی انه سیزده (۱۳) به دواوه ، تا (۱۹) به و شیرازه ی که دهبیت بهشی یه که می ژماره که خیلافی قیاس بیت، وه بهشی دوره می موتابیق بیت، وه که نمونه کاندا هه یه ، که (ثلاثة) بهشی یه کهم، پیچهوانه ی (رجلاً) ه ، چونکه (ثلاثة) مؤنثه و (رجلاً) مذکره و نمونه کانی ریش هه روان.

(بعد ذلك تقول : عشرون رجلاً ، وعشرون أمرأة ، بلا فرق ألى تسعين ، رجلاً و أمرأة)، پاشان ژماره ى بيست (٢٠) تا نهوهد (٩٠) كه (ألفاظ العقود)ن، ههر وهكو خوّيان وان بق مذكر و مؤنث، ئهمان ههر يهك صيفهيان ههيه، وهك (عشرون رجلاً) يان (عشرون أمرأة).

پاشان بر (مأة) و (ألف) و تهننیه کانیان یه ک صیغه یان هه یه، وه ک ووترا که له (رحل و أمرأة)دا، هه (مأة) به کار هات و له تهننیه که یاندا که (مأتا) بر (رجل و أمرءة) به بی گرپانکاری به کارهات، وه له (ألف:هه زار) دا هه روایه، به بی جیاوازی له أمرءة) به بی گرپانکاری به کارهات، وه له (ألف:هه زار) دا هه روایه، به بی جیاوازی له نیران مزکر و مؤنث دا، که له و نمونانه دا له فزی (مأة و ألف) له حاله تی تثنیه دا بی مذکر و مؤنث وه که یه هاتوه، وه له و شوینانه دا که (مأة و ألف) له حاله تی تثنیه دا بی لای غه یری خیران ئیضافه کران، نونه که یان لابرا. (فأذا زاد علی الألف والمأة یستعمل علی قیاس ماعرفت ، و تقدم الألف علی المأة ، والأحاد علی العشرات)، وه هه ریستعمل علی قیاس ماعرفت ، و تقدم الألف علی المأة ، والأحاد علی العشرات)، وه هه ربدویّین، واته : له (۱۰۰ ۱۰۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ و ۱۰۰۲) و هه روه ها له (۱۱۱ ۱۱۲ ، ۱۱۲ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۱۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ ، ۱۰۲ و ۱۰۲) ها تنه کایه وه ، نه وا ده بیت به خیلافی قیاس کار بکریّت، و ده بیت له ژماره یه کی وه ک (۱۰۰) دا فری هه زاد پیش، بیکریّت، و ده بین له پسته ی (عندی آلف و مأة و أحدو عشرون رجلاً) دا (أحد) پیش (عشرون) بخه ین، به پیچه وانه ی زمانی کوردییه وه که ده آیین: (هه زار و صه د و پیش (عشرون) بخه ین، به پیچه وانه ی زمانی کوردییه وه که ده آیین: (هه زار و صه د و پیش (عشرون) بخه ین، به پیچه وانه ی زمانی کوردییه وه که ده آیین: (هه زار و صه د و پیش (عشرون) بخه ین، به پیچه وانه ی زمانی کوردییه وه که ده آیین: (هه زار و صه د و

بیست و یهك) که (بیست) پیش خراوه، (تقول : عندی الف ومأة و أحد و عشرون رجلاً)، (و ألفان و ثلث مأة و أثنان و عشرون رجلاً)، وه ژمارهی (۲۳۲۲) دوو لهفزی (الفان و عشرون) بن مذکر و مؤنث یه کسانن، وه ژمارهی ههزار به سهر صهد دا هاتووه، وه (أثنان و عشرون) موطابیقه، هاتووه، وه (أثنان و عشرون) موطابیقه، بهلام (ثلث) بن یه به مذکری هاتووه، چونکه له کهناری (مأة)دایه، (وأربع الآلاف وسبع مأة و وخمس و أربعون رجلاً) پیشه کی ئهم رسته یه گرفتی تیدایه، بهوه ی که وشه ی (رجلاً) دروست نییه، وه دهبوا (أمرأة) بهاتایه، چونکه (خمس) به مذکری هاتووه، که ئهمهش له ههندی لهنوسخه کانی (الهدایة فی النحو)دا، جهختی له سهر کراوه ته وه وه ژماره (۲۷۶۵) مهبهست ئهوه یه دوو لهفزی (أربع و سبع) له کهناری (آلاف و مأة) دا، ههردووکیان مؤنثن، قهراریارن گرتووه، وه ثهم ژمارهیه قاعیده کانی به سهردا ده گرنجی !

وه تینینی نهوهش بکه که (ألف) ههزار، پیش (مأة) کهوتووه، و (آحاد) لهپیش (عشرات)هوه، هاتووه، (و علی ذلك القیاس) وه ههر له سهر نهو شیوهیه هی تر قیاس بکه، وهك:

- ١- (عندى ألف و مأة و ثلثة رجل ، وثلث نسوة) .
- ٢- (عندى ألف و أمأة و أحد عشر رجلاً ، و احدى عشرة امرأةً) .
 - ٣- (عندى ألف و مأة و ثلثة عشر رجلاً ، و ثلث عشرة أمرأة) .
- ٤- (عندى ألف و مأة و أحدى و عشرون أمرأة ، و ألف و اثنتان و عشرون امرءة
 ٠٠٠٠.أخ) .

وهبزانه که ژماره ی (واحد و أثنین) پیویستیان به تهمیز نییه، چونکه له فزی جویکهره وه که پیویستی پینی نییه، و ده لایت: (عندی رجل و رجلان) ئیتر پیویست به تهمیز ناکات، وه ثایه تی (فأذا نفخ فی الصور نفخة واحدة) یان (لا تتخذوا ألهین أثنین) ثه و (واحدة) و (أثنین) صیفه تی ته نکیدین، به لام ئیتر ژماره کانی تر تهمیزیان بیگومان پیویسته! (فتقول : فی ممیز الثلاثة ألی العشرة : مخفوضاً تهمیزیان بیگومان پیویسته! (فتقول : فی ممیز الثلاثة ألی العشرة : مخفوضاً ومجموعاً) له تهمیزی (۳ تا ۱۰) به مهجروری و به جهمعی دینت، (تقول : ثلثة رجال و ثلث نسوة) که (رجال، نسوة) به مهجروری و به جهمعی هاترون، (ألاً أذا کان

المميزُ لفظ المأة فحينئز يكون مخفوضاً مفرداً، تقول : ثلثماًة)، وه ئهگهر ژمارهی (٣ تا ٩) له گهل لهفزی (مأة) دا هاتن، ئهوه تهميزهكهيان مهجرور و موفرهده، وهك (ثلثماًة) كه موفرهد و مهجروره، و (مأة) به جهمعی و مؤنثی يان (مئين) به جهمعی مذكر بهكار نايهت، (والقياس : ثلث مآت أو مئين) ههر چهند قياس وايه كه به جهمعیی بيّت.

(وممیز أحد عشر ألی تسع و تسعین منصوب مفرد) وه تهمیزی (أحد عشر) تا (تسع و تسعین) دهبیّت، موفرهد و مهنصوب بیّت، وهك: (تقول: أحد عشر رجلاً، وتسع و تسعین امرأة) كه (رجلاً و أمرأة) به موفرهدی و مهنصوبی هاتوین، (و ممیز مأة وألف و تثنیتهما و جمع الألف مخفوظ مفرد) وه تهمیزی (۱۰۰۰ و ۱۰۰۰) و (۲۰۰۰ و ۲۰۰۰) دهبیّت، مهجرور و موفرهد بیّت، (تقول: مأة رجل و مأتا رجل، ومأة أمرأة و مأتا أمرأة، وألف رجل و ألفا رجل و ألف أمرأة و ألفا أمرأة ، و ثلاث ألاف رجل و شهرورن، الاف أمرأة و قس علی هذا) كه لهم نموونانه دا كه تهمیزه كانیان موفره د و مهجرورن، به گویره ی قاعیده ی ناوبراو، نهوه ی باسكرا چمكیّك بوو، له سهر عهده د و باشكوكانی، وه نهم باسی عهده ده زور گرنگه، نابیّت نیهمال بكریّت!

ثینجا دیّته سهر پیّناشهی مؤنث و دهفهرموی : (ما فیه علامة التأنیث لفظا أو تقدیری)، مؤنث ئهوهیه که عهلامهتی تأنیثی له سهر بیّت ثیتر لهفزی بیّت، یان تهقدیری وه ک باسدهکری، وه مذکر پیچهوانهی ئهمهیه که باسکرا، وه نیشانهی تأنیث بون، سیانن:(تاء)ه، وهك (طلحة) ، یان ئهلفی مهقصورهیه، وهك (حبلی) ، (والممدودة کحمراء و صفراء) یان ئهلفی مهمدودهیه، وهك: (حمراء و صفراء) پاشان دهفهرموی : (والمقدر أنما هو التاء فقط)، وه تهنها عهلامهتیك که له ئیسمدا موقهددهره، لهو سی عهلامه ته (تاء) دهبیّت، وهك (أرض و دار) که مؤنثن، وه نیشانهی تأنیثه که یان موقهددهره، که یان دهرده کهویّت.

(کأرض و دار ، بدلیل أریضة ، ودویرة) که ته صغیر کراون، و (تاء) ه، که یان دهرکه و تروه ، (ثم المؤنث علی قسمین) پاشان مؤنث دوو جزره: (حقیقی و هو ما بأزائه حیوان مذکر کأمرأة و ناقة) یان مؤنثی حقیقی: ئه ویش ئه وه یه که له به رانبه ریدا گیانداریکی مذکر هه بیّت، و ه ل (أمرأة - ناقة)، (و لفظی : و هو مجازی بخلافه کظلمة و

عین)، وه یان مؤنث لهفزیه ومهجازیه، به پیچهوانهی نهوی ترهوه ، وهك (ظلمة ، وعین) که مؤنثی لهفزین، و غهیره حهقیقین، (وقد عرفت أحکام الفعل أذا أسند ألی المؤنث فلا نعیدها) وه حوکمی ئیسناددانی فیعلیی بر لای فاعیلیکی مؤنث باسکراو، پیویست به دووبارهکردنهوه ناکات .

﴿یاسای ژمارهکان له دیّری موّنراوهدا

ثمانا بعد ما جاوزت الأثنين بمجموع ومجرود فسيز عدا ما كان منها قد أضيفت إلى مأة بغرد فهو ميز وفيما بعد عشر فردا أنصب إلى تسع وتسعين المميز ولما جاز من تسع وتسعين

ئاگاداری: کاتی که ده ته ویّت که ئه ندازه ی شتیّك بلیّیت، بن نموونه (رجل) یان (رجلان) واته پیاوو، دوو پیاو ته میزی ناویّت، لهم کاته دا که له مه تیّپه پی ژماره که ده هیّنیت و ته میزی بن داده نیّیت، وه ك لهم شیعرانه دا عملامه مه لا موحسینی فه یضی کاشانی پوونی کردوّته وه:

ثمانا بعد ما جاوزت الأثنين بمجموع ومجرور فميز

واته: هه شت دوای ئه وه ی که له یه ك و دوو تنبه پی، واته، له دوای ئه وه ی که ته میزی یه ك و دووت زانی، له سن تا ده، که هه شت ژماره ن، ته میزه که یان جه مع و مهجرور بکه، و ه ك: (عندي ثلاثة رجال).

عدا ما كان منها قد أضيفت إلى مأة بفرد فهو ميز

جگه له و ژمارانهی که بق لای (مأة) ئیضافه کراون، لهویدا تهمیز به موفرهدی بینه، وهك: (ثلاثمأة) که (مأة) موفرهده، و تهمیزه.

وفيما بعد عشر فردا أنصب إلى تسع وتسعين المميز

له دوای (۱۰) موفرهدهکه مهنصوب بکه، تا (۹۹)، واته: تهمیزی (۱۱–۹۹) موفرهد و مهنصوب بکه.

ولما جاز من تسع وتسعين فجر عند ذا فردا تميز

که له (۹۹) تیپه پیت، پیویسته مهجرور بیت، له لای که سی که تهمیزه که موفره د بکات، واته تهمیزی (۱۰۰) به رهو ژوور دهبیت، موفره دو مهجرور بیت، وهك: (مأة رجل، مأتا رجل، ثلاثمأة رجل)، تا (تسعمأة رجل)، و (ألف رجل)، تا (تسعة آلاف رجل).

(پوونکردنه وه): له به رئه وه ی که باسی عهده د، باسیکی ووشك و تا راده یه ک ناخوش و سه خته له م په راویزه دا به دریزی نه و عیباره ته عه ده بیه ی سه ره وه سه رله نوی شه رح ده که مه وه ، و رزر به روونی ده یخه مه به رده ست خوینه ری به ریزه وه ، انشاء الله ، تا تیگه یشتنی بی عیباره ته کانی سه ره وه ، و جه وه ه ری باسه که زیات رییت :

پێش ئەم درێژه باسە پێويستە ئەم چەند ياساو ڕێڛايەى خوارەوە بزانرێت:

*ئیسمی عهدهد: نه نیسمه یه که دانراوه تاوهکوی دهلاله تا بکات له سهر نه ندازه ی شته کان، یان به ده سته واژه یه کی تر، ئیسمی عهده د ، نه و ئیسمه یه که ده لاله ت له سهر رسید: ریک نیستن) بکات.

ئه و عهده ده ی که ده لاله ته له سهر ژماره بکات، به عهده دی نه صلی، و عهده ده که ده لاله ته نه ده ده که ده ده که ناوزه د کراون:

* عەدەدى ئەصلى؛ لەزمانى عەرەبىدا دەبنە چوار بەشەوە:

۱- عهده دی موفره د: که بریتی یه له (واحد) تا (عشرة) و (مأنة) و (ألف).

۲ عەدەدى مورەككەب: كە بريتىن لە (أحد عشر)، (أثنا عشر)، (ثلاثة عشر)، (أربعة عشر)، (خمسة عشر)، (سبعة عشر)، (ثمانية عشر)، (تسعة عشر).

۳-عوقود: که بریتین له (عشرون)، (ثلاثون)، (أربعون)، (خمسون)، (ستّون)،
 (سبعون)، (ثمانون)، (تسعون).

٤- عەدەدى مەعطوف، له (واحدو عشرون: بیست و یهك) تا (تسع وتسعون: نهوهدونق)
 دهگریتهوه.

-عەدەدە تەرتىبى يەكانىش دىسانەوە، وەك: عەدەدە ئەصلى يەكان دەبنە چوار بەشەوە: (مفرد-مركت-عقرد-معطوف).

أ-عهدهده موفرده تهرتيبي يهكان بريتين له: (أوّل-ثاني-ثالث-رابع-خامس-سادس-سابع-ثامن-تاسع-عاشن).

ب-عهدهدی مورهککهبی تهرتیبی له (حادی عشر) تا (تاسع عشر) دهگریتهوه.

ج-عوقود: له (عشرون) تا (تسعون) دهگريتهوه.

د-عهدهدی مهعطوفی تهرتیبی له (حادی و عشرون) تا (تاسع و تسعون) دهگریتهوه.

*(بنهماكانى عهدهد:أصول العدد) بريتين له دوانزه وشه بهم تهرتيبه:

(واحد-إثنان-ثلاث-أربع-خمس-سِتّ-سبع-ثمان-تسع-عشر-مائة-ألف).

له فزی (واحد و إثنان) له موزه ککه رداو (واحدة و أثنان، یان، ثنتان) له مؤنث دا به کار دین، به گویره ی یاساو قیاسی زمانی عهره بی، واته: موزه ککه ر لهگه ل موزه ککه ر و مؤنث له گه ل مؤنث بگوترینه و واحدة امرئة و اله المرئتان امرئتان).

به لام له ژماره ی سی تا ده، (۱۰-۲) به پیچه وانه ی یاساو قیاسه، واته بل مه عدود ی موزه ککه ر ژماره ی مؤنث و بل مه عدود ی مؤنث، ژماره ی موزه ککه ر به کار ده هینریت، بل وینه: (ثلاثهٔ رجال) (رجال) که جه معی (رجل) ه، و موزه ککه رره، ژماره که ی له گه لا (تاء تأنیث) داهینراوه، وه له گه لا مؤنث دا، ژماره که به بی (تاء تأنیث) ها تروه، وه ك: (ثلاث نسوة)، و وه ك نه م فه رمایشته ی خوای په روه ردگار که ده فه رمویت: (وسخرها علیه م سبع لیال و ثمانیة آیام)

(سخّر)، فیعلی ماضی یه، و فاعیله کهی ضه میری شاراوه یه تیایدا، (هام): مه فعول به، یه که مه. (علیهم): جارومه جروره (سبع): مه فعول به، دووه مه، و هو مضاف (لیال): مضاف إلیه (واو): حه رفی عه طفه (ثمانیة): عه طفه له سهر (سبع) و هو مضاف (أیام)، مضاف إلیه، که مه به ست لیّره دا، و شه ی (لیال)، که مؤنثه، و ژماره ی موزه ککه ری (سبع)ی بق به کارهیّنراوه، وه هه روه ها و شه ی (أیّام) که موزه ککهر و ژماره ی مؤنثی بق به کارهیّنراوه.

ههر دوو ژمارهی (یانزده و دوانزه) به گویّرهی یاسا و ریّسا دهچیّت بهریّوه، بهدهستهواژهیهکی تر برّ مهعدودی موزهککهر، عهدهدی موزهککهر، و برّ مهعدودی مؤنث، عهدهدی مؤنث بهکاردههیّنریّت.

وهك، (أحد عشر)، (أثنى عشر رجلاً)، (إحدى عشرة أمرئة)، (إثنى عشرة أمرئة). به لام له ژمارهى (سێزده، تا نۆزده) به پێچهوانهى قياسهوهيه، بۆيه بۆ موزهككهر دەوترێت، (ثلاثةٌ عشر رجُلاً) وه بۆ مؤنث (ثلاث عشرةَ إمرئة) دهگوترێت. موزه ککه ر و مؤنث له (عشرین) و هاو وینه کانی دا (ثلاثون، أربعون، تا، تسعون) یه کسانن، وهك: (عشرون رجلاً) و (عشرون إمرئةً) تا (تسعین رجلاً و إمرئةً).

ئهگهر ژمارهگهایک ببنه هاوریّی (عشرون) ه، و هاوویّنه کانی لهم کانه دا لهگهان حهرفی عهطفدا ده هیّنریّن، بن نمونه له موزه ککه ردا (أحد و عشرون رجلاً) وه له مؤنث دا (أحدى و عشرون إمرئةً) دهگوتریّت، له نموونه ی یه که مدا (مه عطوف علیه) —أحدّ به موزه ککه ری و له نمونه ی دووه مدا مه عطوف علیه (أحدی) به مؤنثی هات.

به لام له ژمارهی (بیست و سیّ) تا (نهوهدو نزّ) حوکمه کهی به پیّچهوانهی یاساو قیاسه وه یه .

وهك: (تسعة و تسعين رجُلاً) و (تسع و تسعين إمرئة) كه له موزهككه ردا مه عطوف عليه (تسعة) مؤنث بوو، وه له مؤنث دا مه عطوف عليه --تسع-- موزهككه ر بوو.

له دوو ژمارهی (مائة و ألف — صهدو ههزار دا)، وه ههروهها موسهننای، ئهم دوانه، (دوسهد و دووههزار) یه کسانن، به و مانایهی که موزه ککه رو مؤنث لهم تایبه تمهندیه دا هیچ جیاوازیه کیان نی یه، وه ك: (مان رجل) و (مأن أمرئت) و (الف رجل) و (ألف إمرئت)، و (مأتا رجل)، و (مأتا إمرئت) و (ألفاً إمرئت) که لهسه رجهم نمونه کاندا جیاوازیه ك له نیوان موزه ککه رو مؤنث دانی یه.

وه کاتنِك که ژمارهکه له (صهدو ههزار) تنبهری.

ئهوهی که زیاد کراوهکهیه لهسهری (سیّ تا نق) ههروهك پیشتر حوکمهکهی باسکرا، عهطف دهکریّته سهر خودی (ماثة و ألف) وهك: (مأة و خمسة رجالی) و (مأة و خمس نسوق).

*بزانه که: پیره وی هینانی ژماره کان به م جیره یه ، که ژماره ی هه زار به سه ر سه دادا پیش ده که ویت وه هه ر به م شیوازه یش (أحاد: یه کان) ه کان به سه ر (عشرات: ده یان) ه کاندا پیش ده که ون ، بی نمونه: (هه زار و سه دو بیست و یه ک) به م جیره ده هیندریت: (عندی الف و مأتو و أحد و عشرون رجُلاً).

وه ههر بهم شيّوازهيش (دوو ههزار و سيّ سهد و بيست و نزّ) بهم جزّره دههيّنريّت:(ألفان و ثلاث مأة و إثنان و عشرونَ رجُلاً). وه كاتنك كه بمانهوينت بلّين: (چوار ههزار و حهوت صهد و چل و پيننج) بهم جوّره دهيلّين: (عندي أربع آلاف و سبعمأة و خمس و أربعون رجُلاً).

*پاشان بزانه: که ههردوو ژمارهی (واحد و إثنان) به بی تهمیز، دههینرین، چونکه له فزی (رجل) و (رجلان) به تهنهایی دهلالهت لهسهر (واحد و أثنان) دهکهن، بهلام ژمارهکانی تری غهیری (واحد و أثنان) پیویستیان به تهمییز، ههیه.

ههر لهم روانگهیهشهوه، تهمیزی (سیّ تا ده) به جهمعی و به مهجروری دههیّنریّت، مهگهر لهکاتیّکا که تهمییزی (سیّ تا ده) لهفزی (مأة)بیّت، لهم کاتهدا به موفرهدی و به مهجروره.

وه تهمیزی ژمارهی (یانزه، تا، نهوهدو نق) مهنصوب و موفرهده، وهك: (أحد عشر رجلاً) له موزه ککهرداو (أحدی عشرة أمرئةً) له مؤنث دا. و (تسعة و تسعون رجلاً) و (تسنع و تسعون إمرئةً). وه تهمییزی ژماره کانی صهدو ههزار، وه ههروهها موسه نناکانی شهم دوانه، و جهمعی ههزار، به مهجروری وموفرهدی دین، وهك:

(مأة رجُلٍ)، (مأتا رجُلٍ)، (ومأةُ إمرئةٍ) و (مأتا إمرئةٍ) و (ألفُ رجُلٍ) و (ألفا رجُلٍ) و (ألفُ إمرئةٍ) و (ثلاثُ آلاف رجُلِ) و (ثلاثُ آلاف أمرئةٍ).

ئيستاش توّو ماناي مهتنه كهي سهرهوه:... وإذا أردتُ التنصيص على كميّة شئ فتقول رجل...

جهنابی مهلا موحسین،دانه رعهوامیلی مهلا موحسین، که بهشیکی نهم دریژه باسهم لیره وهرگرتبوو، ده آیت: ههرکات تق ویستت که ژماره و نهندازه ی شتیک دهرببری، نهوا ده آییت: (رجُلٌ و رجُلان) واته: دوو ژماره ی (یه ک و دوو) که بق موزه ککه ر، به له فزی مؤنث ده یانهینییت،

بۆیه له موزهککهردا (واحد و إثنان) و له مؤنث دا (واحدة و أثنتان) دههينريت.

(واحد و أثنان) پیّویستیان به تهمییز نییه، به دهستهواژهیه کی تر (واحدٌ رجلٌ) و (إثنان رجُلان) و (واحدة إمرئةُ) و (إثنتان أمرئتان) ناوتریّت.

بزانه که: بزی هه یه، (واحد و إثنان) ببنه صیفه ت بن مه عدوده که کویان، وه له م کاته دا له گه لیدا هاوریّك ده بیّت، وه ك: (رجُلٌ واحدٌ)، (رجُلان إثنان)، (إمرئة واحدةٌ)، (إمرئتان إثنتان).

چونکه مهبهست له هینانی تهمییز، لابردن و سرینهوهی نادیاری یه له دوشت:

۱-پونکردنه وهی ژماره و نهندازه .

۲-روونکردنه وهی توخم (جنس)ی شتیك.

له لهفزی (رجُل و آمرنه)، (جنس)یش دهزانریّت، و ههروهها عهدهدیش دهزانریّت، ههروه که ههروه که جهنابی مهلاً موحسین، (هیّنه ری نه و شیعرانه) ناماژه ی به و خاله کردووه، که (رجل) و (رجُلان) به بی تهمییز دههیّنریّن، چونکه لهفزی (رجل) و (رجلان) به تهنهایی دهلاله ت لهسهر (واحد) و (إثنان) دهکهن، به لام ژمارهکانی تری غهیری (واحد) و (إثنان) پیّویستیان بههیّنانی تهمییز ههیه.

ئەوكاتە جەنابى مەلا موحسىن، دەلىّت: ئم تأتى بالعدد... كەواتە ژمارەكە دەھىّنىت، و لە دواى ھىّنانى ژمارەكە ئەو شتە دەھىّنىت، كە ئەو ژمارەيە تەمىيىز بكات، بەگوىّرەى ئەو تەرتىبەى كە من بەھۆنراوە ھىناومە:

ثماناً بعد ماجاوزت الأثنين بمجموع و مجرور فميّز.

ئه و هه شت ژماره یه ی که له دوای -دوو- دین، که بریتین له: (ثلاثة، أربعة، خسمة، ستة، سبعة، ثمانیة، تسعة، عشرة) تهمیزه که یان به صبیغه ی جهمع و به مهجروری دینت، وه که: (ثلاثهٔ رجال)، (ثلاث نسوق).

عندما كان منها قد أضيفت إلى مأة بفرد فهو مييز

وه تهمیزی ژمارهکانی نیّوان دوو، یانزه کاتیّك که بنّ لای سهد ئیضافه کران، موفرهدن، پیّشتر دانهر وتبووی: ژمارهکانی (سیّ تا ده) جهمع و مهجرورن، به لام کاتیّك که بنّ لای لهفزی (مأة) ئیضافه بکریّن، حوکمه که یان جیاواز دهبیّت، واته: ئیّستا که بنّ لای (مأة) ئیضافه کراون، مهجروربوونیان جیّگیرو ثابته، به لام به شیّوه ی جهمع نایهن، به لکر به شیّوه ی موفره د به کار ده هیّنریّن: وه ك: (ثلاث مأة رجُل)، (أربعمأة رجُل) که لهم دوو نمونه یه دا، لهفزی (رجُل) تهمیز، و به شیّوه ی موفره د و مهجرور به کار هیّنراوه،

وفيمًا بعد عشر فرداً نصب إلى تسع ومم تسعينَ المُميّزُ.

وه لهوانهی دا که لهدوای ژمارهی (ده) و لهپیش ژمارهی (صهد)هوه، دین، تهمیزهکهیان به موفرهدی و به مهنصوبی بهینه، واته: تهمیزی ژمارهی (یانزه) تا

(نهوهدو نق) مهنصوب و موفرهده، وهك: (أحد عشر رجُلاً) له موزهككهرداو (إحدى عشرة أمرئة) له مؤنث دا.

ولَّمَا جاز من تسع و تسعين فجُرَّ عند ذا فرداً تميَّز.

وه ههرکات ژماره له (نهوهدو نق) تیپه پی کرد، که واته: لهم کاته دا ته میز مهجرور بکه، له کاتیکدا که ده بیّت، فه تهمیزی نه و ژمارانه ی که له صهد زیاترن، موفره د و مهجرور ده بن، وه ك: (مأة

رجُلٍ)، (مأتا رجُلٍ)، (مأة إمرئة)، (مأتا مأة رجُلٍ)، (مأتا رجُلٍ)، (مأة إمرئق)، (مأتا إمرئة)، (مأتا إمرقئة)، (ألف أمرقئة) و...

﴿چِوْنيەتى هَيْناني رُماره لەگەلْ (تاء)دا، يان بى (تاء)﴾

في ثلاث وسبعة بــــعده ذكر أنت بعكس ماشــتهرا وفي الأثنين قبلها وكــــذا بعدها ما هــو القياس جرى كل تلك الثمان في التركيب مامعه في ســوى كلها السواء ترى

چۆنيەتى هينانى ژماره لەگەل (تاء)دا، يان بى (تاء) بە شىعر دامان رشتوره، تا بە جوانى لەبەر بكريت:

في ثلاث وسبعة بعده ذكر أنت بعكس ماشتهرا له سنوه تا نق (۳، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩) ئهگهر تهميز موزهككهر بوو، با ژمارهكه (مؤنث) بنّت، وه به پنّچهوانه شهوه، وهك: (ثلاثة رجلا، ثلاث نساء).

وفي الأثنين قبلها وكذا بعدها ما هو القياس جرى واته (۱، ۲) پيش ئهم ههشته بين، وهك (أحد واثنان) بهبئ (ثلاثة ورابعة و خامسة إلى عشرة) باس دهكرين، يان دواى ئه وههشته بين، وهك (أحد عشر، اثنا عشر) لهسهر ئه وقاعيده دهچن كه ده لين: ئهگهر تهميز موزه ككهر بوو،

(عدد)یش موزه ککه ره، وهك له موزه ککه ردا (أحد واثنان) و له مؤنثدا (إحدى واثنان) دهوتري.

كل تلك الثمان في التركيب ماخلا العشر فيه ما استطرا

ئهم هه شت ژماره لهگه آ (عشرة)دا، جگه له خودی (۱۰) پیچه وانه یاسا مه شهوره که ن، که باسکرا، بن نموونه ئهگهر (ثلاثة لهگه آل ده)دا ته رکیب کرا، یاسا باس کراوه که ی نییه، که له (مؤنث)دا (ثلاث) به بی (تاء) و له موزه ککه ردا (ثلاثة) به (تاء) هوه ده خوینریته و ها (استطرا) واته: ئه میش و ه ك نه وانه ی پیش وایه .

وادر في العشر عكس ما معه في سوى كلها السواء ترى

له (۱۰)دا پێچهوانهی مهشهوره، واته ئهگهر تهمیز موزهککهر بوو، (عشر) موزهککهره، ئهگهر تهمیز (مؤنث) بوو دهبێت (عشر) مؤنث بێت، ههر له (۱۰ تا ۹۰) بهم شێوازهیه، وهك: (عشرون، ثلاثون، تسعون) لهمانهدا یهکسانی دهبێت.

خوینه ری به ریز: ام به شی دووه مه ی هزنراوه کانی به شی عهده ددا، پوونکردنه وه یه کی ترت ناپاسته ده که م، تا چاکتر و جوانتر له کپرکی باسه که بگهیت، إنشاء الله. جا بزانه نهوه ی که پابوردو گوترا ده ریاره ی چینیه تی نیعرابی ته مییز بوو، نیستا جه نابی مه لا موحسین ده نیستا به لام نیستا باسه که ده ریاره ی چینیه تی به موزه ککه رومؤنث، هینانی ته مییزه واته: چ کاتیک ده بیت ته مییز به موزه ککه ری و چ کاتیک ده بیت به ته مییز به مؤنشی به پنریت به ته مییز به مؤنشی به پنریت به ته مییز به مؤنشی به پنریت.

وه دهلیّت: لهبهر ئهوهی که بتوانریّت، ئهم باسه لهبهر بکریّت، ئهوا رستهکانم به شیّوهی هوّنراوه هیّناوه، بهم شیّوهیه:

في ثلاثٍ وسبعةٍ بعده ذكره أنت بعكس ما اشتهرا.

له ژمارهی (سیّ)، و حهوت ژمارهی دوای ئه و دا (أربعة، خسمة، ستة، سبعة، ثمانیة، تسعة، عشرة) ژمارهکه دهبیّت، به پیچهوانهی تهمیزه وه بهیّنریّت، واته: نهگهر تهمیز موزهککهربوو، دهبیّت ژمارهکه مؤنث بیّت، وه نهگهر تهمیز مؤنث بوو، لهسهرهنجامدا ژمارهکه به شیّوهی موزهککهردهمیّنریّت، وهك: (و سخّرها علیهم سبع لیال و ثمانیة أیام) که وشهی (لیال) مؤنثه، وه عهدهدی موزهککهری (سبم) یان بر هیّناوه، وه ههر بهم جوّرهش (أیام) موزهککهره، که لهبهر نهمه، ژمارهی مؤنثی (ثمانیة) یان بو هیّناوه،

پاشان بزانه: لهزمانی عهرهبیدا ئیسم بر موزهککهری (سبع) یان بر هیناون، وه ههر بهم جرّرهش (أیام) موزهککهره، که لهبهر ئهمه، ژمارهی مؤنثی (ثمانیة)یان بر هیناوه باشان بزانه: له زمانی عهرهبیدا ئیسم بر موزهککهرو مؤنث دابهش کراوه، بر ئیسمی موزهککهر صیفهتی موزهککهر صیفهتی موزهککهر صیفهتی موزهککهر صیفهتی موزهککهر بر ئیسمی مؤنث دههینن، وه ههر بهم شیروازهیش ئهگهر فاعیلی فیعل، مؤنث بیّت، نهوا فیعله که لهگه لیدا هاوریّك و موتابیق دهکهن، بر نمونه دهگوتریّت: (جاء علی العالم)و(جاءت سعیدة العالمة).

وه ضهمیرهکهیش دیسانه وه له پووی موزهککه ربوون و مؤنث بوونه وه، لهگه نه نیسمه دا که پهیوه سته پنیه وه، و نه و ضهمیره ی بق سه رده گورپنته وه، دهبنت هاوپنك بن، بق نموونه: بق (علی) ضهمیری (هو) و بق (سعیده) ضهمیری (هی) دههندیت! نیسم و صیفه تی پیاوان و ناژه لانی نیر، موزه ککه ری حه قیقییه، وه نیسم و صیفه تی ژنان و ناژه لانی میینه مؤنثی حه قیقین.

* ئيسمى مؤنث له زماني عهرهبيدا سيّ نيشانهي ههيه:

۱- (تاء)، وهك: (رحمة، نعمة).

Y ئەلفى مەقصىورەى زائىدە: وەك: (دعوى)،(ذكرى).

۳- ئەلف و ھەمزە: كە ئەلفى مەمدودەيشى پى دەوترىت، كە ھەركات زيادە بوو، ئەوە ئىيشانەى (تأنىث)ـه، وەك، (يداء) و (صحراء).

ئەو ئىسمە مۇنثانەى كە ناوو صىيفەتى ژن يان ئاژەلى مىينى نەبن، ئەوە بە مۇنشى مەجازىن، بريتىن لە: مەنشى مەجازىن، بريتىن لە:

۱ ناوی شت (اسم الأشیاء) و ئه و وشانه ی که واتا هه آلده گرن (المعانی) ئه مه، ئه گه ر نیشانه ی (تأنیث)یان پیوه بیت، وه ك (حکمة)(عزة).

۲- نارى ئەندامە جووتەكانى لاشە، وەك (يد، رِجل، أذن، عين).

۳- ناوی شارهکان: (مصر، بغداد)

٤- مؤنثه بيستراوهكان له عهرهبهوه (سماعی) وهك: (شمس) ، (نفس) (حرب) (روح)
 (سماء) (أرض) (نار) (حال) (طريق) (دار).

له و مؤنثه ته قدیری یانه دا، ته نها له فزی (تاء) نامانج و مه به سته، و ه ك: (أرض)، (دار) كه به گویره ی یاسای (ته صغیر) ده بنه (أریضه) و (دویرة) چونكه گومانی تیادا نی یه، كه (التصغیر یرد الأشیاء الی أصلها).

وه مؤنثی تهقدیری خاوهنی ههشت نیشانهیه، وه یان بهدهستهواژهیهکی تر، مؤنثی تهقدیری دهتوانریّت، به ههشت شیّواز بناسریّت.

۱- مؤنث بوونی ئه و ضهمیره ی که دهگه ریته و ه بی ئه و شته ، به مؤنثی ضه میره که دا
 ده زانریّت ، که ئه و ووشه یه مؤنثه ، وك : (ونفس وما سواها)

۲- مؤنث بوونی ئه و ئیسمه ئیشارهیه ی که ئاماژه بن ئه و وشهیه ده کات وه ك: (هذه جهنم التی کنتم توعدون).

٣- مؤنث بووني (حال) ٤٥٠، وهك: (هذه الكتف مشوية).

٤- مؤنث بووني (نعت) ٤٥ ي، وهك: (النفس اللواءة).

٥ - مؤنث بووني خهبه رهكهي، وهك: (داري معمورة)

٦- مؤنث بوونى فيعله كهى، وهك: (رميدت عيني)

٧- داكەوتنى (تاء)،، تەئنىسەكە لە ژمارەكە، وەك (ثلاث ليال).

۸— دەرکەوتنی(تاء) ه، تەئنیسەکە لە کاتی (تصغیر : بچوك) کردنیدا و دەربرپینیدا، وهك (نویرة) که بچوککراوهی (نار) ه، که مؤنثی سهماعی یه، وه (بزانه) که ئهو وشانهی که مؤنثی مهجازی بوون، و تائه تەئنیسه کهیان له لهفردا دەرنه کهوتووه، بهو مهرجهی که (ثلاثی: سیانی) بن، وهك: (شمس) و (أرض) و (عین) لهکاتی بچوککردنه وهیاندا (تاء) یان پیوه دهلکیت، بویه بو ئهو وشانهی سهره وه لهکاتی تصغیر کردنیاندا (شمسیة)، (أرضیة) و (عینیة) دەوتریت وه گهر (رباعی: چواری) یان (خماسی: پیج پیتی) بوو، یاسا ئهوه یه که (تاء) ه، تهئنیسه که، نه گهریته وه ناگرتریت ده ردرنه بردری، وهك (عقرب) که له تهصغیر کردنیدا (عقیرب) دهگرتریت، وه ناگرتریت وه ناگرتریت وه ناگرتریت وه ناگرتریت وه ناگرتریت.

وني الأثنين قبلها وكذا بعدها وما هو القياس جرى.

له و دوو ژمارهیه دا که (یه ک و دوو) که له پیش هه شت ژماره که (ثلاثة - أربعة - خمسة - سبعة، ثمانیة، تسعة، عشرة) وه دین، وه هه روه ها نه و ژمارهیه ی که له دوای نهم

هه شت ژماره یه وه دیّت، و هه روه ها نه و ژماره یه ی که له دوای نه م هه شت ژماره یه وه دیّن، به جوّریّك به کار ده هیّنریّن، که هاوریّکی قیاس و ریّسای زمانی عه رهبی بیّت، واته: له کاته دا ته میزهاوریّك و موتابیقه لهگه ل ژماره که دا وه ك: (واحد اثنان)، (احد عشر رجلا)، (اثنی عشر رجلا) نه مه له موزه ککه ردا، (واحدة)، (أثنتان)، (أحدى عشرة امرئة) و (أثنتا عشرة أمرئة) له مؤنث دا

ما خلا العشر فيه ما استطرا

كل تلك الثمان في التركيب

ههر یه که لهم هه شت ژمارهیه، (ثلاثة، أربعة، خسمة، ستة، سبعة ثمانیة، تسعة، عشرة) ته گهر هاتوو، له گه ل له فزی (عشرة) دا خرانه پال یه ك، حوکمه که یان به و جزره یه که رابوردا و تیستا باسمان کرد.

واته: تهمیز له پوی موزهککهرومؤنثهوه، به پیچهوانهی ژمارهکهوهیه، به لام نهم یاسایه بر خودی (عشرة) نابیّت، وهك (ثلاثة عشر رجلا)، (أربعة عشر کتابا) (خمسة عشر کوکبا) ، (ستة عشر درسا) و.... له تهواوی نهو نمونانه دا تهمیزه که لهگه لا ژماره ی پیش (عشرة) دا له پووی موزهککهر و مؤنث، هوه، پیچهانهیه، به لام تهمیزه که لهگه لا لهفزی (عشرة) دا هاو ریّکهو موافیقن، وهك: (ثلاثة عشر رجلا) لهم نموونهیه دا (رجلا) تهمیزه، که به پیچهوانهی (ثلاثة) هوهیه، له رووی موزهککهر و مؤنث، بوونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که

وأدرني العشر عكس ما معه في سوى كلها السواء ترى

بزانه: له له فزی (عشر)دا ، یاساکه پیچهوانهو جیاوازه، وهك (ثلاثة عشر رجلا)، (خمسة عشر آمرئة) که له نمونهی یه که ددا (عشر) له گه لا (ثلاثة)دا له روی (تذکیر) و (تأنیث) هوه هاوریك نین ، وه هه روها له نمونهی دووه میشدا (عشرة) له گه لا (خمس) دا، له روی مرزه ککه رومؤنثه وه ، پیچه وانه یه ، به لام له عشرون و ثلاثون تسعون ومأة وألف دا موزه ککه رومؤنث یه کسانن، هه روه ك جه نابی مه لا موحسین ناماژه ی به مه سه له یه کردووه ،: فی السواء مؤنث یه کسانن، هه روه که خه یوی موزه ککه رو کلها السواء تری ... واته : له غه یری نه وانه دا که باسکران، ژماره کانی تر له رووی موزه ککه رو مؤنث بوره هاوریکن.

۱- عهرامیلی مهلا موحسین: مهتنیکی زانستی نهجوه، که له عهوامیلی جورجانی دریزاتره، و بگره به سوودتریشه، به لام کهمیک عیباراتی ردقه، و قوتابی دوای جورجانی و بورکهوی بیخوینی باشه، نهم مهلا موحسینه، به مهلا موحسینی فهیضی کاشانی مهشهور بووه، و شیعه بووه، بهندهی ناتهوان شهرحیکم له سهر نهم عهوامیلی مهلا موحسینه نووسیوه، و له سالی (۲۰۰۷) له سلیمانی چاپم کردووه،

﴿النواصب للفعل المضارع

هي أربعة: أن للمصدرية، و الأستقبال، كقوله على المحد على سبعة أعظم)، و لن للنفي المؤكد في الأستقبال، نحو: (لن يستريح المتكبر في حياته)، وكي للتعليل، أي: للدلالة على أن ما بعدها علة، لما قبلها ذهنا، وما قبلها علة لما بعدها في الواقع، نحو: (تعلمت العلوم، كي أستفيد منها). وأذن وهي جواب لقول القائل، و جزاء لِفعل الفاعل، و شرط عملها، أن تكون مصدرة في الكلام، و متصلة بالفعل بعده، و تستعمل لِلْإستقبال، كقولك: (أذن أعلمك، في جواب طالب، قال: جئتك راغباً في الأستفادة ، من علومك).

﴿باسى ئەو ئامرازاندى كە فىعلى موضارىع مەنصوب دەكەن﴾

ئهوانهی که فیعلی موضاریع مهنصوب ده کهن، چوار دانهن: (أن)ی مهصدهریه یان ئیستیقبال، وه ک نهم فهرمودهیهی پیغهمبهری نازیز گی کهده فهرمویت: (أمرت أن أسجد علی سبعة أعظم) که (اسجد) به هزی (أن)هوه، مهنصوب بووه، وه (لن) بر نه فی کردنی نمو شته تمنکیدکراوهیه که لهداهاتوودا بکریت، وه ک (لن یستریح المتکبر فی حیاته)، وه (کی) بر (تعلیل هرکار)ه، واته: بر ده لالهت کردن لهسهر نهوهی که دوای (کَی) هزیه که، بر پیش (کَی) هزیه که بر دوای (کَی)

(أذن) وهلامه بق قسمی قسمکمر و جمزایه، بق فیعلی (فاعل:کارکمر)، وه ممرجی عمممل کردنی نموهیه، کملمسمره تای کملامموه بیّت، وهلکابیّت به فیعلمکمی دوایموه، وه له (أستقبال: ناینده)دا، کار ده کات، وه ک قسمی تق کمده لیّیت: (أذن أعلمك) تممه له وهلاّمی قوتابیه کمه ده لیّت: (جئتك راغباً فی الأستفادة من علومك).

﴿الباب الثالث: في المجرورات، و المجزومات﴾ ﴿حروف الجرّ﴾

أما المجرورات فقسمان: مجرور بالحروف، ومجرور بالأضافة، فالحروف الجارة عشرون، الباء للألصاق، نحو: مررت بعاصمة العراق، وللقسم، نحو: بالله أن الخلق الحسن، خير من المال والجاه، والتاء للقسم، نحو: تالله أن الأتفاق أكبر وسيلة للترقي، و الواو للقسم، نحو: والله أن العدو العاقل، أنفع من الصديق الجاهل، ومن لأبتداء الغاية في الزمان نحو: صمت من الفجر ألى غروب الشمس، أو في المكان نحو: هسُبْحَانَ الّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الله السراء: ١.

﴿باسی سیّیهم: باسی مهجرورات، و مهجرومات﴾ ﴿حهرفه جهرهکان﴾

حدرفه جدره کان دووبدشن: مدجرور به حدرف و مدجرور بدهن ییضافده، وحدرفه جدره کان بیست داندن، (باع): که بو (ألصاق: پیوه کان)ه، وه ک: (مررت بعاصمة العراق) وه بو سویندیش ده بیت، وه ک (بالله أن الحلق الحسن، خیر من المال و الجاه)، وه (تاع) بو سوینده، وه ک (تالله أن الأتفاق أکبر وسیلة للترقی)، وه (واو)یش بو سوینده، وه ک (والله أن العدو العاقل أنفع من الصدیق جاهل) وه (من) بوسه رهتای مدبسته له کات وزهمه ن دا، وه ک (صمت من الفجر ألی غروب الشمس) یان بو بوسه رهتای مدبهسته له جیگا ومه کان دا، وه ک ندم فدرمایشته ی پدروه ردگاری جیهانیان که ده فدرمویّت: شُربُ مُن المسْجِدِ الله مَنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَام إلی الْمَسْجِدِ الأَقْصَی الاسواء: ۱.

و إلى الأنتهائها كما رأيت في المثالين، و في للظرفية، نحو: زيد في الغرفة، والسلامة في الوحدة، وعلى للأستعلاء، نحو: المتبرجة على البروج عازمة على الحروج، وحتى الأنتهاء الغاية، نحو: أكلت السمكة حتى رأسها، و اللام للملك، نحو: ﴿ولله المشرق والمغرب﴾ المبقرة: ١٩٥، والكاف للتشبيه، نحو: (القانع كالأمير)، و مذ، و منذ، الأبتداء الغاية، في الزمان الماضي، نحو: (ماسكن قلبي منذ فراق حبيبي)، وللظرفية في الزمان الحاضر، نحو: ما نحت مذ يومنا.

وه (ألى) بۆكۆتايى مەبەستە، وەك لەو دوو غونەيەى پيشوودا بينيت، وه (فى) بۆ ظه رفيەته (قەرار گرتنى شتيك لەناو شتيكى تردا) وەك: (زيد فى الغرفة)و (السلامة في الوحدة) وه (على) بۆ بەرزيتى دەبيت، وهك (المتبرجة على البروج عازمة على الخروج) وه (حتى) بۆ كۆتايى مەبەستە، وهك (أكلت السمكة حتى رأسها) وه (لام) بۆ مولكدارى كردنه، وهك ئەم فەرمايشتەى پەروەردگارى جيهانيان كه دەفەرمويت: ﴿ولله المشرق والمغرب﴾البقره: ١١٥. وه (كاف) بۆ شوبهاندنه، وهك (القانع كالامير) وه (مذ، منذ) بۆ سەرەتاى مەبەستن، لمسەردهمى رابردودا، وهك (ماسكن قليي منذ فراق حبيبي)وه بۆ ظەرفيەتيش دەبن، بۆ كاتى ئيستا، وهك (ماغت مذيومنا).

و رُبَّ للتقليل نحو: رُبَّ عبد يشكرالله، وحاشا، وعدا، و خلا، للإستثناء، نحو: أحب كلّ مسلم حاشا الخائن، وعدا الكاذب، و خلا الطماع، وكي للتعليل، و تدخل على (أن)، أو(ما) المصدريتين، نحو: تصدقت بكسبي، كي أن يعفوني ربي، وخدمت الأستاذ الفهام كي ما يعلمني فقه الأسلام، وقد تدخل على ما الإستفهامية، نحو: كيمه عصيت الخبير؟ و أنت عبد فقير، و (لولا)، لأمتناع جوابه، لوجود مدخوله، نحو: لولاك لهلكت، و لَعَلَّ، في لغة عُقَيْلْ، نحو: لعل أبي المغوار منك قريب.

وه (ربّ) بۆ كەميّتى يه، وهك (رب عبد يشكر الله) وه (حاشا، عدا، خلا) بۆ ئيستيسنايه، وهك (أحب كلّ مسلم حاشا الخائن وعدا الكاذب و خلا الطماع)، وه (كى) بۆ عيللهت دار كردنه، و دهچيّته سهر (أن، ما) ى مهصدهريه، وهك (تصدقت بكسبى كى أن يعفونى ربى وخدمت الأستاذ الفهام كى ما يعلمنى فقه الأسلام) وه همندى جار دهچيّته سهر (ما)ى ئيستيفهاميه، وهك (كيمه عصيت الخبير؟ وأنت عبد فقير) وه (لولا) بۆ بهرگرى كردنه لهوهلاميك، بههۆى بوونى شتيكهوه، وهك (لولاك لهلكت) وه (لعل) حمرفى جهره لهلوغهتى (عُقيَلْ)دا، وهك (لعل أبى المغوار منك قريب) وه ئهم حمرفه جهرانه حمقدهيان، لهلايهن مهلاموحسينى فهيضى كاشانى يهوه، له شيعريّكدا كۆكراونهتهوه:

باوتاوکاف و لام و، واو و منذ و مذخلا ربّ حاشا من عدا في عن على حتى ألى و لا بُدّ لهذه الحروف، من متعلق سواء، كان فعلاً، أو شبه فعلٍ، أو معنى فعلٍ، ألاّ الحروف الزائدة منها، وحروف الأستثناء، و رُبّ، ولولا، و لَعَلّ، فمجرور حروف الأستثناء، كالمستثنى بألاّ، و مجرور رُبّ، و لَوْلا، و لَعَلّ مبتدأ، و مابعدها خبر، و مجرور الحرف الزائد حاله كما لو لـم يكن الحرف موجوداً في الكلام.

ثمم حمرفه جمرانه دهبیّت، تمعمللوق ببهستن، ثیتر به فیعلموه، یان به (شبه فعل)هوه،بیّت، یان به (معنی فعل)هوه، بیّت، تمنها زائیده کانیان نهبیّت، که تمعمللوق نابهستن، لهگمل حمرفه کانی (الاستثناء، وربّ، ولولا، ولعلّ) وه ممجروربوونی حمرفه کانی (استثناء)، وه (مستثنی بالاّ)وان،و ممجروری (ربّ، لولا، لعلّ) دهبنه موبتمداو دواکمیان دهبیّته خمبمر، وه ممجروری حمرفه زائیده کان، همروه ک خرّیان دهبن، چونکه ئهگمر حمرفه زائیده کمیش لموکاتمدا نمبووایه همرواده بوو.

﴿پوخته باسیّك دهربارهی حهرفه جهرهكان﴾

حدرفد جدره کان له عدوامیله سدماعییه کانن، ئدو حدرفانه ن که تدنها ئیسمیک مدجرور ده کدن و ناچنه سهر فیعل و حدرف و لدسه ر قدولی مدشهور حدقده دانه ن: بدم شیرازه:

باو تار كاف و لام و واو و منذ، مذ، خلا رب حاشا، من عدا، في عن على، حتى إلى

بزانه هدندی له (زانایانی ندحو: تحاق) که یه کیکیان (ابن هشام)ه، حدرفه کانی جه ر به بیست دانه داده نین!

﴿ماناكانى "بــــاء"﴾

(الباء): بق (استعانة: بشت بي به ستن) به كارده هينريّت، وهك (بسم الله الرحمن الرحيم) (باء): حرف جر، للإستعانه.

(اسم): اسم مجرور، متعلق بعامل مقدر، وهو (إبتدأ)، وهو مضاف.

(إليه): مضاف إليه. (الرحمن): نعت. (الرحيم): نعت.

* وه بۆ "مصاحبد"هش، ئدم نمووندید هدید:

(سبحان): مهصده ره، یاخود ئیسمی مهصده ره، ومهصده ره که ی (تسبح)ه، جا (سبحان) مهفعولی موطله قه بو (أسبح)ی موقه دده ره، وه هوّی مهنصوب بونی (سبحان) مهدصده ره، وهو مضاف.

(ربی): (رب): مضافه بر لای (یاء) که، (متکلم مع الغیر)ه، وه هرّی مهفتوحی (یاء)ه که، لهبه رخهفیی یه، چونکه "یاء متکلم"مهسکون بوو، وه (لام)ی (العظیم): ههم ساکنه، لهسه ریاسای (إذا التقی الساکنان حرك بالکسر).

(یاء): کهسره ی پی درا، به لام له به رئه وه ی که سره، بو سه ر (یاء)، (ثقیل) گرانه، بویه فه تحه به سو کترینی حه ره کات دانرا، بویه که سره که کرا به فه تحه، (العظیم): صیفه ته بو (رب)، (بحمده): (باء): بو موصاحه به یه، (حمد) مهجروره، به هوی (باء)هوه، وهر مضاف، (هاء): مضاف إلیه.

﴿ ههنديك له ماناكاني "من" ﴾

بزانه که "من" بز سی جزر دابهش ده کریّت، که بز سهره تای مدبدسته.

١ - مه كاني: وهك سرت من البصرة إلى الكوفة. كه ئيبتيداي غايه "بصرة"يه.

(سر): فیعلی ماضی یه، که له نه صلّدا (سار، سیر)یه.

(ت): فاعیله. (من) حدرفی جدره. (البصره): ئیسمی مهجروره و موتدعدللیقه به "سرت" وله مدحدلدا مدنصوبه، وه مدفعولی به واسطه یه بو "سرت".

مهبهست لیزه دا "من" که بو "ابتدای غایة"یهی مهکانی به کارهینراوه.

٢-زهمانى: وهك (صمت من يوم الجمعة).

(صمت): فيعل وفاعيله. له (صام، يصوم) هوه هاتووه.

(من يوم): جارو مهجرورهو،له مهحهلدا مهنصوبه، وه مهفعولی به واسطه يه بوّ (صمت)، وهو مضاف. (الجمعة): مضاف إليه.

مهبهست لیزودا "من"ه که بو "ابتدای غاید"ی زهمانی به کارهینراوه.

٣-پديوهست ندبينت نه به زهمان و نه بدمه کان، وهك: (قرأت من ێيه کژا).

(قرأت): فيعل وفاعيله. له (قرأ، يقرأ) هاتووه، (من آية): جارو مةجرورةو موتدعه لليقه به (قرآن).

(كذا): لة تدسمائي (كنايه)يد، و له مدحدللي ندصبدا مدفعول به،يه، بق "قرآن".

وه "من" بق "تبيين"يش، واته روون كردنهوه بهكارديّت، وهك: ﴿فاجتنبوا الرجس من الأوثان﴾ وه هدروهها(عندي عشرون من الدراهم) نموونهى دووهمى (تبيين)ه، كه (عندى) ظه رفه و (ياء): موتدكه لليم وَخدَهُ، موته عه لليقه به (استقر) و خدبه رهو پيشكه و توقد (عشرون): موبته دايه و دواكه و توه.

(من الدراهم): جار ومةجرورة، و موته عدليقه به عامليكي موقه دده ره، وله مدحد لدا مه نصوبه. مهبه ست ليره دا (من)ه، كة بر (تبيين) هاتو وه.

وه (من) بۆ (تبعیض)یش، واته ههندیتی به کاردین، وهك: (أحذت من الدراهم). (أحذت): فیعل وفاعیلة. (من الدراهم): جارومة جرورة. و موتة عة للیقة به (أحرث).

وه بز (بدل)يش به كارديّت، وهك ﴿ولو نشاء لجعلنا منكم ملائكة﴾.

(واو): حدر فی ئیستیننافه، یان (اعتراض). د. (نشاء): فیعلی موضاریعه. و فاعیله (نحن). (لام): ابتداء للتأکید. (جعلنا): فیعلی ماضی یه. (نا): فاعیله. (ملائکه): مدفعول به. (منکم): جار ومهجروره.

مەبەست لیزددا (من)ـه، که بۆ (بدل) به کارهاتووه.

﴿ "فرزدق"، و ستایش وپیدا هه لدانی

"زين العابدين: على بن الحسين بن على بن أبي طالب"﴾

(من) بۆ (علة)يش به كارديت وهك: ئدم شيعره:

یُغْضِی مَبَاءً وَیُغْضِی مِنْ مَهَابَتِهِ فَلَا یُکلّمُ إِلّا هِبِینَ بَبْتَسِیمُ نَهُم دیّره شیعره بهیتیّکه، له قه صیده به کی اهمام بن غالب بن صعصعة التیمی ایه، که ناسراوه به انرزدی ایکه له و قه صیده به دا ستایش و پیدا هه لدانی ازین العابدین: علی بن الحسین بن علی بن أبی طالب ده کات، نهمه ش له کاتیّکدا بووه، که له سهرده می الحسین بن علی بن أبی طالب ده کات، نهمه ش له کاتیّکدا بووه، که به به خدلکی هیشامی کوری عهبدولمه لیك دا، ته شریفی هیّناوه ته، شاری مه ککه ی پیروز، جا خدلکی لة دة وری کوبونه ته وه، که پرسیاریان کر دبوو، له هیشام ده رباره ی، هیشام گوتبوی: نایناسم، بونه وه ی خهلکی له ده وری کونه به وه. نیتر فه ره زده ق نهم قه صیده به که وره وی نه و زاته دا هه له دانبوو.

ئەمەش ھەر لەسەرەتاكەيەوە ھەندىكە لەو قەصىدەيە:

هَذَا عَلِى رَسُولُ اللهِ والدُهُ
هَذَا بُنُ خَبْرِعباداللهِ كُلُّهِمْ
أَذَا رَأَتُهُ قُرَيْشٌ قَالَ قَائِلُها
يُنْمَى أَلِى دَرْوَةِ الْعِزِّ الَّتِي قَصُرَتُ
يُكادُ يُمْسِكُهُ عِرْفانُ راحَتِهِ
فِي كُفِّهِ خَيْزَرَانٌ رِيحُهُ عَبْقٌ
فَي كُفِّهِ خَيْزَرَانٌ رِيحُهُ عَبْقٌ
يُغْضِي حَيَاءً وَيُغْضِي مِنْ مَهَابَتِهِ
مَنْ جَدِّهِ دَانَ فَضْلُ الْأَنْبِياء لَهُ

أمْسَتْ بِنور مُداهُ ، تَهْتَدى الأُمَمُ هَذا التَّقِيُّ النَّقِيُّ الطَّاهِرُ الْعَلَمُ الْكَرَمُ الْكَ مَكارِمِ هَذا يَنْتَهِى الْكَرَمُ عَنْ نَيْلِها عَرَبُ النَّسلامِ وَ الْعَجَمُ رُكُنُ الْحَطيمِ أِذا مَاجَاءَ يَسْتَلِمُ مِنْ كَفِّ أَرْوَعِ فِي عِرنِينِهِ شَمَمُ مَنْ كَفِّ أَرْوَعِ فِي عِرنِينِهِ شَمَمُ مَنْ كَفِّ أَرْوَعِ فِي عِرنِينِهِ شَمَمُ فَلَا يُكَلِّمُ إِلَّا حِينَ يَبْتَسِمُ فَلَا يُكَلِّمُ إِلَّا حِينَ يَبْتَسِمُ وَفَضْلُ أُمَّتِهِ دانت لَهُ الْأُمَمُ وَفَضْلُ أُمَّتِهِ دانت لَهُ الْأُمَمُ

يَنْشَقُّ نُورُ الْهُدِي عَنْ نُور غُرَّتِهِ كَالشَّمْسِ يَنْجَابُ عَنْ أَشْراقِهَا الْغَنَمُ.

ئيعراب:

(يغضي): فيعلى موضاريعه، و فاعيله كهى (هو)يه، (حياء) مه فعول له. (واو): حه رفى عه طفه، (يغضي): وهك پيشوو وايه. (من مهابته): جار ومه جروره.

وه گوتراویشه:

(يغضي):خەبەرە، بۆ موبتەدايەكى مەحزوف، واتە:(هو يغضي)، و موضاريعى "أغضى"يە و:(حياء)، لـەبەر "تعليل"بوون، مەنصوب كراوه.

مهبهست ليرددا (من)ـه، كه بؤ سهبهب (علة) به كارهاتووه.

"من مهابته" واته: "لأجل مهابته"، قدصله كهى بهم جورهيه:

"يغضي زين العابدين عينيه، حياء ويغضي عيون الناس من مهابته فلا يكلم كلام إلا حين يبتـــسم"يه.

واتاکهی: ئدو پیاوه ئدوهنده بهشدرمه که خهلْك جورئهت ناکات بیدویّنیّت، تهنها له کاتیّکدا نهییّت که زهرده خهنه بیگریّت. که (علق) لیره دا شهرم و شان و شدوکه تهکهیه.

"يغضى": فيعلى موضاريعه.

"زين":فاعيله.

وهو مضاف.

"العابدين": موضاف أليه يه.

"عينيه": مهفعول به، وهو مضاف.

"هاء": موضاف أليد يه، كه له ته صلّدا، "عينين" بووه، وه به هوّی نيضافه كودني بوّلای ضمير، ئيتر نوونه كه ی لابراوه.

" حياء": مەفعول بە، يە،ومەنصوبە.

" واو"نعاطيفه يه.

"يغضى": فيعلى موضىاريعي بينا مهجهوله.

"عيون" تنائيب فاعيلة وهو مضاف.

"الناس": موضاف أليه يه.

"من مهابته": جارومه جروره، و ظهرفی له غوه، و موته عدللیقه به "یغضی "وه، و هو مضاف. "هاء": موضاف ألیه یه.

"فاء": للتعريف.

"لا": نافية.

"يكلم": فيعلى موضاريعي بينا مدجهوله.

"كلام": نائيب فاعيله.

"إلا":حهرفي ئيستيسنايه.

"حين":مەفعول بە .

"يبتسم":فيعل وفاعيله.

وه نهم رسته یه که له مه حه لدا مه جروره، موضاف ألیه یه، وه له چوار چیوه ی رسته ی این این این مانادا نهم ده بیته موسته سنا بری.

وه (من) بق (ظرفیة)یش به کاردیّت، وه ك: (ماذا حلقوا من الأرض) که لیره دا (من) چونکه بق ظه رفه له سهر واتای (من) هاتووه.

بز ئيعرابي ئەو ئايەتە ئەم ئىحتىمالانە ھەيە:

١-(ماذا): ئيستيفهاميه بيت، (ذا): ئيشارهيه، وهك (ماذا التواني).

۲-(ماذا): ئیستیفهامیه، (ذا): مهوصولهیه که جوملهکهی دوای صیلهیه بوّی. لیّره دا (ما) موبته دا و (ذا) خههه ره.

(خلقوا): فيعل وفاعيله. (من الأرض): جار ومهجروره.و موتدعه لليقه به (خلقوا)هوه،و مهفعول "فيه"يه بۆي.

٣-(ماذا): مهفعول به دووهمه. (خلقوا): فيعلى موضاريعه. (واو): فاعيله. (من الأرض): جار ومهجروره.

٤-(ما): ئيستيفهاميه،ولهمدحدللي رهفعدا موبتهدايه، (ذا): ئيسمي ئيشارهيه، و له مهحدللي رهفعداخهبدره، (خلقوا): فيعل وفاعيله. (من الأرض): مهفعولي به واسيطه يه.

و- (ماذا):ههموی بهمانای"أی شیء "هاتوه،که "أی":موضاف و مهفعول به یه، و "شیء": موضاف آلیه یه، (خلقوا): فیعل وفاعیله. (من الأرض): مهفعولی به واسیطه یه. وه بزانه که له کهلامی مهنفی دا (من) بو زائیده یه، وه ك (ما من إله إلا الله).

(ما): نافیه. (من إله): من زائیده، و جار ومه جروره، و ئیعرابه ته قدیرییه که ی ره فعه. به هوی (ابتدائیة) هوه، (إلا الله): خه به ره بو (إله).

طنطاوي: بهم شيّوازه ئيعرابي ده كات:

(ما): نهلى. (من): حهرفى جهرد. (إله): ئيسم مهجرور. (إلا): استثناء. (الله): مبتدأ مؤخر
 (هل من خالق غير الله). (هل): استفهام. (من): حرف جر زائدة. (خالق): مبتدأ. (غير): خبر. (الله): مضاف إليه.

(لا تؤذ من أحد). (لا): ناهية. (تؤذ): مضارع مخاطب. (من): حرف جر. (أحد): اسم مجرور، ومفعول به، غير متعلق.

بزانه كه حوروفي جهري زائيده تدعمللوق نابهستن.

﴿ئيسم له دوو جيكادا مهجرور دهبيت﴾

ئیسم له دوو جینگادا مهجرور دهبیت،یه کهمیان مهجرور به حهرف و نهوی تریان مهجرور به نیضافهیه: کهبریتی یه له نیسبهت دانی ئیسمینك بوّلای ئیسمینکی تر به تهقدیر گرتنی یه کینك له حهرفه کانی "من، فی، لام"، وهك: "خاتم ذهب"، که " خاتم من ذهب "سه، و "ساکن الدار "، که "ساکن فی الدار "یه، وه "کتاب محمد "که "کتاب لحمد "سه.

﴿لهماناكاني "ألى"﴾

إلى: بو (انتهاء غاية) كوتايي مهبهسته.

١ -مدكاني: وهك: سرت من البصرة إلى الكوفة. ئيعرابه كهى رابورد.

٢-زهماني: وهك: أتموا الصيام إلى الليل.

(أتموا): فيعل و فاعيله. (صيام): مهفعول به،يه. (إلى الليل): جار ومهجروره.و موتهعه لليقه بـه(أتموا).

۳-پهیوهست نییه، نه به زهمان، نه به مهکانهوه، وهك: (قلبی إلیك) که لیرهدا شتیکی مهعنهوییه، واته: (سیر القلب إلی المحبوب).

(الى): حدرفي جدره. (كاف): ئيسمي مدجروره.

وه بزانه زؤر به کهمی (إلی) لهسهر واتای (مع) دیّت، وهك: :

(و لا تأكلوا أموالهم إلى أموالكم)

(و):حدرفي عفطف. (لا): حدرفي جدزمه. (تأكلوا): فيعل وفاعيله.

(أموالهم): مدفعول به،يه. (هم): مضاف إليه.

(إلى): حدرفي جهره. (أموالكم):ئيسمي مهجروره، (كم) مضاف إليه.

مهبهست لیر ددا (إلی)ید، که به واتای (مع): هاتووه، واته: (مع أموالكم).

﴿باسی ضه میر﴾

(ضمیر): ناویکه که دهلالهت لهسهر (متکلم)یان (مخاطب)یان (غائب)یک دهکات ، که پیشتر باسکراوه،وه ک: (انا:من)،(انت:تق)،(هر َ:ئهو) . وهله زمانی عهره بیداضه میر دووجوزه:

۱: ضمیری جودا (منفصل): ئه و ضمیره ده گونجینت ، رسته که به و ضمیره دهست پیبکات . وهك: (انا جالس) ، (انت ذاهب) ، (هو ضارب).

۲. ضمیری (متصل : پدیوهست): نه و ضمیره یه که دهبیّت له کاتی دهربرینیدا، بلکینریّت به ووشه یه کهوه، وه ك، ضمیری (یاء) له (کیتابی) دا، و (کاف) له (احبك) دا، و (هاء) له (له) دا.

* ضه میری موتتهصیل دووبهشه :

۱. ضممیری موتندصیلی مدرفوع: که هدموو کات لکاوه به فیعلهوه، هدندی جار به فیعلهوه موتندصیله به فیعلهوه دهلکیّت. وه ضمیره موتندصیله مدرفوعه کان بریتین له:

(الف) :بوّ موسدننا(واو) ،بوّ جدمع (نون) ، بوّ جدمعی مؤنث (بیاء) :بوّ موفرهدی مؤنثی موخاطدب له موضاریع و ئدمردا، وه ضدمیره کانی (ت- تما- تم-ت- تما- تن)، بوّ صیغدکانی موخاطدبی ماضی ، وه ضدمیری (تاء) بوّ (متکلم وحده)ی ماضی ضدمیری (ناء)بوّ(متکلم مع الغیر)ی ماضی، ئدم یانزده ضدمیره دهلکین به فیعلی مدعلوم و مدجهولدوه، هدلّبدته ئدگدر به فیعلی مدعلومهوه بلکین ، دهبنه "فاعیل" وه ئدگدر به فیعلی مدعلومهوه بلکین ، دهبنه "فاعیل" وه

*ضميره موتنهصيله مهنصوب و مهجروره كان بريتين له:

- مذكر غائب: (ه- هـما- هم).

- مؤنث غائب: (ها - هما-هن).

مذكر مخاطب: (ك- كـما- كم).

- مؤنث مخاطب: (ك- كما- كن).

متكلم وه حده: (ی)

متكلم مع الغير: (نا)

ئدم ضدمیراندش که به ئیسمدوهلکان ،دهبنه موضاف الیه،وهك : (قلمة – کتابك-کتابی)، وه ئدگدر به فیعلدوه بلکین دهبنه مدفعول به، وه ندم جوّره ضدمیرانه ، وهك: (اخذ- نصرك-ضربنی)، وه ندم جوّره ضدمیرانه به حدرفدکانی (مشبه بالفعل)و حدرفه جدره کاندوه دهلکین .وهك :(انك مشتاق الیه).

﴿ ماناكاتى "في"﴾

یه کینکی تر له حدرفه جدره کان (فی)یه، که بن (ظرفیة) به کاردینت، واته قهرارگرتنی شتیک له نیو شتیکی تردا، وهك: (الماء فی الکوز)

(الماء): موبته دا. (فی الکوز): جار ومدجروره و موته عدللیقد به (ثابت)ی، موقد دده ره، و خدیدره بز (الماء) یان

(النحاة): موبته دا. (في الصدق): جار ومدجرور.

(أن): حدرفي موشدبه بيلفيعلد. (الهلاك): ئيسمي (أن)هيد.

(في الكذب): جار ومدجروره.

جا بزاند یه کهمیان حدقیقی یه و دووهم نمووندیان مدجازی ید.

وه كدم جارانيكيش: (في) لدسهر واتاي (علي) دينت، وهك:

(ولأصلبنكم في جذوع النخل).

وه (ف) لهسهر واتای (لام) دیّت، وهك: (أن): حدرفی موشهبه بیلفیعله. (امرأه): ئیسمی" أن"هیه.(دخلت): فیعلی ماضی یه. (ت): فاعیله،و بوّ (امرأه) ده گهریّتهوه.

(النار): مدفعول بد،يد. "لدسدر راى صدحيح".

(في هرة): جار ومدجروره،و بد مانای (لام)ه.

(حبستها): فیعل، فاعیل، مدفعول به. وه (فی) لهسهر واتای (فعل) دیّت، وه ف (فی بعهد ف). (فی)، (فی)، (ف، فیا، فوا، فی) له (وفی)، (یفی): هاتوه، وفیعلن. که ضه میری (أنت) تیایاندا موسته تیره به واجبی. (بعهد ف): جار ومه جروره، وموته عدللیقه به (ف)یه وه. مدبدست لیّره دا (ف)یه، که له سه رواتای فیعله و یانی (پابه ند به نافره ت).

﴿ ماناكانى "حتى"﴾

یدکیکی تر له حدرفه جدره کان (حتی)یه که بو (انتهاء:کوتایی) دیّت، لهم کاته دا ئه و ئیسمه ی که (حتی)ی چووه ته سه ر، چه ند جوریکه:

۱-یان ئدوهید که ئدوهی (حتی)ی چوّته سدر بهشیّکه له پیّشی خوّی، وه ك (ماسید که خوارد ته ناندت سدریشی)، که لهم غوونهید دا ((1 m))((2 m))ی چوّته سدر وه ئدو به شدی پیّش (حتی) که $(m \times 1)$ ید به شیّکه لیّنی.

بهههرحال ليرهدا (رأس) بهشيكه له (السمكة) وهك:

(أكلت): فيعل وفاعيل. (السمكة): مدفعول به.

(حتى رأسب): جارو مدجروره،وموته عدلليقه بـه (أكلت)، وهو مضاف

(ها): مضاف إليه.

۲-یان ئهوهیه که ئهوهی (حتی)ی چوته سهر، لکاوه بهوهی پیشی خویهوه، وهك (شهو خهوتم تهناندت روزیش خهوتم)، که لیره دا (الصباح) به شیک نایه له (البارحة: شهو)، به لکو لکاوه پیهوه و له دوایه وه دیت، وه ك:

(غت): فيعل وفاعيل. (البارحة): مدفعول به.

(حتى الصباح): جار ومهجروره، وموته عدلليقه بـ ه (نمت).

۳-یان ئدوهید که ئدوهی (حتی)ی دهچیّته سهر، دهبیّته هوّی (قوة) هیّر، گرنگی لیّنانی، وهك:

(مات): فيعلى ماضى يه. (الناس): فاعيله. (حتى الأنبياء): جار ومهجروره،و موتهعدلليقه بـه(مات).

که لیرودا (حتی) چوّته سهر (الأنبیاء) که واتای (تدناندت) ده گدیدنی، که ئدمدش گرنگی بینهدمبدران دهرده خات.

عسمه ندی جار نه وهی (حتی)ی ده چیته سهر، ده بیته هنری لاوازی پیگه ی نه و، وه ك: (قدم): فیعلی ماضی یه. (الحاج): فاعیله. (حتی المشاة): جار ومه جروره، و موته عدللیقه به (قدم).

مهبهست لیره دا نهوه یه که (حتی المشاة) واته: تهنانه ته پیاده کانیش که لیره دا زه عیفی پیاده ره و ، ده رده خات .

وه بزانه (حتى) هدندى جار دەبيته حدرفى (استئناف)، جا لهم كاتانددا دەكدويته سدرهتاى جوملهوه، و دواكديشى دەبيته موبتددا.

وه بزانه (حتى) ههندى جار به (عطف) ديّت، جا لهو كاته دا (حتى)،وه "معطوف عليه" ، وهك يه ك دهبيّت، وه ك:

(أكلت السمكة): فيعل، وفاعيل، ومدفعول بد.

(حتى رأسها): (بفتح السين): (حتى): حدرفي ئيستيئنافه.

(رأس): موبتهدایه و خدبه ره کهی مه حزوفه.

وه یان (حتی): عاطیفه،یه . (رأسها): (بفتح السین): ئیسمی مدعطوفه، تاوه کو ئیعرابی (السمکة) که مدفتوحه وهر بگریت.

وه بزانه به شازی وده گمدنی (حتی) ده چیته سدر ضه میر، وهك لهم شیعره دا هاتووه:

فل والله لا بیقی آناس فتین حتاک یابن ابی زیاد

(لا): زائیده یه (والله): جارو مه جروره.

(لا): نافیه. (یبقی): فیعلی موضاریعه. (أناس): بهده له، بۆ (فحی).

مهبهست لیزهدا (حتی)یه،که چوته سهر رکاف) که ضه میره.

نێبينس:

جیاوازی نیّوان (حتی) و (ألی) که هدردوکیان برّ (أنتهای غایة:کرّتایی مدبدست) به کار دیّن، ئدوهیه که دوای (حتی)ده کهویّته ژیّر حوکمی پیّشی خوّیدوه، به لاّم دوای "ألی"ناکدویّته ژیّر حوکمی پیّشی خوّیدوه.

﴿باسى (متى)وشيوازى ئيعرابى جوملهكان﴾

- (حتى)بۆ (أستئناف)به كارديّت ، كەلەم كاتەدا ئەوەى لەدواى(حتى) وەبيّت،دەبيّته موبتەدا ،وەك: (أكلت السمكة حتى راسها)،و(حتى) بۆ عەطف به كارديّت كەلەم كاتەدا ئيعرابى دواى (حتى) وەك پيّشى خوّى وايه ،وەغونەى يەكەم (أكلت السمكة حتى راسها)، ئەم ئيحتىمالەيشى لى دەفامريّتەوە، جا لە سەرەنجامدا دەتوانريّت بگوتريّت ، كە(مابعد) ى (حتى)، سى ئىحتىمالى ھەيە :

١- مهجرور : تهمهش ته گهر (حتى) به حهرفي جهردابنريّت، وهك: (أكلت السمكةحتى رأسها).

٧- مدفتوح: تا عفظف بكريته سهر مدفعول به،وهك: (أكلت السمكة حتى رأسها).

۳- معضموم : تا ببیته موبته دا، بز ههر خدبه ریکی حدز فکراو .وه ك : (أكلت السمكة حتى رأسها).

وهبه(شاذ)ی (حتی) دهچیته سهر ضهمیر :کهخوی یاساکهی وایه،که دهبیت تهنها سهرئیسمی"ظاهیر" بچیت، و زانا،(مبرد) یش پنی وایه ،که (حتی) دهچیته سهر ضهمیریش، جا بو به شازی چوونه سهر ضهمیر، وهك: نهم دیره شیعره:

فل والله لايبقى أناس فتى حتاك ياابن أبى زياد (سويند بدخوا خدلكى به گهنجى ناميننه وه ،تهناندت تويش نهى كورى نهبوزياد).

(فاء): للتفريع (لا): نافية (والله) : جارومهجرورهو ظهرفي لهغوه، موتهعه لليقه به (أتسم)، و مفعول بواسطه .

(لا) ننافیة (یبقی) افیعله (أناس) افاعیله (فتی) اسم نکرة لفظا منصوب تمیز (حتی) حدر فی جهره (کاف) اضمیر بارز متصل مجرور لفظا مبنی علی الفتح علا مجرور بر حتی) المه جارومه جروره، ظهرفی له غوه موته عمللیقه به (یبقی) مفعول بواسطه (یا) حدر فی نیدایه (ابن): أسم مضاف مفتوح منادی وهو مضاف (ابی زیاد): موضاف ألیة .

﴿ماناكانى "لام"﴾

حدرفیکی جدری تر (لام)ه،وهك:

(المال): موبته دا. (لزید): جار ومه جروره، وموته عه للیقه به (حاصل) و خهه دری موبته دایه .

كه ليرهدا (لام) بو ئيختيصاصي مولكىيه. "سەرمايهدارى تايبهت".

وه بۆ غەيرى موڭكيش ھاتووھ، وەك:

(الحمد): موبتهدایه. (لله): جارومهجروره،وحهبهرهکهیمدحروفه.

وه لام بز (تعليل)يش به كار دينت، وهك:

(ضربته): فيعل، وفاعيل، ومهفعول به.

(للتأديب): جار ومهجروره، وموته عه لليقه، بسه (ضرب).

كه ليرهدا (لام) بو (تعليل)سه، واته: لينمدا به هوى ئهدهب دادانييهوه.

وه (لام) بن سوينديش به كار دين، بدلام بن تهعججوب، وهك ندم شيعره:

لِلّهِ بَبْقَى عَلَى اللّيَّامِ فَهُ حِيدٌ بِمُشْمَدْهُ بِهِ الظّيَّانُ هَالَاسُ نُهُ مَنْمَدْهُ بِهِ الظّيَّانُ هَالَاسُ نُهُمْ دَيْره هوْنراوهيه، له هوْندنه وهى "عبدالمناة الهذلى"يه، ورايش ههيه كه شاعيرى تره، كه ثدليّت:

يَامَىُ أَنَّ سِيَاعَ الْأَرْضِ هَالِكَةٌ ۖ وَالْأَدْمُ ۖ وَالْفُقُرُوالْأَدَامُ ۖ وَالْخُنْسُ

(الله): جار و مدجروره، موتدعدلليقه به (أقسم) ى ، موقد ده رهوه، ندم (الام) مع تدنها بوّ سهر (الله) ده چيت.

(يبقى): فيعلى موضاريعه، ئەصلەكەى (لا يبقى) بووه، كه (نحاة) له بابى (حذف لا)دا ئەم شيعرەيان هيناوه.

(على الأيام): جار ومدجروره، وموتدعه لليقه بـ ١٥ (يبقى).

(ذو حيد): (ذو): فاعيلى (يبقى)يه، (حيد): مضاف إليه.

(بمشمخر): جار ومدجروره، و موتدعد لليقه بــه (يبقى). ـ كيوى بهرز -

(به): (باء): ليرددا لهسهر واتاى (ف)يه.

(الطيان): نائيب فاعيله بۆ (مشمخر). ـ گولني ياسهمهن-.

(والآس): عه طفه بق (الظيان). - ناوى دره حتى موّر ده-.

واتای شیعره که: به خودا ته عه جوب ده که م، له و روّژو روّژگارانه ی که کوّتاییان دیّت و باقی نامیّنن، وه خاوه نی ئه و شاخانه ی که گولّی یاسه مه ن و دره ختی موّر دی تیایه نه م دیّره شیعره جوّریّك له نوستالوژیای تیدایه ، و مه به ستی نه و ه یه که هه موو شته کان کوّتاییان دیّت.

﴿ماناكسانى "رب"﴾

وه (رب) یه کیکی تره له حدرفه جهره کان و بغ (تقلیل: کهمیّتی) به کار دینت.

وه هدروهها وهك:" رب رجل فقيرا أغنيته".

(رب رجل: جار ومهجروره.

(صالح): صيفهته. (عندى): ظه رفه.

وه (رب) بو (تكثير:زورايهتي) به كار دين، وهك: " رب رجل فقيرا أغنيته".

(رب رجل: جار ومدجروره. (فقیر): صیفهته.

(أغنيته): فيعل وفاعيل ومه فعول به.

وه بزانه (رب) له سهره تای جومله وه دینت، وه سهر ئیسمی نه کیره یش ده چینت، وه پیریسته ئه و ئیسمه یش مه و صوف بینت. وه ك:

(رب رجل کریم).

وه زور جار فیعلی (رب) مه حذوفه، وه جگه له (ماضي) فیعلی تر نابیت، وهك كهسیّك دهپرسیّت: (ما كَسَرْتَ) چیت شكاند؟ له وهلامدا دهلیّیت: (رب عصی كسرته)، چونكه شكاندن بر مرز قمایه شانازی نییه، بریه (تقلیل)ه.

جا بزانه لیره دا فیعلی (رب) حد ذف بووه، وه له فد ضله که دا ته فسیر ده کریّت، هدر لهبه رئدوه یه، که موته عمللیقی، (رب) به زوّری فیعلی ماضی مه حزوفه. والله أعلم.

بزانه (رب) سهر ضعمیریّك دهچیّت که موبههم، بیّت و تهمیزیّکی ههبیّت. وه نهو تهمیزهش،ندکیره و مهنصوب، بیّت.

به هدر حال (رب) ههمیشه به موفره دی دیّت، با نهوه ی که (رب) هکه ی جووه ته سهر (مفرد، تثنیة، جمع، مذکریان مؤنث) بن، وهك:

۱ –ربه رجلا: (رجلاً): تەمىزە بۆ ضىمىيرە موبھەمەكە،كە (مفرد ومذكر)ــە.

۲-ربه رجلین:بو تهمیزی (تثنیة) هاتووه، به لام ضه میره که ،مذکره.

۳-ربه امرأة: تهمیزی(مؤنث) هاتووه، کهچی ضمیره که موفرهدهو موزه ککهره.

\$-ربه امرأتین: تهمیزی تهننیهی مؤنثه، کهچی ضهمیره که موفرهدی موزه ککهره.

و-ربه نساء: تدمیزی جدمعی مؤنثه، کهچی ضدمیره که موفره دی موزه ککدره.

وه بزانه ههمیشه نهو ضهمیره، موفرهدی موزه ککهره.

وه بزانه (ما)ی (کافه) دهچیته سهر (رب) و له کاری دهخات زوّر جار، وه نهمهش له (قبیلتین)، واته (جوملهی ئیسمیه وفیعلیه)دا روو دهدات، وهك (ربما قام زید) که لیرهدا (ربما) چووهته سهر جوملهی ئیسمیه.

وه بزانه ههندی جار (رب) به تهخفیفی واته به بی (شَدَّة) دیّت.

وهك ئهم نايهته: "ريما يود الذين كفروا لو كانوا مسلمين".

(ربما): موخهففه في (ربما)يه، (ما) : كافه.

(يود): فيعلى موضاريعه.

(الذين): فاعيله. (كفروا): فيعل وفاعيله.

(لو كانوا): (لو): شرطية، (كان): ئەفعالى ناقيصەيە. (واو):ئيسمى (كان)ەيە.

(مسلمین): خدبدری (کان)هید.

وه بزانه که (واو) به مانای (رب) دیّت، جا لهو کاته دا ده چیّته سهر نه کیرهیه کی مهوصوفه، وه فیعلی نه و (واو)ه، وهك فیعلی (رب) ماضی مه حذوف ده بیّت به زوّری. وهك نه م شیعره ی عامیری کوری حاریسه:

وبلدة ليس لها أنيس إلا اليعافير وإلا العيس (وبلدة): أي: (رب بلدة).

ئهم دیره،شیعری،عامیری کوری حاریسه،کهبه،"حبران العود النمری"،ناسراوه، واته:ههی،له شاریّك که جگه لهگویّرهکهی وه حشی و حوشتری سپی،سورباو هیچی تری تیا نی یه.که"واو"،تیایدا بهمانای "رب"هاتوه. "یعافیر"،جهمعی،"یعفور"ه،ومانای گویّرهکهی وه حشی ههیه،و "العیس"، به مانای حوشتری سپی،سورباو هاتووه.

﴿ رای کهسائی له سهر (ربّ)﴾

هدندیّك لدزانایانی نه حو - که سائی و شویّن که و توانی - رایان و ایه که (رب) ئیسمه، به به ندیّك له زانایانی نه حو - که سائی و شویّن که و توانه: (رب رجل ظریف)، وه به ندیّک له عدره به کان و تویانه: (رب رجل ظریف)، وه به ندی بو می بود می که عاده تمان حمر فه کان له نیّوه راستی جومله دا دیّن، نه گهر له مه وه بیّت له ئیسم بونه وه نزیك تره ، به نام جه ماوه ری زانایانی نه حول له سه را نه وه که ریّن ده که رزب که در فی جدره، و کار به مه شیان ده کریّت.

﴿ماناكانى "على"﴾

نمووندی پدکهم (حسی:هدستی)یه، واته ندوهیه که دهبینری.

غوونهی دووهم (حکمی)یه، واته نهوهیه که نابینری و مدعنهوییه.

وه (على) لمسمر واتاى (في) ديّت، وهك: :" دخل المدينة على حين غفلة من أهلها".

(دخل): فیعلی ماضي یه، وفاعیلهکهی (هو)هیه،:و بۆ (موسی) دهگدریتهوه.

(المدينه): مەفعول به. (على حين): جار ومهجروره، و موتهعه ليقه بـه(دخل)، ومهفعول فيه،يه، بۆي.

(غفلة): موضاف إليه،يد. (من): حدوفي جدره.

(أهل): ئيسمى مهجروره،و موتهعه لليقه بـه (غفلة) هوه، وهو مضاف (ها): موضاف إليه.

وه (علی) به ئیسمیی، دیّت، لهو کاته دا که به ئیسمیی دیّت، پیّویسته (من)ی بچیّته سهر، نهك غهیری (من)، وهك:

جا بزانه لیرهدا (علی) لهسهر واتای (فوق) هاتووه که نیسمه.

﴿ماناكانى تـــرى "عن"﴾

(عن)يش حدرفيكه له حدرفه جدرهكان:

وه (عن) بق (بدل) به كار هاتووه، وهك: " لا تجزى نفس عن نفس شيئا ".

(لا): نافیه. (تجزی): فیعلی موضاریعه. (نفس): فاعیله.

(عن نفس): أى (بدل نفس). جار ومهجروره، و موتهعه لليقه بـه(لا تجزى)يهوه، (شيئا): مه فعول به، وه (عن) به ماناى (بعد) دينت، وهك:

(لام): جواب قسم. (تركبن): فعل مضارع، مؤكد بنون الثقيلة. (و): فاعل، (طبقا): مفعول به، به ماناى (حال)ه،

(عن): حدرفي جدره. (طبق): ئيسميي مدجروره. كه (عن) ليرددا به واتاي (بعد)ه.

وه (عن) لهسهر واتاى (على) دينت، وهك نهم شيعره:

ولاء ابن عمك لا أفضلت في حسب عني ولا أنت دياني فتغزوني

(لاه): مخفف، (لله): جار ومجرور، وهو مضاف

(ابن): مضاف إليه، وهو مضاف.

(عم): مضاف إليه، وهو مضاف.

(ك): مضاف إليه،

(لا): نافية، (أفضلت): فعل ماضى مخاطب مذكر.

(في حسب): جار ومجرور، متعلق بـ(أفضلت).

(عني): جار ومجرور، متعلق بـ(لا أفضلت).

(و): عاطفه ، (لا): نفي. (أنت): مبتدأ.

(ديان): خبر، وعقطفه لقسةر (لا أفضلت).

(فتخزوني): فاء: جواب، (تخزوني): فعل مضارع،

(ن): وقاية. (ي): متكلم.

وه بزانه (عن) دهبيته (اسم)، ئهگهر لهگهل (من)دا بيت، وهك:

(جلست): فیعل وفاعیل. (من عن): جار ومهجروره. (من): ئیسمه به واتای "تهنیشت" هاتووه.

(يمين): مضاف إليه، وهو مضاف. (ك): مضاف إليه.

﴿ماناكانى "كساف"﴾

(كاف)يش يه كيّكه لـه حدرفه جهره كان و بز (تشبيه) به كار ده هيّنرئ

وه (كاف) بۆ (تعليل)يش دەبيّت، وەك ئەم ئايەتە پيرۆزە. "واذكروه كما ھداكم"،

(و): عاطفة. (اذكروا): فعل أمر. (واو): فاعل.

(هاء): مفعول. (ك): كاف علة: حرف جر.

(ما): موصولة، "يان" مصدرية. (هدى): فعل ماضي.

(كم): مفعول و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو).

وه بزانه (ما)ی (کافه) ده چیته سهر (کاف) و ه ك نهم شیعره:

أخ ماجد لم يخزني يوم مشہد كما سيف عمرو لم تخنه مضاربه

(أخ): خەبەرە بۆ (مبتدأ)يكى مەحذوف كە (هو أخ) بووه.

(ماجد): صيفه. (لم يخزني): له ئەفعالى (جحد)ه.

(ن): ویقایه. (ی): مهفعول (یوم): مهفعول فیه، وهو مضاف (مشهد): موضاف إلیه.
 (ك): كاف تشبیه. (ما): كافة.

(سيف): مبتدأ، وهو مضاف (عمر): مضاف إليه.

(لم تخنه): جازمة، فعل، (هاء) مفعول.

(مضاربة): مضاف إليه. (هاء): فاعل (لم تخنه).

﴿ باسی (تشبیه) ﴾

*(تشبیه) دووجوّره :

أ. چواندن لهزاتدا :وهك (زيد كأخيه) زهيد وهك براكهى وايه و
 لهوده چيّت، كه نهمه يان لهزاتدايه .

ب . جواندن لهصیفاتدا: وهك: (زید كالاسد) زهید وهك شیر وایه ، كه تهمهیان له صیفاتدا .

﴿باسی (مذ- منذ)﴾

ئەم دوو كەلىمەيە (مذ- منذ) سى حاللەتيان ھەيە:

1 - حدرفی جدرن : ئهگدر کاته که بق ماضعی بیّت . که به مانای (من) ه ،وه ك : (مارایته مذیوم الاحد : له یه ك شه محموه ئه وم نه دیوه).وه ئه گدر کات که بق نیّستا بیّت،

ئهوه بهمانی (نی)یه، وهك: (رایته مذشهرنا : لهم مانگهدا ئهوم نهدیوه). وهئهگهر (معدود : ژمیراو)بوون ،ئهوهبهمانای "من" و"الی" ،وهك: (مارایته مذ ثلاثة ایام: تاسی ٌ روّژ یان سی روّژی پیش، نهوم نهدیوه).

۲ - جینگایه که که نیسم له دوای نه و دوانه وه مه رفوع بینت ، هدندین و تویانه له م کاته دا (مذ،منذ) ظهرفن ، که ده بنه موضاف بوّلای جومله یه ک که فیعله که ی مه حزوفه ، وه ک: (مارایته مذیومان) بووه ، و هه ندینکی تر (مذ و منذ) به موبته داو دواییه که یان به حم به داده نین .

۳- یان نهوه یه که له دوانه وه جومله ی نیسمی یان فیعلی بیّت .وه ك: (مذ عقدت یداه) .

﴿حالهتهكاني "مذ و منذ"﴾

"مذ ومنذ"دوو دانهن له حهرفه جهرهکان، که برّ سهرهتای مهبهست له زهمانی رابردودا بهکاردین،

وه بزانه (منذ، مذ) بۆ (ظرفیة) له کاتی ئیستا (حاضر)دا به کار دین. واته لهسهر مانای (فی) دین، وهك:

(مذ يومنا): جار ومجرور متعلق بـ(رأيت)، (نا): مضاف إليه.

(منذ شهرنا): وهك پيشوو وايه.

وه بزانه (مذ، منذ) دهبنه (اسم)یش، جا لهو کاتهدا، به واتای "سهرهتای کات – أول الله:" دین، جا لهم کاتهدا دهجنه سهر ئیسمی موفرهد و (تثنیة وجمع) لهگهلیاندا نایهت، وهك:" ما رأیته مذ یوم الجمعة".

﴿حَالَهُ تَهُ كَانِي "واو"﴾

(واو)ى قەسەم: سويند، وەك: " والله ما فعلت كذا".

(والله): جار ومجرور، متعلق بــ(أقسم)، محلا منصوب مفعول بواسطة.

(ما): نافية، (فعلت): فعل وفاعل.

(كذا): محلا منصوب مفعول به،

بۆ (واو)ى قەسەم سى (شىرط) ھەيە:

۱-(واو)ی قدسهم سدر ئیسمی "ظاهر بئاشکرا" دهچینت، وهك (والله)، بوّیه سدر ضدمیر ناچینت، وهك (وك).

٧-فيعلى قدسهم مه حذوفه، بزيه (أقسم والله) ههڵهيهو نابيّت.

٣-جوابي قسم نابيّت داوا بكريّت، بوّيه (والله أخبرني) نابيّت. وه (لا تخبرني) نابيّت.

١٤-والتاء كذلك نحو، تالله لافعلن كذا.

چواردههمین حهرف له حهرفه جهرهکان(تاء)ه، که نهمیش ههر بو سویند خواردنه و وهك نهوهی پیش خوی وایه . وهك "تالله لافعلن كذا"، نیعرابه کهی ههمان نیعرابی پیشووه.

﴿حاله ته كاني "تاء"﴾

(تاء) يه كينكه له حدرفه جدره كان:

وه تایبه ته به له نظی (الله)وه، بزیه (ترب) نابیّت، وه فیعلی (تاء) مه حذوفه، و موتهعه لیق به (أقسم) دهبیّت.

وه (تاء) بو پرسیارو داواکاری به (شاذ)ی و کهمی دین، وهك نهم شیعره:

تالله با ظبیات القام قلن لنا لیاای منکن ام لیلی من البشر (تالله): جار ومجرور، متعلق بـ(اسأل) مقدره، که لیزهدا (تاء) بز پرسیار هاتووه.

(یا): نداء. (ظبیان): منادی. چونکه موضافه، منصوبه، بزیه: وهو مضاف:

(القاع): مضاف إليه. (ليلاي): مبتدأ. (أم): متصلة.

(لیلی): مبتدأ،

(من البشر): جار ومجرور، متعلق بـ(ثابت) المقدر، وه (خبر)ه بؤ (ليلي).

واتای شیعره که: پرسیار ده کهم، یان سویند ده دهم، ئیّوه به خوا، نهی ناسکه کانی بینمان بلّین: که (لیلا)ی من له جینسی ئیّوهیه یان له جینسی مروّقه؟

وه بزانه ئدى كەسى كە ئەتدوى فىرى زانيارى يى:

(باء)ى قەسەم دەتوانرى (أقسم)ى لەگەلدا بىت، كە فىعلە، وەك:

(لا): زائده يان نافيه. (أقسم): فيعلى موضاريعه وهو مضاف. (القيامة): مضاف إليه.

وه (باء)ى قدسهم ده چيته سهر ضعه مير ودك: (وبك أخبرني).

﴿دەربارەي بائى قەسەم

مانای (أعم منها) ئدوهید که (باء) ی قدسه م، له رووی حوکمی عدمه لیدوه کارکردندوه له (باو) گشتی تره ، چونکه (واو) ده چیته سهر ئیسمی ظاهیر . وه جدوابد که یشی له گه ل فیعلی (طلب) دانایه ت ، به لام موته عدلیقی فیعلی (یاء) ده گونجیت که حد زف بکریت ،یاخود باس بکریت ،وه جدوابد که یشی (طلب) یان (غیرطلب) بیت، وه ده چیته سه رئیسمی ظاهیر و ضدمیریش ، وه هم ر به مشیوازه ش (باء) ی قدسه م له (تاء)ی قدسه م گشتی تره . چونکه (تاء) تدنها له گه ل ناوی پیروزی په روه ردگاردا دیت . وه موته عدلیقه که یشی حد زف کراوه ، به لام له گه ل ناوی خواو غدیری ئه ویشدا دیت ، وه موته عدلیقه که یشی (عمرم)یه ت ده گریته وه ، بویه خویدی که ویشدا دیت ، وه موته عدلیقه که یشی (عمرم)یه ت ده گریته وه ، بویه نموندیددا موته عدللیقی (باء) که (اقسم)یه ، باس کراوه .

وه بزانه که پیریسته له جهوابی قهسهم دا نهگهر بو غهیری (سؤال:پرسیار) هاتبوو، نهم حهرفانه (لام، أن، ما، لا) با له تهقدیریش دا بیت، چونکه (المقدر کالمذکور) به کار بهینریت، وهك:

(تالله تفتق تذكر يوسف) كه ئەصلەكەى (لا تفتق)يه. (تالله): جار ومجرور، متعلق ب (أقسم). (تفتق): فعل ناقصه. (أنت)ى محذوفه، اسم كان.

تذكر: فعل مضارع (أنت): فاعل. يوسف: مفعول به. وخبر (تفتؤ) محذوف.

وه بزانه "خوای پدروهردگار فیری زانستت بکات" که حدزفی جدوابی قدسهم ده کریّت کاتیّك که: ۱ –ئهو (قسم)ه کهوته ناوهراست، وهك (زید والله قائم).

٧-كاتيّك كه ئدو (قسم) ه،كدوته كۆتايى، وەك (زيد قائم والله).

﴿باســـى "حاشا و عدا و خلا"﴾

(حاشا، عدا، خلا) سی حدرفی تری جدرن، که بو (استثناء) به کاردین، واته بو لابردن و دهرکردنی شتیک له حوکمی پیش خوّی، وهك:

(ساء): فعل (القوم): فاعل.

(حاشا وعدا وخلا زيد): جار ومهجرور تهعهللوق نابهستن.

(جاءني): فعل. (ن): وقايه. (ي): علا منصوب مفعول.

(القوم): فاعل. (حاشا): فعل، وفاعله مستتر.

(زیدا): مفعول به، ومدحدللی جوملهی (حاشا زیدا) مهنصوبه، به هزی (حال)یهت، واته حالیان وههابوو که هاتن زهیدیان لهگهل نهبوو.

وه بزانه که (عدا، خلا) (ما)ی مه صده ریدیان ده چیته سه ر، له و کاته دا جومله که ده چیته وه بز "تأویلی مصدر"، وه نه و مه صده ره به هزی "ظرفیة"، وه ته قدیری (وقت)ه وه مه نصوب ده بیت، وه ك:

(جاءني): فعل (ن): وقايه. (ي): محلا منصوب مفعول

(القوم): فاعل.

(ما عدا): له تأويلي مهصدهرا دهبيته (عدوهم).

که لیّره دا (ما) مدصده ریدید، (عدا زیدا): ده باتدوه سدر مدصده ر. که مدصده ری (عدا) (عدو) ه، که ضمیری جدمعی تیادا ده رده که ویّت، ئیتر لدم کاتددا (مصدر) به هرّی (ظرفیة و تقدیری وقت) دوه مدنصوب ده بیّت، (أی وقت عدوهم من زید).

وه (زید) دوای تأویله که به هزی (عن) هوه مهجرور کرا، (ووقت خلوهم عن عمرو) وه ک پیشوو واید.

وه بزانه، ئەوەى كە (ما خلا، ما عدا) بە حروفى (جر) دابنیّت، ئەوە ئەو (ما)يەى بە (زائدە) حساب كردووە، نەك (مصدریه).

وه بزانه حوروفی جهر پیویستیان به (متعلق) ههیه، تهنها ئهوانهیان نهبیّت که زائیده ن وه که (رب، کاف، حاشا، وه که (کفی بالله شهیدا) که (باو) زائیده به وه ههروه ها (رب، کاف، حاشا، عدا، خلا) پیویستیان به مو ته عدالمیق نیه.

﴿ناونانی حمرفهگانی جمرٍ﴾:

له رووی ناونانی حدوفه کانی جه ره ، چه ند راو تی وانینیکی جیاواز هدیه : هدندیک رایان وایه که له ورووه و ناویان ناونه ته (حوروفی جه ر) که مانای فیعل بولای ئیسمه که راده کیشین ، وه هه ندیکی تریش رایان وایه له به رئه وه ی له هدندی فیعل داهیزی گدیشتن به مدفعول که مه . نه م حدوفانه یارمه تی فیعله کان ده ده ن تا بگدن به مدفعول (ومن الافعال افعال ضعفت عن تجاوز الفاعل الی مفعول فاحتاجت الی اشیاء تستعین بها علی تناله والوصول الیه).

وههندیکی تریش رایان وایه کهههربهوشیوهیهی کهعامیله کانی نه ب و جهزم کوتایی فیعل مهنصوب و مهجزوم ده که ن نهم حهرفانهیش که کوتایی نیسمه کان مهجرور ده که ن ، بویه به (جارة) ناوزه د کراون .

جاههرلیزهشدا پیویسته ئهوه بزانری که حدرفه جهرهکان لهرووی ماناوه بوسی بهش دابهش کراون :

۱ - ئەرانەى كەتەنھا ماناى حەرف زياتر ھيچ مانايەكى تريان لـ دخۆنهگرتوره .وهك:
 (من - الى - فى - باء - لام - رب - واو - حتى - تاء)

- عن - عهروهك (أسم) ئهمانيش له جومله دا به كار دههينرين :وهك: (على - عن - كاف - منذ)

٣- بدمانای فیعلیش به کارده هینوین :وه ك: (حاشا : عدا :خلا).

﴿باسى حەرفه جەرەكان له "شرح انموذج"دا﴾

قال:حروف الاضافة، وهي الحروف الجارة، فمن للابتداء وألى وحتى للأنتهاء، وفي للوعاء، والباء للألصاق، واللام للأختصاص، ورب للتقليل ويختص بالنكرات، و واوالقسم وبائه وتائه، وعلى للأستعلاء وعن للمجاوزة، والكاف للتشبيه ومذ ومنذ للابتداء في الومان وحاشا وعدا وخلا للاستثناء.

أقول: سيت هذه الحروف، حروف الاضافة والجارة لأنها تضيف، أى تنسب معنى الفعل أو شبهه وتجرة ألى مدخولها، نحو، مررت بزيد فأن الباء تنسب معنى المرور وتجرة ألى مدخولها وهى سبعة عشر حرفا، ألاول: من، وهى فى الاصل لابتداء الغاية، أى تفيد معنى الابتداء، ويعرف بأستقامة تقدير ألى فيما بعدها نحو، سرت من البصرة، يعنى أبتداء سيرى من البصرة وقد تستعمل للتبيين أى يجوز أن يجعل مكانها، "ألذى هو"، كقوله تعالى: "فاجتنبوا الرجس من الاوثان"، يعنى ألذى هوالرثن وقد تكون للتبعيض أى يجوز أن يجعل مكانها "بعض"، نحو: "أخذت من الدراهم"، يعنى "بعض الدراهم"، وقد تكون زايدة أى يجوز حذفها نحو" ماجاننى من أحد"، يعنى: "أحد"، والثانى والثالث، ألى وحتى وهما للانتهاء أى تغيدان معناه، والفرق بينهما أن مابعد ألى لا يجب أن يدخل فى حكم ماقبلها بخلاف حتى، فأنه يجب

فأذا قلت "أكلت السمكة ألى رأسها"، يكون المعنى أنتهاء أكلى عند الرأس، ولا يجب أن يكون الرأس مأكولا أيضا بخلاف ما أذا قلت "أكلت السمكة حتى رأسها"، فالمعنى يكون أنتهاء أكلى بالرأس فيجب أن يكون الرأس مأكولا أيضا، والرابع في وهي للوعاء أي للظرفية نحو، "المال في الكيس"، والخامس ألباء وهي للألصاق في الاصل نحو "مررت بزيد"، أي: ألتصق مروري بمكان قريب من مكان زيد، وباء القسم في نحو "أقسمت بالله"، من هذا

القبيل أذالمعنى ألتصق قسمى بلفظ الله، وقد تستعمل للأستعانتو نحو: "كتبت بالقلم"، أي استعانة القلم، وللمصاحبة أي معنى "مع"، نحو: "أشتريت الفرس بسرجه ولجامه"، أي: معهما وللتعدية نحو ذهبت بزيد، أي: أذهبته، وللظرفية نحو، جلست بالمسجد، أي في المسجد وقد تكون زايدة نحو، "كفي بالله شهيدا"، أي:كفي الله، والسادس اللام وهي للأختصاص نحو الجل للفرس أي: محتص به و قد تكون للتعليل أي بمعنى "كي"، نحو، "جئتك لتكرمني"، يعنى، "كى تكرمني"، وقد تكون زايدة، كما فى قوله تعالى، "ردف لكم"،أي ردفكم، والسابع رب، وهي للتقليل أي تدل على تقليل نوع من جنس نحو، "رب رجل كريم لقيته"، المعنى:أن الرجال الكرام الذين لقيتهم، ةأن كانوا كثيرين لكنهم بالقياس ألى الذين ما لقيتهم قليلون ، ويختص رب بالنكرات، أي لاتدخل على المعارف، لان ماهو الغرض منها أعنى الدلالة على تقليل نوع من جنس يحصل بدون التعريف ، فلو عرف مدخولها لكان التعريف ضايعا ويجب أن تكون النكرة التي دخلت عليها رب موصوفة كما ذكرناه، ليجعل الوصف ذلك الجنس النكرة نوعا فيحصل الغرض وقد تلحق ما برب فتمنعها عن العمل وتسمى ما الكافة، وحينئذ يجوز أن يدخل على الافعال نحو، "ربما قام زيد"، والثامن والتاسع واو القسم وتائه نحو والله وتاالله لافعلن كذاء واعلم أن الاصل في القسم الباء والواو تبدل منها عند حذف الفعل فقولنا والله في معنى أقسمت بالله والتاء تبدل من الواو في تا الله خاصة فالباء لاصالتها تدخل على المظهر والمضمر نحو بالله وبك لافعلن ، والواو لاتدخل ألا على المظهر لنقصانها عن الباء فلا يقال وك لافعلن كذا، والتاء لاتدخل على المظهر ألا على لفظ الله لنقصانها عن الواو والعاشر على وهي للأستعلاء نحو زيد على السطح، أي:مستعل عليه، والحادي عشر عن، وهي للمجاوزة نحو، "رمكيت السهم عن القوس"، أي:جعلته مجاوزا عنه، والثاني عشر الكاف وهي للتشبيه نحو "ألذي كزيد أخوك"، أى:ألذي شبه بزيد أخوك، وقد تكون زايدة كقوله تعالى، "ليس كمثله شيء"، أي ليس شيء مثله، والثالث عشر والرابع عشرمذ ومنذ وهما للأبتداء في الزمان وقد عرفت معنى الابتداء نحو مارأيته مذ يوم الجمعة، أي:أبتداء زمان أنتفاء رؤيتي يوم الجمعة، والخامس عشر والسادس عشر والسابع عشر، حاشا وعدا وخلا وهي للاستثناء أي: بعني ألا،

غو، "جائنى القوم حاشا زيد"، أى:ألا زيدا، وقد مر ذلك فى المستثنى واعلم أن حروف الجرقد تحذف وينصب مدخولها ويقال أنه منصوب على نزع الخافض، أو على المفعولية، كقوله تعالى، واختار موسى قومه، أى:من قومه.

﴿كورتِهِيهك دهربارهي كتيبي "انموذج في النحو"﴾

کتیبی ئونموزه ج، یه کیکه له کتیبه گرنگه کانی زانستی نه حو، که به دریزایی زهمان له حوجره و زانستگاکانی کوردستاندا له لایه فه فقی و تامه زر قیانی زانستی شهریعه ته ته بیندراوه و خویندراوه، کتیبه که خوّی مه تنیکی کور ته و ناوی انه زه نه خیّ مه تنیکی کور ته و ناوی انه زه نه خشه ری دایناوه، و دو اتر مه لا انه زد جایلی شدر حی کر دووه، و تیکستی مه تنه که یه "قال" داناوه، واته: زهمه خشه ری و تی، و شهر حه که ی خوّیی به "أقول" داناوه، و اته: من نه لیّیم، پیشه و امه حودی کوری عومه ری کوری نه خمه دی زهمه خشه ری ، که نازناوه که ی "جارالله" یه، له زانا به رجه سته کانی ئیسلامه و کتیبی دانسقه ی له سه رجه م بواره کانی "فیقه، حدیس، ته فسیر، نه حو، زمان، ره و انبیزی ، و ئه ده بیاتی عه ره بدا، داناوه، له کتیبه کانی:

١. أساس البلاغة، لهزماندا.

٢. ألامالي الاغوذج.

٣.ديوان التمثيل.

٤. شرح أبيات الكتاب، سيبوية.

٥.شرح مشكلات مفصل.

٦. الجاز والاستعارة.

٧.الكشاف عن حقائق التنزيل.

٨.النصائح الصغار.

٩. النصائح الكبار.

١٠ المفصل في صناعة العرب.

و لـه ساڵی،۳۸ ۵یان ۸ ۶ ۵ی کۆچیدا وهفاتی فدرمووه.

وه راقیاری نونموزه ج مه لا عدبدولغه نی نهرده بیلی له زانا ناسراوو به رجه سته کانی زانستی نه حوو نه ده بیاتی عدره به وله سالی ۲۶۷ ی کوچیدا دونیای به جی هیشتوه.

﴿ليْكچوونى نيّوان ظه رف وجارومهجرور﴾

جارومه جرور لـ درووی حوکمی عدمه لی یدوه، وه ك ظه رف وایه، واته: هدروه ك ظهرف حاله ته: طدرف خاوه نی سی حاله ته:

۱ - هدرکات ظهرف دوای مهعریفهی رووت "عض"هات، دهبیته "حال"، وهك:
 "جائنی زید عندك"، له بهرئهمه جار و مهجروریش ههر کات لهدوای مهعریفهی رووت هات، ههر دهبیته حال وهك: "جائنی زید فی الدار".

۲ – وه نه گدرچی ظهرف دوای نه کیرهی رووت هات، ده بیته "صفة"، وه ك: "جانبی رجل عندك"، ههر بهم شیوازه ش جارومه جرور نه گهر دوای نه کیرهی رووت هات، ههر ده بیته صیفه ت، وه ك: "جانبی رجل فی الدار".

۳- ظد رف هدر کات دوای نه کیره ی تایبه ت کراو "مصصة" هات، نهوه یان ده بیته حال یان ده بیته حال یان ده بیته حال یان ده بیته شیوازه، هدر کات دوای نه کیره ی تایبه ت کراو "مصصة" هات، یان ده بیته حال یان ده بیته صال یان ده بیته صل کریم فی الدار".

﴿دەربارەي تەعەللوق بەستن﴾

جارومهجرور پنویستیان به موتهعدللیق ههیه،وه نهو موتهعدللیقانه چوار شنوازیان ههیه:

۱-ههر کات موتهعدللیقی جارومهجروره که له أفعال العموم "بنّت، و شاراوه "مقدر" بنّت، لهم شنوازه دا له رووی زاراوه وه به "ظرف المستقر"ناوزه ده کریّت، وهك: "زید فی الدار"، به تهقدیری "زید کائن فی الدار"، جا نه فعالی عوموم چوارن: "کان، ثبت، حصل، وجد"، وه "أفعال الخصوص"، غهیری نهو چواره ن، وه "ظرف المستقر"یش: نه وه یه که موته عدللیقه کهی له نه فعالی عوموم بینت، و "واجب الحذف "یش بیت، وه بود کراوه که تیایدا

جیّگیر "مستقر" بووه. وهك(زید "مستقر""یان"أستقر"فی الدار)، که خوّی له خوّیدا دهبوایه بگوترایه "ظرف مستقر نیه"، به لام "فیه "یه که، له به رکورت بری وزوّر به کار هاتن لادراوه.

۲ - ههر كات موته عدل ليقى جارومه جروره كه، له ئه فعالى عوموم بوو، وه باس كرابوو،
 له م كاته دا به "ظرف اللغو"ناوزه د ده كريّت، وه ك: "زيد كائن فى الدار".

٣-له كاتيكدا موتدعه لليقى جارومه جروره كه ،له ئه فعالى خوصوص بوو، وشاراوه "مقدر "بوو، ثهوا ئهم ظه رفه يش ههر به "ظرف اللغو "ناوزه ده كريّت، وهك: "بسم الله"، به ته قديرى "أستعين بأسم الله".

٤ - هدر كات موتدعد لليقى جارومه جروره كه، له ئه فعالى خوصوص بوو، وه باس كرابوو، له م كاته شدا ديسانه وه به "ظرف اللغو" ناوزه ده كريّت، وه ك: "مررت بزيد ".

*"ظرف المستقر":دهبيّت يهكيّك لـهم چوار شته بيّت:

۱ - "حال":وهك:(رأيت الهلال "مستقرا"يان "أستقر"بين السماء)،(فخرج على قومه، "كائنا" يان "يكون" في زينته).

٢- صيله: وهك: (ومن "يكونون" عنده لايستكبرون)، (يسبح له ما "يكون "في السماوات).

٣-خدبهر:وهك:(زيد "كائن"يان"يكون"عندى)،(زيد "أستقر"يان"مستقر"في المدار).

٤ -صيفه: وهك: "(رأيت طائرا "مستقرا "يان "أستقر "فوق غصن -ياخود -على غصن).

*"ظرف اللغو":لهبهر دوو شت بهو شيّوهيه ناو نراوه:

أ:لهبهر ئهوهى كه له ناوه ظا هيره كهوله ضه ميره كه دا كاركر دن "عمل" نامينيت، و لهغو دهبيته وه.

ب: له رووی ندوهوه که ضه میره موته عدللیقه که تیایدا جینگیر "مستقر "نابیّت، بوّیه به "ظرف اللغر "ناسراوه.

﴿ الأِضِافِ مَا

وأما المجرور بالأِضِافةِ، فَعَلَى قِسْمَيْنِ:

الأوّل: مجرور بالأضافة اللفظية، وهي أضافة أسم الفاعل، أو المفعول الذي تحقق شرط عمله ألى معموله، نحو: زيد ضارب عمرو الآن أو غداً، و لا تفيد المضاف ألا تخفيفاً لفظياً، بحذف التنوين في المفرد، والنون في المثنى والجمع، لِأَنّهُ لما تحقق شرط عمله، أرتبط بما بعده قبل الأضافة، فلم يبق للأضافة فائدة سواه.

فتقول: زيد ضارب عمروا الآن، أو غداً، والأصل ضارب عمرا، بتنوين ضارب، و نصب عمرا، و الزيدان ضاربو عمرو، والأصل عمرا، و الزيدان ضاربو عمرو، والأصل ضاربون عمرا، و النون في المثنى، و الجمع.

﴿باسى ئيضافه

ئەوانەي كە بە ھۆي ئىضافە كرانەوە، مەجرور دەبن، دووبەشن:

یه که مهجروور بوون به هۆی ئیضافه یه کی زاره کی "له فزی"، که نهویش وه ك ئیضافه کردنی ئیسمی فاعیل یا خود ئیسمی مه فعرله، که مهرجی عهمه لکردنی تیادا هاتبووه دی، بۆ لای مه عموله که ی، وه ك: (زید ضارب عمرو الان او غدا)، و سودی ئیضافه ته نها ئاسانکاری کردنیکی له فزی یه، که له موفره ددا ته نوینه که و له موسه نناو جهمع دا نونه کان حه زف ده کرینت، بۆیه گوتمان ده بینت، مهرجی عهمه لکردنی تیادا هاتبیته دی، پیش ئیضافه کرانی ده به سودیك بۆ ئیضافه نامینیته وه.

بو نموونه: که ده لیّت: (زید ضارب عمرواً الان او غدا)، له نه سلّدا (صارب عمراً) به ته تعنوینی (ضارب) بووه، وه به نه صبه ی (عمروا)، وه له (الزیدان ضاربا عمرو) که له نه سلّدا (ضاربون عمرا) بووه، که نیضافه (ضاربان عمرا) بووه، و (الزیدون ضاربو عمرو) که له نه سلّدا (ضاربون عمرا) بووه، که نیضافه روویدا، تعنوینه که مان له موفره د، و نون له موسه نناو جه مع دا حد فکر د.

والثاني: مجرور بالأضافة المعنوية، وهي أضافة غير الصفة المذكورة إلى المعمول، سواة لم يكن المضاف من الصفات، نحو: كلام الملوك، ملوك الكلام، أو كان منها، و لكن لم يتحقق شرط عملها، نحو: هو ضارب زيد بالأمس، و سميت معنوية، لأفادتها تعريف المضاف، أذا كان المضاف أليه معرفة، نحو: غلام زيد، و تخصيصه، أي: تقليل الأشتراك فيه، أن كان المضاف إليه نكرة، نحو: غلام رجل، وتسمى بَيانية، أن كانت على أعتبار معنى من، نحو: هذا خاتم فضة، و لامية إن كانت على أعتبار معنى الملام، نحو: "رأس الحكمة محافة الله".

دورهم: مهجرور بون به هۆی ئیضافه کرانیکی مهعنهوییهوه، که ئهویش ئهو ئهو ئهو ئهورهوهیه نییه، که باسمان کرد، که ئیضافةی کردبیت بز لای (مهعمول: به کار)هکهی، ئیتر چونیه که موضافه که صیفه ت نه بیت، وه ک (کلام الملوک، ملوک الکلام) یا خود صیفه ت به به ته مهرجی عهمهلکردنی تیادا نه هاتبیته دی، وه ک (هوضارب زید بالامس) وه بزیه به مهعنه وی ناونراوه، چونکه ئه گهر (موضاف الیه) مهعریفه بیت، ئه وا موضافه کهیش ده کاته مهعریفه، وه ک (غلام زید)، وه همروهها موضافه که تایبه ت ده کات، واته: پشکدار بوونی کهسانی دی، لی کهم ده کاتهوه، ئه گهر موضاف الیه، (نگرة: نه ناسراو) بوو، که وه ک (غلام رجل).

وه به (بَیانِیَّة، رِوونکه رهوه) ناو دهبریّت، نه گهر له سهر مانای (من) هاتبوو، وهك (هذا خاتم فضه)، وه به (لامیة) ناو دهبریّت، نه گهر له سهر مانای (لام) هاتبوو، وهك (رأس الحکمة مخافة الله).

وظرفية أِن كانت على أِعتبار معنى (في)، نحو: غفلة أيّام الآلاءِ، حسرة ايام البلاء، و لا يُضاف الأسم أِلَى مرادفه، فَلا يُقال: أِنسان بشر، و لا أِلَى ما يساويه في المصداق، نحو: أِنسان ناطق، و أِذا ورد ذلك، فأوله بارادة الذات من الأوَّل، واللقب من الثاني، نحو: سعيد كرز، أي مسمَّى هذا اللقب، و قد يكتسب المضاف التأنيث من المضاف أليه، كقوله تعالى: ﴿إِنَّ أَلِيه، كَقُوله تعالى: ﴿إِنَّ المُحْسِنِينَ ﴾ الاعراف. ١٠، وبالعكس كقوله تعالى: ﴿إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنْ الْمُحْسِنِينَ ﴾ الاعراف. ٥٦.

وه به (ظرفیة) ناوزهد ده کریّت، نه گهر له سهر واتای (فی) هاتبوو، وه فی: (غفلة ایام الالاء، حسرة ایام البلاء)، وهبزانه که نیستم نیصافه ناکریّت، برّ لای هاوییّچ و هاومانای خوّی، وه فی: (أسنان بشر) نهمه دروست نیه، وه هدروهها نیضافه ناکریّت برّ لای شتیّك که له راستی دا هاوتهبای بیّت، وه فی (أنسان ناطقی)، برّیه نه گهر شتی وا روویدا، نه وه و ا دابنیّ، که له یه کهمیاندا.. مهبهست بیّی خود، و زاتی شته کهیه، و له دووهمیاندا نازناوه، که هاتووه، به شویّیدا، وه فی، (سعید کرز) واته، دووهم له قهبه، و نازناوه بر (سعید کرز) واته، دووهم له قهبه، و نازناوه بر (سعید کرز)، که لیره دا به مانای خراب و خویّروو دیّت، وه ههندی نازناوه بر موضاف، (مؤنث)بوون، له (موضاف الیه)، وهرده گریّت، وه فی خوای جار موضاف، (مؤنث)بوون، له (موضاف الیه)، وهرده گریّت، وه فی خوای پدروهردگار ده فهرمویّت: (تلتقطه بعض السیارة: همندی له کاروانییه کان دهیدورد دیروه، و له بهر خاتری دهیدورنه و ههلیده گرن که فیعله که (تاء)سی، هه لگرتووه، و له بهر خاتری (السیارة) که (مؤنث)سه، ههر چهنده نه وه قیراندی مهشهور نی به، چونکه به قیرانه تی مهشهور (یاتقطه) به!

وه به پیچهوانهشهوه، روو دهدات، واته کاردانهوهی له سهری نابیّت، وهك لهم نایهته پیروّزهدا، خوای گهوره دهفهرمویّت: (اِنَّ رحمة الله قریب من الحسنین) که (قریب) به موزه ککهری هاتووه، له کاتیّکدا که (رحمة) مؤنثه.

﴿باسی موضاف﴾

جۆرى شدشدم له عدواميليى قياسى، موضافه، كه موضافيش بريتىيه له و ئيسمهى كه بۆلاى هدر شتيك نيسبهت بدريّت، ياخود به دەستدواژهيهكى تر بدريّته پال شتيّك، وه مهجروركردنى موضاف أليد، بهتدقديرگرتنى(لام، من ، فى) يه، وهك: (هذا غلامُ زيدٍ) ئدوه خزمدتكارهكدى زهيده، واته خزمدتكار بوونى ئدو گهنجه، دراوهته لاى زهيد، واته زهيد سدرپدرشتيارو خاوهنيدتى. (وهذا خاتم فضة)، ئدو موستيلهيه لهزيوه، (ضربُ اليوم: ليّدان له روّژدا)، لهنمونهكانى موچاف و موضاف أليه،ين.

له هدندی جینگادا نیوانه "فاصیله یهك" نه کهویته نیوان موضاف ألیه، وهك: (في بئر لاحُورِ). و نمونه ی: (هذا غلام والله زیدِ).

له هدندی جیگادا حدر فی جدر له که لامه که دا دیّت، وه ك: (مرزتُ بزید)، له مغونه یددا (باء) زهیدی مدجرور کر دووه، و خودی حدر فه جدره که له رسته که دا ها تووه.

وه لهزاراوه "أصطلاح"ی زانایانی نه حودا، نهم حاله ته به جارومه جرور ناوزه د کراوه.

به لام له هدندی جیگادا حدرفی جه ره که شاراوه "مقدر"ه، وهك: (عُلامُ زیدِ)، که له ته قدیردا (عُلامٌ لزیدِ)ه، وه له زاراوهی زانایانی نه حودا نهم حاله ته یان به موضاف و موضاف الیه، ناوزه د کراوه.

به ده سته واژه یه کی تر هه رئیسمیّك که بوّلای ئیسمیّکی تر ئیضافه کرا، لهم کاته دا ئیسمه یه که مینه که به موضاف، و ئیسمه دوه مینه که به موضاف آلیه، ناوزه ده کریّت، وه عدمه لی موضاف ئه وه یه که ته نها موضاف آلیه، به رده وام مه جروره، وه نه گه رموضاف آلیه، ئیسمیّکی مه بنی بیّت، لهم کاته دا له مه حملدا مه جروره، به لام موضاف به گویّره ی جیّگا تایبه تیه که ی خوّی بوّی هه یه ئیعرایی جوّرا و جوّر و ه رگریّت، به لام ته نورین و ه رناگریّت، وه نه گه ره هاتو و موضاف، "مثنی" و "جمع مذکر سالم" بوو، نونه که ی حدوف ده بیّت، وه ك: (غُلامُ زیّد، غلاما زیّد، مُسلموا مصر).

﴿بهشهكانى نيضافه﴾

ئيضافه دووبهشه:

۱- نیضافه ی له فزی: وه ك ده زانین که ئیسمی فاعیل هه روه ك فیعل پیویستی به فاعیله له حاله تی موته عه ددی به فاعیله له حاله تی موته عه ددی بووندا، نه میش پیویستی یه تی .

صیفدی موشهبیهه وئیسمی مهفعولیش وهك فیعل (معمول) یان هدید،واته هدر كات ئدم جوزه ناوانه بولای مهعموله كانیان ئیضافه بكرین ئدو ئیضافه یه به لهفزی ناو زهد ده كریت . وه نیضافه تهنها به تهخفیفی دیت وهك: (ضارب زید)،(ضاربا زید)،(ضاربوا زید).

۲- نیضافه ی مه عنه وی : نه وه یه که (مضاف الیه)یه که به ته قدیری یه کینك له حه رفه جه ره کانی (من ، نی ، لام)ی مه جرور بینت ، وه نه م جوزه نیضافه یه دوو سوو دی هه یه :

۱.سودی (معرفه) گاهیاندن:بهو مهرجهی که (مضاف الیه) مهعریفه بیت :وهك:
 (غلام زید).

۷.سودی (تخصیص)تایبهت کردن :به و مهرجه ی که (مضاف الیه)،هه روه ك گوتمان که له نیضافه ی مه عنه وی داده بیت ،ته قدیری حه رفی جه پر بکریت نه مه نه گه ر موضاف الیه له جینسی موضافه که بیت له م کاته دا به ته قدیری (من) ه، وه ك : (خاتم فضة)به ته قدیری (خاتم من فضة)، وه یا خود (مضاف الیه) که ظهرف بیت بر موضافه که ، له م کاته دا حه رفه جه پره موقه دده ره کی یه ، وه ك (صلوات الیل)به ته قدیری (صلوات فی الیل) ، به لام نه گه ر موضاف الیه ،غهیری نه م دوو شیوازه ی هه بوو ، نه وه حه رفه موقه دده ره که ، وه ك (غلام زید) به ته قدیری (غلام لزید) . وه له سوده کانی تری موقه دده ره که وه به ینچه وانه شه وه موضافی مذکر له موضاف الیه (مؤنث) نه وه "تانیث" ده هینیت ، وه به ینچه وانه شه وه ،واته : موضافی "مؤنث" له موضاف الیه "مذکر" نه وه (مذکر)بوون ده هینیت . به ومه رجه ی که ینویستمان به موضاف نه بیت . وه ك (که اه مرتب صدر الفتاة من الدم :هه روه ک چون پووناك بویه وه ،مینگی له خویندا) که له م

غوندیددا، (صدر)موزه ککهره و هدر لدبه رئه مهش فیعله کهی موندنده وه خاوه نی مهرجه که یه که باسمان کرد ، چونکه به بوونی "القناة" ئیتر پیریستمان به هینانی (صدر) نیه وهمروه ها وه ك (انارة العقل مکسون بطلوع هوی)، که له م غونه یه دا (انارة) هدر چه نده که مؤنثه له (عقل) که موضاف الیه که یه ، موزه ککه ر بوونه کهی وه رو گرتووه . هم ر بریه ش (مکسوف) که خه به ره که یه یم موزه ککه ر بووه ، وه خاوه نی مهرجه باسکراوه که یشه ، چونکه نه گه ر "انارة" حدزف بکه ین ، به بوونی (العقل) که موضاف الیه که یه ، مهرونی (العقل) که موضاف الیه که یه ، هم ر ماناکه ی ده گه یه نیت .

﴿الْجِزُومِـــات﴾

أما المجزومات فأفعال تدخل عليها الجوازم، والعامل الجازم نوعان:

النوع الأول: يجزم فعلاً واحداً، بحذف حركة آخره، إن كان صحيح الآخر، وبحذف لام فعله، إن كان معتل الآخر، و حذف نون التثنية، و الجمع، إلا جمع المؤنث الغائبة، أو المخاطبة، وهو أربعة أحرف: (لم، و لمما)، لنفى معنى المضارع بعد نقله إلى الزمان الماضي، نحو: لم أطلب من الأخوان إلا الوفاء بالعهود، و لمما يحصل المقصود، وفي لمما توقع، وإنتظار، ولام الأمر، لطلب الفعل عن غير المخاطب المعلوم، نحو: (ليسافر إلى البلاد، من يرد نيل الأمجاد)، ولا الناهية، لطلب ترك الفعل من كل فاعل، نحو: ﴿ ولا تقل لهما أف الاسراء: ٢٣.

﴿باسى مەجزومات﴾

مهجزومات، کۆمه له فیعلیّکن که جهوازیه کان ده چنه سهریان، وه عامیلی جازم دوو جوّره دجوّری یه کهم: جهزمی یه که فیعل ده کات، به حهزف کردنی حهره که تی کوتاییه کهی، نهمه نه گهر (صحیح الأخر) بوو، وه حهزفی (لام الفعل)ه کهی ده کریّت، نه گهر هاتوو (معتل الأخر) بوو، و حهزفی نونی موسه ننا، و جهمع، ته نها هی جهمعی مؤنثی غائیبه یان موخاطه به، نه بیّت ده کریّت، وه جهوازم چوار حهرفن: (لم، لمّ) بو نه نهی مانای موضاریع، دوای نه قل کردنی بو کاتی رابردووه، وه که (لم أطلب من الأخوان ألا الوفاء بالعهود ولما یحصل المقصود)، و آ(لما) بو داواکردنی فیعله له غهیری موخاطه بی دیاردا، وه ک: (لیسافر ألی البلاد، من یرد داواکردنی فیعله له غهیری موخاطه بی دیاردا، وه ک: (لیسافر ألی البلاد، من یرد نیل الامجاد) وه (لا)ی ناهیه، بو داواکردنی ته رک ونه کردنی فیعله بو گشت فاعلیّک، وه ک: (ولا تقل لهما أف الاسراء ۲۳۰.

والنوع الثاني: ما يجزم فعلين يسمى أولهما شرطاً، و الثاني جزاء، والكل للتعليق، أي: لربط وجود الجزاء المعدوم بوجود الشرط المعدوم الواقع على وشك الوجود، فيكون التعليق دائماً بالنظر ألى المستقبل، فمنها ما لا يفيد غير هذا التعليق، وهو (أن) بكسر الهمزة وسكون النون، نحو: (أن يصلح القلب يصلح اللسان، و إن يسلم اللسان، يسلم الأنسان).

*جۆرى دووهم: نهوانهن كه دوو فيعل مهجزوم دهكهن و فيعلى يهكهم به (فعل الشرط) و فيعلى دووهم به (جزاء الشرط) ناودهبريّن، وه ههمويان بو بهستنهوه ورهبط دهبن، واته پهيوهست بوونى پاداشتيّكى ناديار، بهبوونى مهرج وشهرتيّكى ناديار، كهبوى ههيه بيّنهدى!كه ههميشه ئهو پهيوهست بوون و رهبطه بهستراوه، به ئايندهوه،كه لهمانهدا ههيه تهنها سودى ئهو پهيوهست بوون و رهبطه ى ههيه، وهيچى تر!،وهك: (أن يصلح القلب يصلح اللسان، وان يسلم اللسان، يسلم الأنسان: ئهگهر دلا باش بوو، زمانيش باش دهبيّت، وهئهگهر زمانيش باش بوو، مروّق سهراپاى پاريزراو دهبيّت).

ومنها ما يفيد غير التعليق ايضاً، و هو عشرة أسماء: مَنْ للتعليق، و عموم الأشخاص العقلاء، نحو: مَنْ يرحم يُرحم، و ما لَهُ، و لعموم الأشخاص غير العاقلة، نحو: (ما تزرع تحصد منه)، وأي: لَهُ، و لِعُموم الأشخاص مطلقاً، نحو: (أيا تشتمه يشتمك)، و(أيا تعمل تجز به)، وحيثما ، وأين، وأنى، لَهُ، و لِعُموم المكان، نحو: (حيثما تسكن يرزقك الله)، و(أين تكن يدركك الموت؟)، و(أنى تتقرب الى ربك، يقبل منك؟)، و أيّان، و إذما، و متى، لعموم الزمان، نحو: (أيّان تعش يلزم عليك الكسب)، و (أدما تغش يتشوش عيشك)، و (متى ترجع إلى الله يسامح عن ذنوبك؟).

وه هدیانه سودی زیاتر لهو پدیوهست بوون و رهبطه ی هدید، که ندوانیش ده ناون:(من):که بو هدلپدساردن وگشتیندی عاقلان به کار ده هینزیت، وهك: (من یرحم یُرحم: ندوهی بدزهیی هدبیّت، خودا بدبهزهیی دهبیّت بوّی)،وه(ما)بوّ پهیوهست بوون و وگشتینهی بیّ عمقلدکان بهکار دههێنرێت، وهك:(ماتزرع تحصد منه: چي بروێني، ئهوه دهچنيتهوهو دروێنه دهكهيت!)،وه(أي)، بۆ پەيوەست بوون و وگشتينەى كەسەكان بەكار دەھينريت، وەك:(أيا تشتمه يشتمك: جنيّوبهههركهس بدهيت،پيّتي دهداتهوه!)،وه ههروهها، وهك:(أيا تعمل تجز به: ههرچ كاريّك بکهیت، له سهری جهزات دهدریّتهوه.)، وه،(حیثما)، و(أین)، و(أنی)، بز پهیوهست بوون و وگشتیندی جینگاکان به کار ده هینرین، وه ك: (حیثما تسكن یرزقك الله: لههمر جینگایدك دانیشیت، خودا رِوزیت دهدات)، و (أین تكن یدركك الموت؟: لهههر جیّگایهك بیت، مردن ده تگاتي !)، و (أني تتقرب الى ربك يقبل منك ؟: ههرچهند له خودا ههواني نزيك بوونهوه بدهیت،لیّتی وهردهگریّت). وه، (أیان)، و(أذما)، و(متی)، بوّگشتینمی کاتهکان بهکار دههيّنريّن، وهك: (أيان تعش يلزم عليك الكسب: تابؤيت، كاسپى كردنت پيّويسته)، و(أذما تغش يتشوش عيشك: به خيانهت كردن، ثيانت ده شيويت)، و (متى ترجع ألى الله يسامح عن ذنوبك؟: هدركات بو لاى خودا گهرايتهوه ، بهكهرهم دهبيّت لهگهلت بو ليخوّش بوون له گوناهه كانت!).

له نیوان (أذا)ی، شقرتی و (أذا)ی، (فجائیة)دا چهند جیاوازیه فی هدیه:

۱ – (أذا)ی شدرتی له سدره تای که لامه وه دیّت، به پیّچه و انهی (أذا)ی (فجائیة)ه وه. که ده بیّت له ناوه راست دا بیّت.

Y = (-161)ی شهرتیه پیّویستی به جواب ههیه، به پیّچهوانهی (-161)هوه که پیّویستی به جواب نییه.

٣- (أذا) ى، شەرتيه بۆ داهاتوو" أستقبال" و (أذا)ى (فجائية) بۆ ئيستا"حال"ه.

٤- (أذا) ى شەرتيه تايبەتد به فيعلهوه بهلام (فجائية) تايبەته به ئيستاوه.

و دوای ندم جوملدی (مفاحاة) ید، موبتددا و خدیدر دیّت، وهك: (حرجت فإذا السبع بالباب) كه دوای (إذا): (السبع) هاتووه و موبته داید، و (واقف) كه مه حذوفه، خدیده ه هندی دهلیّن لیّره دا (إذا) برّ مه كان، و، زهمان هاتووه، لهمه حدلدا مدنصوبه، وه ناصیبه كهی مانای (فاحات)ید، كه له تدقدیرا (خرجت ففاحات مكان وقوف السبع أو زمان وقوف السبع) بووه خرجت: فعل وفاعل فاحات: فعل وفاعل، مانای (إذا)ی" مفاحاه"ی هدید (مكان): مفعول فیه. (وقوف): مضاف إلیه وه له جومله ی (خرجت فإذا السبع بالباب) ، (فاجأت)ی لیّوه وه رده گیری.

من الفحوى: واته ليوهى وهرده گيري كه ئهو جومله (فاجأت)ى تيادايه.

﴿الباب الرابع

﴿ فِي العوامل من الفعل، و شبه الفعل، و غيره ﴾

الفعل أربعة أقسام:

القسم الأوّل: اللازم: و هو ما لا يتجاوز مدلوله من الفاعل أِلى المفعول به، فلا ينصبه، كجلس، و مرض، و مات.

﴿باسي چوارهم﴾

باسی عهوامیله کانه، له (فیعل و شیبه فیعل) و غهیری نهوانیش: فیعل چوار به بهشه: بهشی یه کهم: فیعلی لازم: نهو فیعله یه که مهدلوله کهی له فاعیله وه بق مه فعول به تیپه ر ناکات، و مه نصوبیشی ناکات، و ه ک (جلس، مرض، مات).

فيعل دوو جۆرە:

١ . لازم : ئەوەيە كە پيويستى بە (مفعول به) نەبيت، وەك: (قعد على).

۲ . متعدی : ئەوەيە كە بەبى (مفعول) نەيكريت، وەك (ضرب زيد عمرا).

* (موتەعەددى)، سى جۆرە:

- أ . يهك مفعولي، وهك : (ضرب زيد عمرا) .
- ب. دوق مفعولي، وهك (أعطى زيد عمرا درهما).
- ج . سني مفعولي، وهك : (أعلمت عمرا زيدا فاضلا) .

القسم الثاني: المتعدى، و هو الّذي يتجاوز مدلوله من الفاعل أِلَى المفعول به، فينصبه، كضرب، وكتب، نحو: ضربت زيداً، وكتبت رسالة.

القسم النالث: ما يوصف باللزوم، و التعدى، كشكر، و قصد، تقول: شكرت الله وشكرت لَهُ، والتحقيق أن الأستعمالين على أعتبارين، فأذا أردت توجيه الشكر أليه تعالى، قلت شكرت الله، أي: هدته، و أذا أردت أسناد الشكر إلى نفسك، أيْ: أَنْكَ شاكِرٌ، و مسرور بالنعمة، تقول: شكرت الله، أَيْ: أَنْسي موصوف بالسرور أزاء نعمة ربيّ، و فضله عَلَيّ، وقس عليه سائر الأفعال الموصوفة بهما، كقصَدَ، و نصَحَ. القسم الرابع: لا يوصف باللازم، و المتعدي، كباب كان، و كاد.

بهشی دووهم: فیعلی موته عهددی یه، که نهویش نهو فیعله یه به فاعیل داناکه و ته په پپویستی به مفعول به، دهبیّت، و مهنصوبی ده کات، وه ک فیعله کانی (ضرب، کتب)، وه ک: (ضربت زیدا)، و (کتبت رسالة).

بهشی چوارهم: نه به لازم دپته نه ژمار، و نه به موتهعه ددی، وهك: (كان)، و (كاد) و هتد....

ثم المتعدي على خمسة أنواع:

النوع الأوّل: ما يتعدى إلى مفعول واحد، و هو كثير، لا يحصى.

النوع الثاني: ما يتعدى ألى مفعولين متباينين، بلا واسطة حرف الجرّ، كباب أعطى، تقول، أعطيت الطالب درهماً، وكسوته قباء.

النوع الثالث: ما يتعدى إلى مفعولين متباينين، أو غير متباينين، لكن بأعتبار حرف جرّ، مع ثانيهما، كسمى، و هدى، وكنى، و استغفر، تقول: سمَّيْتُ الولد أحمد،أي: بأحمد، وكنيته أبا الوفاء، أي، بأبي الوفاء، و هديته طريق الأسلام: أي: إلى طريقه، واستغفرت الله ذنوبي، أي: منها.

- جۆرەكانى فىعلى موتەعەددى:

فيعلى موتهعهددى، دەبيته پینج بهشهوه:

جۆرى يەكەم: ئەو فيعلانەن كە تەنھا يەك مەفعوليان پێويستە، كە ئەم جۆرە فيعلانەيش زۆرن و لەژمارە نايەن.

جۆرى دووهم: ئەو فىعلانەن، كە پێويستيان بەدوو مەفعولى جياواز ھەيە، بە بێ ئەوەى پێويستيان بە حەرفى جەرھەبێت، وەك، فىعلەكانى بايى (اعطى)، وەك: (اعطیت الطالب درھما و کسوته قباء)

جۆرى سێههم: ئهو فیعلانهن که پێویستیان به دوو مهفعولی جیاوازیان وهک یهک ههیه، بهلامدهبێت حهرفی جهڕلهو نێوانه داههبێت، وێش مهفعولی دووهم بکهوێت، وهک: (سمی، هدی، کنی، استغفر)، نموونه: (سمیت الولد احمد: ای باحمد)، ناوی کورهکهم نایه ئهحمهد، (وکنیته اباالوفاء: ای: بابی الوفاء) و نازناوهکهیم دانا به (ایوالوفاء)، (وهدیته طریق الاسلام، ای: الی طریقه) وه رێگهی ئیسلامهتیم پێ نیشاندا، (واستغفرت الله رنوبی، ای: منها)، و داوای لیخوهشبونم لهخودا کرد، له گوناههکانم.

النوع الرابع: المتعدى أِلَى مفعولَيْن غير متباينين، لِأَنَّهُما كانا مبتدأ، وخبراً، في الأصل،كما في أفعال القلوب، وقد سبقت، تقول: علمت الله أرحم الراحمين.

النوع الخامس: المتعدى إلى ثلاثة مفاعيل، أولهما مباين لِلْأَخيرَيْن، و هما غير متباينين، كأعْلَمَ، و أخْبَرَ، و أَنْبَأ، و أرى، و نَبّأ، و خبر كلاهما بتضعيف العين، نحو: أعلمت المسافر الزاد لازماً.

جۆرى چوارەم: ئەو فىعلانەن كە پۆوىستىان بە دوو مەفعولى وەك يەك ھەيە، چونكە لەئەصلىدا موستەداو خەبەر بوون، ھەر وەك لە (افعال القلوب) دا دەردەكەويت و پیشریش باسمان كردن، وەك ئەم نموونەيە: (علمت الله ارحم الراحمین: زانیم كە خودا لەو پەریب بەزەيى و میهرەبانیدایه).

جۆرى پێنجهم: ئەو فيعلانەن كە پێويستيان بە سێ مەفعول ھەيە، كە مەفعولىيەكەم جياواز بێت و دژ بێت، بۆ دوومەفعولەكەىتر، بەلام ئەم دوو مەفعولە يان ھاو رێک بن و جياوازى لە نێوانياندا نەبێت، وەک: (اعلم)، اخبر، انبا، ارى، نبا، خبر) وە لە دەربرينى (نبا، خبر)دا، دەبێت. عين الفعل واته (باء) له (بنا)دا، و (خبر)دا. دەبێت بە شەددەوه بخوێنرێنەوه، وهک (اعلمت المسافر، الزاد لازما: رێبوارەكەم ئاگادار كرد، لە لوێشووى پێويستى دەبێت لە سەفەردا پێ بێت).

ثمّ الفعل، أِمّا متصرف يستعمل منه الماضي، و المضارع، و الأمر، و النهي، كما ذكرنا، و أِمّا جامد، و منه قَلَّ للنفي المحض، نحو: قَلَّ رجل يقول ذلك، ومنه تعال أمراً فقط، فلم يأت منه الماضي والمضارع، ولكن أمره يستعمل للمفرد، و المثنى، و الجمع المذكر، و المؤنث، نحو: تعال، تعاليا، تعالى، تعالىن، قال تعالى: ﴿قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كُلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ﴾ أل عمران: ٢٤. وكما قال تعالى: ﴿فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعُكُنَّ وَأُسَرِّحُكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً ﴾ ألاحزاب: ٢٨.

- باسی فیعلی موته صه ریف، و جامید:

دوواتر ئەوەشە بزانە كە فيعل يان موتەصةريفە، واتە (مــا ضي) (مضارع) و (امر) و(نههی)ی لی دروست ده کریتهوه وه ک پیشتر هاتن، یان (جامد: وهستاوه)، وه ک: (قل) که بو نهفی کردنی شتیک دیّت، بهرههایی، وه ک: (قل رجل یقول رلک) کهم پیام ههیه، بهو شيوهيه بيته گو! يان وه ک: (تعال: وهره) که تهنها بو فهرمان ييکردن به کار دیّت، و (ماضي) و (مضارع)ی لی دروست ناکریّت، به لام فیعله ئهمره کهی به کار دیت، بو موفره دوه وسهنناو جهمعی موزه ککهر و مؤنث وه ک: (تعال: بو یه ک کهسه)، (تعالیا: بو دو كەسە)، (تعالوا: بۆ جەمع)، (تعالى: بۆ يەك كچ)، (تعاين: بۆ جەمعى كچ)، وه ك خواى گهوره دهفهرمويت: ﴿ قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالُوا إِلَى كُلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ﴾ أل عمران: ٢٤، وه يان دهفه رمويّت: ﴿ فَتَعَالَيْنَ أَمَتُعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً ﴾ الاحزاب: ٢٨.

ومنه فعل التعجّب، أعني ما أفعل، و أفعل به، فالأوّل على ماضي باب الأفعال، و الثاني على أمره، و يأتي بعد الأوّل صاحب الوصف المتعجب منه منصوباً على المفعولية، و بعد الثاني صاحبه مجروراً بالباء، قال الشاعر:

و أقبح الكفر، و الأِفلاس بالرّجل

ما أحسنَ الدين والدنيا، أِذا اجتمعا

وقال:

و حسن خلق، و صرف المال في حَسَبْ

أُخْسِنْ بِعِلْمِ مع الطاعات والأدب

باسی فیعلدکانی تدعدجوب:

لهناو فیعلدا به گشتی، فیعلی ته عه جوبیش ههن، که لیغه کانیان بریتیه له (با افعل)، (افعل به)، که یه که میان له سهر صیغة ی فیعلی ماضی بابی (افعال) هاتووه، و دووهمیان له سهر وهزنی ئهمره کهی هاتووه، له دوای (ماافعل) خاوه نی وه صف و خه سمت ته که، که سهر سورمانی له سهر ده ربردراوه، به مهنلوی دیت، له سهر صابی ئهوه ی که مه فعوله، به لام له دوای (افعل به) خاوه نی وه لفه که به مه جروری دیت، به هوی بائی حه رفه جه په وه،

نموونه بۆكەميان:

ما أحسن الدين والدنيا إذا اجتمعا وأقبح الكفر، و والافلاس بالرجل

واته: ئای چهند جوانه، سامانی دنیایی و دینواری له کهسیکدا خودا کوّیان بکاتهوه، وه ئای چهنده ناشیرینه، که نهبونی، وکوفر دیسان له کهسیکدا کوّ ببنهوه،

نموونه بۆ دووەميان:

احسن بعلم مع الطاعات والأدب و حسن خلق وصرف المال في حسب واته: زانست و خواپهرستى و خوش رهفتارى بكه بهخهسلهتى خوّت، له گهل به نهخلاقى و مال سهرف كردن لهجينى خوّيدا.

* فیعلی ته عه جوب: ئه و فیعله یه که له سه ر سو رمان و شتی ناعاده تی دا به کار ده هینریّت، و دوو صیغه ی هه یه، (ما أفعل) و (أفعل به)، وه ك: (ما أجمل السّماء ! ناسمان چه نده جوانه!)، (أكرم عليّ: عه لی چه نده گهوره و ریّز داره!).

له فیعله کانی ته عه جوب ، دا هه میشه فاعیل وه ك ضه میری موسته تیر خوّی ده نوینیت، وه مه فعوله که یشی به بی (فاصیله) و له دوای فیعله که راسته و خوّده هینریت.

وه ئهگهر بمانهوینت، سهبارهت به کارینك که له کاتی رابر دوودا رووی داوه، سهرسورمانی خوّمان دهرببرین، ئهوا له نیّوان (ما)ی ته عهجوب و فیعلی ته عهجوب دا (کان) به کار ده هیّنین، وهك: (ما کان أصعب ذاك الأمر!: ئه و کاره چهنده سه خت و ناخوّش بوو!)

(أی): وهك (ما) وایه، بز ئیستیفهامیه، مدوصوفه، صیفهت، مدوصوله دیّت، بهس نابیّته (تامة).

(من): وهك (أى) وايه، دهبيّته ئيستيفهاميه، مهوصوفه، مهوصوله بهس نابيّته (صفة).

(من، ما) لههدندی کاتدا مانای خوّیان به یه کتری دهبه خشن، بوّ غوونه:

(ما) بۆ عاقله، (من) بۆ عاقله دىسانەوە، كەچى كە

(ما) بن عاقله، وهك: (والسماء وما بنيناها) سويند به ناسمان و دروست كهره كهى كه خوايه (عاقل ترينه لههموو شتي).

ومنه أفعال المدح والذم: نحو: نعم الأستاذ صاحب العلم، و الحلم، و بئس القرين طالب البغي، و الظلم.

- فیعله کانی مهدح، و زهم:

جۆریکی تر لهفیعل، بریتی یه، له فیعلی مهدح: واته پیدا هه لدان و ستایش کردن، وه ک: (نعم الاستاذ صاحب العلم والحکم: باشترین مامؤستا ئهوهیه که خاوه نی زانست و میهره بانی بیّت)، دووه میان (بئس)یه، که بو سهرزه نشت کردن به کار دیّت، وه ک: (بئس القمرین طالب البقی واظلم: خراپترین هاوری و هاوده م که سیّکه که حهزی له زیاده رهوی وسته مکاری بیّت).

﴿ باسى (افعال المدح والذم) ﴾

چەند فیعلیکن به (افعال المدح والذم) ناو دەبرین، وه له دوایانهوه دوو ئیسمی مهرفوع دین، یه کیک له دوو ئیسمه که دهبیته فاعیل بو ئهم فیعلانه و دووهمیان دهبیته (مخصوص، تایبدت) به "مدح "یان "ذم"ه که، وه ئهم فیعلانه چوارن: (نعم، حبذا) بو ستایش کردن.

پنیمل دوو بهشه:

۱ - یان له رودانی کاریک له زهمانی داها توودا یان رابر دووداهه وال ده دات، وه ك : (یضرب سنرب) وه لهم بهشددا به دیها تنیماناکه، ته نها به له فزی فیعله که نایه ته دی.

۲ - وه یان بددیهاتنی و دروست بونی ماناکه دیّته دی، وه بدیی لهفزی فیعله کهیش،
 مهعناکه ینایه ته دی و حاصل نابیّت، وهك: (بعت و انكحت) وه یان. (نعم الرجل زید)

به گۆرىنى لەفزە كە مەدحە كە دىتە دى، جا لە واقىعدا دەتوانرىت بوترىت، لەفزەكە بەدىھىنەرى ماناكەيە.

و (بئس، ساء) بۆ سەرزەنشت كردن بەكاردين.

*تیپروانینی زانایانی نعدو، دهربارهی فیعل بونی (نعم و بنس) جیاوازه:

هدندیّك رایان وایه که (نِعْمَ و بِئْسَ) فیعلی موته صهریفن، چونکه (تاء)، ساکنه که له تایبه تمه ندی یه کانی فیعله به (نعم و بئس)هوه دهلکیّت، وهك: (نعمتِ المرئةُ زینبّ)، (وبئست المرئةُ هندّ)، وه به للگهی دورهم له سه و فیعل بوونی(نعم و بئس) ئهوه یه که ضه میری ره فعی دیار :(بارز) ،(ئه لف و واو) ه که به فیعله وه دهلکیّت، بهم دوو فیعله یشه وه دیسانه وه دهلکیّن، وه ك: (الزیدان نعما رجلین – والزیدون نعمو رجالاً)، به لام کوفیه کان رایان وایه که ئهم (نعم و بئس)هیه، ئیسمن، به به للگهی ئه وه ی که حه رفی جه و ده چیته سه ریان، که ئه مه شه رله تایبه تمه ندی یه کانی ئیسمه، وه ك: (الستُ بنعمَ الجارّ).

بزانه فاعیلی نهم فیعلانه له چوار شت بهدهر نین، لیرهدا:

۹ - یان فاعل (معرف باللام) واته (الف ولام)ی پیّوهیه، واته (علم) نی یه، به لکو (اسم جنس)ه، که به هوّی (الـ)هوه بووهته مهعریفه، وهك:

(نعم الرجل زيد) (الرجل): فاعل. له (نعم) و (زيد) مخصوص بمدح.

٢-يان فاعيل موضافه بو لاى ئيسميكى (معرف "به" ألف و لام)، وهك:

(نعم غلام الرجل زيد) كه (غلام) نه كيرهيد، و ئيضانه كرا بز لاى (الرجل) و فاعيله بز (نعم)ه.

۳-یان فاعیل ضه میریکی نادیار (مبهم)ه، وه تهنها به هزی ئیسمیکی نه کیرهوه مدنصوبی تهمیزه کهی کراوه، وه ئیشی تهمیز ئهوهیه که ضه میره موبههمه که روّشن ده کاتدوه، وه ک: (نعم رجلا زید) که له (نعم)دا (هو) ضه میریکی (مبهم، نادیار)ه، وه (رجلا): تهمیزه و نه کیره یه مدنصوبه که ئهم (رجلا) ئه و ضه میره ی روّشن کرده وه.

٤ - يان فاعيل ضه ميريّكه به هوّى (ما)وه دهربراوه، وهك (فنعما هي) كه له نه صلّدا (نعم) بووه (ما) نيسمه.

وه بزانه مهخصوص به مهدح یان زهم دهبیته دوو شت:

۱-(زید) :موبته داید، و (نعم الرجل) خدبه ری موقه د دهمه.

۲-یان (زید) خدبدره، بو موبته دایه کی مه حزوف، وه نه گهر نه مه تایبه ت بوو به (مؤنث): (هی) ته قدیر بکریّت، وه ك (نعمت المرأه هند، أی هی هند) و (هو) ته قدیر بكریّت، وه ك: (نعم الرجل زید، أی هو زید).

﴿ ضه میری موبههم ﴾

له شوینیکدا که ضه میری موبهه فاعیلی (نعم) بوو، نهم نیبهامه نیعرابی دووه می بو دروسته، نه نه نیعرابی یه که م، واته نه و شوینه ی که (مهخصوص به مهدح خهبه ربیت. بو موبته دایه کی مه حزوف، ده توانری ضه میره موبهه مه که، فاعیل بیت، بو نه و فیعلانه، چونکه مهخصوص به مهدح و موبته دا مه حزوفه که ی رسته یه کی سه ربه خون، له و کاته دا رسته یه کی سه ربه خون، له و کاته دا دروسته ضه میر له (نعم) دا، موبهه م بیت، به لام نه گه ر: "(نعم الرجل) : خبر مقدم و (زید) : مبتدأ مؤخر" بیت، نه وا ضه میر له (نعم) دا، موبهه مابیت، چونکه لهم کاته دا، ضه میر بو موبته دا ده گه ریته و سته ی موبته دا و خهبه ربی و یستیان به کاته دا، ضه میر بو موبته دا ده گه دینه (هو)یه، که (هو)یه، که له ژیر (نعم) ه دایه، جا له م کاته دا موبهه م بوونی ضه میر دروست نی یه و بی مانایه، و (ساء و به شس) وه ك نه و دوانه که ی تر وان، وه نه و قاعیدانه یان به سه ردا جیگیر ده بیت،

پیریسته بزانریت که (تاء) له ههندی جیگادا له (أخبار: ههوال) دا دیسان، به کاردیّت، وهك: (سائني هذا الأمر: ثهم کاره منی ناره حدت کردووه)، و ههندی جار معخصوص به مهدح یان زهم حدزف دهبیّت، به هزی بوونی نیشانهیه کی، وه ک (نعم العبد) واته :(أیوب) که مهخصوص به مهدحه، و (حبذا) وه ک (حبذا الرجل زید) که:

(حب): فعلی ماضی یه (ذا) :فاعیله. (الرجل): صیفه ته بوّ (ذا) که فاعیله، وههندی جار صیفه ت حهزف دهبیّت، وه پیش مه خصوص به

مددحدکه، (قیز یان حال) دیّت یان دوای مدخصوص به مددح (قیز یان حال) دیّن، که هاوریّکن لهگهل مدخصوص به مددحه که دا، له (مفرد و مذکر، یان مؤنث، وجمع مؤنث)ی دا، و دك نه هم غوونانه:

۱-حبذا رجلا زید: (رجلا) تهمیزه و پیش مه حصوص که (زید) ه که و تو وه.
۲-حبذا راکبا زید. (راکبا) حاله و پیش (زید) که وت.

٣-حبذا زيد رجلا. (رجلا)تهميزه و دوا كهوت.

٤-حبذا زيد راكبا. (راكبا) حاله و دوا كهوت.

٥-حبذا رجلين الزيدان. (رجلين) تهميزه و پيش كهوت.

٦-حبذا راكبين الزيدان. ٧-حبذا الزيدان رجلين.

٨-حبذا الزيدان راكبين.

که له (۵، ۲، ۷، ۸)دا ،تهميزو حال هاورينکن لهگهل مهخصوص به مهدحدا.

وه دهتوانیت نموونهی تر هدر بدم شیوازه بی بکدیت: وهك:

۱-حبدا امرأة هند: هاوريّكي له رووي "تأنيث" هوه،

٢-حبذا راكبا هند. ٣-حبذا هند أمرأة. ٤-حبدا هند راكبا. ٥-حبذا امرأتين الهندان. ٦-حبذا الراكبين الهندان.

﴿باسى "أفعال المدم والذم"له كتيّبي "الهداية في الندو"دا﴾ ﴿كتيبي"الهداية في النحو"﴾

کتیبی"الهدایة فی النصو"یه کیکه له کتیبه گرنگه کانی زانستی نه حو، که له زانستگا و حوجره کاندا زوّر به چری خویندراوه و ده خوینریّت، راجیایی هه یه له نیّوان زانایان دا سه باره ت به دیاری کردنی دانه ری نهم کتیبه، هه ندیّك پیّیان وایه که دانه ره که یان الاندلسی یه و هه ندیّکی تر پیّان وایه که "زبیر بصری ابن احمد الشافعی"یه، وهه ندیّکی تر پیّان وایه که "عبدالجلیل فیروز غزنوی"یه، وهه ندیّکی تر رایان وایه که دانراوی دانراوی "ابن درستویه عبدالله بن جعفر "ه، وهه ندیّکی تریش و تویانه که دانراوی که یکی "ابن حاجب"ه، به لام هیچ کام له م رایانه به لگه یه کی به هیزیان بی نی یه، رای به هیز

زیاتر لهسهر نهوهیه که "أبی حیان"داینابیّت.وه شیّوازی دانانهکهی له سهر رِهوتی "کافیه"ی پیشهوا"أبن حاجب"دانراوه. واته:لهشیّوازی دانانی بابهکان و جیاکردنهوهی بهندهکان دا.

أفعال المدح والذم: ماوضع لانشاء مدح أوذم، أما المدح فله فعلان تنعم "وفاعله أسم معرف باللام نحو: "نعم الرجل زيد"، أو مضاف ألى المعرف باللام، نحو: "نعم غلام الرجل زيد"، أو بما نحو قوله يكون فاعلم مضمرا فيجب تميزه بنكرة منصوبة، نحو: "نعم رجلا زيد"، أو بما نحو قوله تعالى: "فنعما هى"، أى تعم ماهى، وزيد يسمى المخصوص بالمدح.

ومنها، "حبذا" بخو: "حبذا لجلا زيد"، فعب فعل المدح وفاعله ذا، والمخصوص زيد، ورجلا تيز، ويجوز أن يقع قبل محصوص حبذا أو بعده تميز، نحو، "حبذا رجلا زيد"، "وحبذا زيد رجلا"، أو حال نحو: "حبذا راكبا زيد"، و"حبذا زيد راكبا".

أما الذم فله فعلان أيضا وهو "بنس"، نحو: "بنس الرجل زيد"، وبنس غلام الرجل زيد"، وبنس غلام الرجل زيد"، وساء غلام الرجل زيد"، "وساء رجلا زيد"، وساء مثل بنس.

ئەفعالى مەدح وزەم: ئەو فىعلانەن كە تايبەتن بە دەستەبەر كردن وپىدا ھەلگوتنى چاكە بۆ يەكىك،وە ياخود بەپىخەوانەوە،واتە: رىسواكردن وسەرزەنشت كردنى كەسىنك، وە بەشيوەيەكى گشتى چوار دانەن: "نعم"، "حبذا"، "بئس"، "ساء". كە دوانەكەى يەكەم بۆ مەدح ودوانەكەى دووەم بۆ زەم بەكار دەھىتىرىن.

"نعم":به کهسری نون و سکونی عهین و فهتحهی میم دهردهبردریّت، که فاعیلی "نعم" سیّ حالّهتی هدیه:

۱ -ئيسميّك دەبيّت كه ئەلف ولامى پيوه بيّت، وهك"نعم الرجل زيد". پيّشتر ئيعراب وماناكهى رابورد، بهس ئهوهنده بزانه كه ليّرهدا فاعيلهكهى "نعم"به ئهلف ولامهوه هاتوه.

وه هدروهها له سدر ئهو شيّوازهش ئهم ئايدتدى قورِئانى پيرۆز هديد، كددەفدرمويّت:"نعم المولى ونعم الـنصير". ۲ ئدم حالدتدیان ئدوهید که فاعیلی"نعم"بدیی ئدلف ولام دیّت.، بدلام ئیضافه ده کریّت بز لای ناویّك که ئدلف و لامی پیوه بیّت، وهك"نعم غلام الرجل زید":ئای خزمدتکاره کدی ئدو پیاوه کهزهیده، چدن که سیّکی باشد!

" نعم": فیعلیّکدله فیعله کانی مهدح " غلام ":فاعیله. و ناویّکه که بهبیّ نهلف و لام هاتوه. به لاّم هاتوه. به لاّم کراوه، بوّ لای ناویّك که نهلف و لامی پیّوه یه، " الرجل ": موضاف ألیه یه. "زید": تایبهت به مهدحه (المخصوص بالمهد).

وه هدروه ها له سدر ئهو شيوازهش ئهم ئايه تهى قورئانى پيروز ههيه، كهده فهرمويت: "وَلَنعْمَ دارُالْمُتَّقِين".

(جیاوازی زانایان دهربارهی، فیعل بوون،یاخودئیسم بونی "نعم"و "بئس")

جیاوازی زانایان دهربارهی، فیعل بوون،یاخودئیسم بونی "نعم"و "بئس"،لهسهر دوو ئاراستهیه:

أ: لاى به صرى يه كان، وخودى سهرده سته ى كوفى يه كان، كه "كسائى" يه، رايان وايه كه ئه م دوو كه ليمه يه فيعلن، به به لكه ى ئه وه ى كه تائى ته ثنيسى ساكينه يان، ده چيته سهر، وه ك: "نعمت المرأة زينب"، "وبنست المرأة هند". وهه روه ها ضه ميرى ره فعه ده چيته سهريان، وه ك: "الزيدان نعمار جلين"، "والزيدون نعموار جالا". بويه ده لين، كه ئه م دوانه فيعلن نه ك ئيسم.

ب: كوفى يدكان پيّيان وايه كه ئيسمن، به بدلّگهى ئدوهى كه حدوفى جدريان ده جيّته سدر. وهك: "والله ماهى بنعم الولد"، كه بائى حدوفى جدر چوه ته سدر "نعم". وهدروه ها وهك: "نعم السير على بنس العير"، كه "على "ى حدوفى جدر چوه ته سدر " بئس".

وهبزانه كه: راى يدكهم بدهيزه ودووهم لاوازه.

دانه ری کتیبی "الهدایة فی النحو"، به هینانی ته عبیری "ماوضع لانشاء مدح آوذم"، سه رجه م نه و که که که نانه ده کاته ده ره وه، که مانای مهدح و زهم ده گهیه نن، به لام زانایانی نه حو به مه به به فاماندنی مهدح و زهم دانه نراون، وه ك: " شرف الرجل زید"، "شرف غلام الرجل زید"، "ولؤم الرجل بكر"، "ولؤم غلام الرجل بكر". وه هه روه ها نهم جوّره ته عبیرانه یش ده چنه ده ره وه، "کرم زید"، "شرف عمرو"، "قنع علی"، "عور

طارق"،"مدحت باقرا"،"وذنمت عمروا".كەسەرجەم ئەمانە ھەرچەندە ماناى مەدح وزەم دەگەيەنن،بەلام لـە چوارچيۆەى باسەكەى ئېمەدا نىن،ونايانگرېتەوە.

وه پیریسته نهوه بزانریّت، که کهسی مهدح کراوو کهسی سهرزونشت کراو بهپلهی یه کهم لههدردوو نمونه " نعم الرجل زید"،" بنس الرجل بکر"دا، جینسی پیاه"رجل"ه کهید، که کهسی تایبه ت کراوبه مهدر و کهسیتایبه ت کراوبه سهرزهنشت کردن یاخود دوو کردن ههر لهودا کودهبیته وه، که لیره دا دوو حاله تی سهرزهنشت کردن یاخود دوو حاله تی مهدح کردن دیته ناراوه، وه حاله تی مهخصوص به مهدح بویه هاتوه، چونکه هدله ده بوو، نه گهر نهو حاله تی مهخصوص به مهدح یاخود مهخصوص به زهم دروست نه کریّت، چونکه نهوکات مهدح و زهمه که سهرجه می جینسی شته کهی نه گرتهوه و نهمه شد بین بیری هه نه بیری ههیه ههندیک له نه فراده کانی جینسه که باش نهمه شدین بیری بویه ناکریّت ههنویان له حاله تی مهدح یاخود زهم دا دابنیّن، لهم یاخود خراب بن، بویه ناکریّت ههنویان له حاله تی مهدح یاخود زهم دا دابنیّن، لهم روانگهوه یه که مهخصوص به مهدح و مهخصوص به زهم دروست نه کریّت، و دیاری

۳. ئدوهید که فاعیلی"نعم" ضدمیریکی شاراوه:مستر "بیّت،که لهم حالّه ته دا وهك ضده میری موبههم وایه،بوّیه دانهٔ ری هیدایه فه رموی: پیّویسته که ثدو ضدمیره موبهدمه به هوّی ندگیرهیدکی مدنصوبدوه بکریّته تهمیز، وهك: "نعم رجلا زید"،واتد: ئدوی زهید لهرووی مهرداید تیدوه چ پیاویکی باشد!

نعم:فیعلی مددحه. و ضدمیری"هو"، له"نعم"دا، "شاراوه:مسترّ "هو،ودهبیّته فاعیل بوّی.

رجلا: تدمیزه، بز ندو ضدمیره موقدده ره، "زید": مدخصوص بد مددحد، و" رجلا" لدو نموندیدی دا که باس کرا، ندو ضدمیره موقدده رهی کد لد "نعم "دا هدید ، کد موفره دی موزه ککه ره، و ریّك وه ك خودی "رجلا" واید، تدفسیر ده کات، که ندو نموندیدیش وه ك ندم فدر مایشتدی خوای پدروه ردگار واید، "بنس للظالمین بدلا".

أو بما نحو قوله تعالى: "فنعما هى"، أى نعم ماهى، واته :له كاتيكدا كه فاعيل ضه ميريكى موقه ددهر دهبيّت، دهبيّت ته فسيريكى ليّوه بكه ين ونابيّت هه روا به موقه دده رى

وشاراوهسیی بمینیندوه، بزید یان دهبینت،بد هزی ندگیرهیدگی مدنصوبهوه بکریند تدمیز،وه کا باسکرا،وهیان بدهزی "ما"وه، ده کریند تدمیز،وه کا فنعما هی "،بدکهسری نون وعدین، و "نعم "،لدسدر شیوازیکی تایبهتی لوغاته کانی عدره ب، که نهم نایدته له ریشددا"فنعم ماهی "بووه، که هدر دوو میمه که لدید کردا ده نعم کراون.

نعم:فیعلی مددحه. و ضدمیری، "شاراوه:مستر"ی، "هی"، تیایدا،دهبیّته فاعیل بۆی. "ما":ندکیرهیدکی مدنصوبهیدو تدمیزه.وه لدسدر رای هدندیّك لدزانایانی ندحو"ما": فاعیلی" نعم "هید، که ندگهر لدسدر ندم حالّدته بروّین، کهلهباسه کهمان ده چینه دهره وه، چونکه نیّمه لدسهر حالّدتیّك قسه ده کهین که فاعیل ضه میریّکی مدقد ده ر بیّت،وئیر بدهوی ندگیرهیدکی مدنصوبه یاخود به هوّی "ما"وه بیکهینه تدمیز.وه وشدی "هی "که لدوای "فنعما هی "وه،هاتوه،بوّلای "ما"ده گدریّته وهو مدخصوص به مددحه، که عیباره ته لدا صدقات".

وه پیویسته ندوه بزانریت که "ما" لهم نایسه ته پیروزه دا، نه کیره یه و به مانای "شیء "هاتوه، وه تعقدیری نایه ته که به م جوّره یه، "نِعْمَ الْشَیْنَءُ شَیْناً هِیَ الْصَّدَقَاتُ"، بوّیه لیره داگما "نه مهوصوله یه، وه ك "فراو" و "أبوعلی الفارسی "و تویانه، و نه معریفه ی تدواوه "تامه "یه، وه ك "سیبویه "و "کسائی "و تویانه.

تیبینی: ئه گهرله فزی "ما "مهوصوله بینت، که به ده سته واژه یه کی ترئه گهر مه عریفه ی ناته واو "ناقصه "هیه، ته قدیره که که به م شیّوازه ده بیّت، "نِعْمَ الَّذِي تُبْدُونُهُ هِیَ "، وه ته تدقدیری مدعریفه ی تدواوه "تامه "، "نِعْمَ الْشَیْنُءُ هِیَ "ده بیّت.

﴿ تەرارى ئايەتەكە

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمًا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّنَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ.البقرة:٢٧١

وهبر نموند لدسدر "بئس"ئهم فهرمایشتهی خوای پهروهردگار ههیه،که دهفهرمویّت، "بئسما اشتروا به انفسهم".

و زید یسمی المخصوص بالمدح: واته:وهلهسهرجهم ئهو سی جیگاوحالهتانهیدا کهباسمان کردو رابورد، که بریتی بوون له: ۱. ئەرەي كە فاعيلەكە ئەلف ولامى پيوە بيّت.

۲. ئەوەي كە فاعىلەكە ئىضافە كرابىت بۆ لاى ئەلف ولام.

۳. ئدوهید که فاعیلدکه ضمیریکی موقدده ر بیّت،که لدهدرسی حالدتدا زید ابه مدخصوص به مددح ناوزهد ده کریّت.

یه کیّکی تر له و چوار فیعله ی مهدح و زهم،بریتی یه له "حبذا"، به شهدده ی بائه که، که نهم و شهیه شهروه ک "نعم"بق پیاداهه لله ان مدح"به کارده هیّنریّت، وه ک: "حبذا رجلا زید"، ها...زهید چ پیاویّکی باشه! (حب): فعلی ماضی یه،وفیعلی مهدحه. (ذا):ئیسمی ئیشاره یه،وفاعیله که که "ذا"یه. "زید": مهخصوص بهمهدحه.

تنیینی: نهوه بزانه که له "حبذا"دا زور به کهمی ریک نه کهویت، که "رجلا"به تهمیزی بیت، به لکو به بوزی بیت، به لکو به زوری "حبذا زید"ده و تریت، وه ته نانه ته نمونه یمی که له مه تنی "هدایة"دا ها توه، له نوسخه ده ستنوسه که ی نه دیبی پاکستانی دا، "رجلا"ی له گه لدا نه ها توه، وه سه باره ته به نیعرابی نمونه ی "حبذا زید"، سی شیواز ها توه، به م جوزه ی لای خواره وه:

(حب): فعلی ماضی یه،. (ذا): فاعیله کهیدتی. "زید":مه خصوص بهمه دحه، که ئهمه شرای ئیبن مالیك و نهبو عهلی فارسی و نیبن بورهان و ئیبن خهروفه.

 ئەرەش بزاند كە ھەركات لەفزى "لا"رۆيشتەسەر "حبذا"، ماناكەى وەك ماناى "بئس"دەبيّت، وبق سەرزەنشت كردن"الذم"بەكاردەھيّنريّت:وەك:"لاحبذا زيد".ئيبن مالكى شلە ئەلفيەكەيدا دەليّت:

وَمثَلُ نَعْمَ حَبَّدًا الْفَاعِلُ ذَا وَإِنْ تُبِدُ ذَمًّا ، فَقُلْ لَا حَبَّدَا

دروسته که تدمیز، وحال لهدوای مهخصوصی "حَبّداً" یان له پیشیدوه بیّت، به پیچدواندی سی فیعلدکدی ترهوه، وهك:

۱."حبدا رجلا زید"، ها...زهید چ پیاویکی باشد! (حبذا): فیعل و فاعیلهوفیعلی مددحه. (رجلا): تهمیزه،برّفاعیله که گد"ذا"یه."زید":مهخصوص بهمهدحه.مهبهست لیرّه دا ندوه یه که "رجلا"که تدمنیزه که یه که پیّش مهخصوصه که که "حبذا"وه،هاتوه،که "زید"ه.

۲. "حبذا زید رجلا "، ها... چ پیاویکی باشه، زهید! (حبذا): فیعل و فاعیلهوفیعلی مددحد. "زید":مدخصوص بدمددحد، وپیش کهوتوه. (رجلا): تهمیزه،ودواکهوتوه.

۳. "حبذا راکبا زید"، ها... چ سواریکی باشه، زهید!مهبهست له حالیهته کهیهتی. (حبذا): فیعل و فاعیله وفیعلی مهدحه. "راکبا":حاله وپیش کهوتوه."زید":مهخصوص بدمه دحه، ودواکه وتوه.مهبهست لیره دا نهوه یه که " راکبا "که حاله، له پیش مخصوصه که وه هاتوه.

الحبذا زید راکبا "، ها...زهید چ سواریکی باشد!مدبدست له حالیدتد کدیدتی. (حبذا): فیعل و فاعیلدوفیعلی مددحه. "زید":مدخصوص بدمددحدو وپیش کدوتوه. "راکبا":حاله و دواکدوتوه.

بزانه: که جیاوازی نیوان "حبذا"و"نعم"نهوهیه که له "حبذا" تهمیزو فاعیل پیکهوه دین، وهك: "حبذا رجلا زید"،ئهمه به پیچهوانهی "نعم"هوه، وه ههروهها له "حبذا دا، فاعیل به موسهننا وجهمعی ئاشکرا نایهت، به پیچهوانهی "نعم هوه، که فاعیله کهی به موسهننا وجهمعی دیت.وهك: "نعم الرجال الزیدون"، لهم روهوه ههندیک له زانایانی

زانستی نه حو، "حبذا" یان به پاشکوّی "نعم" داناوه. به لام نهمه به و مانایه نی یه، که "حبذا" یان به لقی فیعله مه دحه کان دانابیّت، واته حیسابی نه صلّیان بو نه کر دبیّت.

﴿دەستەواۋەكانى سەرزەنشتكارى"الذم"﴾

ئهوهش بزانه که دوو دهستهواژهیش بۆ سهرزهنشتکاری"الذم"دانراوه، که ئهوانیش "بئس"، و "ساء "هن،وهك: : "بئس الرجل زید"،زهید چ پیاویکی خراپه،یاخود، پیاوی چهند خهرابه،ئهگهر زهید بیّت!که فاعیله که به ئهلف ولامهوه هاتوه.

و"بئس غلام الرحل زید":زهیدی خزمه تکاری نهو پیاوه، چهند خهراپد!فاعیله که لیره دا نیضافه ی لای نیسمین کراوه، که نهلف ولامی پیوهید، که نهویش "الرجل"ه.

و"بئس رحلا زید":زهید چ پیاویکی خدراپه! مهبهست لهم نمونهیه دا ندوهیه که فاعیلی "بئس"ضهمیری شاراوهی "هو"هیه،وه تدمیزیکی ندگیرهی مدنصوبی هاتوته سدر، "ساء الرحل زید":جه پیاویکی خدراپه زهید! که فاعیله که به ندلف و لامدوه هاتوه،

"وساء غلام الرحل زید": خزمه تکاری ئهو پیاوه، چه ند خهرایه، که زهیده! که فاعیله که که "غلام"ه، ئه لف ولامی پیّوه نی یه، به لاّم نیضافه ی لای ئیسمیّك کراوه، که نه لف ولامی پیّوهیه، که ئه ویش "الرجل"...

"وساء رحلا زید":لهرووی پیاوه تیه وه، زهید چ پیاویکی خدراپد! که فاعیلی "ساء" ضممیری شاراوه ی "هو "هیه، و "رجلا": تهمیزیه تی. و "زید": مهخصوص بهمه دحه، "وساء مثل بئس": دانه ری هیدایه ئه لیّت، که له سهر جمه گورانکاری یه کاندا "ساء "وه ك "بئس" واید، واته بدهه مان ئه و شیره یه ی که فاعیلی "بئس" یه کیّك لمم حاله تانه ی خواره وه ی هدید:

۱ . ئەلف ولامى يىزە بىت.

۲. نیضافهی لای ئیسمیک کرابیت ، که ئدلف ولامی پیوه بیت.

۳. یان شاراوه "مضمر"یان تهمیزی بو دانرابیّت، به هوّی نه کیره یه کی مهنصوبه وه، وه ک رابورد.

بۆيد فاعيلى "ساء"ەيش دەبينت، ريْكاورينك بدم جۆرە بينت.كە رابورد.

وأمّا شبه الفعل:

فمنه المصدر، و يعمل عمل الفعل الذي أشتق منه، نحو: أعجبني قعود الأستاذ على الحصير، ونشره العلم على الصغير، و الكبير.

باسی شیبهد فیعل:

كه بريتيه له (مدصدهر: چاوگ)، و (ئيسم فاميل)، و (ئيسم مدفعول) و (الصفة المشبهة) و (أسم التفضيل) و دواتر باسي (الظرف) و (الجار والمجرور) و (أسماء الأفعال).

مەصدەر:

مدصده ریش بریتی ید، له وه ی که کاری نه و فیعله ده کات که لییه وه ده رده هیتریت، وه ك: رأعجبنی قعود الأستاذ علی الحصیر، ونشره العلم علی الصغیر والکبیر: دانیشتی مامزستا که له سه رحه معنی و فیر کردنی گهوره و بچوك له لایه ن جه نابیانه وه، سه رسامی کردم!

﴿باسى (الْمَصندَنُ چاووگ

جۆرى دووهم له عەوامىلە قىاسىيەكان، بە مەصدەر ناوزەد دەكرىّت، و فىعلىش بەگشتى لە مەصدەرەوە وەردەگىرىّت، و موشتەقى ئەوە، وەك: (ضَرَّبُ، نَصْرُ)، ئەم دوو ووشەيە مەصدەرن، كە لە فىعلى (ضَرَبَ و نَصَرَ)، موشتەق كراون.

*وەزنەكانى مەصدەرى سيانى (ثلاثى) دور بەشە:

قیاسی و غهیره قیاسی:

وەزنەكانى قياسى، مەصدەرى سيانى بەم جۆرەيە:

 ۲. فَعَلُ: مهصده ری فیعلی سیانی یه، وه ك: (فَرِحَ) كه مهصده ره كهی
 (فَرْح) ه، و فیعلی (معتل اللام)ی سیانی، وه ك: (جَوِيَ) كه مهصده ره كهی
 (جَوَی) یه.

۳. فعالة: مەصدەرى فيعليكى سيانى يە، كە دەلالەت بكات لەسەر پيشە و
 سەرقالپيەك، وەك: (صاغ)، كە مەصدەرەكەى (صياغة) مىه.

٤. فعال:مهصدهری ئه و فیعله سولاسییانه یه ده لاله ت بکات، له سه ره مهیه جان و هه لهاتن ، وه ك : (نكح) و (فرار) که (نکاح) و (فرار) مهصده ره کانیانه.

ه. فُعالُ: زیاتر مهصده ری نهو فیعلانه یه که ده لاله ت له سه ر ده نگ (صوت)
 بکات، وه ك: (صَرَحَ)، که مهصده ره که ی (صُراخ) ه.

۲. أَعْلَةُ: زیاتر مهصدهری ئهو فیعلانهیه که دهلالهت لهسهر رهنگ دهکهن،
 وهك: (حَمُنَ)، که مهصدهرهکهی (حُمْرَة) هیه.

٧. فَعَالَة: كه تُهميش زياتر مهصدهرى تُهو فيعلانهيه كه (عين الفعل) هكانيان مهضمومه، وهك: (كَرُمَ)، كه مهصدهرهكهى (كَرامة) هيه،

به لام وهزنه غهیره قیاسی یه کان له (ثلاثی) دا بریتیین له و مه صده رانه ی که بر کردنه وهیان یاساو رئیسایه کی ته واو له ده ستماندا نییه، بریه ده بیت به هه ر جوری که نیاسی که بره به وه بیسترابیت، له سه ر نه و شیوازه کار بکه ین و هزنه کانی مه صده ره غهیره (ثلاثی) یه کان، که قیاسین بریتیین له:

١. إفعال

٣. تَفْعيل

٨. مُفاعَلَة

٤. إنفعال

ه.إفعال

٦. تفاعُل

٧. تَفَعُل

٨. إستفعال

٩. فعلال ١٠. تَفَعُلُل

١١- إفعنالل

١٢. أفعيلال.

وه ئەرەش بزانە كە مەصدەر، ھەر وەك فىعلەكەى خۆى بەموتلەق كار دەكات، ئىتر چۈنيەكە لازم بىت، يا ن موتەعەددى، مەعلوم بىت، يان مەجھول، بە دەستەواۋەيەكى تر مەصدەر كار (عمل)ى فىعلەكەى ئەنجام دەدات، بەر مانايەى كە ئەگەر فىعلەكەى لازم بىت، پىرويستى بە فاعيلە، و مەصدەرەكەيش بەھەمان شىرە پىرويستى بە فاعيلە، وە ئەگەر فىعلەكەى موتەعەددى بىت، پىرويستى بە فاعيل و مەفعول ھەيە، بىريە مەصدە رە كەيش دىسان پىرويستى بەم حالەتە ھەيە، واتە: پىرويستى بە فاعيل و

*مهصده رن هه روه ك فيعل عهمه ل ته كات، مه گهر له كاتيكدا نه بيت، كه مه صده ره كه، مه فعول موتله ق بيت، و مه فعول موتله ق بيت، و مه فعول موتله قيش دوو به شه:

٢.ئەوەى كە بەدەل لە فىعل و حەزفى فىعل تىايدا پۆيست بۆت، وەك:
 (سَقْياً لِزَيْد) كە لە ئەصلادا (سَقاكَ الله سَقْياً) بووە، لەم بەشەدا دوو شۆواز
 دروستە:

أ.عهمهل كردني فيعلهكه، وهك تُهصلهكه وايه.

ب.كاركردنى مەصدەر، وەك (نائيب:جێگەگرتنەوە) وايە.

ئهم رایهش دراوه ته پال دوو دهسته له زانایانی نهجو، رای (مبرد) و (صنیرفی)، و کرمه لیکی تر له سهر ئهوهیه که عهمهل پهیوهندی به

فیعله که وه هه یه، و به حه زف بوونی نه و عهمه له لاناچیّت، بزیه لهم رووه وه، عامیله که (کارکه ر) هه هه رسه ربه نه و فیعله حه زفکراوه ده زانن، به لام رای (سیبویه) و (أخفش) و (أبن الفارس) و کومه لیّکی تر نه وه یه عامیل، مه صده ره، چونکه جیّگری فیعله، و به ده ل بوونی مه صده ر له جیاتی فیعل بووه ته هری نه وه ی که دروست بیّت، عهمه ل بکات.

ههروهك ووتمان مهصده را وهك فيعله كه ختى عهمه ك تهكات مهصده رى فيعلى لازم، وهك: (بلَغَني)، (بلَغَ): فيعله، (نون): ويقايه يه، (ياء): منصوب بنزغ الخافض. (قيام): فاعيله و موضافه، لهم نمونه يه دا (قيام) بق لاى فاعيله كراوه و موضافه كراوه و كانتها كراوه كراوه و كانتها كراوه كراوه و كانتها كراوه و كانتها كراوه و كانتها كراوه و كانتها كراوه

مه صده رى فيعلى موته عهددى، وهك: (أعْجَبَني ضَرَّبُ زيْدِ عمْرواً يوْمَ الجُمُعةِ أَمَامَ الأُميرِ ضَرَّباً شديداً تأديباً لهُ) ليّدانه كهى زهيد له عهمر كه له رقرتى جومعه دا، و له به ردهم تهميره كه دا ليّيدا، بق ته وهى تهده بى دابدا، سه رسامى كردم!

(أعجب) فيعله، (نون): ويقايهيه، (باء): مهفعول به، يه، (ضَرَّبُ) موچافه، كه برّ لاى فاعيلهكهى خرّى (زير) ئيضافه كراوه، (عَمْرواً) مهنصوبه، و مهفعول به، يه، (يومٌ):موضافه، و مهفعول فيه،يه، (ألجُمعه): موضاف أليه،يه، (ضَرباً):مهفعول موتلهقه و مهوصوفه، (شديداً)، صيفهته، (تأديباً): مهنصوبه و مهفعول لهُ،يه، (لهُ): جارومهجرووره و مهفعولى به واسيطهيه،له بهر ئهوهى كه فيعلى لازم و موتهعهددى خاوهنى ئهم تايبهتمهنديانهن، واته فيعلى لازم، وهك: (قام) تهنها پيريستى به فاعيله فيعلى موتهعهدديش وهك، (ضَرَبَ)، جگه له فاعيل، مهفعول به، يشى

وه له ههندی جیکادا، مهصده رله غهیری فاعیل و مهفعولدا کار دهکات، وهك: (لله دره فارساً)، زیاده خیری و هزشمهندی، له خواوهیه.

(لله) جارومه جروره، و ظهرفی موسته قیریه، و موته عه للیقه به (ثابت) ه ، و خه به رومه جروره، و موضافه، خه به ره و دواکه و تووه، و موضافه، (در) و موضافه الیه، یه، له م ضونه یه دا (در) که مه صده ری فیعلی (در) ه یه،

ره) موسط عدمه لی کردووه ، و (فارساً)ی، وهك تهمیز مهنصوب کردووه .

وه له کاتیکدا مه صده رله فیعلی مه جهول بیّت، واته بگه ریّته و سه رئه و، ئه و نهو ه کاته دا ئه و مه صده ره ، وه ک فیعلی بینا مه جهول پیّویستی به نائیب فاعیل هه یه ، وه ک : (وَهُمْ مَنْ بعْد غَلَبِهمْ سیَغْلبوُنَ).

(واو): عاطیفه به (هُم): ضه میری مونفه صیله، له مه حه للی په فعدا موبتدایه، (مِنْ بعد): جارومه جروره، و موته عه للیقه به (یغلبون)، (غلب)ی مه صده ر موضافه، إلیه، به، (س): ئیستیقبالیه، به، (یغلبون) فیعل و فاعیله و له مه حه للی په فعدا خه به ری موبته دایه، و مه صده ری (غلب) عهمه لی فیعلی مه جهولی کردووه، و نواندووه، واته نائیب فاعیلی بر خری په یدا کردووه، وه (غلبهم) له جینی (أن غلبوا) دایه.

عهمه لکردنی مه صده رله حاله تنکدا که ئه لف و لامی پنوه بنت، زور لاوازه، چونکه لهم کاته دا لینکچوون و شه باهه تی به فیعله وه یه، ئه مینته هنری ئه وه که نه توانیت، به رده وام عهمه ل بکات، وه ك ئه م دیره شیعره:

ضَعيفُ النَّكاية أعْدانَهُ يَعْلَى الْأَجَلَ

ئه پیاوه لهشه کردن و روویه رویونه وه لهگه ن دو رهنانیدا زوّر لاوازه، وا بیر ده کاته وه که مه نهاتن له گوره پانی روویه رویونه و مهرگی نه و دوا دهخات!

لهم دیّره هزنراوهیهدا: (النّکایه) لهگهل نهوهشدا که نهلف و لامی پیّوهیه عهمه لی کردووه، و (أعدائه)ی، بینا له سهر نهوهی که مهفعوله، مهنصوبی کردووه، و فه تحهی داوه تیّ، به لام نهم جوّره عهمه لکردنه که متر رووده دات.

* مەرجەكانى عەمەل كردنى مەصدەر:

۱.لهسهر صيغهى (بچوك كراوه: تصغير) نهبيّت،

۲.تائى وەحدەتى پێوە نەلكابێت، لەبەر ئەرە گوتنى (أعْجَبني ضَرْبُتُكَ زيداً)
 يەكجار لێدانەكەى تۆ لە زەيد منى سەرسام كرد، دروست نى يە.

۳.له نیّوان مهصده رو مه عموله که یدا یه کیّك له ته وابیع نه بووبیّته جیا که ره وه (فاصلة) ی نیّوانیان، له به رئه مه شیانه ناتوانریّت بگوتریّت: (أعْجَبَني ضَرَبُكَ العَنیفُ زیْداً)، لیّدانه تونده که ی تق له زهید منی سه رسام کرد.

خدهمیر نهبیّت، واته ضهمیریّك که مهرجهعه کهی مهصده ر بیّت، عهمه ل ناکات، بزیه ناتوانریّت بگوتریّت: (ضَرْبي زیداً قَبیحٌ و هُوَ عَمْرواً حَسَنٌ)
 لیّدانه کهی من بق زهید، بیّتام و لیّدانه کهی که م بق عهمر جوان بوو!.

٥.نابيت مهصدهر مهحزوف بيّت!

روونکردنهوه: لهباسی بوونی مهصده ر له فیعلی مهجهول دا تایه تی (وَهُمْ مِن بعد غَلبهم سیغلبون) مان کرد به نموونه، بزیه لیّره دا تُهوه بزانه که:

لهفزی (غَلَبَ) له قورئانی پیرۆزدا بق چوار مانا به کار هاتووه:

یه کهم: (غلب) به مانای بیداری هاتووه، وهك: قال الذین غلبوا علی أمرهم لنتخذن علیم مسجداً) سوره تی که هف.

دووهم: (غلب) بهمانای شکست خواردن هاتووه، وهك: (سیغلبون في بضع سنین) مریم.

سيّيهم: (غلب) بهمانای كوشتار هاتووه، وهك: (قل للذين كفروا ستغلبون وحشرون إلى جهنم) آل عمران،

چوارهم: (غلب) بهمانای دهسه لات و توانا هاتووه، وهك: (والله غالب على أمره) يوسف.

وه لهههندی جیّگادا مهصده ربق لای فاعیلی خقی نیضافه دهکریّت، و مهفعولهکهیش به حالّه ته نیعرابیه کهی خقیه وه (مهنصوبیه ت) دهمیّنیّته وه، وه ك : (أعجبنی ضَرْبُ زیر عَمْروا): له م نموونه یه دا (ضَرْب) بق لای فاعیله کهی خقی که (زید) ه ، نیضافه کراوه، و مهفعول به ، یه که یش به نیعرابه کهی خقیه وه که مهنصوبیه ته ماوه ته وه .

وه ههندی جار مهصده ربق لای مهفعول به، ئیضافه ئهکریّت، که لهم حالهته دا فاعیل لهسه رحالهته پیشوه کهی خقی که مه پفوعیه ته ده مینیّته وه ، وه له: (أعجبنی من ضَرب عَمْر زید) له م نموونه یه دا مهصده ربق بقلای مهفعول به، ئیضافه کراوه ، و فاعیله که یش که (زید) به ، هه رمه پفوعه وه ههندی جار یه کیّك له دوو مه عموله کهی مهصده رحه زف ده بیّت، وه نموی تریان به حاله ته ئیعرابیه کهی خقیه وه ده میّنیّته وه ، وه له: (أعُجبَنی ضَرب زیب که (ضَرب)ی مهصده ر، ئیضافه کراوه بقلای فاعیله کهی وه مهنوه ها وه له: (زید شدید الفرس عَمْروا) له مهفعوله کهی حهزف بووه ، و مهفعوله که به ئیعرابی خقیه وه مهوونه یه دا فاعیله که حهزف بووه ، و مهفعوله که به ئیعرابی خقیه و ماوه ته وه .

یا ئه و حاله ته ده بیّت که باسمانکرد، یاخود ئه و مه عموله ی تر بینا له سه ر ئه وه ی که ئیضافه کراوه، حاله تی مه جرور بوونی ده بیّت، وه ك: (أعُجَبَنی ضَرّبُ زیر)، که زهید فاعیله و مه فعول به یه که ی حه زف بووه، له م نموونه یه دا به ر ئه وه ی که مه صده ر بق لای فاعیل ئیضافه کراوه، له م یووه وه فاعیله که ی له فزهن مه جرور ده بیّت.

وه ههروهها وهك: (أعُجَبَني ضَرَّبُ عمرو) لهم نموونه یه دا فاعیله که حهزف بووه، و له بهر تهوه کراوه، بزیه مهفعول به، تیضافه کراوه، بزیه مهفعول به، تهکه، لهفزهن مهجرووره.

مهعمولی مهصده ر به سه ر خودی مهصده ردا پیش ناکه ویّت، وه ههندی له زانایانی زانستی نه حو، هوکاری ثه و پیشکه و تنه به م جوّره ده رئه برن: (چونکه مهصده ر له تهنویلی فیعل دا به (أن)ی مهصده رییه، وه له به ر

ئەوەى ئەم وشەيە دەبىت، لە سەرەتاوە بىت، بۆيە لەم رووەوەيە كە ناكرىت، مەعمولەكەى بە سەرىدا بىش بكەويت).

نُهوه بزانه که: ههر کات ویستبیّتمان بق فاعیل و مهفعول به،ی مهصدهر، تابیعیّك بهیّنین، لهم کاته دا تابیعه که له پووی نیعرابه وه ده توانیّت لهفزی مهتبوعه که، یا خود له مهحه لله کهی جیّگه داریّتی وگونجاندن بنویّنیّت.

عَجِبْتُ منْ ضَرْب زيد الظّريف-الظّريف،

(عجبتُ): فیعله فاعیله (من ضرب): جارومهجروره موته عه للیقه به (عجبتُ)، و موضافه، که بن لأی فاعیله کهی خزی که زهیده نیضافه کراوه، (الظّریفُ) صیفه تی زهیده.

لهم نموونه یه دا (الظریف) که صیفه ت و (تابع)ی (زیر) ه، دوو جوّر ئیعراب کردن تیایدا دروسته.

۱. به نیعتیباری لهفزه که دهترانریّت (الظریف) مهجرور بکهین، چرنکه صیفه ت له گهل مهوصوفه کهی خزیدا له پرووی نیعرابه و مهوصوفه کهی موتابیقه، لهگهل نهم جیاوازیه شدا که چی لیّره دا صیفه ت و مهوصوفه کهی، لهفزه ن هه و موتابیقن.

۲. به نیعتیباری مه حه ل، ده توانریّت (الظّریف) به مه رفوعی مه تبوعه که (زید) کراوه، چونکه (زید) به فاعیلی مه صده ر حیسابه، و فاعیلیش مه رفوعه.

وه ههروهها، وهك: (عَجِبْتُ من أَكُل الخُبِزِ واللَّحْمِ واللَّحْمِ).

لهم نموونه یه دا (ألخُبز) مه نعولی مه صده ره، و له به رئه وه ی که مه صده ری بر نیضافه کراوه، له فزه ن مه جرور بووه، و کاتیک که (اللَّحم) عه طف بکریّته سه ر (الخُبز)، دروسته (اللَّحم) به نه صبی بهینریّت، و لهم کاته دا مه عطوفه که له مه حه لدا موتابه عه ی له معطوف علیه، یه که کردووه،

وه ئهگهر (اللّحم) به جهری بهیّنریّت، لهم کاته دا مه عطوف لهگه ل مه عطوف عه له که رزوده، و موتابه عهی لیّوه کردووه.

بزانه: ههر کات که مهتبوع (فاعیل و مهفعول) لهسهر ئیعرابه ظاهیریه کهی خوّیان مهرفوعیه ت مانهوه، لهم کاته دا تابیعه که تهنها حهره کهت له و دوو لهفزه وهرده گیریّت و ئیعرابه کهی وه ك ئهوان دهبیّت: وه ک نفوان دهبیّت و می نفونه نف

(عَجِبْتُ مَنْ ضَرْبِ زيدٍ عَمْرُواً الشّريف) كه لهم نموونه به دا (الشّريف) صيفه تى (عمرواً) هه و هه ر له به رئه مه ش (الشريف) به مه نصوبي ها تووه.

۱.ئەوەى كە عەلەم نەبيت و مەصدەرى مىمى نەبيت، وەك: (سلام، كلام، عطاء) كە ئىسمە بۆ (أعطاء).

٢.ئەرەى كە (عَلَمْ) بيّت، وەك: (سبحان).

۳. ئەوەى كە مىمى بيت، وەك: (مطاب).

له بهشی یه که مدا: پاجیایه که هه هه هه هه ندیک به عامیل عه مه که که و هه ندیک به غهیره عامیلی ده زانن و به ده سته واژه یه کی تر لای کرفیه کان و به غدادیه کان عامیله و لای به صریه کان عهمه اناکات، و ه ک نهم دیره شیعره:

أُكُفْراً بِعُد ردِّ الموتِ عنِّي وَبَعْدَ عطائكَ الْمائةَ الرِّتاعا. نايا ناشوكرى بكهم، ناشوكرييهك، دواى ئهوهى كه تَق ئهى (زوفهر)، مهرگت لهمن گيرايهوه، و صهد حوشترى چاكت پيدام.

پیرونی: ئیسمی مهصده رئو ئیسمه یه که ده لاله ت بکات له سه ر شتیك (حدث) و ده بیته سی به شه وه:

لهم نموونه یه دا (عطاء) عهمه لی کردووه، که هه لبه ته مه فعولی یه که می مه حزوفه، و مه فعولی دووه می (المائة)یه، و ته قدیره که ی به م جوّره یه: (وَ بَعْدَ عطائكَ أیايَ المائةَ الرّتاع).

به لام به شی دووهم: واته، ئه و ئیسم مه صده ره ی که عه له مینت، به تیک پای سه رجه م زانایانی نه حو عه مه ل ناکات.

وهك: - (سُبحان) كه عهلهمه، بق (تسبيح)!

- و (فجار) که عهلهمه، و بق (فجرة)!

- و (حماد) که عهلهمه، و بق (محمدة) هاتووه.

به لام به شی سیّیه م: نه و نیسم و مه صده ره ی که میمی بیّت له پووی عه مه له کردنه و ه و که خودی مه صده ر وایه ، برّیه نیسمی حه ده ث نه گه ر عه له مینیت ، وه ک (فجار) که عه له می جینسه ، وه ک (حماد) که عه له مه بر (محمد) . و ه یا خود له سه ر وه زنی مه صده ری سیانی تاک (ثلاثی مجرّد) بیّت ، واته له پووی حه رفه و ه ک حه رفه کانی فیعل به رابه ری پیناکریّت ، به لام له مه صده ردا به م جرّد نییه ، به لکو به رابه ری پیده کریّت له گه ل حه رفه کانی فیعلدا ، وه ک : (اغتسال) که مه صده ری (اغتسال) به یه .

به لام ئيسمه مه صده ره كهى (غُسل) ه، وهك: (أغْتَسلُ غُسْلاً).

لهم نموونه یه دا (غُسل) مه صده ری (ثلاثی مجرّد) ه ، به لام نیسمی مه صده ر بی فیملیک که غهیری (ثلاثی مجرّد) بیّت، ها تووه ، و پوویداوه . ومنه أِسم الفاعل، و يعمل عمل فعله المعلوم، نحو: أنا قاعد بالباب، و مانع كل خباب.

ئىسمى فاعيل:

که کاری فیعله ناشکراو دیارهه که ده کات، وهك: (أناقاعد بالباب، ومانع کل خباب: من له دهرگاکه دا دانیشتم) و ناهیّلم هیچ قزلبر، وفیّلبازی بیّنه ژوورهوه.

﴿بِاسِي ئيسميني فاعييل

جۆرى سێيهم له عهواميله قياسييهكان، ئيسمى فاعيلى پێ دەوترێت و ئيسميى فاعيل دەلالەت لەسەر (ذات) دەكات، واته ئيسميى فاعيل، وەك مەصدەر دەلالەت لەسەر ھاتنەدى و روودانى شتەكان ناكات، بەلكو تەنها دەسەلاتى لەسەر ھەستان بەكارەكە، و ئامرازى روودانى شتەكە دەكات.

صیغهی ئیسمیی فاعیل له (ثلاثی مجرد)دا، لهسهر وهزنی (فاعِل) ه، وهك: (ضارب و ناصر).

به لام صیغه ی ئیسم فاعیل له غهیری (ثلاثی مجرد)دا، له سه ر وه زنی فیعلیی موضاریعی مه علوم دینت، واته: حه رفه موضاریعه که ده که ین به میمیکی مه ضموم، و حه رفی پیش کل تایی مه کسور ده که ین، و نه گه ر خلای مه کسور بینت، نه وا هه ر وه ک خلای ده مینی ته وا هه ر وه ک خلای ده مینی ته وا هه ر وه ک خلای ده مینی ته وا می ده که ین.

وه: (مُدخِل) که له (یدخل)، (مُستخرِج) که له (یستخرج) ئیشتیقاق کراون، و دهرهیّنراون، وه ئیسمیی فاعیل وهك فیعلهکهی خوّی عهمه ل دهکات، واته ئهگهر فیعلهکهی لازم بیّت، ئه وا ته نها پیویستی به فاعیل دهبیّت، و کاتیّك که موته عهددی بیّت، جگه له فاعیل پیویستی به مهفعول به، یش ههیه.

-ئیسمیی فاعیل له کاتیکدا که (أل)ی ته عریفی پیوه نه بین و به مانای حالا و داهاتوو (أستقبال) بین ته ته ته اله م حاله تانه ی خواره و ه دا که ده کات:

۱. پشت به موبته دایه ک ببه ستین واته اله دوای موبته داوه بین و ه د (زید ضارب غُلامه عَمْروا یوم الجُمعة).

(زید): موبته دایه. (ضاربٌ) خَه به ره، (غُلامُ): فاعیلی ضاریبه، و موضافه (هاء): موضاف الیه،یه. (عمرواً): مه نصوبه و مه فعول به،یه، (یومٌ): ظهرفه و موضافه. (الجمعه): ئیسمیّکی موعه پرهف به (أل) هه، و موضاف ألیه، یه. لهم نموونه یه دا ئیسم فاعیلی (ضاربٌ) نیعتیمادی خستووه ته سهر موبته داکه، که (زیدٌ) ه.

۲. له دوای ئه لف و لامی مه وصوله وه بنت، وه ك: (جائني الضّاربُ ابوهُ بكراً).
 (جاء) فيعله، (نون): ويقايه به (ياء): منصوب بنزغ الخافض ، ئه لف و لام له (الضّارب)دا، مه وصوله به و له جنبی (الذي) به، (ضارب): ئيسم فاعيله، (أبو): فاعيلی ضاريبه، و موضافه، (هاء): له مه حه للی جه پردا موضاف ألیه ، به، (بكراً): مه فعول به، به، و ئه م پسته به ده بنته صيله بن مه وصوله كه.

<u>لهم نموونه یه دا:</u> نیسم فاعیل له دوای نه لف و لامی مه وصوله دا هاتووه، و هه ر له به رنه نه شه که عهمه لی کردووه، واته وشه ی (أبو)ی بینا له سه رنه وه ی که فاعیله مه رفوع کردووه، و (بکر)ی بینا له سه رنه وه ی که مه فعوله مه نصوب کردووه .

٣. له دواى مه وصوفه و م بيّت، وهك: (جاء رجُلٌ ضاربُ أبوهُ غُلامُ).

(جاء): فيعله (رجُل): فاعيلى (جاء) هيه، ومهوصوفه، (ضاربٌ): صيفهته، (أبو) فاعيلى ضاريبه، (هاء): لهمه حه للى جه ردا موضاف اليه، يه، (غلام) مهنصوبه و مهفعول به، يه، و موضافه، (هاء) لهمه حه للى جه ردا موضاف أليه، يه.

لهم نموونه به دا ثیسم فاعیلی (ضارب) له دوای مه وصوفه که (رجل) ه، هاتویه!

٤.ههركات ئيسميى فاعيل لهدواى (صاحب الحال) هوه، هات، لهم كاتهدا
 دهبيته عاميل، وهك (جائنى زيدٌ راكباً فرسه).

(جاء) فیعله، (نون): ویقایهیه، (یاء): منصوب بنزع الخافض . (زیدٌ) فاعیلی (جاء) هیه.

(راكبا) حاله، (فرس) مهفعول به، يه و موضافه، (هاء): موضاف اليه، يه.

٥٠له دواى ئيستيفهامه وه بيّت، وهك: (أ ضاربٌ زيدٌ أخاهُ).

(أ): ئىستىفهاميەيە.

(زید) فاعیلی (ضارب)،.

(أخا): مەفعول به،يه، موضافه، (هاء): موضاف أليه،يه.

٦. لهدواى نهفى يهوه بينت، وهك: (ما قائمٌ زيدٌ).

(ما): نافيهيه. (قائمٌ) موبتهدايه؛ (زيدٌ): فاعيلهو سدٌ مسدّ الخبر.

۷.ئیسمیی فاعیل له دوای نیدائه وه بیّت، وه ك: (یا طالعاً جبلاً)، كه له م نموونه یه دا، ئیسم فاعیل له (جبلاً) دا عهمه لی كردووه، و نه وی مهنصوب كردووه.

*ئيسم فاعيل له كاتيكدا ئهلف و لامي پيوهبيت، به موتله قي ئيتر به ماناي ماضي يان حال يا داهاتوو بيت، ههر عهمه لي خيري ئه كات، وهك: (مررتُ بالضّارب أبوهُ زيْداً ألاَنَ أوْ غداً أوْ أمْس).

وه حاله تى موسه ننا، و جهمعى ئيسم فاعيل له پووى حوكمى عهمه لى (ئيعراب) هوه، وهك ئيسم فاعيلى موفرهد وايه، وهك: (الزيدان ضاربان عمرواً).

ومنه أسم المفعول، و يعمل عمل فعله المجهول، نحو: القوي العاقل ممدوح العمل، و يشترط في عملهما، معنى الحال، أو الأستقبال، و أعتمادهما على نفي، أو أستفهام، أو موصوف، أو مبتدأ، أو ذى حال.

ئيسمى مەفعول:

که کاری فیعله نادیاره که ده کات، وه ك: (القوي العاقل ممدوح العمل: که سی به هیزی ژیر، له سهر کرده وه کانی نافه رین ده کریّت)، به لام بز عهمه لکردنی به مه رج گیراوه، که مانای ئیستا (حال) یان داها توو (مستقبل)ی، تیادا بفامریّته وه پشت به ستوو بیّت، به نه فی، یان ئیستیفهام، یان شتیکی (وه صفکراو: موصوف) یان موبته دا، یان (خاوه ن حاله ت: ذی الحال).

﴿باسى ئىسمىي مەفعول﴾

چوارهمین جزر له عهوامیلیی قیاسیی، ئیسمیی مهفعولی پی دهوتریّت، وه ئیسمیی مهفعول لهو فیعلهوه وهردهگیریّت، که لهسهر کهسیّك ئهنجام دراوه، و ئیسمیی مهفعول عهمه لی فیعلیی مهجهول ئهنجام ئهدات، وه ك: (زیْدٌ مضْروُبٌ غلامهُ).

وه له رووی مهرجه کانی عهمه لکردنه وه وه گیسمیی فاعیل وایه واته :

پیسمیی مه فعول له حاله تیکدا عهمه ل ده کات و عامیله که به مانای حال و

داها توو بیّت و پیسمیی مه فعول وه ک پیسمیی فاعیل له کاتیکدا که په له و

لامی پیره بیّت به ره هایی (مطلقاً) عهمه ل ده کات وه که : (زید مضروب

غُلامه الآن أو غدا أو أمس) وه هه روه ها پیسم مه فعول وه ک پیسمیی

فاعیل له کاتیکدا په توانیت عهمه ل بکات و عامیل بیّت که پشت ببه ستیت

به که سیّك له مانه : (مبتدا، صاحب الحال، موصوف، موصول، نفی ،

أستفهام، نداء).

وهك: (أ مَضْروُبٌ زيدٌ يومَ الجُمُعة أمامَ الأمير ضرباً شديداً في داره)!

(أ: ئيستيفهاميه)،(مضروب): مه پفوعه و موبته دايه، (زيدٌ): نائيب فاعيله و (سدّمسد الخبر)ه، وه ده توانريّت، كه (مضروب) به خه به رى پيشكه و ته، و (زيد) به موبته داى دواكه و ته دابنريّت.

(يوم) مهفعول فيه، يه و موضافه، (الجُمعة) موضاف أليه،يه، (أمام) ظهرفى مهكانه و موضافه، (الامير): موضاف أليه،يه. (ضرباً) مهفعول موتلاقه، و مهنصوبه، (شديداً): صيفهته، (في داره): جارومهجروره، و موتهعهلليقه به (مضروب)، و موضافه، (هاء): موضاف اليه،يه.

لهم نموونه یه دا (مضروب): که ئیسم مهفعوله، پالپشتیی خستوته سه ر ههمزه ی ئیستیفهامیه.

نمونه یه کی تر: (والْحَوضُ مَمُلوءٌ الماءُ)، حه وزه که پره له ثاو، (واو): عاطیفه یه، (الحوض): موبته دایه (مملوء): خه به ره، (ماء): ته میزه، لهم نموونه یه دا ئیسم مه فعولی (مملوءٌ)، پالپشتیی خستوه ته سه رخه به رلی دراو، موبته داکه، و پشتی پی به ستووه.

وه ئیسمیی مهفعول بو لای نائیب فاعیله کهی خوّی ئیضافه ده کریّت، وه ك: (زیدًّ مضرُبٌ ابیه) لهم نموونه یه دا ئیسم مهفعوله که بوّلای نائیب فاعیله کهی خوّی (أبیه) ئیضافه کراوه.

ئهگهر بتهویّت، ئهتوانیت نائیب فاعیل بینا له سهر ئهوهی که له مهفعول ئهچیّت، نهصبهی بدهیتیّ، و کاتیّك که نائیب فاعیل مهنصوب بوو، لهم کاته دا نائیب فاعیلی ئیسمیی مهفعول ضهمیریّکی شاراوه دهبیّت، وه لهو نائیب فاعیله دا حاله تهکانی، (رهفع، و نهصب، و جهر) دروسته.

له حاله تى مه پفوع بووندا نائيب فاعيله، و له حاله تى مه نصوب بووندا، نائيب فاعيله كه، ضهميريكى شاراوه دهبيت، و له كاتى مه جروركردنى دا موضاف اليه، دهبيت.

و منه الصفة المشبّهة: نحو: العاقل حسن سكوته، حسن كلامه، حسنت يقظته، حسن منامه، وشرط عملها شرط أِسم الفاعل، لكنّها لِلْإِسْتِمْرار.

باسی صیفهی موشهبیهه:

وهك: (العاقل حسن ركوته، حسن كلامه، حسن يقظته، حسن منامه: كهسى ژير بيدهنگى، و قسه كردن، و بيدارى، و خهوى باشه، و جوانه)، وه مهرجى عهمه لكردنى، ههمان ئهو مهرجانهن، كه له ئيسم فاعيله ههن، واته: له سهر ئهو حاله ته بيت، به لام بهرده وامى تيادا بفامر يته وه.

﴿باسى صيفهتى موشهببيهه

جۆرى پێنجەم لە عەوامىلە قىاسى يەكان، بە (الصفة المشبّه) ناوزەد كراوە، جا صىفەتى موشەببىھە بەو صىفەتە ئەوترىّت، كە لە مەوصوفەكەدا (وەصف كراوه)كەدا، جىٚگىر بىّت، وەك: (شرىف)كە شەرافەت لە كەسى شەرىف،دا جىٚگىرە، وە صىفەتى موشەببىھە لە فىعلى لازم (فىعلى ئەو كەسەى ھەستان بە كارو فىعلەكە لەوەوەيە)، ئىشتىقاق ئەكرىّت.

صیفهتی موشهببیهه به ههستانی زاتیّك، کهسیّك، به صیفهتیّك (علی سبیل الثبوت) دهلالهت دهكات، وه صیفهتی موشهببیهه به موتلهقی، وه کو فیعله کهی خرّی عهمه ل نه کات، وه پیریست ناکات، صیفهتی موشهببیهه ببه ستریّت به کاتی نیّستا یان داهاتووه وه، چونکه کاته کانی نیّستاو داهاتوو (حال و استقبال) له تایبه تمه ندییه کانی پوودانی شتیّك (حدوث)ن، و ههر لهبهر نهمه ش پیریست ناکات مهدلولی صیفهتی موشه ببیهه له گه لا (زهمان: کات)دا به کار بهینریّت، چونکه مهبهستی نیّمه له نمونه ی (زید حسن وجهه ه): دهمووچاوی زهید جوانه، دا، به رده وامی هه بوون و جیّگیربوونی جوانی له دهموچاوی زهیدا تیابدا ده فامریّته وه.

وه ههروهها ههر وهك: (زَیْدٌ طیّبٌ أبوهُ:) باوكی زهید كهسیّكی پاكه، (زیدٌ): موبته دایه و مهرفوعه (طیبٌ) صیفهتی موشه ببیهه یه و مهرفوعه خهبه ره (أبو): مهرفوعه و فاعیلیی طهییبه، و موضافه (هاء): له مه حه للی جه ردا موضاف ألیه، یه، لهم نمونه یه دا صیفه تی موشه ببیهه، وه ك فیعله كه ی خوی عه مه لی كردووه، و وه ك وایه بگوتریّت: (زیدٌ طابَ ابوهُ).

جیاوازی نیوان صیفهتی موشهببیهه و نیسمی فاعیل:

١. صيفهتي موشهببيهه له فيعليي لازم دروست دهكريت، وهك:

(زیدٌ حسنٌ وجههُ)، که له فیعلی (حسن) دروست کراوه، به لام نیسمیی فاعیلیش ههر له فیعلیی لازم دروست ده کریّت، وهك: (ذاهبٌ ، جالسٌ)، و ههروه ها له فیعلیی موته عهددیش وهك (ضاربُ ، آكلٌ) دروست نه کریّت.

۲.ئیسمیی فاعیل، وهك صیلهی (أل) دیّته ئاراوه، به لام صیفه تیی
 موشه ببیهه نابیّته صیلهی ئه لف و لام، وهك: (هذا الضّاربُ زیداً).

٣.ئيسميى فاعيل لهعهمهلكردندا، پهيوهسته بهزهمانهوه، وهك: (زيدٌ ضاربٌ عمرواً الآن أوْ غداً)، لهكاتيكدا كه صيفهتيى موشهببيهه بهبى پهيوهست بوون به كاتهوه عهمهل دهكات، وهك: (زيدٌ طيّبٌ أبوهُ).

3.ئیسمیی فاعیل لهگه لا فیعله که ی خلیدا له پووی عهمه لکردنه و (لازم بون، یان موته عهددی بوون)، جیاوازی ناکات، به لام صیفه تیی موشه ببیهه له گه لا ئه وه دا که فیعله که ی لازمه، نه صبه نادات، وه ک نه وه ی گه لازمه نه مادت نه مه به مه به مه به فاعیلیی موته عهددی نه صبه نه دات، هه لبه ت نه مه ش به مه به که لیک و نیعتیماد خستنه سه به وه صفه وه ده بیت، نه و مه به بان نیستیفهام یان موبته دا و فاعیل، دا ووتران ، بی نموونه، دوای نه فی یان نیستیفهام یان موبته دا و هاووینه کانی بیت، وه ک: (زید حسن الوجه)، له م نمونه یه دا (حسن) نیعتیمادی خستو وه ته سه به موبته دا و (الور خه)ی مه نصوب کردووه .

به لام مهنصوبکردنی مهعمولی صیفه تیی موشه ببیهه لهم بابه دان بینا له سه ر حاله تی ته شبیه کردنی مهعمولی صیفه ت له سه ر مه فعول، نهمه نه گه ر مه عریفه بیّت، وه ك: (حسنُ الوجه)، و بینا له سه ر ته میز بوون، ده کریّت، نه گه ر نه کیره بیّت، وه ك: (زیدٌ حسنٌ وجهاً).

ئەمە بە پێچەوانەى مەنصوب بوون لە بابى (ئەعمالى ئىسم فاعيل)دا، كە بىنا لەسەر مەفعوليەت كراوە، وەك: (زيدٌ ضاربٌ عمْرواً).

ه.صیفه تیی موشه ببیهه هه ندی جار له سهر وه زنی فیعلیی موضاریع بیّت، وهك: (طاهر الْقَلْب): (طاهر) له سهر وه زنی (یطهر)، وه هه ندی جار له سهر وه زنی فیعلیی موضاریع نایه ت، وهك: (جمیل الظّاهر) که (جمیل) له سهر وه زنی فیعلیی موضاریع نییه.

بەپىچەوانەى ئىسمىى فاعىلەوە كە بە جۆرىك لەجۆرەكان (نوعاً) لە سەر وەزنى فىعلىى موضارىع دىت.

ومنه أِسم التفضيل: و هو ما دَلَّ على حدثٍ، و زيادةٍ فيه، نحو: زيد أعلم من عمرو، أي: له علم زائد على عمرو، و يعمل في الفاعل الضمير المستتر كهذا المثال، و لكن لا يعمل في المفعول به الصريح قطعاً، و لا في الفاعل الظاهر، ألا أِذا كان بمعنى الفعل، كما في، نحو: (ما رأيتُ شخصاً أحسن في عينه الكحل منه في عين الحبيب)، مما وقع أِسم التفضيل صفة لموصوف واقع بعد النفي، وكان لِفاعله أِعتباران يكون فيه مفضلاً بأحد الأِعتبارَيْن، و مفضلاً عليه بالأِعتبار الآخر، كالكحل في مثالنا، فَإِنَّهُ مُفَضَّل بأعتبار كونه في عين الحبيب، و مُفَطَّل عليه بأعتبار كونه في عين الشخص الآخر، و ذلك لِأَنَّ النَّفي فيه يتوجَّهُ إلى الزيادة المستفادة من صيغة التفضيل، أي: ما رأيت شخصاً زاد حسن كحل عينه على حسن كحل عين الحبيب، بل كان متساويا لكحل عينه، أو أقلّ منه، ومقام مدح حسن، كحل عين الحبيب، يأبي عن المساواة، فيبقى أِحتمال كون حسن كحل عينه، أقَلُّ من حسن كحل عين الحبيب، فَيُؤوِّل الكلام إلى قولك:(ما رأيت شخصاً يحسن الكحل في عينيه، كحسنه في عين الحبيب)، وذلك معنى الفعل فيعمل عمله.

• باسى ئىسمى تە فضيل:

ئهوهیه که ده لالهت ده کات، له سهر رووداویک، به لام زیاده رهوییه کی تیادایه، وه ک: (زید أعلم من عمرو: زهید له عهمر زوّر زاناتره)، واته زانستی زهید زیاتره له زانستی عهمر، وه ضة میریکی شاراوه عهمه ل ده کات له فاعیله که دا، وه ک نمونه ی رابردوو، به لام ئهوه شه بزانه که به هیچ جوّریک عهمه ل ناکات لهمه فعول بِه راسته و خوّدا، وه عهمه ل ناکات له فاعیلی ناشکرادا، ته نها له کاتیکدا نهبیت که ئه و فاعیله مانای فیعلی عهمه ل ناکات له فاعیلی ناشکرادا، ته نها له کاتیکدا نهبیت که ئه و فاعیله مانای فیعلی تیابفامریته وه که در (مارایت شخصا احسن فی عینه الکحل منه فی عین الحبیب: که سم نه دیوه که کل له چاویدا هه یه جوان بیت، هینده ی ئه و جوانیه ی که له چاوی

خۆشهویسته کهمدا به هۆی کلهوه ههیه)، که لیرهدا ئیسمی تهفضیل کهوتووه ته جیگایه ک که بووه ته ئاوه لناو (صفة) بۆ کهسیک یان شتیک، که لهدوای (نهفی)یهوه، هاتووه، وهفاعیله کهی لیره دا دووحاله تی ههیه، حاله تی یه کهمیان ئهوه یه که له لایه کهوه زیاده حسابی بۆ کراوه (مفضل)ه، وه له پوویه کی ترهوه زیاده حسابی به سهر داکراوه (مفضل علیه)یه، وه، (کل) لهو نموونه یهماندا که په په په په داره داکراوه (مفضل)ه، واته حسابی زیاتر بۆ کراوه، چونکه چووه ته چاوی خوشهویسته کهوه، وه له لایه کی تریشهوه حسابی زیاده، به سهردا کراوه، چونکه ده چونکه داده داد کارانده ده چونکه داد کارانده داد که داد که داد که داد کارانده داد

(ئىسمى تەفضىك:)

لهم ریزبهندییهی عهوامیلیی قیاسی، (أسم تفضیل)یش دیّت، ئیسم تهفضیل نهو ئیسمهیه که له فیعلهوه موشته و دهکریّت، و دهلالهت دهکات له سهر نهوهی که نهو مهوصوفه به سهر مهوصوف گهلیّکی تردا بالاتره، و به دهستهواژهیه کی تر، ههر کات بمانه ویّت صیفه تیّك به سهر چهند صیفه تیّکی تردا زال بکهین، و بالاتر دابنیّین، نهوا ئیسمیی تهفضیل له موزه ککهردا (أفْعَلُ)، وه له (مؤنث)دا، (فُعلی)ی بو به کار دیّت، وه سهرجهم فیعله کان نابنه خاوه نی حاله تی ئیسم تهفضیل بوون، ئیسمیی تهفضیل زیاتر له فیعلی (ثلاثی مجرّد) دروست ده کریّت، وه (فُعلی) که له سهر پهنگ و عهیب ده لاله تی کرد، ئیتر ئیسم تهفضیلی لی نابیّت، وه که نوفنیک الناس). یاسا و ریّسای گشتیی له ئیسم تهفضیلدا، نهوه یه که بو فاعیله که باس بکریّت، و له سهر نه و بوتریّت، ههر وه که نمونه ی له سهر و ترا، وه که زید افضل الناس) به لام ههندی خاریش بو مهفعول به، دیّت.

^{*}ئىسمىي تەنضىل لەسەر سى شيواز ديت:

١. ئيسميى تەفضىل ئىضافە دەكرىت، وەك: (زَيْدٌ افْضلُ القَوْمِ).
 ٢. ئىسمىي تەفضىل بە ئەلف و لامەوە دىت، وەك: (زَيْدٌ الأفضلُ).

۳.ئیسمیی تەفضیل لەگەل حەرفی جەری (من)دا دیّت، وەك: (زَیْدٌ افضل من عمرو).

له سهرجهم ئهم سى شيوازهدا، (ئيضافه به ئهلف و لامهوه هاتن، له گهلا حهرفى جهردا هاتن، ئيسميى تهفضيل ضهميرى موستهتيره كه بينا له سهر فاعيليهت مهرفوع دهكات، وه ئيسمى تهفضيل له ضهميردا عهمهل دهكات، و له ئيسمى ظاهيردا عهمهل ناكات، مهگهر لهم نمونه يه دا: (رَأَيتُ رَجُلاً أَحْسَنُ في عَيْنِهِ الكُحْلُ منه في عين زير).

هیچ پیاویّکم نه دیوه، که کلی له چاوان کردبیّت، و لیّی جوان بیّت، هیّندهی زهید، که له چاوی کردووه، و پیّوهی جوانه!

هه نبه ته عهمه لکردنی ئیسمیی ته فضیل له ئیسمیی ظاهیردا پهیوه سته به چه ند تایبه تمه ندییه که وه ، به و مانایه ی که له هه رجینگایه کدا ئیسمیی ته فضیل له دوای نه فی هات ، و مه وصوفه که یش نه کیره بوو ، ده بیت ره فعه بدات به و ئیسمه ظاهیره ، که نه و ئیسمه ظاهیره به سه رخودی ئیسم ته فضیله که شدا ته رجیح درابیت ، له م نموونه یه دا هه ر (کل) هه که ، به سه رخودی خویدا پله ی بالایه تی بو دانراوه ، دوو که س کلیان رشتووه ، به لام کل رشتن و چاو رشتنی یه کینکیان که زهیده ، له هی نه وی تریان جوانتره .

وه ههروهها وهك: (هذا بُسْراً أطيَبُ منْهُ رُطباً).

(بُسْر) ئەر خورمايەيە كە كەمنىك زەرد بورە، بەلام ھنىشتا ماويەتى پىنېگات. لەحالەتنىكدا كە (بُسر)م، باشترە لە حالەتنىك كە ھنىشتا (رُطبْ)بىنت.

(ها) تهنبیهه (ذا) لفضاً اسم أشارة مبنی علی السکون فی محل رفع مبتداً . (بُسراً): حاله (أطْیبُ) خهبه مهرفوع (من) جارو مهجروره و ظهرفی لهغوه و موته عهللیقه به (أطیب) و مهفعولی به واسیطهیه (رُطباً): حاله له ضهمیری (منه) لهم ضونه یه دا (أطْیبُ): ئیسمیی تهفضیله و ضهمیره موسته تیره که ی بینا له سه رئه وه ی که فاعیله مهرفوعی کردووه.

ومنه الظرف والجار والمجرور: و يعمل عمل فعله بشرط الأعتماد على ما مرَّ في أِسم الفاعل، نحو: الأيمان في القلب بهاؤه، وفي الوجه ضياؤه، وعند الله ثوابه، و يوم اللقاء جزاؤه.

باسی الظرف و جارومهجرور:

ظهرف و جارومه جرویش کاری خوّیان ده کهن، به پنّی نهوفیعلهی له رسته که دا هاتووه، به لام به مهرجی نهوه ی که له نیسم فاعیلدا باسمان کردو به مهرج گیرابوو، وه ک:

(الأیان فی القلب بهاؤه، و فی الوجه ضیاؤه، و عندالله ثوابه، و یوماللقاء جز اؤه: باوه را نرخه کهی له دلدایه، ونیشانه و نوره کهی له ناو چاوهاندایه و خیره کهی لای خودایه و و پاداشتهی له روژی پهسلاندایه).

ومنه أسماء الأفعال: وهي أسماء تنوب عن الفعل في المعنى، و العمل وجاءت بمعنى فعل الأمر، و الماضي، و المضارع، فالأوّل، نحو: رُوَيْلاَ المديون، أَيْ: أَمْهِلْهُ، و بَلْهَ، نحو: بَلْهَ الجاهل أَيْ: أَثْرُكُهُ، و مَهْ، نحو: مَهْ عن الغَشّ، أَيْ: كَفّفْ عنه، و صَهْ، نحو: صَهْ عن النّعو، أَيْ: أَلْزِمْهُ، و إلَيْكَ، نحو: إلَيْكَ السّعي، أَيْ: أَلْزِمْهُ، و إلَيْكَ، نحو: إلَيْكَ الباطل، أَيْ: أَلْزِمْهُ، و إلَيْكَ، نحو: وَلَكَ الجَق، أَيْ: خُذهُ.

- باسي (أسماء الأفعال):

ئهو ئیسمانهن که له مانادا له جیّگای فیعل دادهنیشن، و وهک فیعلیش عهمهل ده کهن، وه له سهر مانای فیعلی ئهمرو فیعلی ماضی و فیعلی موضاریع هاتوون، یه کهمیان: وه ک: (روید):

نموونه: (رويدا المديون: اي: امهله: واز له قهرزاره كه بهينه).

- (بُلْهُ): وه ک: (بله الجاهل، ای: اترکه: واز لهنه فامه که بهینه).
- (مَهْ): وه ک: (مَهْ عن الْغَشِّ) ، ای: کفف عنه: دهست له گزی بازی هه لگره).
- (صَهُ) وه ک: (صَهُ عن اللغو: اي: اسكت عنه؛ بيّدهنگ به له قسمي يرويوچ).
 - عَلَيْکَ: وه ک: (عليک السعی، ای: الزمه: پابهند به همول، و تيکوشانهوه).
 - الیک: وه ک: (الیک الباطل، ای: اعرض عنه: دژی شتی بی مانا به).
 - (دونَک): وه ک: (دونک الحق: ای: خذه: دهست به ههقهوه بگره).

کهواته: (روید) به مانای (امهله) هاتووه، و (بَلْهَ) بهمانای (اترکه) هاتووه، و (مَهُ) بهمانای (کفف عنه) هاتووهو، (صَهُ) به مانای (اسکت عنه) هاتووه، و (علیک) به مانای (الزمه) هاتووه، و (السیک) به مانای (الزمه) هاتووه، و (السیک) به مانای (الزمه) هاتووه،

وياتي بمعناه قياساً صيغة فَعالِ، بفتح الفاء، و كسر اللام، مِن الثلاثي المجرّد، نحو: نصار زيد، أيْ: أنصره، و علام واجبك، أي: أعلمه.

و الثاني: هَيْهاتَ، نحو: هَيْهاتَ الأَمر، أَيْ: بَعُدَ، و شَتَّانَ، نحو: شَتَّانَ الطمع والشرف، أَيْ: إِفْتَرَقا، و سَرْعانَ، نحو: سَرْعانَ ذا إِهالةً، أَيْ: سَرُعَ.

و الثالث: وي، نحو: وي مِن الايام، أيْ: أَتَعَجَّبُ مِنْها، و أَفّ، نحو: أفّ عن صحبة البليد، أيْ: أَتَضَجَّرُ مِنْها.

وه ههندی جار له رووی قیاسهوه، (نه ک له رووی (سماع) بیستنهوه، ئهوه ی له سهر وه زنی (فُعالِ) هاتبیّت، به فهتحه ی (فاء) و کهسره ی (لام)، له سیانی (ثلاثی مجرد) دا، ههر به ئیسم فاعیل هاتوه وه ک: (نصا رِ زید)، که (نصا ر) به مانای (أنصره) هاتووه، واته سهری بخهو هاوکاری زهید بکه، و ههروهها وه ک: (علام واجبک: ای اعلمه: فیری ئهرکه کانی خوّت ببه)، که (عَلامِ) به مانای (اعلم) هاتووه. دووره، (هیهات)، وه ک: (هیهات الأمر: ای بعد) کاره که دوورکهوتهوه، که (هیهات) به مانای (بعد: دوورکهوتهوه) هاتووه. وه (شتان) وه ک: (شتان الطمع والشرف: ای افترقا): (چاو چنوکی و رهوشتداری دوورن له یه کتره وه، که (شتان) به مانای (افترق) هاتووه، وه (سرعان) وه ک: (سرعان ذا اهاله: ای سرع) به رخه که زوو قه له و روو، که (سرعان) به مانای (سرع) هاتووه.

سیّیهم: (وی) وه ک: (وی من الأیام: ای اتعجب منها؛ وای لهم روّژانه، واته: سهرم لیّیان سور دهمیّنی، وتووشی هیستریام ده کهن)، که (وی) به مانای (اتعجب) هاتووه، وه ههروهها (أفّ)، وه ک: (اف عن صعبة البلید: ای: آتضَجُّرُ منها: ئوّف وبیّزاری له هاوریّیه تی خویّروو! که (اف) به مانای (آتضَجُّرُ: بیّزاری)یه،

﴿ (أسماء الأفعال) ﴾

چەند ئىسمىكن بە (أسماء الأفعال) ناو دەبرين:

*(أسماءالأفعال) ئه و وشانه ن، كه له روى عدمه لو ماناوه، له جيّگاى فيعل داده نيشن، وه هه ريه كه به هاوريّكى ماناكه ى خوّى وه ك فيعل عدمه ليّكى هه يه، واته: ئه گه ر فيعله كه لازم بيّت، ته نها فاعيل و ئه گه ر موته عدد ديش بيّت به مه فعول به يه وه رازى ده بيّت، وه مه به ست له به كار هيّنانيان له جيّگاى فيعل دا، كورت برى، وشت له خوّ گرتن (تَصَمَّن) و موباله غه تيادا كردنيانه

وه (أسماءالأفعال) چهند جۆرێكن، ههندێكيان (بناء) لهسهر فاعيليهت رهفعه دهدهن، ههندێكيان (بناء) لهسهر مهفعوليهت نهصبه دهدهن، وه ههندێكيان به رهفعهو به نهصبه كار دهكهن.

*(رەفع كەرەكان دوو جۆرن):

یه که میان: نه وه یه که کار له سهر (ضمیر) ده کات و (ضمیر) ده بیته فاعیل بوّی. وه ك (آمین) که (اسم فعل) ه، واته (وه لا ممان بده ره وه).

(هيت): ئيسم فيعلمو واته: (خيرابه).

﴿ دەربارەي(هَيْتَ) ﴾

خويندنهوهيهش له (أبو الأسود)و(أبن أبي أسحاق)و(أبن محيصن)، (عيسى الثقفي)يهوه كير دراوهتهوه.

وه خویندندوه ی سینه میش که له ئیبن عدبباسه وه وه رگیراوه، (هیت لك) له سه ر شینوه ی فیعلی ماضی به، وه ده رباره ی دروستی و ساغی ئه م خویندندوانه (زجّاج) گوتویه تی: له (هیت لك) دا چه ند لوغه به که باشترنیان (هَیْتَ لك) به فه تعی هاو و (تاء) ه چونکه ئه مه خویندنه وه ی مه مهوره، وه مانای (هَیْتَ: واته: وه ره و نزیك به دره و هم به به روه ی کوتاییه که یش فیعله، و حدره که ی کوتاییه که یش له به رم و نزیك به ماکنین ه ، که وایه.

(قط) واته کوتایی پی بینه، وهك" أعطیته درهما قط"، واته: " درههمیّکم پیدا، و نهم درههمه به بهس رکافی) بزانه". واته: به درههمیّك رازی به و بی دهنگ به.

(فاء)ی (فقط) جهزائیهیه، واته (جزاء)ه بق شهرتیکی مهحذوف، که نهصله کهی (إذا أعطيته درهما فقط) که نهم (فاء)ه، جوابی (إذا)یه.

وه (آف) به واتای (سدخت گیریی) دیّت، وهك (ولا تقل لهما آف) واته: شتیکیان بهرامبهر مهلّی که سهخت گیر بیّت و پیّی دلّ شکاو بن.

(وی، واها، وأها) به مانای (سهرسورمان) دین، وهك: (ویكأنه لا یفلح الكافرون) سهرم سور دهمینی كه كافران سهرناكهون.

(فراء) که یه کیکه له زانایانی ندحو ثه لیّ: ئه صلّی (ویکان) (ویلك) بووهو (لام)ه که ی حددف بووه.

وه (واها لك ثم أها) سهرم لينت سور دهمينني و ديسانهوه سهرم لينت سور دهميني.

بهشى دووهم له (أسماء الأفعال) ئهوانهن كه عهمهل دهكةنه سهر ئيسمى ظاهر، وهك (هيهات الأمر) (هيهات): واته دووركهوتهوه. كه (الأمر) فاعيلى (هيهات)هو ئيسمى ظاهره.

(شتان) وهك (شتان زيد وعمرو) واته: جيا بووندوه، واته نيّواني زهيد وعدمر جيايي تيايدا رووى دا.

- (سرعان) واته : (سدريعي)، (زيد): فاعيلى (سرعان)هيه، وهك (سرعان ذا أهالة).

بدشی دووهم: ندواندن که (بناء) لدسه ر مدفعولیدت، ندصبه ده کدن، وه ك (روید زیدا) واته: (وازی لین بینه)، که (زیدا)ی مدنصوب کردووه، وه مدفعولیدتی ، بدلام (رویدا) له (أمهلهم رویدا)دا (أمهل): فیعلی ندمره. (هم): مدفعول (رویدا): مدصده و اته :(مفعول مطلق)ه، بن (أمهل).

وه له (ساروا رویدا)دا (رویدا): حاله، چونه ندصله کدی (ساروا مرودین). که (مرودین) نیسم فاعیله.

(علیك) واته: پیوه ی پابه ند به. وه ك: (علیك بصلاة اللیل) به شهو نویژه وه پابه ند به. (بله) واته: واز بینه (بله زیدا) واز بینه له زهید. وه له رسته ی (بله زیدا) دا، (بله) مه صده ره و موضاف كراوه بو لای زهید.

(دونك): واته بيگره وهك: "دونك زيدا": زيد بگره.

(أمامك) واته پێشي بخه. (زەيد پێشي خوٚت بخه).

(حيهل) واتد: وهره، وهك: (وهره تريت بخنز)

(ها): واته بيگره، (هاؤم اقرأوا كتابية) كتيبه كانتان بخوينندوه.

*"ها": اسم فعل. "أنتم": فاعل. " اقرأوا": فعل أمر. "و": فاعل.

"كتاب": مفعول به وهو مضاف. "ي": مضاف إليه. (هاء): سكت.

*(ها: بگره): وهك: (ها دِرْهَماً: أَيِّ: خُذَهُ) درهدمدكدى بگره. وه له (مثنى و جمع مؤنث)دا دهوتريّت (هاؤما)،(هاؤم)،(هاؤما)، (هاؤما)،(هاؤونٌ)،، وهك: (هاؤ) أَفْرَوَا كِتابِيَتهُ)و له موفرهدى مؤنث و جدمع مؤنث دا دهگوتريّت: (هاءيا أمْرَئة)و (هاؤنٌ يا نِسْوَة)و هدمزه له (هاء)دا، له جيّگاى كافى (خطاب)دايد، وه ئدم هدمزهيد جارى وا هديد، حدزف دهكريّت وه له جياتى شته حدزف كراوهكد، كافى (خطاب)ى پيّوه دهلكيّت، وه شدش صيغهكهى بدم جوّرهيد: (هاك هاكما: هاكمة: هاكي: هاكما: هاكمة، هاكيّت، وه شدش صيغهكهى بدم جوّرهيد : (هاك هاكما: هاكمة: هاكية هاكما: هاكمة).

ستیهم: ئدواندی که ندصبدو ره فعدش ده دهن، وهك:

⁽هلم جرا) واته: وهره، بكيشه يهك جوره كيشان.

که لیرهدا (تجر) حددف کرابوو، بزیه (جرا) مهفعول موتله قی (تجر)هیه، وهك: (هلم شهداوکم) واته شدهیده کانتان ناماده بکدن. لیرهدا:

(هلم) : (شهداو کم)ی مدنصوب کردووه.

وه ئهو ئيسم فيعلاندى كه ندصبهو رەفعه دەكەن، وەك:

(نزال) كه لهسهر وهزني (أنزل)ه: كه فيعلى نهمره.

(تراك) واتد (تدرك بكه)، كه (لامر) مدفعولي (تراك)ه.

﴿ نُهُو نُيسِم فيعلانهي كه لهسهر وهزني (فعال)و به ماناي نُهمر كردنن ﴿

ئه و ئیسم فیعلانه ی که له سهر وه زنی (فعال) و به مانای ئهمر کردنن، له کاتیکدا که له فیعلی (ثلاثی مجرد) وه رگیرابن، ئه وانه (قیاس)ین.

وه له هدندی جینگادا، مدصده رهی مدعریفد ده لکیت به وه زنی (فعال) ه وه، وه ك: (فجار) كه به مانای (فجور) یان (فجرة) دیت، وه هدر بدم جوّره شكاتی وا هدیه، صیفاتی (مؤنثة) ده لکین به (فعال) ه وه، بدو مدرجدی كه ببنه مونادا، وه ك: (یا فساق) كه بوه تد صیفه ت بو مؤنث (فاسقه)، وه (یا لکاع) كه به مانای (لاكعة) یدو (لاكعة) یش صیفه تد بو مؤنث.

وه جاری وا هدید که عدله می زاتی مؤنث، (علم الأعیان المؤنثه) ده لکین به (فعال) هوه، وه ك (فطام: که ناوی ژنه)و له سدر وه زنی (فعال) هاتووه، و (غلاب: که ناوی ژنه) وه (حصار: که عدله مه بر ندستیره یدك) و له سدر وه زنی (فعال) هاتووه.

جا بزانه (أسماء الأفعال) سي بهشن:

۱ - یان مدعریفدن، وهك (نزال، بلد، و امین) كه ئهمانه نابنه نه كبره، به لكو به رده وام

٧-يا ندكيرەن، وە نابند مەعرىفد، وەك (أها، واها).

۳-یان هدم ندگیرهن و هدم مدعریفدن، وهك (صة، مة، أف) كه (تنوین) یان چویه سدر وهك (صه، مه، أف) مدعریفدن. سدر وهك (صه، مه، أف) مدعریفدن.

(نؤن): كه لـه مهتنه كه دا هاتووه، واته: تهنوينيان جوويه سهر.

*(عرى): واته خالمي له تهنوين.

﴿الباب الخامس: في التوابع﴾

وهي كلّ ثان معرب بأعراب سابقه من جهة واحدة، رهي خسة أنواع: النوع الأوّل: النعت: وهو تابع يدل على معنى في متبوعه، أو في متعلقه، فالأول أنحو: تعلم عند أستاذ صالح، والثاني: نحو: لازم مدرسة صالحاً أهلها. فالنعت قسمان: ويسمّى الأول بالنعت الحقيقي، لِدَلالته على صفة ثابتة في المتبوع حقيقة، ويوافق متبوعه في الأعراب، و الأفراد، و التثنية، و الجمع، و التذكير، و التأنيث، و التنكير، و التعريف، ويسمى الثاني، بالنعت السببي، التذكير، و التأنيث، و المتنقة، و سمال للنعت السببي، لأله لا يَدُل على صفة ثابتة في متبوعه، بل يدل على صفة ثابتة في متعلقه، و للأبسه، فأن الصلاح ليس صفة للمدرسة، و أئما هو صفة لأهلها، و سكانها، ملابسه، فأن الصلاح ليس صفة للمدرسة، و أئما هو صفة لأهلها، و سكانها، لكن لما كان الأهل أهل المدرسة، حصل لها بسبب ربط الأهل بها صفة أعتبارية هي كونها صالحة الأهل.

باسى پێنجهم: تهوابيع

(توابع: شوین کهوتهکان) ههموو ئهو وشه دووهمینانهی، که له دواترهوه دین، و که ئیعرابهکهیان وهک ئیعرابی پیش خوّیان دهبیّت، و دهبنه پینج جوّر:

جۆرى يەكەم، (ئاوەلناو: النعت): كە ئەويش بريتىيە لەو ئىسمانەى كە حالەتىك لە شوين كەوتەكەيدا زەقە، ياخود لەوشتەى داكە پيوەى پەيوەستە زەق دەكاتەوە، و دەسەلمىنىت، وەك: (تعلم عند أستاذ صالح)، كە صيفتى پياو چاكى و صەلاحەتى داوەتە لاى مامۇستا كە، و

له نمونهی (لازم مدرسة صالح اهلما)دا، صهلاحه تاکهی گری داوه، و پهیوهستی کردووه، به خه لکه کهیهوه!

(نعت) دوو جۆرە: كه بەشى يەكەميان (نعت)ى راستەقىنەيە، چونکه دهلالهت ده کات له سهر صیغه یه کی جیگیر به شیوه یه کی راست، و دروست له شوین کهوته کهی دا، وه صیفه ته که و صیفه ت بق دانراوه که، له سهرجهم حالهته کانی ئیعرابدا ههر له (موفرهد) بوون،و (موسهننا) و (جهمع) و (مذکر) بون، و (مؤنث) بوون دا، وه ک یه کن، وه بهشی دووهمی (نعت) به نهعتی سهبهبی، ناسراوه، چونکه دهلالهت ده کات له سهر صيفه تنکی زور جنگير له شوين کهوته که يدا، به لکو دهلالهته ده کات، له سهر صيفهتيکي جيگير لهو شتهيدا که لهو دهچیّت، یا خود پیّوهی پهیوهسته، چونکه لهنمونهکهی پیّشتتردا (صالح بوون)، صيفات نييه بو (مدرسة)، به لكو صيفاته بو خه لكه كهى و دانیشتوانه کهی، به لام له بهر ئهوهی که ئهو خه لکه، وخه لکی ئهو خريندنگديه که چاکه کارن، بۆيه ئهو صيفهته بۆ (مدرسة)کهيش، هاتهدى، چونکه خه لکه کهی پیوه پهیوهستن، و چاکه کارانن!

و يُوافق هذا النوع متبوعه في الأعراب، و التنكير، و التَّعريف، لا في غيرها كالتذكير، و التَّعريف، لا في غيرها كالتذكير، و التأنيث، و الأِفراد، و أَخويْه، إلا إذا تحوّل النعت من إسناده لمما بعده إلى أسناده لما قبله كأن تقول: لازم مدرسة صالحة الأهل.

و يأتي النعت مشتقاً، كما ذكرنا، أو شبه مشتق كذي بمعنى : صاحب، تقول: تتلمذت على أستاذ ذي علم، اي: صاحب علم، وكصيغة النسبة، نحو: جائني رجل بصري، أي: منسوب إلى البصرة، وقد توصف النكرة بجملة خبرية مشتملة على ضمير رابط لها بموصوفها، نحو: جاءنى رجل يحب أهل العلم.

وه ئهم جوّره نهعته، له ئیعراب، و (نهکیره) بوون، و له (مهعریفه)بوون، هاورپکن، نهک له شتهکانی تری وهک (مذکر) بوون و (مؤنث) بوون و موفرهدو موسهنناو جهمع بوون دا، تهنها له کاتیکدا نهبیّت که ئهو نهعته له کاتی ئیضافة کردنی دا بو دوای خوّی بگوردری بو نیضافة کردنی پیش خوّی، وهک ئهوه ی که بلیّت: (لازم مدرسة صالح الأهل)

وه (نعت) به موشته ققی، دیّت وه ک لهو نمونانهی سهرهوه دهرکهوت، و یان له سهر شیّوهی موشتهق، (شبه مشتق)، وه ک (ذی) به مانای (صاحب خاوهن)، بو نمونه، (تتلمذت علی أستاذ ذی علم: لای ماموّ ستایه کی زانا خویندومه)، (ذی علم: واته: خاوهنی زانست).

وه ههروهها له سهر شیوهی (نسبة: دانهپال) دیت، وه ک: (جائنی رجل (بصری) واته خه لکی به صره، وه ههندی جار نه کیره، به هوی رسته یه کی (خهبه ری) ییهوه، وه که کراوه کهوه، ده کریت که له رسته که دا ضتمیریک ههیه، تا به وه صف کراوه کهوه، ده یبه ستیتهوه، وه ک: (جائنی رجل یجب أهل العلم).

﴿(نعت) و (صفه)یهك مانایان ههیه

(نعت) و (صفة)یدك مانایان هدیه . هدروه ك پیشدوا (جلال الدین السیوطی) و توریدتی: ندعت و صیفه ت یدك مانایان هدیه . هدر چدنده جیاوازیان خستوه ته نیرانیاندوه، هدلبه ته جیاوازید كدشیان تدنها له رووی ماناوه یه ، دهنا له زاراوه ی ندحودا ، (نعت) و (صفة) بدسه ر یدكیک له پینج شوین كدوته كه (ترابع الحسة) دا،ده بر دریت.

بهلام له (خليل ابن احمد) هوه، گيّر دراوه تعوه كه (ان النعت لا يكون الا في محمودة ان الوصف قد يكون فيه و في غيره)وه ههنديّكيش وتويانه كه: (الوصف ماكان بالحال المتنقلة كالقيام و القعود و النعت بما كان في خلق او خالق كالبياض و الكرم) جا ههر ليّره شدا ده چمه سدر رونكر دنه وه يه ك

پهنکردنههه: (نعت) یاخود (صفة) ئیسمیکه که حالهت و چونیه تی ئه و ئیسمه ی پیش خوّی که به (موصوف) ناسراوه ، روون ده کاته وه .

صيفهت دوو جۆرە :

یان صیفه ته بوّ حالّی مهوصوفه که (موصوف : وهصف کراو) واته : دهلاله ت ده کات له سهر مهفهومیّك که له خودی مهوصوفه که دا ههیه . وهك : (جانبی زید العالم) .

وهیان ئهوهیه که صیفهت دهلالهت ده کات له سهر مانایه که له نیو موته عه للیقی مهوصوفه که دا بوونی ههیه وه ک: (جاننی زید العالم ابوه) . که لهم غونه یه دا (علم) له موته عه للیقی مهوصوفه که دا. که باوکی زیده بوونی ههیه . پیریسته نه مه بزانریت که صیفهت له پووی (نکرة) بوون و (معرفة) بون و (مذکر) و (مؤنث) بوون و ههروه ها له پووی (مفرد) و (مشنی) و (جمع) بونه وه ، ده بیت له گه ک نیعرابی مهوصوفه که خوی دا هاوریک بن .

به ده سته واژه یه کی تر ده تو انریّت بوتریّت ، که (صفة) له چوار شتدا له (۱۰) شته شته که ، ده بیّت که ئه و (۱۰) شته

بریتین له (رفع - نصب - جر - معرفة - نکرة - مذکر - مؤنث - مفرد - مثنی - جمع) بوون، وهك : "جاء رجل كاتب".

(جاء): فیعله (رجل): فاعیله و مدوصوفه. (کاتب) صیفهته،که لهم غونهیهدا (صفت) و (موصوف) لهجوار شندا لهگهل یه کتری هاوریّکن (رجل: مهرفوعه) ، (کاتب:مهرفوعه)، (رجل: مذکرة) ، (رجل: نکرة) یه ، (کاتب: نکرة) یه ، (کاتب: نکرة) یه ، (رجل: موفرهد)ه ، (کاتب: موفرهد)ه ، (کاتب: موفرهد)ه .

وعطف البيان،

النوع الثاني: عطف البيان، و هو تابع يوضح متبوعه بأسم أشتهر من المتبوع، نحو: آمنت بأبي القاسم محمد على و يجب موافقته لمتبوعه في الأعراب، و التنكير، و التعريف، و التذكير، و التأنيث، و الأفراد، و التثنية، و الجمع، و الفرق بينه، و بين النعت، هو أنّ النعت يدلّ على معنى في متبوعه، وعطف البيان يدلّ على نفس المتبوع، و عطف البيان لا يجري ألا في المعارف، و النعت يكون معرفة، و نكرة، لكن الكوفيين، على جواز كونه نكرة، كقوله تعالى: ﴿مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ وَنَدُونَهِ النور. ٣٥، وقوله: ﴿مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴾ أبراهيم. ١٦

-عطف بیان: ندو (تابع)هیه که (متبوع)ه کدی خوّی روون ده کاتدوه، وه پدیوه ندی ندم و (متبوع)ه کدی، وهك پدیوه ندی نیّوان صیفه و مدوصوف واید، وهك: (جاء زیدّ

أخوك)، ههركات علطف بهيان مهعريفه بوو، لهم كاتهدا مهتبوعهكهى رون و ئاشكرا دهكاتهوه، وهك: (أنّما المسيح عيسى ابن مريم رسول الله).

وه نه گدر عفظف بدیان نه کیره بوو، نهوا به مدیدستی (تخصیص) دینت: وه ک (من ورائه جهنم و یسقی من ماء صدید) له نمونه یه که مدا له به و نهوی که مهتبوعه که (المسیح) مهعریفه بوو، نهوا (تابع) ه که ی خوّی که (عیسی)یه روون و ناشکرای ده کاتهوه، وه له نمونه ی دووه مدا له به و نهوی که مهتبومعی (ماء)ه که نه کیره یه، تابیعه که ی خوّی صدید) ته خصیص ده کات.

پیویسته ئهوه بزانریت لهبهر ئهوهی که لهزور کاندا عمطف بهیان وبهدهل یه کیکن، وه کهمتر روودهدات که نهتوانیت عمطف بهیان بکریت به بهدهل و بهگریمانه یی له جینگایدا دا بنریت.

وه تدناندت هدنديكيش وتويانه: (كلّما جاز أن يكون عطف بيانٍ جاز أن يكون بدلاً).

*گرنگترین ئه و جینگایانهی که عمطف بهیان وبهدهل تیایاندا جیاوازن، ئهمانهی لای خواره وهن:

١ –بددهل بۆي هديد كه جومله بيّت، بدلام عمطف بديان نابيّت جومله بيّت.

۲-به ده لی نه کیره له مه عریفه له نه کیره دروسته به لام عهطف به یان
 ده بیت له گه ل مه تبوعه که ی خویدا هاوریکی و موتابیعی هه بیت.

۳-به دهل له جومله ی صدحیح دهبیّت، به لام عهطف به یان جومله ی صدحیح و ته و او نیده.

ځسممر نابیته علطف بهیان وه له ضدمیریش علطف بهیان دهرنابودریت، به
 پینچهوانهی بددهل که ده گونجیت، ضدمیر بیت، وه هدروهها تابیعی ضدمیریش بیت.

عهطف بهیان له نیهت و نیازدا نییه به لام به دهل له نیهت دا همیه.

٦-بهدهل بۆی ههیه فیعل یان تابیعی فیعل بیّت. له کاتیّکدا که عهطف بهیان ناگونجیّت، که نه فیعل و نه تابیعی فیعل بیّت.

النوع الثالث: التأكيد، و هو قسمان: لفظي، و معنوي، أمّا اللفظي: فهو تابع يقرر متبوعه بتكرار لفظه، أي: يدفع أِشتباه الناس، و توهم أنّ المتبوع مذكور بسبق اللسان، أو بالسهو، و يأتي في الأسم، و الفعل، و الحرف، و في المفرد، و الجملة، نحو: جائني جائني زيد، وجائني زيد زيد، وأخش من الله من الله، والله واحد، الله واحد.

و أمّا المعنوي: فهو تابع يقرر متبوعه بدفع توهم التجوز، أو عدم الشمول. و يكون بألفاظ مخصوصة، كالنفس، والعين، وكلا، وكلتا، وكلنّ، و أجمع، و جمعاء، نحو: جاءني الأمير نفسه، وجاءني الوزير عينه، و جاء الطلاب كلّهم، فإذا قلت جائني الأمير، توهم السامع أنّك تجوزت بالأمير عن خادمه، فإذا أتبعته بقولك، نفسه ، أندفع التوهم، و أذا قلت: جاءني الطلاب توهم السامع، أنّك تجوزت بالطلاب عن بعضهم، و لـمّا قلت: كلهم، أندفع ذلك.

بهشی سیّههم: (التاکید): که ئهمیش دوو بهشه، لهفزی وه مهعنهوی:

لهفزی: ئهوهیه که بهدووباره کردنهوهی ئهو لهفزه، جهخت لهسهر شتیک له شوین کهوته که دا ده کاتهوه، واته، دوو دلی خه لکی دره وی نیزیته وه به وه گومانهیش لاده بات که نهو دوباره کردنهوهیه به تمته له کردنی زمان روی دابیت یا خود به هه له ها تبیته ناراوه، وه نهم حاله تی ته نکیده له نیسم و فیعل و حهرفدا رووده دات، وه ههروه ها لهموفره دو جومله شدا بونی ههیه وه ک: جائنی جائنی زید، وجائنی زید

زيد، وأخش من الله من الله، والله واحد، الله واحد.

به لام بۆ تەئكىدى مەعنەوى، ئەوتەئىكدەيە كە حالاەتى ژىزپەربوونى ئەو شوين كەوتەيە دەرەوينىيتەو، بەھاتنى ئەم تەئكىدە مەعنەوىيە، ئەويش ئەچىتە ژير حوكمەكەوە، و بە لەفزگەلىكى تايبەت ئاماژەى بۆ دەدات، وەك (النفس، والعين، وكلا، وكلتا، وكل، و أجمع، و جمعاء).

(جمعاء)، وه ک: (جاءني الأمير نفسه)، جا که وتت (جاءني الأمير)، گوينگر وا گومان دهبات که لهوانه به مهبهستت (ئهمير)، خزمه تکاره که ی بووبيّت. به لام که لهفزی (نفسه)ت هینا، ئهو گومانه ت رهوانده وه، وه که گويّت له (جاءني الطلاب) گوينگر وا گومان دهبات، که ئهو قوتابی یانه ههندیکیان هاتوون، به لام که گوتت (کلهم) ئهو گومانه ت رهوانده وه، و هممویان هاتوون.

النوع الرابع: البدل: وهو تابع مقصود بالنسبة، وهو على اربعة، أضرب:

*الأولّ: بدل الكلّ، نحو: أمنت من زيد أخيك.

*والثاني: بدل البعض، نحو: قبلت الأستاذ يده، وهما ظاهران.

*والثالث: بدل الأِشتمال، و هو بدل يكون بينه، و بين متبوعه علاقة بحيث يتشوق السامع للمتبوع أِلَى ذكر بدله، نحو: أعجبني زيد علمه.

*والرابع: بدل البداء، أن ذكر المتبوع قصداً، ثمّ أضرب عنه إلى ذكر أعلى منه، نحو: حبيبي قمر شمس، و بدل الغلط، أن ذكر المتبوع سهواً، ثم تداركه بذكر البدل، نحو: رأيت زيداً فرساً.

جۆره چوارهم: (بهدهل): که ئهویش بریتی یه لهو ئیسمه ی که مهبهست تیایدا نیسبهت لیّدان، له شتیّک بیّت له ههموو شته که، یان له بهشیّکیی، یان به ههر جوّریکی تر، و به ده ل به گشتی چوار به شه:

١. بدل الكلّ، نحو: امنت من زيد اخيك.

۲. (بدل البعض) وه ک: (قبلت الاستاذیده) دهستی ماموستاکهم ماچ کرد، که مهبهست ههندیک له جهسته یه تی، ئهم دووجوّره ئاشکران.

۳) (بدل الآشتمال) گشتگیر: که بریتی یه لهوبهدهلهی که له نیّوان خوّی و شویّنکهوته که یده نهو بهدهلی شویّنکهوته که یده که که شویّنکهوته یه باسمان کرد، بیّتهدی وه ک، (اعجبنی زید علمه).

چوارهم: (بدل البداء....) که مهبهست تیایدا باس کردنی نهو شوینکهوتهیهه، به لام دواتر، به هوی نمونهیه کی بالاتر به بهدهل، رسته که دهرازینیتهوه، وه ک: (حبیبی شمس).

وهبهدهلی به ههاله، واته باسی نهو شویّنکهوتهیهی که ههاله بیّت، به آلام دواتر (بهدهل) می ده مینیت، به آلام دواتر (رایت زیدا، نینجا فرسا) ا

 (ظاهر)دا حوکمه که دراوه ته پال (متبوع)ه کهی وه ك: (أعج بني زيد جودة) که لهم غونه یه دائه وه ی که جنی سهرسو رمانه بریتی یه له (جود زید: سه خاوه تی زهید)به لام به گویره ی روو که ش (ظاهر) نه وه ی که جنی سهرسو رمانه که به (زید)ه نه وه ی که له دوای (جود)ه، هاتوه به به ده لی (زید) هیناو مانه.

بەدەل چوار جۆرە:

۱ -بدل کل عن الکل: که نهو بهده له یه که ماناکه ی له گه ل (مبدل منه) دا هاوریّك و موتابیق بیّت، وه ك: (مررت بأخیك زید).

۲ - بدل بعج عن كل: ئەمەيان ئەوەى كە بەدەلە لەگەل ھەندىنك (بعض)يان بەشىنك (جزء)يكى (مبدل منه)دا موتابيق بيت وەك: (قرأت الكتاب كله).

٣-بدل الأشتمال: وهله گهر بهدهل يه كيك له موعدلله قاته كانى (متبوع) ه كهى خوى بيت، ئهوه (بدل الأشتمال) ه. وهك: (أحبُ خطابا علمَهُ و دينَهُ و شُجاعَتَهُ)...

\$ -بدل المُباينْ:- كهسى بهشه: (أضراب-نِسْيانْ-غَلَطْ).

أ-بَدَلُ الأضْراب: ئەوەيە كەسى قسەكەر (متكلم)، (بَدَلُ)و(مُبْدَلُ مِنْدُ)لە رووى مەبەست و ويستى خۆيەوە باس بكات. وەك: (أكلت الخبز لحماً) كە (متكلم) لە قۆناغى يەكەمدا، مەبەستى ئەوەيە كە ھەوالى خواردنى نان بدات، و دواتر ئە وەيشى بۆ دينت و حاصل دەبيت.

و (لحماً)یش دهدرکینیت، تا شان به شانی نانه که حهبهر له خواردنی گوشته کهیش بدات، وه باشتریش وایه که (تابع) به هوی حدر فی (بل)هوه ،بهینریت وهك: (أكلتُ الخبر بل لحماً).

ب-بدل النسیان: ئهرویه که موته که لیم فرناغی یه که مدا مهههستی (مبدل منه) هکهیه، جا پاشان بزی دهرده کهویت که به بی ناگایی (سهراً) و تویه تی، بز غونه: به و گومانه ی که (زید) که سیکی تاوانباره ده لیّت: (أضرب زیداً) جا له دواییدا تینه گات که (زید) تاوانبار نهبروه، و به لکو (عمرو) تاوانباره کهیه و ئهم بیناگابووه.

تبدل الغلط أو بدل المباین: کاتیّك که که سیّك شتیّکی وت و هه له بوو، بو لابردنی ئه و هه له بوو، بو لابردنی ئه و هه له (بدل)یّك ده هیّنیّت. وه ك (جائنی زید الفرس) که موته که للیم له سه رهتاوه مه به ستی (فرس) بووه، به لام به هه له (زید) هاتووه به سه را زمانیدا، وه نه م جوّره به ده له، (بدل)ی (غلط) ناسراوه و له که سی (فصیح) دا رونادات.

دەربارەى بەدەل، لە ﴿شەرحى هيدايه﴾دا، نووسراوە، كە، بەدەل: ئەو تابعەيە كە بۆ لاى نيسبەت دەدريّت ، ئەوەى كە نيسبەت دراوەتە لاى متبوعەكەى، بەلام (تابع) مەبەستە ئەصلّيەكەيە، نەك (متبوع)، وەك: (جائنى أخوك على) كە (على) بەدەلە بۆ (أخوك)، وە (أخوك) مەبەستى ئەصلّى نيە ، بەلكو مەبەستى ئەصلّى نيە ، بەلكو مەبەستى ئەصلّى (على) يە ، وە (بدل) چوار بەشە :

دووهم: (بدل بعض) له (كل) ئەوەيە كە ھەندىكە له (مبدل منه) وەك: (ضربت زيدا رأسه) : كه (رأسه) بدله بن (زيدا) ، و (رأس) ھەندىكە له لاشه .

سنیهم: (بدل الأشتمال) ئهوهیه که نه وهك (مبدل منه) وایه ، وه نه ههندنکیهتی ، به لکو پهیوهسته به (متبوع) ه وه ، وهك: (سلب زید ثوبه) که (ثوبه)، بدلی (زید) ه ، که (ثوب) نه له (مبدل منه) یه ، و نه ههندنکیهتی ، به لکو شتنکه پهیوهست به (زید) ه وه، که مهتبوعه که یه، وه (أعجبنی عمرو علمه) وهك نمونه ی یه کهم وایه .

چوارهم: (بدل الغلط) هه له: ئه وه یه که دوای غه له ته که دیّت ، وه ک (جائنی زید جعفر)، جه عفه ر: به ده له بر (زید) که (مبدل منه) یه کی غه له ته، وه هه روه ها (رأیت رجلا حمارا) وه ک نه و وایه .

وه (بدل) ئهگهر (نكرة) بوو ، بۆ (معرفة) يهك، ئهوا پێويسته وهصف بكرێت، وهك: ئهم ئايهته (بالناصية، ناصية كاذبة) كه (ناصيه) ى دووهم (بدلى كل له كل) ه، بۆ (ناصيه ي) يهكهم ، كه (نكرة) يه، له بهر ئهوهى كه (مبدل منه) معرفه يه، (بدل) هكه، وهصفكراوه به هۆي (كاذبة) هوه وه به پێچهوانه وه ، واته (مبدل منه ، نكرة) و (بدل ، معرفة) بوو، صيفهتى ناوێت، وهك: (جائنى أخ لك زيد) كه (زيد) (بدل) ه بۆ (أخ) نكره يه و صفهتى ناوێت.

وه ئهگهر (متجانسین) واته : ههر دووك (معرفة یان نكرة) بوون، صفهتی ناویّت ، وهك (ضرب زید أخوك علیا) كه (أخوك) بدلی (زید) ه و معرفه یه ، وه (زید) یش معرفه یه ، كه (أخ) به هیّی كافه وه (معرفه) یه ، بزیه صفهتی نه ویستوه .

*النوع الخامس: عطف النسق، أي المعطوف بحرف تجعل المعطوف على نسق المعطوف على نسق المعطوف على نسق المعطوف على نهجه في الأعراب.

وحروف العطف عشرة: الواو، وهي لمطلق الجمع بين المتعاطفين، أي: يجوز أن يعطف بها ما قارن المعطوف عليه في الزمان، نحو: جاء زيد وعمرو، أِذَا جاءًا معاً، أو تقدّم على المعطوف عليه، أو تأخر عنه فيه.

جؤري پينجهم: (عطف النسق)

ئهوهیه که مهعطوفه که به هوی عهطفهوه ئهنجام دراوه، ئهو مهعطوف و مهعطوفی علیه - له پهیرهو، و ئیعراب)دا، هاوریّك ده کاتهوه، و لهسهر ری و شویّنی یه کتری ده روّن.

حەرفەكانى عىطف:

وه حهرفه کانی عهطف ده دانهن، یه که میان (واو) ه، که نه ویش به شیوه یه کی گشتی بو کو کردنه وه ی نیرانی دوو شت ده بیت، که عهطف بگرینه سهر یه کتری، واته، دروسته که دوو شت له رووی کاته وه عهطف بکرینه سهر یه کتری وه ک، (جاء زید و عمرو: زهید و عهمر پیکه وه هاتن)، نهمه له رووی (کات) هوه، پیکه وه بین، یا خود پیش و دوایه کیش له نیرانیاندا ببیت، ناساییه، به لام هاتنه که دواجار پیکه وه نه نجام بدریت.

والفاء للتعقيب بلا مُهلة، نحو: جاء زيد فعمرو، أِذا أتى بعد زيد بلا طول فصل، و تُمَّ للترتيب مع المهلة، أي كون المعطوف بعد المعطوف عليه، بزمان قليل، أو كثير، وحتى لتعطف البعض على الكلّ حقيقة، أو حكماً، بشرط أن يكون غاية لما قبلها رفعة، أو خسة، نحو: مات الناس حتى الأنبياء، و قدم الحجّاج حتى المشاة، وأم المتصلة للعطف بعد همزة الأستفهام ، نحو: أزيداً ضربت، أم عمراً، و بعد همزة التسوية، و هي التي تسوي بين جملتين في الحكم، و تؤولهما بمفردين، نحو: ﴿ وسواء عليهم أم لم تنذرهم ﴾ يس. ١٠ أي، سواء عليهم في عدم الأيمان أنذارك، و عدم أنذارك لهم!

حهرفی (فاء) بۆ بهدواداهاتنی راستهوخۆ دیت، واته، بی دواکهوتن و ییشکهوتن، وه ک: (جاء زید فعمرو: زهید هاتو و عهمریش بی دواکهوتن بهدوایدا هات)، وه حهرفی (ثم)، بۆ تهرتیب و هاورپکی دیت، به لام ئهگهر کهمیکیش نیوانیان ههبیت، له نیوانیاندا، ئاساییه، و مهعطوف و مهعطوف علیه، به کاتیکی کهم یان زور جیا بن له یهکتری ئاساییه، وه حهرفی (حتی) بۆ عهطف کردنی (البعض: ههندیتی) دهبیت، له سهر (گشتی: کل)، ئیتر ئهم عهطف کردنه به حهقیقی کرابیت، یان بهحوکمی و گریمانه یی ئاساییه، به مهرجی ئهوه ی که مهبهسته که بگهریتهوه بو پیش خوی یان به هوی بهرزی، یان نزمی له بهلهو مهقامدا، وه ک: (مات الناس حتی الانبیاء: که مهبهستی مهزنایهتی بیغهمبهرانه، علی نبینا و علیهم افضل الصلاة و التسلیم)، وه

نموونهیه کی تر، وه ک: (قدم الحاج حتی المشاة: که مهبهست له حاجیه پیا ده کانه، که لیره دا پلهیان له خوار نهو حاجیانه وه یه سواری ده چن، له رووی نامیری گواستنه وه وه).

وه حهرفیکی تری عهطف (ام المتصله)یه، ئهگهر دوای ههمزه ی ئیستیفهام هاتبیت، وه ک، (ازید ضربت ام عمراً: له زهیدت سرهواند؟ یان له عهمر؟)، وه ههروهها (ام)ی دوای ههمزه ی تهسویه، که بریتی یه لهو ههمزه یه که دوو رسته هاوریک ده کاته وه، له حوکمدا، و تهنویلیان ده کاته وه، بو سهر مهصده، وه ک، (سواء علیهم أانذرتهم، ام لم تنذرهم: یس ۱۰)، واته، باوه پنه نهوان، یه کسانه بویان، تو بیان ترسینی؟ یان نه یانترسینی، چوونیه که!

و أو للتخيير، بين شيئين فصاعدا، نحو: أدرس النحو، أو الصرف، وللأباحة، نحو: جالس الحسن، أو أَبْن سيرين، و أِمّا كذلك، نحو: أنكح أِمّا هنداً، أو أُختها، و لا لعطف أحد المتخالفين، على الآخر، نحو: صاحبت العلماء، لا الجهلاء، و أحببتُ الأسخياء، لا البخلاء، ولكن بشرط أن لا تقترن بالواو، و تقع بعد نفي، أو نهي، و يليها مفرد، نحو: ما قام زيد، لكن عمرو.

و حەرفیکى تر (أوْ) ـه، كه بو ههلبزاردن له نیوان دوو شت یان زیاتردا بيّت، وه ک: (أدرس النحو اوالصرف: يان نهجو، يان صهرف بخوينه)، وه بۆ سەر پشک بوون و دروست بوون (الأباحه) دیّت، وهک، (جالس الحسن، او ابن سيرين: يان له لاى حهسهن، يان ئيبن سيرهين دابنیشه)، واته، له لای ههر کامیان دابنیشی، دروستهو سهرپشکی، و (اما)یش، ههروایه، وهک: (أنكح أِمّا هنداً، أو أختها: یان هند، یان خوشکه کهی ماره بکه)، وه حهرفی (لا) بو عهطف کردنی دوو شتی دژ به يه ك دهبيّت، وه ك: (صاحبت العلماء، لا الجهلاء: هاوريّيهتي زانايانم كردووه، نهك نهزانان)، وه ههروهها وهك: (احبت الاسخياء، لا البخلاء: کهسانی دهرون بهرزوفراوانم خرشدهوین، نهک ئیرهیی بهران و دهرون خراپان)، وه (لکن) حهرفی عاطفه، به لام به مهرجی نهوهی که (واو)ی پێوه نهلکابێت، و له دوای نهفی یا خود نههی بێت، و موفرهد له دوایهوه بيّت، وه ک: (ما قام زيد، لكن عمرو: زهيد هه لنه ساوه، عهمر هەستاوەتەوە).

فإن اقترنت بالواو، فالواو هي العاطفة، و إن وقعت بعد أِثبات مطلقاً، أي سواء كانت بعد مفرد، أو جملة، أو بعد نفي، أو نهي، و وليتها جملة كانت أِبتدائية، لا عاطفة سواء كانت مع الواو، أو لا ، نحو: ﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمْ الظَّالِمِينَ ﴾ زخرف.٧٦. وكقول الشاعر:

أما إبن ورقاء لا تخشى بوادره لكن وقائعه في الحرب تنتظر و بَلْ للعطف أِذا أَتي بعدها مفرد، فَإِن سبقها نفي، أو نهي، فهي لتقرير الحكم السابق، و أِثبات نقيضه، نحو: لا تصاحب الجهلاء، بَلْ العلماء، أو سبقها أِثبات فهي لنقل حكم ما قبلها، لِما بعدها، و ترك ما قبلها مسكوتاً عنه، نحو: جاء زيد، بل عمرو، و زُر الرياض، بل الروضة الشريفة، زادها الله شرفاً..

ئهگهر (واو) لکابیّت پیّیهو، ئهوه ئهو (واو) ه، عاطیفهیه، و ئهگهر لهدوای غهیر، نهفی هات، واته لهدوای (أثبات) هات، ئیتر به رههایه، دوای موفرهد، و یان رسته، یا خود نهفی و نههی، و ئهوانههات، و رستهی لهدواوه هات، ئهوه (لکن)ی ئیبتیدائیهیه، نهک عاطیفه، ئیتر (واو)ی له گهلدابیّت، یان (لا)، ههرکامیان بن چونیهکه، وه ک: ﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَکِنْ کَانُوا هُمْ الظَّالِمِینَ وَرَحرف ۷٦، وه ههروهها که (لکن)، (واو)ی له گهلدا هاتووه، وهیان لهوینهی ئهم شیعرهدا:

أما أبن ورقاء لا تخشى بوادره لكن وقائعه في الحرب تنتظر

که لهدوای رستهی (اثبات)هوه هاتووه، بۆیه حهرفی عطف نییه، و ئبتیدائیهته. وه حەرفیکی تری عهطف (بل)ه، ئهگهر لهدوایهوه موفرهد هات، و هەروەها لەپىشىھوە نەفى يان نەھى ھات، ئەوە بۆ دەرخستنى حوكمى رسته پیشوه که یه، و جنگیر کردنی پنچهوانهی نهو راستیه یه لهو رسته یه دا هاتووه، وه ک، (لا تصاحب الجهلاء، بل العلماء: هاورییه تی نهزانان مه که، و به لکو هاور پیه تی زانایان بکه، له بهر ئهوه ی که له پیشیهوه نههی هاتووه، بو چهسیاندنی نهو پاسایهیه، و جیگیرکردنی دژی ئهو بریارهیه، که پیشتر هینابووی، واته، کهوتی له گهل نهزانان مهبه، ئهوه دهچهسیپنیت که له گهل زانایان به، وه ئهگهر له پیشیهوه غهیری نهفی و نههی هات، واته: (إثبات) هات، ئهوه بو گواستنهوهی حوكمي ئەو شتەيە كە پيش عەطفەكە ھاتووە، بۆ دواي عەطفەكە، وە وازهينان لهوشتهي پيش حهرفه عهطفه که، وبيدهنگ بوون ليي، وهک، (جاء زید بل عمرو (زەید ھات، نا بەلکو عەمر ھات)، واته ھاتنه که خرایه سهر عهمر، و واز له زهید هینرا، یان وهک: (زر الریاض، بل الروضة الشريفة، زادهاالله شرفا: سهرداني شارى رياز بكه، نا بهلكو سهرداني باخچهی پیروز، و مهرقهدی پهیامبهر گیان صلیالله عیه و آله وسلم بکه، خوای مهزن شهرهف و پیروزییه کهی زیاتر، و زیاتر بکات. آمین

وصلّ على صاحبها، و على أخوانه، و آله، و صحبه، و أتباعه، و علينا معهم، و سلّم على تسليماً دائماً إلى يوم الدين، سبحان ربك ربّ العزة عمّا يصفون، و سلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين.

قد فَرَغَت أَنامِلِي من تأليف هذه الرسالة قبيل العصر من يوم الأربعاء الرابع والعشرين من صفر، سنة ألف وثلاثان وتسعين، من الهجرة النبوية، مصادفا لليوم الثامن والعشرين من آذار، سنة ألف وتسعمائة وثلاث وسبعين ميلاديا، في غرفة تدريسي بجامع قطب العارفين الشيخ عبدالقادر الكيلاني "قدس الله سرّه" في بلدة بغداد المحروسة.

و أنا الفقير إلى الله الرؤوف الرحيم، عبدالكريم محمد المدرّس في المدرسة الكيلانية. و صلى الله على سيدنا محمد، و آله، و صحبه، و سلّم، و آخر دعوانا، أنِ الحمدلله رب العالمين. (١٣٩٣هـ)، (١٩٧٣م).

کۆتايى:

درود و سهلام له سهر پیغهمبهری ئیسلام (صلیالله علیه وسلم)، که خاوهنی ئهو رهوزه پیروزهیه، و له سهر برا ئاینییه کانی، و له سهر که س، و کاری، و هاوه لآنی، و له سهر شرینکه و تووانی، و له سهر ثیمه ش له خاك، و پای ئهواندا، به ملکه چی، و به همتاهه تایی، تا روزی رهستاخیر.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون، و سلام على المرسلين، والحمدالله رب العالمين.

عدللامد، و شافعیی زدمانی خوّی، جدنایی ماموّستا مدلا عدبدولکدریمی موده ریس، لیر ددا ده فدر مویّت: (له نووسینی (مفتاح الآداب) بوومدوه، پیش عدسری روّژی چوارشد محمد، ۲۶ی سدفه ری سالّی (۱۳۹۳)ی کوّچی، بدرامبدر به (۲۸)ی، ئازاری سالّی (۱۹۷۳)ی زایینی، له ژووری واندووتندوه ی خوّم، لدمز گدوتی قطب العارفین شیخ عدبدولقادری گدیلانی، له شاری بدغداد .

وصلى الله على سيدنا محمد، وآله، وصحبه، و سلم، وآخر دعوانا أن الحمدالله رب العالمين

﴿الأسئلة والأجوبة، على (مفتاح الآداب) في النحو﴾

س ١: ما هو تعريف النحو؟

ج: أصول تعرف بها أحوال أواخر الكلمة، أعراباً وبناء.

س٢: ما موضوع النحو؟

ج: الكلمة والكلام.

س٣: ما هي فائدة النحو؟

ج: حفظ اللسان عن الخطأ في المقال.

س٤: ماهو تعريف الكلمة؟

ج: لفظ موضوع لمعنى مفرد، كزيد.

س٥: كم هي أقسام الكلمة؟

ج: ثلاثة، الأسم، كزيد، و الفعل، كقام، و الحرف كـقَدْ.

س٦: ما هو تعريف الأسم؟

ج: ما ذَلُّ على معنى بنفسه، غير مقترن بأحد الأزمنة.

س٧: ما هي علامات الأسم؟

ج: قبول الجرّ، و التنوين، ولام التعريف، والأِسناد إليه.

س٨: ما هو تعريف الفعل؟

ج: ما ذَلُّ على معنى بنفسه، مقترن بأحد الأزمنة.

س٩: ما هي علامة الفعل الماضي؟

ج: قبول تاء التأنيث الساكنة، نحو: قد قامت.

س ١٠ ماهي علامة المضارع؟

ج: دخول السين و سوف ولم و لَما.

س ١١: ماهي علامة الأمر؟

ج: الدلالة على الطلب، وقبول ياء المخاطبة.

س١٢: ما هو الحرف؟

ج: كلمة دلُّت على معنى بغيرها.

س١٢: ماهي علامة الحرف؟

ج: عدم قبول شيئ، من علامات الأِسم، والفعل.

س ٤٤: ماهو الكلام؟

ج: لفظ مفيد مقصود لذاته.

س٥١: ماهو الكلم؟

ج: المركب من ثلاث كلمات، نحو: قد قام زيد.

س ۱۳: ماهي الجملة.

ج: المركب من كلمتين، أفاد، أو، لا.

س١٧: ما الفرق بين الكلام والجملة؟

ج: الكلام يجب أن يكون مفيداً، دون الجملة، فمنها المفيد، نحو: قد قام، و منها غيرها،

نحو: أن قام.

س١٨: ماهو المعرب؟

ج: ما اختلف آخره، بأختلاف العوامل.

س١٩: ما هو المبني؟

ج: ما لم يختلف آخره، بأختلاف العوامل.

س • ٢: مامعني الأعراب اللفظي؟ "

ج: معناه ظهور الأعراب، على آخر الكلمة.

س ٢١: مامعني الأعراب التقديري؟

ج: معناه فرض الأعراب، في آخر غير قابل لها.

س ٢٢: ما معنى الأعراب المحلى؟

ج: معناه أن الأعراب يجري على لفظ معرب، يكون في محل المبني.

س٣٢: ماهو المبنى من الأفعال، وما هو المعرب منها؟

ج: الفعل الماضي والأمر مبنيان دائماً، والفعل المضارع معرب، أِلاَ أذا أتصل بأخره نون جمع المؤنث الغائب أو المخاطب، أو نون التأكيد المباشر.

س ٢٤: مَثِّل للحروف المبنية، على السكون، أو على الحركات؟

ج: المبني على السكون كقد ولم، ونعم، وعلى الكسر، كباء، بزيد، وعلى الفتح، كان، وأنّ، وعلى الضم كمندُ.

س٢٥: على ماذا يدور النحو؟

ج: على العامل، و المعمول، و العمل.

س٣٦:ماهو العامل؟

ج: العامل ما أوجب حالة مخصوصة، لآخر الكلمة.

س٧٧: ماهو المعمول؟

ج: المعمول هو الذي يثبت العامل حالة خاصة في آخره..

س٢٨: ماهو العمل؟

ج: الأثار التي تظهر في آخر الكلمات بسبب العامل.

س٧٩: كم هي أبواب الأعراب؟

ج: أبواب الأعراب ثمانية.

س ٣٠: ماهي أنواع الأعراب؟

ج: الرفع والنصب المشتركان بين الأسم والفعل، والجرّ المحتص بالأسم، و الجزم المختص بالفعل.

س٣١: بماذا يكون اعراب الأسماء الستة؟

ج: بالواو رفعاً، وبالألف نصباً، و بالياء جراً.

س٣٢: بماذا يكون أعراب المثنى؟

ج: بالألف رفعاً، و الياء نصباً، و جرًا.

س٣٣: بماذا يكون أعراب الجمع المذكر السالم؟

ج: بالواو رفعاً، والياء نصباً و جرًّا.

س٣٤: بماذا يكون أعراب الأسم المفرد والجمع المكسر المنصرفين، والمضارع الصحيح الآخر؟

ج: بالضمة رفعاً، والفتحة نصباً، والكسرة جراً، والجزم سكوناً.

س٣٥: بماذا يكون أعراب غير المنصرف؟

ج: بالضمة رفعاً والفتحة نصباً و جرّاً.

س٣٦: بماذا يكون أعراب جمع المؤنث السالم؟

ج: بالضمة رفعاً، والكسرة نصباً و جراً.

س٣٧: بماذا يكون أعراب الأفعال الخمسة؟

ج: بثبوت النون رفعاً، وحذفها نصباً و جزماً.

س٣٨: بماذا يكون أعراب الفعل المعتل الآخر؟

ج: بالضمة رفعاً، والفتحة نصباً، وحذف الآخر جزماً.

س٣٩: أين تكون جميع الحركات الأعرابية مقدرة؟

ج: في المقصور كعصا وفتى، وفي المضاف ألى ياء المتكلم، مثل: كتابي وغلامي.

س ، ٤: أين يكون الرفع، والجرّ فقط تقديرياً؟

ج: في الأسم المنقوص، أي ما آخره ياء مكسور، ما قبلها كالقاضي و الساعي.

س 1 ٤: أين يكون الرفع تقديراً فقط؟

ج: في الفعل المعتل الآخر، المختوم بالواو أو الياء، فرفعه تقديرى ونصبه لفظي، وكذا جزمه، فأن جزمه بحذف الآخر. س٢٤: أين يكون الرفع والنصب تقديرياً، والجزم لفظياً؟

ج: في الفعل المعتل الآخر، المختوم بالألف، كيخشى، فأن رفعه ونصبه تقديريان، و جزمه لفظى بحذف الأخر.

س٤٢: ماهو غير المنصرف؟

ج: اسم معرب لا يقبل الجر والتنوين، لعلتين من العلل التسع، أو علة واحدة تقوم مقام علتين.

س ٤٤: ما هي العلل التسع؟

ج: العدل، و التأنيث، و العجمة، و العلمية، و الوصفية، و التركيب، و الألف والنون الزائدتان، و الف التأنيث، و صيغة منتهى الجموع.

س٥٤: ماهي العلة الواحدة التي تقوم مقام علتين؟

ج: ألف التأنيث، و صيغة منتهى الجموع.

س٤٦: بماذا يكون أعراب غير المنصرف؟

ج: رفعه بالضمة ونصبه وجرّه بالفتحة لفظاً أو تقديراً.

س٤٧: بماذا يكون أعراب المؤنث بالألف المقصورة، أو المدَّ؟

ج: رَفْعُهَا بَالْضَمَّة، ونصبها وجرَّها بالفتحة تقديراً، لِأَنَّ أعراب المقصور تقديري.

س٤٤: ما هو تعريف الضمير؟

ج: ما ذَلَّ على أمر غائب، أو حاضر بالوضع، نحو "هو، أنا ، أنت".

س٤٤: ماهو الضمير المتصل؟

ج: مالا يتلفظ به، مستقلاً، بل يلحق شيئاً، كتاء ضربت.

س٠٥: ماهو الضمير المنفصل؟

ج: ما يتلفظ به مستقلاً، كأنا و أنت.

س١٥: ما هو الضمير المرفوع المتصل؟

ج: الألف، و الواو، و النون، و التاء، و الياء، و لفظ(نا).

س٢٥: ماهو الضمير المجرور المتصل؟

ج: مجرور الباء، في (بهِ، بها، بهما، بهم، بهِنَّ، بي، بنا، بك، بكُما، بكُم، بكُنَّ).

س٥٣: ما هو الضمير المنصوب المتصل؟

ج: مثل مالحق أكرم في المتن، أكرمه، أكرمها، ألى آخره.

س٤٥: ماهو الضمير المرفوع المنفصل؟

ج: أنا، نحن، هو، هي ، هما ، هم، هن، أنتَ، أنتِ ، أنتما، أنتم، أَلْتُنَّ.

س٥٥: هل يوجد الضمير المجرور المنفصل؟

ج: كلا: ماوجدناه في الأستعمال.

س٥٦: ماهو تعريف العلم؟

ج: أسم ذَلُّ على معنى معين بالوضع.

س٥٧: ما هي الكنية؟

ج: ماصدر بأب، أو أمّ.

س٥٨: ما هو اللقب؟

ج: ما أشعر بمدح أوذم.

س٥٥: ما هو أسم الأشارة للقريب؟

ج: (ذا، وتا، و ذان، و تان، و أولاء).

س ٢٠: ما هو أسم الأشارة للبعيد؟

ج: (ذاك، و تاك، و ذانك، و تانك، و أولائك).

س ٢١: ما هو أِسم الأِشارة للأبعد؟

ج: (ذلك، و تلك، و هذانك، و هاتانك).

س٣٦: هل تجتمع اللام مع هاء التنبيه؟

ج: لا.

س٦٣٪ هل تدخل اللام على المثنى أو الجمع؟

ج: لا.

س ٢٤: ما هو أسم الأشارة للمكان؟

ج: هنا، أِذَا كَانَ قَرِيبًا، و هناك، أِذَا كَانَ بَعِيداً، و هنالك، أِذَا كَانَ أَبَعَد.

س٦٥: كم هي أقسام المنادي؟

ج: أقسام المنادى خمسة، المفرد المعرفة، والمفرد النكرة المقصودة، وهما مبنيان، والمضاف، والمشبه بالمضاف، و النكرة غير المقصودة، و هي منصوبة.

س٦٦: بماذا يكون نصب المنادى لفظاً، أو محلاً؟

ج: نصب المنادى بأدعو، أو أنادي، وحرف النداء نائب منابه.

س٧٦: لماذا سميت هذه الأفعال، أفعالاً ناقصة؟

ج: لأنها لا تتم بمرفوعِها، و تحتاج إلى منصوبها.

س۹۸: ماهی معانی، أصبح، و أضحی، و ظلّ، وأمسی، و بات؟

ج: الدلالة على أتصاف أسمائها بأخبارها، في أوقات تستفاد من نفس تلك الأفعال.

س ٦٩: ما هو شرط عمل مازال وأخواتها؟

ج: سبق النفي، أو شبه النفي، كالنهى عليها.

س • ٧: كم هي أصناف باب كاد؟

ج: أصنافه ثلاثة: صنف لقرب حصول خبره لِإسمه، وصنف لرجائه، و صنف لشروعه فيه.

س٧١: ماهي لوازم هذه الاصناف؟

ج: لازم الصنف الأول، تجرد خبره عن كلمة أن الناصبة، ولازم الصنف الثاني لزومها أو غلبة وجودها فيه، و لازم الصنف الثالث وجوب تجرده عنه.

س٧٢: هل يتصرف في هذه الأفعال بالمضارع والأمر وغيرهما؟

ج: لايتصرف فيها ألاّ كاد، فلهُ مضارع، و إلاّ أوشك، فله مضارع واسم فاعل.

س٧٣: ما هي أفعال القلوب؟

ج: أفعال تَدُلُّ على معان قلبية، كالعلم والظنِّ.

س ٤٧: كم هي أصنافها؟

ج: ثلاثة، الصنف الأول، دالٌ على اليقين، وهو الأعتقاد الجازم المطابق للواقع الثابت، الصنف الثاني، دال على الظن، و هو الأعتقاد الراجح، الثالث، مشتوك بينهما يستعمل في هذا و ذاك.

س٧٥: ما هو تعريف الفاعل؟

ج: ما أسند إليه، فعل، أو شبهه، على جهة قيامه به.

س٧٦: هل يجوز تقديمه على الفعل؟

ج: لا.

س٧٧: هل يجوز ألحاق ضمير المثنى أوالجمع بالفعل المسند، إلى المثنى والجمع؟

ج: لا,

س٧٨: متى يجب تأنيث الفعل المسند ألى المؤنث؟

ج: أِذَا أُسند إِلَى الفاعل المؤنث الحقيقي المتصل بالفعل، أو أِلَى ضمير المؤنث مطلقاً.

س٧٩: متى يجوز تذكير الفعل، و تأنيثه، مع رجحان التأنيث؟

ج: أذا أسند ألى مؤنث حقيقي مفصول عنه بغير أِلاَّ، أو أِلَى مؤنث مجازي.

س • ٨: متى يكون تأنيث الفعل المسند إلى الفاعل المؤنث مرجوحاً؟

ج: أذا أسند ألى مؤنث حقيقي مفصول عنه بكلمة ألاً.

س ٨١. متى يتساوي التذكير، و التأنيث في الفعل المسند، أِلَى المؤنث؟

ج: متى أسند ألى جمع المكسر المؤنث، أو أِسم الجمع، أو أِسم جنس المؤنث، أو اريد من الفاعل الجنس كفاعل نعم، أو أسند الى جمع بالألف والتاء للمذكر، نحو: جاء أو جاءت الطلحات.

س٨٢: لماذا يحذف الفاعل ويناب غيره مقامه؟

ج: للتعظيم، أو للتحقير، أو لكونه معلوماً، أو لعدم العلم به.

س٨٣: ماهي صيغة المجهول من الماضي؟

ج: ماضم أولها، أو أوّل متحرك يعتد به منها، وكسر ما قبل آخرها، نحو: نصر، ودحرج، و أجتمع.

س٨٤: ماهي صيغة المجهول من المضارع؟

ج: ماضم أوله، وفتح ماقبل آخره، نحو: يكرم، ويد حرج.

س٨٥: أي شيىء ينوب عن الفاعل؟

ج: المفعول به، فما يقوم بواجبه من المصدر، و الظرف عند عدم الأصل.

س٨٦: ما هو المفعول به؟

ج: أِسم ما وقع عليه، فعل الفاعل، كزيدٍ، في ضربت زيداً.

س٨٧: هل يجوز تقديمه، على عامله أو هل يجب؟

ج: نعم، نحو: زيداً ضربتُ _ جوازاً _، وفي ماكان له الصدر – وجوباً _، نحو: من ارسلت إلى المطلوب.

س٨٨: هل يجوز حذف عامله؟

ج: نعم، لقرينة، كقولك: (مكة)، لمن قال: (ماذا تريد؟).

س٨٩: هل يجب حذف عامله؟

ج: نعم، في مواضع منها: التحذير، والأغراء، و الأختصاص، والمنادى.

س • 9: ماهو المنادى؟

ج: هو المطلوب أِقباله بحرف نائب مناب أدعوا.

س ٩١: كم هي أقسام المنادى؟

ج: أقسامه خمسة: المنادى المفرد المعرفة، والنكرة المقصودة، والنكرة غير المقصودة،
 والمنادى المضاف، والمنادى الشبيه بالمضاف، والأوّلان مبنيان على الضم، والباقي
 منصوب على المفعولية.

س٩٢: ما هو تعريف الحال؟

ج: وصف فضلة مبين لهيئة الفاعل أو المفعول.

س٩٣: ماهو الأصل في الحال؟

ج: أن تكون منتقلة، لا ثابتة، و مشتقة، لا جامدة.

س ٤٤: متى تكون الحال جامدة؟

ج: في مواضع كثيرة منها، إذا وقع الحال موصوفاً بصفة، أو قدر مضاف قبله، أو وقع للتسعير، أو للتشبيه، إلى غير ذلك.

س٩٥: ماهو الأصل في الحال وصاحبها؟

ج: الأصل في الحال، أن تكون نكرة، و في صاحبها أن يكون معرفة.

س٩٦: متى يجوز تنكير صاحب الحال؟

ج: أِذَا كَانَ مَعَ مُسُوعُ لَلاَبِتِدَاءُ بِالنَّكُرَةُ ، كَانَ يَتَقَدَمُ عَلَيْهَا ظُرِفٌ، أَوْ جَارُ و مجرور.

س٩٧؛ هل يجوز أن تأتي بالحال عن المضاف أليه؟

ج: نعم: أذاكان المضاف يعمل فيه، أوكان جزء من المضاف أليه، أو مثل جزئه.

س٩٨: هل يجوز تقديم الحال على صاحبه؟

ج: نعم، أذا لم يكن صاحبه، مجروراً بالحرف، أو بالأضافة.

س ٩٩؛ هل يجوز تقديم الحال على عامله.

ج: نعم، ألا أذاكان العامل معنى الفعل، كالأِشارة، و التمني، نحو: هذا زيدٌ قائماً.

س ٠٠٠: هل يحذف عامل الحال؟

ج: نعم، يجوز حذف عامله أِذَا ذَلُّتُ عليه قرينة.

س١٠١: هل يجوز حذف الحال؟

ج: يعم، ألا أذا وقع جَواباً للسؤال، أو كان قيد النهي، أو محصوراً فيه.

س٢٠١: ماهو تعريف التمييز؟

ج: أسم بمعنى من رافع لابهام في مفرد أونسبة.

س٣٠١: أذكر أقسام التمييز؟

ج: قسمان: الأول: تمييز عن المفرد، والثاني: عن الجملة.

س٤٠١: ماهي المفردات المحتاجة ألى التمييز؟

ج: العدد، و الكيل، و الوزن، و المساحة، و أشباهها، كذرة، في:﴿ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا﴾.

١٠٥٠ عاهو التمييز عن النسبة في الجملة؟

ج: تمييز يرفع الابهام عن نسبة الفعل ألى فاعله، نحو: طاب زيد نفساً، أو عن تعلق الفعل بمفعوله، نحو: ﴿وَفَجَّرْنَا الأَرْضَ عُيُونًا﴾القمر: ٧٧.

س١٠٦: ماهو التمييز عن النسبة في شبه الجملة؟

ج: تمييز يرفع الأبهام عن نسبة أِسم الفاعل، أِلى فاعله، نحو: الأرض منفجرة عيوناً، أو عن ربط أِسم الفاعل المتعدى بمفعوله، نحو: أنا مادح زيد كرما، أو عن نسبة أسم المفعول ، أو الصفة المشبهة ألى مرفوعهما، نحو: زيد ممدوح أدباً، و طيب نفساً.

س١٠٧: كم هي أقسام المجرور؟

ج: أقسام المجرور، أِثنان، المجرور بالحرف، و المجرور بالأِضافة.

س١٠٨: كم هي حروف الجر؟

ج: عشرون حرفًا.

س ٩ • ١: ماهي الأِختلافية منها؟

ج: (كَيْ)، و (لَوْلا)، و (لَعَلُّ)، فإنَّها ليست حروف الجرُّ عند الجمهور.

س • ١١: كم هي أقسام المجرور بالأضافة؟

ج: قسمان، المجرور بالأضافة اللفظية، والمجرور بالأضافة المعنوية.

س ١١١: ماهي الأضافة اللفظية؟

ج: أضافة الصفة العاملة في المفعول ألى معمولها.

س١١٢: ما وجه تسميتها باللفظية؟

ج: الوجه أنها لا تفيد ألا تخفيفاً، للمضاف لفظاً بحذف التنوين، أو نون المثنى أو الجمع.

س١١٣: ما هي الأِضافة المعنوية؟

ج: أضافة غير الصفة العاملة، إلى معمولها.

س ٤١٤: ما وجه تسميتها بالمعنوية؟

ج: الوجه إنَّها تفيد فائدةً معنوية، هي تعريف المضاف، أو تخصيصه.

س١٥٥: كُمُّ هي اقسام الأضافة المعنوية؟

 ج: أقسامها ثلاثة، أضافة بيانية بتقدير (مِنْ)، و أِضافة لامية بتقدير (اللام)، وأضافة ظرفية بتقدير (في).

س١٩٦: هل تجوز أضافة الأسم ألى مرادفه أو مساويه؟

ج: لا تجوز هذه الأضافة، و ما سمع فيها مؤول بما يعود أِلَى أِضافة المغاير للمغاير، كأن تريد من المضاف المسمى، و من المضاف أِليه الأِسم.

س١١٧: هل يكتسب المضاف التأنيث من المضاف أليه؟

ج: نعم، قد يكتسب منه التأنيث، وقد يكتسب منه التذكير.

س١١٨: كم هي جوازم المضارع؟

ج: خمسة عشر.

س١٩٩: كم منها يجزم فعلاً واحدا؟

ج: أربعة أحرف، (لَـمْ)، و(لَـمّا)، و(لامُ الأَمْر)، و(لاء النّهي).

س • ٢ ٩: كم منها يجزم فعلين؟

ج: احد عشر جازماً.

س١٢١: كم منها حرف؟

ج: جازم واحد، و هورأن)، و الباقي أسماء.

﴿بهرههمه کانی تری رافیار،"الشارح"﴾

"كورته شەرح"

- ١. شەرحى عەوامىلى جورجانى.
- ۲. شەرحى عەوامىلى بوركەوى.
- ۳. شهرحى عه واميله ين، "الجرجانى، و البركوى". "كۆكراوەى ئه و دووانه ى پيشووه"
 - ٤. شەرحى عەوامىلى مەلا موحسىن.
 - ٥. شهرحى (المقدمة الاجرومية).
- ٦. (حهفتا و سنى فيرقهى جياوان). دەربارەي دەستە، و تاقمه ئىسلامىيەكان، "الفرق الاسلامية"
 - ٧. شەرحى (الورقات)ى، ئىمامى ھەرەمەين، لە ئوصولى فيقهدا.
 - ٨. پوخته یه ک دهرباره ی زانسته کانی قورنانی پیروز، "علوم القرآن".
 - ٩. تەرجەمەي (هداية المستفيد)، دەربارەي زانستى تەجويد.
- ۱۰. پوخته یه ك ده رباره ی زانسته كانی قورئان، و ته جوید. "كوكراه ی ناو دروانه ی پیدوره"
 - ١١. شەرحى عەوامىلى جورجانى، "شەرحى دريّر، له (٤٠٠) لاپەرەدا".
 - ١٢. الملا أبوبكر المصنف، حياته ومؤلفاته وآراؤه . (به عهرهبي، و به كوردي)
 - ۱۳. تەرجەمە، و كورتە شەرحى، موناجاتى ئىمامى شافيعى.
 - ١٤. تەحقىقى ﴿حەج نامەى كوردى﴾، مامۆستا شنخ جەلال، شنخ عەبدوللا دەمەيەوى.
 - ١٥. خوشكم حيجاب خوّش بهختييه.
 - ١٦. شهرحي (الهداية في النحو).
 - ۱۷. شەرحى (مفتاح الاداب)ى (مامۇستا مەلا عەبدولكەرىمى مدرّس). " كە لە بەردەستماندايە"
 - ۱۸. ئامادهكردن وتهحقيقى (مفتاح الاداب)، به عهرهبي.
 - ١٩. گولچنى له گولزارى فەرموردەكانى پىغەمبەرى ئىسلام على الله
 - ۲۰. شهرحى (المنظومة البيقونية)، له زانسته كاني فهرموودهدا.
 - ٢١. شەرحى (الفوائد الصمدية)، له زانستى نەجودا.
 - ٢٢. شەرحى (عمدة الطلاب)ى شنيخ عباس المدنى الشافعى، له زانستى ئوصولى فيقهـــدا.

- ٢٣. تهرجهمهى كتيبي (تيسير مصطلح الحديث).
- ۲٤. تەرجەمەى، (منظومة ابن فرح الاشبيلى)، له زانستەكانى فەرموودەدا.
- ۲۵. شنخ عهلائه ددینی نهقشبه ندی، و دوو په یامی عبرقانیی له لووتکه دا.
 - ۲٦. شەرحى كوردىي، لە سەر شەرحى ئىبن عەقىل، "بەرگى يەكەم"
- ۲۷. تەرجەمەى (صحيح مسند اُسباب النزول) ـى، "الشيخ مقبل بن هادى الوادعى".
- ٢٨. ئامادەكردنى، ﴿ديوانى جەلال﴾، شيمرەكانى: مامۆستا شيخ جەلال، شيخ عەبدوللا دەمەيەوى.
 - ۲۹. ریزبهندی قورثانی پیرفز، به گویرهی باس و بابهته جیاوازهکان.
 - ۲۰. تەرجەمەى (أرمغان جوانان)ى، مامۇستا مەلا باقرى بالك.
 - ٣١. چمكنك له ژيان وكهسايهتى موته صهويفى مهزن، شنخ عهبدوللاى دهمه يهوى.
 - ۳۲. تەرجەمەى ﴿الطلاق مرتان﴾ مى، د. مستەفا زەلمى.
 - ٣٣. ته رجه مهى ﴿ خطوات الطلاق، في القرآن الكريم ﴾ ي، د. مسته فا زه لمي.
 - ٣٤. تهرجهمه ى ﴿الطلاق الملَّق، في الشريعة الاسلامية ﴾ مى، د. مستهفا زهلمي.
 - ٣٥. شەرخى (خبة الفكر)، له زانستەكانى فەرموودەدا.

وصلى الله على سيدنا و نبينا محمد و على آله و صحبه وسلم و الحمد لله رب العالمين.